

PANNON LÁTKÖZ

Kulturális folyóirat

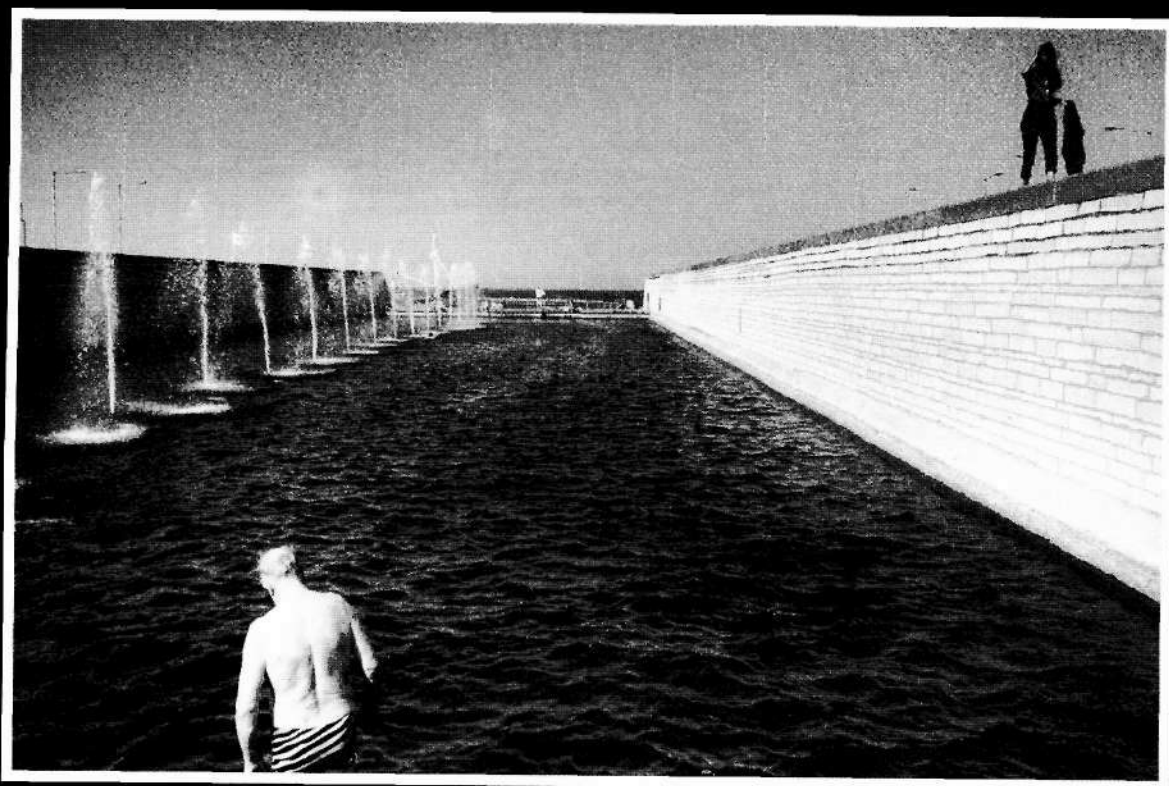

1999

1.
JANUÁR
FEBRUÁR

Vancsó Zoltán fotója

Vancsó Zoltán fotója

PANNON ÍRÓK

Kulturális folyóirat

4. évfolyam, 1. szám.

1999. JANUÁR-FEBRUÁR

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bogár Imre (Zalaegerszeg),
Kiss Gábor (Zalaegerszeg), dr. Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), dr. Szántó Endre (Hévíz), Vajda László (elnök)

SZERKESZTŐSÉG

PÉK PÁL

főszerkesztő

BORBÁS GYÖRGY

HORVÁTH KRISZTINA

TAR FERENC

szerkesztők

MUNKATÁRSÁK

Bence Lajos (Lendva), Cserba Júlia (Párizs), Heitler László (Pápa), Kardos Ferenc (Nagykanizsa)

PÉNTEK IMRE

főmunkatárs

TÁNCZOS KATALIN

kiadói titkár

Folyóiratunkat Bedő Sándor munkáival illusztráltuk. A borító belső oldalain Szilágyi Lenke és Vancsó Zoltán fotói láthatók. A balatoni iratos házak felvételeit Heitler László készítette.

Az Írók a Kárpátalján összeállítás vendégszerkesztője Lengyel Tamás volt.

Készült a Nemzeti Kulturális Alap, Zala megye, Hévíz,
Keszthely, Nagykanizsa és Zalaegerszeg önkormányzatának támogatásával.

ISSN 1219-6886

Megjelenik kéthavonta.

Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Elnök: Orsós Jakab • Felelős kiadó: Lackner László • Gazdasági vezető: Puplics Gézáné

Szerkesztőségi levélcím: Pék Pál 8800 Nagykanizsa, Ady Endre u. 12/B. Telefon: 93/314-460

Előfizethető csekkel a Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg, 755-00258-10809415 sz. számláján.

A lap megrendelhető a ZALATOUR címen: 8900 Zalaegerszeg, Kovács Károly tér 1. Tel./fax: 92/311-469

Az egyes számok ára 120,-Ft. Előfizetési díj egy évre: 420,-Ft.

Címlapterv: Euromanager Kft. Zalaegerszeg

Nyomdai előkészítés és tördelés: Szárny grafika Nagykanizsa

Nyomdai munkák:

TARTALOM

SZÉPIRODALOM

R.M. Rilke versei Tornai József fordításában.....	3
Cserba Júlia: Göröngyös úton. Párizsi beszélgetés Fejtő Ferencsel.....	5
Fejtő Ferenc: Párizs 1831 -ben... (tanulmány).....	9
Monoszló Dezső: Lenni, Karácsony illata (versek).....	12
Czigány György: Késő (vers).....	13
Hules Béla: joan miró így biztatta baán tibort (vers).....	14
Nászta Katalin: A folyamat, Kárhozat (versek).....	15
Alföldy Jenő: Versek a gálya padon (tanulmány).....	16
Bíró József: Fényverés, Az egyetlen, Futam/zongorára (versek).....	19
Gerencsér Zsolt: Hurok (novella).....	21
Karafiáth Orsolya: Egynyári történet (vers).....	22
Baranyi Béla: Játék (novella).....	23
Haraszi Márta: Örököltem egy tölgyfát, Lopott zúzódás (versek).....	27
Nyírfalvi Károly: Két állatkert (vers).....	28
Cukor György: A kőfal tetején (vers).....	29
Gángoly Attila: Mese a világ végéről, Veri az ördög a feleségét (kisnovellák).....	31
Baán Tibor: Elégia, Csak az egyik (versek).....	33
Gyurik Irén: A hajnalt félve (vers).....	34
Matei Vániek: És a csellóval mi legyen? (Egyfelvonásos. Szlafkay Attila fordítása).....	35
Kiss Dénes: Gyökereim a sötétben (vers).....	41
Laczkó András: Kiss Dénes iskolái.....	42
Váczy Jépoint Tamás: Egy idegenvezető magánélete (regényrészlet).....	47
Károly György: Napló (verspróza).....	50
Oláh András: Körhinta (vers).....	50

ÍRÓK A KÁRPÁTALJÁN

Cséka György: A kárpátaljai magyar irodalom (1988-1998).....	51
Lengyel Tamás: Kőbalett, Ros-kor, n m i (versek).....	52
Balla D. Károly: A dosszié (regényrészlet).....	53
Bagu László: Szarotvi almanach, Fehér sugárban, Halak a szélben (versek).....	53
Pócs István: Kék sündisznók vonulása, Boszorkányidő (versek).....	57
Cséka György: Fragonárd köldöke, Idegen gep (versprózák).....	60
Penckófer János: Narancs mappa Castenpoorból (novella).....	61
Kislexikon.....	64

TESTVÉRMŰZSÁK

Tarján Tamás: A szonett tizennegyedik sora (Egervár, 1998).....	65
Borbás György: Bedő Sándor művészete.....	68
MELLÉKLET: Bedő Sándor művei	
Heitler László: Balatoni iratos házak.....	71
Sarkantyu Illés: Sehöl (Szilágyi Lenke és Vancsó Zoltán fotói).....	73

SZEMLE

Szabolcsi Miklós: Kész a leltár (Büky László).....	75
Nagy Gáspár: Tudom, nagy nyári délután lesz (Kelemen Zoltán).....	76
Koppány Zsolt: Árnyékban a Megváltó, Krisztus után (B. Juhász Erzsébet).....	77
Bíró József: Szájár (Baán Tibor).....	79
Tomkiss Tamás: ALT CONTROL DEL (Ács József).....	80
Karay Lajos: Kagyló (Bokányi Péter).....	82

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

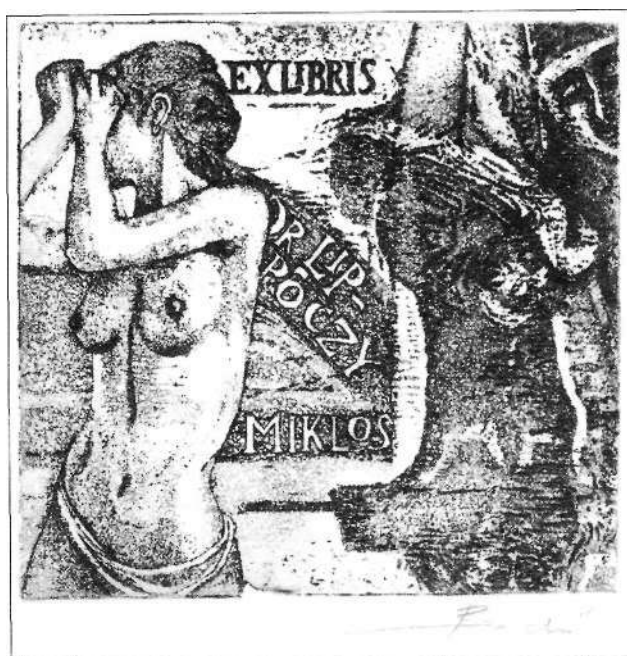
R. M. RILKE VERSEI**Tornai József fordításában****ARCHAIKUS APOLLÓ-TORZÓ**

Nem ismertük a hallatlan fejet,
hol szeme almái értek. De átszel
e torzó heve, mint egy kandeláber;
magábacsavart nézése e test

lángja most. Másként nem tündöklene
rád az íves mell s csöndes fordulással
ágyékán egy mosoly nem futna át
a combok nemző közepébe le.

Különben nem volna csak kődarab
az átlátszóvá zuhant váll alatt,
és mint vadállat szőre, nem ragyogna

s nem törnének ki belőle a fények,
mint csillagból: mert nincsen olyan pontja,
mely nem rád néz. Másként kell végre élned!

HETÉRASÍROK

Hosszú hajukban elnyúlva feküsznek,
 mélyen magába-süppedt, barna arccal.
 Szemük zárva, mint túlnagy messzeségtől.
 Csontvázak, ajkak, virágok. A szájban
 sima fogak: úti sakk sorjába-rakott,
 elefántcsontból készült figurái.
 S virágok, sárga gyöngyök, karcsu csontok,
 kezek, ingek, megfonnyadt kelmék
 bomlott szivek fölött. Azonban
 lent a sok gyűrű, talizmán és
 szem-kék kő alatt (mind szerelmi emlék)
 nemük csöndes kriptája még áll,
 boltjáig rakva föl virágszirommal.
 És újra sárga gyöngyök, szétgurulva,
 égetett agyagcsészék s kenőcs-vázák
 zöld cserepei: illatos kehelyként,
 és kisisten-formák: házioltárok,
 hetéramenny elbűvölt églakókkal.
 Szétpattant övek, skarabeuszok,
 hatalmas faj apró példányai,
 nevető száj s táncosok és futók,
 aranyfibulák, mintha kis íjjakhoz
 állat- s madáramulett-vadászatnál,
 hosszú tűk, díszes háztartási dolgok,
 és egy kerek cserép vörös alapja,
 hol, mint bejárat vak fölirata,
 egy négyesfogat lábai feszülnek.
 S megint virágok, gyöngyök, szerteszórva,
 itt egy kis lant ágyéka fénylik
 s ködként lehulló fátyolrongy között
 a cipő fésző bábjából kibújva,
 egy boka könnyű pillangója fölszáll.

Tárgyakkal rakva így hevernek ott,
 drága tárgyak: kövek, játék- s házi-szerek,
 a széttörött lim-lom (mind-mind rájuk ömlött)
 sötétlik lent, akár folyamfenék.

Folyóágyak voltak,
 kiken rövid és sebes hullámokban
 (a következő életbe siettek)
 számtalan ifjú teste átzuhant, hogy
 csak úgy zúgott a férfiak folyója.

S fiúk törtek ki néha a gyerekkor
 hegyeiből, hullva-habozva jöttek,
 és e tárgyakkal játszva lent a mélyben,
 érzésüket a bukás elragadta:
 s akkor megélték a sík, tiszta vízzel
 e tágas út széles, nagy ívét,
 örvényt kavartak mélységek fölött
 és először visszhangozták a partot
 s a távol madárkiáltást, míg az
 égen kinyílt egy bűvös ország
 végen-túli, csillag-pecsétes éje.

A MENYASSZONY

Ó hívj, szerelmem, hívj csak hangosan!
 Ne hagyj ablaknál állni ily sokáig,
 a fasort s öreg platánfáit
 nem őrzi már az est:
 üres, üres.

Nem azért jössz, hogy lelkemet e ház
 Éjjelébe a hangoddal bezárjad,
 hát lényem most, ím, gyors karmozdulás,
 a kék kertjein át
 kiárad...

AZ ÉN ELNYŰTT KEZEMBE, ISTENEM

Az én elnyűtt kezembe, Istenem,
 nehéz lelkemet hogyan is vehetném
 az én elnyűtt kezembe, Istenem?
 Talán van oly egészen tiszta hely,
 mit érinthetek, lelkem fölemelve,
 talán van oly egészen tiszta hely.
 Fölemelem hát, ki tudja, Uram,
 ily nagy terhet nem próbáltam soha.
 Ki tudja, föl, föl, s akkor, Istenem:
 te átveszed, ahogy magasba tartom
 sokáig s föl, föl, csak erőm legyen,
 s te átveszed, ahogy magasba tartom.

Cserba Júlia

GÖRÖNGYÖS ÚTON

Párizsi beszélgetés Fejtő Ferencsel

Mikor járt utoljára Nagykanizsán; megtalálta-e a régi épületeket, amelyekhez gyerekkori emlékei fűződnek?

Már elég régen, ha jól emlékszem akkor, amikor Nagykanizsa díszpolgárává avattak. A ház, ahol születtem, még megvan, de onnan hamar elköltözködtünk a Csengery utcába, ahol apai nagyanyámnak volt egy bérháza. Az udvar közepén volt egy nagy diófa, ami körül sokat látszottunk mi gyerekek, és ez diófa számomra ennek az időszaknak a szimbolumává vált. Sok-sok évvel később már Franciaországban, Clara Malraux, André Malraux elvált felesége, felhívott telefonon, hogy nézzünk meg egy kettéosztható vidéki parasztházat, amit esetleg közösen megvehetnénk. Nekem semmi vásárlási szándékom nem volt, de azért elkísértem, és amikor megláttam az udvar közepén a diófát, rögtön odasúgtam Clarának, megvesszük a házat. Apámnak nagy könyv- és papírüzlete volt a nagykanizsai városháza épületének egész földszintjén, de miután olyan könyvkereskedő volt, aki szívesebben tartotta meg az őt érdeklő könyveket, mintsem hogy eladja őket, sok nehézséggel küzdött. Apám a háború alatt elpusztult, az épületet pedig lebombázták. A helyén épült fel az új városháza, ahol közbenjárásomra nevelőanyám újra megnyithatta az előzőnél jóval kisebb könyvkereskedést, amit azután 1948-ban államosítottak.

Hogyan él emlékeiben Nagykanizsa?

Nagykanizsa számomra az ifjúságot jelenti, ott tanultam írni, olvasni, ott éltem tizenhét éves koromig. Eminens tanuló voltam, állandó rivalitásban legjobb barátommal, egy bakter fiával. Úgy olvastuk együtt Arany János verseit, hogy ő közben legeltette az apja tehenét. Nagyon kellemes, liberális város volt Nagykanizsa. Az elég jelentékeny, kb. kétezer főnyi zsidó hitközség zsinagógájába, amely Magyarország egyik legszebb zsinagógája volt, még a polgármester és a keresztény hatóságok is elmentek, hogy a későbbi híres szegedi főrabbi, az „aranyaszájú” Löw Immanuel prédikációit meghallgassák. A piarista gimnáziumban pedig remek tanárok tanítottak, akik közül többen is tagjai voltak a Szabadkőműves Páholyoknak. Jó szellem uralkodott a városban, amit alig érintett a Tanácsköztársaság utáni ellenforradalmi hullám.

Egyszer említette, hogy szeretett átjárni Kiskanizsára. Miért?

Nagykanizsáról Kiskanizsára egy poros országút vezetett, ahova barátaimmal gyakran elbicikliztünk, hogy beszélgethessünk a parasztokkal, mert gyönyörűen beszéltek göcseji magyarul. Kiskanizsának és Nagykanizsának nem ugyanaz volt a nyelve. Nemrégiben valaki elküldött nekem egy kiskanizsai szótárt, elég vaskos könyv. Olyan szavakat tartalmaz, amelyeket sehol máshol az országban nem használtak, de még Nagykanizsán sem ismertek.

A múltból ugorjunk át a jelenbe. Néhány nappal

ezelőtt érkezett haza Prágából. Hogy érezte ott magát, hogyan fogadták?

A prágai szenátusban tartottak egy cseh és szlovák történelmi konferenciát a cseh identitásról, de nemcsak azért hívtak meg, hanem azért is, mert megjelent a „*Rekviem egy hajdanvolt birodalomért*” című könyvem cseh fordítása, gyönyörű kiadásban. Prágához egyébként sokminden köt. Először is ott született apai nagyapám, és egy prágai utam alkalmával megtaláltam az őtemetőben őseim sírját is. Ezenkívül 1937 szeptemberében már veszélyes időben, a Szép Szó gárdájával, Ignotus Pállal, Remenyik Zsigmonddal és Nádas Józseffel a cseh író - és újságírószövetség és a cseh kormány meghívására Prágában, Komáromban, Pozsonyban és Érsekújváron előadást tartottunk a magyar irodalomról és Közép-Európa egységének a szükségességéről. József Attilának is köztünk kellett volna lennie, de sajnos ő ekkor már a klinikán volt. Míg a többi városban magyarul, Prágában főleg cseh hallgatóság előtt, német nyelven folyt az előadás, és a csehek nagyon hálásak voltak nekünk azért, hogy kiálltunk mellettük, és a fasizmus ellen hirdettük a magyar és közép-európai összefogást és a föderalista eszmét, és kifejtettük azt a véleményünket, hogy kár volt felbontani az osztrák-magyar monarchiát nemzeti államokra. Ezt máig nem felejtették el, és nagyon melegen fogadtak, mint egy régi barátot, aki viszatér.

És milyen volt a Rekviem visszhangja?

Miután a prágai Francia Intézet átépítés alatt áll, az ottani Magyar Intézetben rendezték az író-olvasó találkozót, amin elsősorban csehek vettek részt. A Rekviem könyvemmel nem mindenben értettek egyet. Azt mondták, túl szigorú vagyok Masarykhoz, amiben talán igazuk volt, de azt tudni kell, hogy én nagyon nagyra becsülöm Masarykot, nagy humanistának tartom, csak azt sajnáltam, hogy Benessel együttműködött. Benes inkább volt nacionalista, mint demokrata, és a könyvemben is úgy állítom be őt, mint aki a demokrácia álarca mögé rejti az ő cseh nacionalizmusát. Igen nagy hibát követett el, amikor csehszlovák nemzeti államot akart létrehozni, hiszen csehszlovák nép nem létezett.

Beszélgessünk egy kicsit Magyarországról, hogyan látja mai helyzetünket?

A feleségem mindig azt mondja, vigyázz, mert a közösen leélt hatvanöt évünk alatt, amikor optimista voltál, mindig csalódtál, amikor viszont pesszimista voltál, mindig igazad lett. Nos, ennek ellenére optimista vagyok Magyarországot illetően. Az egész világ helyzetére vonatkozólag viszont ezt nem mondhatom el, sok sötétséget látok. Úgy ítélem meg, hogy Magyarország egy kanyargó, göröngyös útra, de jó útra tért. Demokrácia van, és hogy a magyar nép elég érett, azt bizonyítja az, hogy mindazon a számtalan nehézségen, amin 1989 óta át kellett menniük, az békésen, zavargások nélkül

történt, másrészt az, hogy ha a szélsőségeknek jutott is hely, sokkal kevesebb, mint a környező országokban vagy akár Franciaországban.

Optimizmusra ad okot az is, hogy Orbán Viktor nem nacionalista, hanem hazafias politikus, ami nem ugyanaz, és ugyanakkor európai politikus, aki tudja, hogy Magyarországnak Európában van a helye. Azt is világosan látja, hogy azon az úton kell továbbmenni, amire Kovács László a magyar külpolitikát vezette és jó kezekbe adta az ügyet, amikor utódként Martonyi Jánost nevezte ki. A gazdaságpolitikát is folytonosságot látok Járai Zsigmond személyében, és ez a két terület a legfontosabb Magyarországnak az érdeke, hogy a szomszéd államokkal megjavított viszonyon keresztül az Európához és a NATO-hoz csatlakozzon. Egy új közösség tagjává váljon, mégpedig érdemleges, nemcsak adományokra szoruló, hanem hozzájáruló tagjává, ehhez viszont le kell küzdenie a gazdasági nehézségeket.

Mi az, amire figyelmeztetné a kormányt?

Veszélypontokat látok az Orbán Viktor alakította koalícióban, mert vannak a kormányban olyan elemek, akik nem határolják el magukat a szélsőségektől. Nemrégiben a *Hetek* című új hetilap részére kértek tőlem interjút, amelynek során azt mondtam, hogy én teljesen egyetértek Csurkával. Ez nagyon meglepte őket, és kérdezték mi az, amiben egyetértek vele. Abban, hogy van Magyarországon egy kisebbség, amely nemzetietlen, amely a viselkedésével mindent elkövet, hogy a nemzeti érdekeket rontsa. Ez a kisebbség a szomszéd államokhoz való viszonyával, a rasszizmussal, a fajvédelemmel és az antiszemizmussal rontja Magyarország hitelét külföldön. Hát egyetértek Csurkával, hogy ezt a nemzetietlen, Csurka-féle kisebbséget félre kell szorítani. De ez a helyzet fennáll Franciaországban, Németországban és máshol is, ebben Magyarország úgyszólván közös a többiekkel. Meg vagyok győződve róla, hogy Orbánban megvan az a képesség, legalább is a vele való beszélgetéseimből erre következtetek, hogy felismeri, és le is tudja győzni ezt a veszélyt. Kítűnő politikusnak tartom azóta, hogy amikor 1989-ben először ültünk le beszélgetni, azt mondta nekem, hogy ő Magyarország miniszterelnöke szeretne lenni. Én akkor azt válaszoltam, hogy kicsit még fiatalnak tartom ehhez. „Én nem vagyok türelmetlen - mondta, és valóban elérte, amire vágyott. Szeretem az ambiciózus embereket, ha tehetségesek.

Nem rejte-e veszélyeket az, hogy aki nagy államférfi akar lenni, annak minden eszköz jó arra, hogy ezt megvalósítsa?

Orbán egy hajóskapitány, aki nehéz körülmények között hajózik. Hogy milyen eszközöket használ, helyeset vagy helytelen, azt majd a történelem fogja elbírálni. Én bizalmat előlegezek neki, de arra figyelnie kell, hogy a személyes sérelmeket nem szabad a nemzet érdekei fölé helyeznie. Sokan félreértik, de azt hiszem, én jó! értem azt a hangsúlyt Orbán gondolkodásában, amit a polgáriságra helyez. Magyarországnak kezdettől volt egy organikus hibája, ez pedig az, hogy nem volt polgársága. Ez egy történelmi tény és nemcsak Magyarországra jellemző, hogy a geopolitikai viszonytárságok nem engedték meg, hogy a feudalizmus keretén belül kifejlődjék egy nemzeti közép-

osztály, mint ahogy például Csehországban a monarchia és a feudalizmus ellenére megtörtént. Magyarországon ezt a szerepet a svábság és a zsidóság töltötte be, és nagy szerencséje volt Magyarországnak, hogy mind a svábok mind a zsidók elmagyarosodtak, asszimilálódtak, és a nemzeti érdekeket magukra vállalták. Most, amikor Magyarország az Arpád-dinasztia óta először, független és önálló ország lett, és népe kezébe vehette saját sorsának irányítását, nagyon fontos, hogy az ország polgárosodjék, és ehhez széles polgári réteg szükséges. Hogy Orbán ezt akarja, nagyon helyeslem. Viszont, ha alkalmam lenne erről beszélgetni vele, felhívnám a figyelmét arra, hogy a magyar szociáldemokráciának, amelyhez én is tartoztam annak idején, már a húszas években éppen az volt a célja, hogy az egész nemzet polgárosodjék. Magyarországon gyönyörű volt az, hogy az alföldi parasztok magukat „pógárok”-nak hívták és azok is voltak érdemeikben. A makói polgárokkal történt beszélgetésem után, 1937-ben megjelent a Népszavában egy vezércikkeim, amiben azt írtam, ha a magyar történelmi középosztályban a józan észnek és hazafiasságnak csak egy százalékát látnám annak, amit a makóiak között tapasztaltam, akkor nem volna okom Magyarország sorsa miatt aggódnom. Ezért a mondatért osztályellenes izgatás címén hat hónapra ítélték el, emiatt jöttem el Magyarországról.

Mire gondolt, amikor azt mondta, hogy a személyes sérelmeket nem szabad a nemzet érdekei fölé helyezni?

Az utóbbi idők magyarországi eseményeire. Véleményem szerint a magyar életnek régi betegsége, hogy a politikai ellenfelek különösen olyanok, akik lényegében egyetértenek, - például mind a kettő szeret párbajozni, mind a két fél ambiciózus - ahelyett, hogy együttműködne, egymást vad ellenségnek tekintik. Jelen esetben a két legtehetségesebb magyar politikus néz egymással farkasszemet, ahelyett, hogy kezet fognának, és együtt dolgoznának a magyar nép boldogulásáért. Hiszen mind a kettőnek nemcsak nagy becsvágya van, hanem hazafiak is, az egyik nagy magyar államférfi akar lenni, másik Budapestet akarja világvárossá változtatni. Azt mondják, két dudás nem fér meg egy csárdában. Egy csárdában tényleg nem fér meg, de itt nem csárdáról van szó, hanem egy országról, amelynek fontos közép-európai hivatása van. Elfelejtik azt, hogy nemcsak csárda van, hanem kamarazene is, ahol a zenészek együtt és összehangoltan muzsikálnak, karmester nélkül is, mert mindegyikük számára az a legfontosabb, hogy jól játszanak. Az igaz, hogy egy főváros érdekei gyakran nem egyeznek az országéval, de a hivatásuk is más. A mindenkor francia kormányfő és az államelnök például sohasem téveszti szem elől azt, hogy egész Franciaország érdeke Párizs fejlődése. Ugyanakkor Párizs valamennyi francia polgár büszkesége, bármely részén is éljen az országnak. Vannak politikai, ideológiai, vallási és egyéb viszályok, de abban mindnyájan egyetértenek, hogy Párizsnak szépülnie, fejlődnie kell, ha továbbra is a világ egyik legszebb, leglátogatottabb városának akarjak megőrizni. Emlékszem rá, hogy a húszas években Szabó Dezső elkezdett a „bűnös Budapest”-ről, a kozmopolita városról beszélni, amely nem a nemzeti szellemet, kultúrát képviseli. A kifejezés divatba jött Magyarországon, és

hatása ma is él. Azt mondják, hogy a Tisza-gátakat kell inkább a költségvetésből rendelkezésre álló pénzből megerősíteni, semmint Budapest közlekedését megjavítani, pedig mind a kettőre nagy szükség van. Valahogy úgy kellene csinálni, hogy erre is jusson, meg arra is, de ehhez az „ellenfeleknek” le kéne ülniük beszélgetni egymással. Budapest egyre inkább Közép-Európa centrumává, egyre több nemzetközi konferencia színhelyévé válik, de ennek meg kell fizetni az árát. Az nem lehetséges, hogy forgalmi akadályok miatt órákat késsenek az emberek. A tömegközlekedést, elsősorban a metróvonalak bővítésével, feltétlenül javítani kell.

Elképzelhetőnek tartja, hogy a jobb- és baloldali pártok egyszer egyetértésre jutnak?

Meg kell fiatalítani Magyarországot, ebben tökéletesen egyetértek Orbán Viktorral, de tehetséges fiatalok itt is, ott is vannak. És ha jobban megnézzük Európa fejlődését, azt látjuk, hogy a jobb- és balközép sok országban közeledik egymáshoz, mint például Olaszországban, ahol valószínűleg egy nagykoalíció lesz, Angliában, ahol a munkáspárti Tony Blair Margaret Thatcher politikáját folytatja, vagy Franciaországban, ahol szocialista miniszterelnök és jobboldali államelnök van. Vagyis a dolgok logikája oda vezet, hogy együtt kell dolgozni, hiszen a cél Magyarország felemelkedése. Én nem tudom elhinni, hogy Orbán Vikornak csak az lenne a becsvágya, hogy uralkodjék az országon, és hogy ezért elutasítsa azoknak a közreműködését, akikre szükség van.

Mi az, amit még szívesen elmondana Orbán Vikornak, ha alkalma lenne rá?

Azt, hogy legyen hű ahhoz a szóhoz, hogy „Fidesz”, ami latinul hitet jelent, legyen hű saját magához, legyen Magyarországnak az az államférfija, aki ennek az országnak nemcsak a gazdasági, politikai, de erkölcsi stabilitációját is meg tudja teremteni. És hangsúlyozom ezt a szót, hogy erkölcsi, mert ami 1989 után történt, és amit legjobban szemére hány a vezetőknek a magyar nép is, és ennek vagyok én is kicsit távoli szószólója, az a korrupció, a közbiztonság és az erkölcsök megromlása. Magyarországnak, a nácizmus és a kommunizmus erkölcsrontó hatásai után, erkölcsi megtisztulásra van szüksége. Vissza kell állítani az állam tekintélyét, de ezt konszenzusra építve, véget vetve a gyűlölködésnek. Azt kívánom, hogy ez sikerüljön Orbán Vikornak.

Min dolgozik most?

Költözködöm.

És ha azon túl lesz?

Egy fiatal olasz történész és diplomata barátommal közösen készítjük azt a könyvet, amelyben e század történetéről gondolkozunk dialógus formájában. Mi is történt ebben a században jó és rossz. Mert történtek borzalmas dolgok és ugyanakkor nagy haladások is. Már a befejezés felé tartunk, de mindig a vége a legnehezebb.

Most jelent meg magyarul a Múlt és Jövő kiadásában egy régebben írt könyve Heinéről. Bemutatná néhány szóval?

Ez egy ifjúkori könyvem, az utolsó, amit magyarul írtam, de előbb franciául jelent meg 1946-ban, és magyarul csak a rákövetkező évben, a Népszava kiadásában. Hogy Magyarországon mégsem ismerik sokan ezt a munkámat, és sokan azt hiszik, hogy a mostani az első magyar kiadás, annak az a magyarázata, hogy csak néhány száz példány került belőle forgalomba, mert nem sokkal megjelenése után bezúzták. Heine igen nagy hatással volt a francia irodalomra, elsősorban Baude-laire-re, ugyanakkor a német irodalomban egy nagyon érdekes kettős kép alakult ki róla. Egyrészt a Dalok könyvének darabjait, amelyeket Petőfi is annyira szeretett, népdalként tartják számon, úgyhogy a náci idők alatt, amikor minden zsidó tiltva volt, a tankönyvekben benne maradtak a Heine-dalok, mint népdalok. A másik dolog, hogy Heine nagyon satirikus író volt, aki mindenből viccet csinált, és ezt a németek úgy vették, hogy semmit sem respektált. Humorérzékük hiánya miatt nem értették őt meg, pedig Heine nagyon komoly ember volt, nagy ügyekért állt ki. Egyik versében azt írta, hogy „*nagy fájdalomból csináltam a kis vidám dalokat*”. Nem vették észre, hogy dalai az Énekek énekének modern folytatása. Nemcsak költőnek, írónak (ő írta többek között a Tannhäusert, a Bolygó hollandit), de újságírónak is remek volt. Egy frankfurti napilapnak Franciaországból küldött tudósításai, elemzései ma már az akkori francia történelem egyik fontos forrásanyagául szolgálnak. A könyvből itt közölt „*Párizs 1831-ben*” című fejezet azért áll különösen közel hozzám, mert nem sokkal azután írtam, hogy kikerültem Párizsba, mint menekült, és tökéletesen azonosulni tudtam Heinével. Én is hasonló élményeket éltem át, mint ő. (1998)

Fejtő Ferenc

PÁRIZS 1831-BEN

Párizs 1831-ben éppolyan szép, mint 1938-ban; valamivel kisebb, de viszont fiatalabb, épülőbb, elevebb. Heine úgy ér Párizsba, mint szerelmes, aki először lép be szeretője szobájába. Párizs számára nem egy város a többi között, nem kötenger, nem szimbólum, nem múlt és történelem, hanem eleven és lüktető test, lelkes forradalom, a szellem örökké frissen buzgó forrása, szerelem. Első heteit elragadtatott mámorban tölti. Ez a mámor abban a pillanatban kezdődött, amikor a postakocsi áthajtott a Porte Saint Denis alatt. Mint később kedves iróniával feljegyezte, képtelen volt elhessegetni magától a gondolatot, hogy e diadalkaput az ő „glorieuse entrée”-jának, dicsőséges bevonulásának tiszteletére emelték. Aztán leszállt a kocsiról, s mint egy rangrejtve utazó fejedelem szállt meg a rue Neuve-des-Bons-Enfants egy kis, de tiszta szállodájában, az Hotel de Hollande-ban. Olyankor jött Párizsba, amikor az legelőnyösebb színében mutatkozik meg. Mint Victor Hugo énekelte később

*Un mois de mai loin de Paris
Ce n'est pas le mois de mai.*

Május, egyhe párás egével, friss színeivel, üdítő tengeri szelével, éppolyan jól áll Párizsban, mint a tavaszi koszűm a párizsi nőknek. Mint a legtöbb idegent, Heinét is meglepte a párás levegő, „valami nagylelkű, kegyelmes, szeretetre méltó van benne - írta -, akárcsak a párizsi népben. A párizsi levegőben még a sebek is gyorsabban gyógyulnak, mint másutt...” Másodszor az tűnt fel neki, hogy az emberek többnyire mosolyogva, derűsen járkálnak, ácsorognak utcáin. Mosolygó város, mosolygó nép: mily öröm a léleknek az észak mogorvasága és komorsága után! Kora ifjúsága óta ábrándozott Párizsról; a valóság nemcsak hogy nem cáfolt rá vágyálmaira, hanem felülmúlta őket. Már rég tudta, hogy az emberek udvariasak Párizsban. De nemcsak udvariasak voltak, hanem ki-ki a maga eredeti módján, hol elegánsan, hol kecsesen, hol bájosan, hol dörmögve, hol bonhomióval udvarias. Az előzékenység valahogy a levegőben volt itt, vagy inkább az emberek vérében. Egy város, ahol a durvaság megszűnt, vagy legalábbis nem látszik! Ami Heinét leginkább sértette a németek viselkedésében, az a nyersség, bárdolatlanosság, a tónusnak durvasága volt. Már az is csodának tűnt előtte, hogy mindenki, a kofák, rikkancsok, pincérek és gyermekek is Voltaire és Rousseau nyelvét beszélték. S ezt a nyelvet általában arra használták, hogy kellemes dolgokat mondjanak egymásnak. Heine ajánlóleveleket vitt egy-két híres vendéglőshöz, Valentinhoz, Véryhez; a fogadósok nem mulasztották el megjegyezni, hogy ajánlólevél nélkül is jóllátták volna, mint derék és disztíngált úriembert. Bármily felületes is e párizsi kedveskedés és hízelgés, jólesett és felderítően hatott rá.

Heine egyszerre fedezi fel a párizsi konyhát, Párizs híres szalonjait és a párizsi nőt. Az utóbbival nem a szalonokban ismerkedett meg, hanem a *Passage des Panoramas* üvegtetője alatt vagy a *Grande-Chaumière* táncstermeiben. Heine sohasem vonzódott a kékharisnyák, a komplikált idegzetű nők, a szalondámák felé. Mióta kigyógyult romantikus szenvedélyeiből, amelyeknek kevés közül volt a valósághoz - már Németországban is többre becsülte a színésznők és irodalombarát dámák barátságánál a futó, kelle-

mes, játékos viszonyokat kis helgolandi halászlányokkal, befont hajú hamburgi Gretchenekkel, berlini Kätchenekkel. Azokat a nőket szerette, akik csak nők, primitív, műveletlen, tiszta teremtések, falánkok, ártatlanul hazugok, ragadozó macskák.

Piátói ábrándjainak szétfoszlása óta Heine szerelmi élete enyhén önkínzó és magát lealjasító színt öltött. Ez volt a visszahatás a „dezinkarnált” korszakára, amelyben Amália vagy Teréz egy kedves gesztusától a világ legboldogabb emberének érezte magát. Most nem illúziókat kívánt a nőktől, hanem gyönyört, simogatásokat, dühöt, erőszakot, testi létezésének érzetét. „Adjatok egy testet” - kiáltotta Kierkegaard. Heine is testi gyönyört kért az élettől, mert mint szellem csak csalódást és boldogtalanságot talált. Helgolandi tartózkodása alatt sokat töprengett a test és szellem viszonyán, a saját ziláltságán, a nemi vágyak és spirituális szerelemnek kettősségén, amelyet mindeddig nem sikerült megoldania... Be kellett vallania magának, hogy a Gretchenek és Kätchenek éppoly kevésbé elégtik ki, mint inyét a németes konyha. „Mikor gyógyul ki a világ (gyógyul meg Heinrich Heine) a spirituáliszmusból, az anyag megsemmisítéséből, ez örületből, amelytől annyit szenved a test és a lélek?” Heine, még mielőtt megismerkednék a saint-simonista Infantin szerelmi reformelméletével s az „anyag rehabilitálásá”-nak elvével, egy új hellenizmuson gondolkodik, amely helyreállítaná a testnek és léleknek a keresztény aszkézis által megszakított egységét...

Heine már ekkor előszeretettel nevezi magát pogány-nak, s az élet szabad élvezetének erkölcsét akarja gyakorolni. A szerelemben nem az egymást birtoklás és teljes egyesülés tragikus kalandjára vállalkozik - elűzi magától ezeket a nehézkes, északi, komor eszméket -, nem mélységre igyekszik, hanem könnyűsége, nem tragédiát akar játszani, hanem csintalan komédiát, a közös gyönyörre és egyszerű életöröme keres társat. Végre gond nélkül, felületesen kíván élni, könnyelműen, enyhe mámorban, mosolyogva, táncolva, mint a fiatalság, a medikusok és jogászok, a Latin negyed ismerős alakjai, akik néhány hónappal azelőtt még a barikádokon tüzeltek, s most csillogó szemmel forgatják táncosnőiket a Grande-Chaumière hodályában. Már azelőtt is csodálattal tekintett egy Choderlos Laclos-ra, aki léha gavallér és szenvedélyes forradalmár volt egy személyben. Nem hiszem, hogy Heine alapjában véve frivol volt, ellenkezőleg, arra volt hajlama, hogy túlságosan komolyan vegye a nőket, a szerelmet, szenvedélyeit. De szerette a frivol hangot, örömét lelta a sikamlós tréfákban, szeretett Don Juannak, a grizettek népszerű lovagjának látszani. A test rehabilitálását nem a saint-simonisták mosolyogtatóan ünnepélyes módján, inkább a XVIII. századi materialisták szerint képzelte el. Ismerősei, barátai s nyomukban életírói is szemére hányták Heinének, hogy valósággal lefokozta magát fölirtjeivel, a virágáros és paszományvarró lányokkal folytatott viszonyaival, majd azzal a Mathilde-dal kötött házasságával, aki maga is csak „közönséges grizett” volt. Ha Georges Sandot vagy Belgiojoso hercegnőt szerette volna! - sóhajtják sokan melankolikusan... Boldogabb lett volna? Lehet. De vegyük tudomásul, hogy Heine nem a hercegnőt, hanem Josephine kisasszonyt, alias Fifine-t szerette, akiről a matrácírban is kellemesen emlékezett meg mint első francia barátnőjéről. Fifine-nel is a Grande Chaumière-ben ismerke-

dett össze. „Igen csinos volt, szív alakú szájával, nagy, fekete szemével és a durcás, pisze orrocskajával. És gondtalan volt, és meg-megsimogatott mosolyával, úgy csicssergett a kedves kis hangján, mint egy madár; és csibogása édesen visszhangzott a szívemben.” Josephine után: Hortense, majd Diana, a bozontos szemöldökű biscayai nő, Clarisse, akivei a Jardin des Plantes-ban akadt össze... Egy vasárnap Montmorencyba rándultak ki Clarisse-szal. Heine egy csacsira ültette a lányt. De Clarisse elvesztette egyensúlyát, és a fűbe huppant. Hogy is felejtethette volna el Heine a lány bő torkú, szép kacagását? Aztán Yolande és Marie következett, anya és leánya... Néhány bohó, sikamlós vers őrizi nevüket. Heine tőlük tanulta meg a párizsi argót, az olcsó élet titkát, a kánkánt és a párizsi szerelmi konyha bevált fogásait. Aztán, mint élete végi nagy vallo-másában írja, kissé rájuk unt, és válogatósabbá lett.

Júliusban Heine négy hétre Boulogne-ba ment. De rosszul érezte magát a divatos fürdőhelyen, ahol úgyszólván csak angol szót lehetett hallani. Heine pedig nem azért jött Franciaországba, hogy angol beszédet halljon; bordeaux-i bort akart inni, nem teát. Amikor visszatért Párizsba, felkereste az írókat, akikhez Varnhagen, Eduard Gans, Humboldt ajánlóleveleket adott néki. Első útja a saint-simonistákhoz vezetett, a Pére Suprême-hez, a kék szemű, kerubinszerűen sugárzó Enfantinhoz és Michel Chevalierhoz, a Globe új főszerkesztőjéhez. Mind a kettővel kölcsönösen, villámcsapásszerűen megkedvelték egymást, s egy egész életre szóló barátságot kötöttek.

A saint-simonista mozgalom akkor ért delelőjére, a munkások egyre nagyobb számmal hallgatták az ifjú mérnökprófétáknak az egyéni és társadalmi egoizmusra szórt átkait. A vidéki városokban is sorra saint-simonista klubok alakulnak. Heine részt vesz néhány ülésen a rue taitbout-i üvegudatóban, tapsol a szónokoknak, akik a „Lafitte-kormány gyáva külpolitikája” ellen izgattak. „Nyugodtan ülve тұrjúk, hogy egymás után verik le a népeket, amelyek bátor zendüléssel válaszoltak Franciaország felhívására, és lelkesülten visszhangozzák a mi nagy eszméinket?” A munkásköpenyes, diáksapkás hallgatóközönség dühösen morajlott fel: „Vesszen a kormány! Éljen Lengyelország! Éljen Belgium!” Heine arra gondolt, hogy német hazájában még nem fordult elő, hogy a tömegek más nép számára követeltek volna szabadságot. Még maguknak sem követelték, hát még hogy más szabadságán esett csorba miatt háborogtak volna!

A saint-simonistákra a korabeli burzsoázia úgy tekintett, mint veszélyes fenyegetésekre, akik el akarják törölni a magántulajdont, meg akarják szüntetni a házasságot, s a templomokban egy botrányos új evangéliumot akarnak hirdetni. Sokan viszont megvető mosollyal vonták vállukat prédikációik fölött. A saint-simonisták sem olyan nevelésesek, sem olyan veszélyesek nem voltak, mint a kortársak képzeltek őket. Mindenestre az utópista gondolkozók közül ők azok, akik a legtöbb és leggyakorlatiasabb modern eszmét dobták az európai köztudatba. A szocialisták éppúgy, mint később a technokraták és az 1947-es francia *Jeune Patronok* (Ifjú Munkaadók) joggal hivatkoznak rájuk mint őseikre. A saint-simonisták egyfelől azt hirdették, hogy a társadalmat alapjaitól kezdve újra kell szervezni, másrészt azonban ez átalakítást nem „alulról felfelé”, hanem „felülről lefelé” kívánták végrehajtani. Abban reménykedtek, hogy a fejedelmeket vagy parlamenteket, avagy az uralkodó osztályt meg tudják nyerni eszméiknek. Épp ez volt tanításuknak az a pontja, amellyel Heine nem tudott egyetérteni. Néki nem

voltak illúziói a burzsoáziáról, s nem hitt abban, hogy az új apostolok buzgalma a Rothschildokat és Fouldokat meg fogja téríteni a társadalmisított termelésnek. Sokat vitatkozott e kérdésről Chevalier-val, Bazard-ral, sőt Enfantinnal is. Nem tudták meggyőzni egymást. De ha módszerük hathatóságában kételkedett is Heine, a saint-simonisták által hirdetett eszmék megragadták szívét és képzeletét. Nincs-e igazuk, amikor Saint-Just híres forradalmi jelszavát: A kenyér a nép joga, oda módosították, hogy a kenyér az ember isteni joga? Nincs-e igazuk, amikor a köztársasági demokraták Spárta-kultuszával szemben azt vallják, hogy az új világ a bőség és fényűzés világa kell hogy legyen? Nem helyes-e, hogy el akarják törölni az öröklést, ingyenessé akarják tenni a nevelést, a hadseregeket ipariskolákkal akarják helyettesíteni, s az emberiség szellemi és anyagi feljavításáért akarnak hadjáratot vezetni?

Heine még a kapuzárás előtt megtekinti a híres 1831-es képtárlatot, s nagy cikket küld róla az *Augsburger Zeitung*-nak. Ez a tanulmány Heine egyik legértetesebb és legcsillogóbb műve; utat tört vele az európai esztétikában. Több mint egy évtizeddel később az ifjú Baudelaire, akinek figyelmét Heinevel közös barátja, Theophile Gautier hívja fel az akkor már francia nyelven is megjelent művészetbölcseleti esszéire, képzőművészeti bírálatában s Delacroix-ról szóló gyönyörű tanulmányában Heine tételeit fejt ki s mélyíti el. Néhány biográfus kétségbe vonta Heine művészetfilozófiai gondolatainak eredetiségét; szerintük Heine érdeme arra szorítkozik, hogy összefoglalta s szellemesen adta elő azokat az eszméket, amelyeket a Globe egy névtelen kritikusa a lap május 12-i és június 11-i számában, valamint a saint-simonista Barrault 1831. május 2-án tartott előadásában vetett fel. Aki azonban nem röstelli az említett műveket Heine esszéjével összehasonlítani, megállapíthatja, hogy bizonyos megfelelések mellett lényeges különbségek vannak a saint-simonista cikkek és Heine művének szelleme közt. Kétségtelen, hogy Heine művészetelmélete a saint-simonizmusban gyökerezik. A művészet, hirdette e tan, nem független a kor szellemi törekvéseitől, politikai és gazdasági körülményeitől, hiszen a művész a korban, a korból és a kornak alkot. Mint a saint-simonisták, Heine is három korszakot különböztet meg a társadalomnak s így a művészeteknek történetében: az organikus korszakot, amilyen a középkor volt, egyetemes hitével - a kritikai korszakot, amelyben az egyén kiszakad a közösségből, a maga eszével s a maga érdekében akar boldogulni, s végül a szintetikus korszakot* A romantikus művészet a „kritikus” korszak terméke. Az irányok anarchiája jellemzi; a festészetben például „minden művész a saját különleges ízlését követi; mindenki másképp akar festeni, mint a többiek, a divatos kifejezéssel élve, mindenki a saját egyéniségét akarja kidomborítani”. Heine azonban rámutatott, hogy az új művészek közül többen, még ha nem alkotnak is a szó régi értelmében vett iskolát, túljutottak a romantika egyéniségkultuszán; arra törekuszenek, hogy a kor nagy harcait tükrözzék, hogy új területeket, témákat, technikákat hódítsanak a művészetnek.

Heine hosszasan megállapodott Delacroix-nak a júliusi forradalmat allegorizáló híres képénél, amelyet ma is feltűnő helyen láthatunk a Louvre-ban. A képen gyönyörű, fiatal nő halad munkások és diákok közepe, frig pipkával a fején, egyik kezében puskát, a másikban háromszínű zászlót tartva. E festményben, amely híressé tette Delacroix-t, a művész és a forradalom találkozásának jelképet ünnepelte Heine. Delaroche műveit is kiemeli, amelyek az angol történelem

(*Ez a hármas felosztást megtaláljuk Hegelnél, a pozitívista Comle-nál, majd a XX. században Spenglernél, a magyar Ligeti Ernőnél stb.)

tragikus korszakából merítették tárgyukat. A középkori művészek, írja Heine, leginkább a bibliát és a szentek legendáit illusztrálták, a reneszánsz művésze újra felfedezte a görög mitológiát; az új, a romantikus művész bibliája pedig a világtörténelem. Az évezredek s kiélesedő küzdelem érdekli, amelyet az Ember folytat felszabadulásáért, s amelyben Pheidiasz, Michelangelo, Dante példáját követve a művésznek is részt kell vállalnia.

Heine tehát kifejezetten elutasította a művész függetlenségének elméletét. A művésznek az a feladata, hogy megerősítse, alátámassza a hitet, a reményt, amely a küzdő embereket fűti. Mint a *Globe* írta 1831 szeptemberi számában „a művészek a tömegekből, a tömegek szükségleteiből, a tömegek fájdalomából kell merítenie ihletét”.*

Mint a saint-simonisták, Heine is azt akarja, hogy a művészet „vallásos” legyen, vagyis a trónfosztott isten helyére ültetett Ember nagyságát és hősi voltát dicsőítse. A különben középszerű Louis Robert Aratók című művében pillantotta meg Heine az új vallásos szellem, a modern panteizmus első komoly manifesztációját a képzőművészetben. „Az igazi menny a földön található; az ember szent és isteni: íme a kinyilatkoztatás, amelyet Robert festményének elragadó színei közölnek velünk... Robert francia, s mint legtöbb honfitársa, szinte öntudatlanul egy ma még homályos igazságot hordoz keblében: azt az igazságot, amely nem akar hallani többé szellem s anyag harcáról, amely nem tiltja el az embert a földi örömeitől... Robert Aratói nemcsak tiszták a bűntől, de még csak nem is tudlak, mi a bűn. Úgy imádkoznak, hogy dolgoznak. Tehát reggeltől estig imádkoznak anélkül, hogy ajkukat mozgatnák, s paradicsom nélkül is boldogok...” Heine a saját meggyőződéseit magyarázta Robert képébe, amely sokkal szerényebb szándékkal készült. Balzac közelebb járt az igazsághoz, amikor a realitást köszöntötte a művészen, s azon tündött képe előtt, hogy parasztjai hányszor esznek húst a héten.

Heine tehát a saint-simonisták nyomán azt várja a festőtől, hogy a korszak legmélyebb törekvéseit fejezze ki a maga eszközeivel. Ami azonban az eszközöket illeti - s e gondolatban van Heine úttörő eredetisége -, nem ismer el semmilyen esztétikai korlátot. Heine szembezáll a dogmatikus kritikusokkal, akik szerint a művésznek „ezt” és „így” kell csinálnia. „Inkább azt kérdezzük: Mit akar a művész? vagy inkább: Minő ihletet kényszerült követni?” Decamps-ot, akit személyesen is jól ismert, a *Figaro* megtámadta, mert egy afrikai képen „természetellenesen eltorzította alakjait”. Heine szenvedélyesen felelt az ellen, akik „természethűséget” követelnek a művésztől. „Minden eredeti művészt, minden új zsenit mondotta - a saját esztétikája szerint kell megítélni, amely együtt fakad művével.” Nem követelhetjük a művésztől, hogy úgy lássa a valóságot, mint bárki más, és főleg nem kívánhatjuk, hogy szolgálja utánozza a valóságot. „A művészet terén - mondja Heine - *szürnaturalista* vagyok. Hiszem, hogy a művész nem a természetben találja meg típusait, hanem s épp a legérdekesebbeket - a saját lelkében fedezi fel.” Az építőművészetre hivatkozik, amely nem „realista”, hiszen nincs mit utánoznia, hanem „kreatív”. Van egy más valóság is, mint amelyet kitapinthatunk: az álomvilág fantasztikus igazsága. Decamps ehhez hű volt, amikor Hadzsiibeg bandájának vágató lovait kísértetiesen megnyúlt testekkel festette le.

Decamps művészetén át Heine a saját maga művészetének létjogosultságát védte meg. Mint Decamps, ő sem szolgál

ian, hanem a karikatúrával rokon eszközökkel ábrázolta a valóságot. Lajos Fülöp uralkodásának első éveiben csodálatos virágzásnak indult a gúnyrajz. Charles Philipon még 1830-ban alapította a *Caricature* című lapot, amelybe Decamps-on kívül Raffet, Bouguet, Gavarni, majd Daumier dolgozott. A *Caricature* kötetei megérdemelnék, hogy leverjek róluk a port, és újra kiadják őket. A fiatal művészek gátlástalan, sziporkázó komikus érzéssel ültek ítéletet a kor szereplő személyiségei fölé, a királyt sem kímélve, akit fejének kihegyesedő formájából kiindulva Philipon egy körtével jelképezett. (Tudni kell, hogy a párizsi argóban „poire”, körte, annyi mint: ostoba fráter.) Heine műveiből számszámra idézhetnénk oly részeket, amelyek kimutatható a torzképzőművészet hatása. Karikatúrát rajzolt ó maga is, amikor Poroszországot „ájtatos képű, szikár gamásnislovagnak” írja le; bő gyomrú és nagyszájú lovagnak, kezében a káplárbottal”. Máskor Poroszországot az ájtatosság bő köpenyében ábrázolja, amely alól azonban kivillan a despotizmus vaspáncélzata. S nem karikatúrát vetít-e elének, amikor udvari bolondnak nevezi a nemet népet, ki tarka kabátján harminchat foltot visel (a harminchat fejedelemséget), pipkáján pedig csörgő helyett mázsás harangot kongat? Ez az óriás pojáca hatalmas fából készült vaskardot tart a kezében. S Heine, néha már daumier-i magasságokba emeli a karikatúra művészetét; amikor például a kor történetét „vadász történet”-ként jellemzi, melyben az arisztokrata parforce vadászok tudós verebekkel űzik a liberális eszmevadakat...

De Heine nemcsak a karikatúra, a „persziflázs”, a pamflet jogait védi, hanem a következő művészművedékek egész sorának leckét ad és példát mutat szabad művészi szellemiségéből. Baudelaire 1846-os nagy kiállítási tanulmányában (*Salon de 1846*) mint valóságos művészetelméleti kinyilatkoztatást idézi majd Heine kijelentését a „szürnaturalizmusról”; Gautier, aki talán több volt, mint dilettáns és kolorista, éppúgy rajta okul, mint a *Faust-fordító* Gerard de Nerval, akit Heine megerősít ellenszenvében a költői pedantéria iránt. A parnasszistáktól a szimbolistákon át egészen a szürrealizmusig Heine hatása mindenütt fellelhető az új francia költészetben és esztétikán. De meg kell jegyeznünk, hogy szándékait néha félreértették. Heine a „szürnaturalizmus” fogalmán nem a valóságtól való elfordulást, nem a valóságtól az álomvilághoz menekülést értette, hanem az alkotó szuverén jogát, hogy saját, független szelleme és képzelete *nyersanyagként* használja fel a valóság adatait. Vajon tehet-e mást a forradalmi művész, aki nem tudomásul venni, hanem *átalakítani* akarja a valóságot? A modern, forradalmi művészetnek, ahogy Heine képzelte, annak a művészetnek, amely „álmokképekkel tükrözi a korát” (träumendes Spiegelbild der Zeit) egyszerre kell *harcosnak* és szabadnak lennie. Ily művészetet alkotni nem könnyű feladat; de Heine nem a könnyű feladatokat kereste. A Művet kereste, amelyben egyszerre és maradéktalanul adhassa *magát* és korát. S dalokból, amelyek nem tiszta dalok, újságcikkekben, amelyekben frissen buzgott a képzelet, utleírásokból, amelyek bölcséleti értekezések, összetevődött lassacskán a heinei Mű, amelynek részei nem illenek semmilyen műfajba, de amelynek egésze állja az időt és alanyiségével éppoly hiteles tanúság századáról, mint tárgyilagosságával Balzac *Emberi komédiája*.

Fejtő Ferencnek a Múlt és Jövő kiadásában megjelent Heine című könyvéből, a szerző szíves hozzájárulásával közöljük a fenti részletet.

(*A „tömegek” kifejezést demokratikus és forradalmi értelemben ugyancsak a saint-simonisták tették közkeletűvé.)

Monoszlóy Dezső**LENNI**

Megyek az úton
 nem fáj semmi
 megyek megyek
 nem lehet betelni
 hogy ily nagy áldás
 glóriázzon

míg eddig értem
 számos árkon
 meredélyeken szédelegve
 kőzaporban megsebezve
 azt se tudtam
 éltem haltam
 vérrel és sárral betakartan

megyek az úton
 nem fáj semmi
 biztató lány hang
 zengi lenni

VASÁRNAP ILLATA

Vasárnap illatához mit tehetne
 az utána jött a visszagondolt
 indul a hajó szedik a horgonyt
 madárviijogás macska nyávog
 találgatások várakozások
 kitarult könyv mely leng magasan
 búcsúra ismerő szavakban
 az elválásra érző sejtés
 babona bűn parázna szentség
 mi még
 együtt a jó a rosszal
 ezüst papírba csomagolt tobozzal
 pufók angyalok csapata játszik
 zene szól
 valami nakonxypán-sweet
 öblös dézsákból hull a festék
 smaragdzöld rőt narancskék
 vad ménesek csikósa áldozni készül
 ólomkatona arca öregre vénül
 ahogy az élethez érne odamozdul
 bár tudja csak az Óperencián túl

lehetne ezt azt újralátni
 nagytestű griffen égbe szállni

vasárnap illatához mit tehetne

a sohase volt a semmi teste
napsütéstől dideregve jéghegyeket hívó percek

boldogságtól megveszettek
meghalásra készenállók

csuhás torz barátok morgó rajától
márvány kriptába temettek

a kitaláltak a régen elfeledtek
idegenség ölébe tűntek

a szeretlek szavára kereszteltek
mi még
tatárlak-fejben ott misézik
póznára tüzdeltekbe belefáradt
pogány hite és tagadása a feltámadásnak
felismerése képtelenje
hogya a lekopasztott keresztre
vasárnap illatához mit tehetne
kérdés és válasz ősi gondja
tömjénfüstből száll a pompa
hova is tűnt keresni kéne
a megtalált kincs
hernyó-talizmán
hiénák ürüléke

Czigány György

KÉSŐ

Itt nyüzsgünk az érzelmek
ócska-piacán, a metró-állomás
langyos huzatában; nyirkos
tenyerünkben a gyönyör
kihűlt verejtéke. Nem vagyunk
királyok, se napkeleti bölcsek -
itt csupán hajléktalan, idegen
kéz szorít meg hirtelen másik
idegent, testvérként is emlékek
nélkül, míg megkezdődnek
fülünkben a makacs, a szív
zavarodott dob-szólói. Meteorként
száguld el fölöttünk az egyetlen
karácsony: ki őríz ezután csordát,
csillagot éjjel a mezőben?

Hules Béla

joan miró így biztatta baán tibort

bátrabban húzd meg az e^Csetvonásaidat
 tégy oda madarat **M**acskát virágot ~~lehet~~
 lehet táncoló csontváz is széthányt tagokkal
 egy darabka csipke kézelőből gondosan
 válogatott gusztustalanságok egy szemér-
 dombról valahol ^{maDarat} lehet aztán egy cikcakkosan
 körülnyírt világvége amely éppen ugrik
 egyet mellette egy mély sóhajtás ^{macskát} amely egé-
 szen diszkréten felvihog most népi mo-
 tívumok kerülnek sorra lehet a szoknyák
 alá nyúlkálni egy kő alaposan arcontalál
 ne ijedj itt még a sárgáktól lendülj neki
 bokázz egy keveset vidd be a tálcát vi-
 gyázz hogy le ne ess róla így rendeltetett
 fekete talárodiban csavard ki a felmosóron-
 gyot a csipeszek eltávolítása után vedd le
 arcodat a szárítókötélről ki ne fakuljanak
 mintái a napon

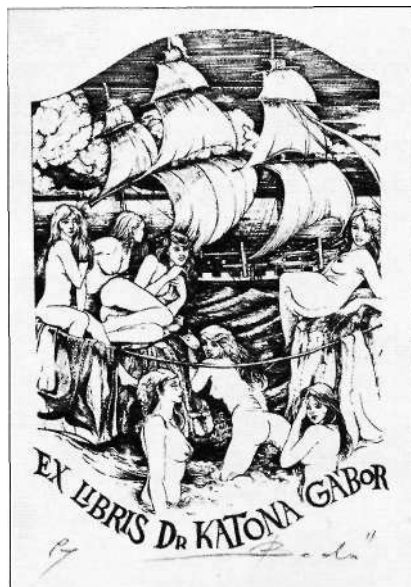
Nászta Katalin

KÁRHOZAT

micsoda nyár volt ez istenem!
 minden szélben a végtelen
 a soha utol nem érhető
 kedves elhagyott szerető
 csókja simult arcomra s mélyen
 rávéste - ez öröm szégyen
 bélyegét most is hordom
 titokhalálba ölöm a sorsom
 és megyek az úton amin nem tudok
 csak azt hogy rajta sehova jutok
 és tétlen tehetetlenséggel nézem
 mint hullok ki a világból egészen

A FOLYAMAT

amúgy borzasan-másnaposan ülni asztal mellett széken kávézva
 számontartani kinek mit mikor kötni befejezni ajándékba varrni
 mégis fukarnak érezni öregén ácsorogni tűz mellett parázsra
 hullott gombát szedegetni sütni köpködni hallgatni mondani
 semmisegeket vacogni sírni ásni hazudni nem lelni önmagát
 szavak tettek mögött alatt-ban sem
 ez a dehidratálódás végletes-végleges folyamata
 vért veszíteni izmot húst bőrt pofát véleményt
 fájdalom nélkül végigélni a pusztulást kutya macska medve
 ragadozó állatok nyakszirti harapásától borzongani álmában
 angol leckékre sóvárogni vágytalanul meséket válogatni
 szerelemirtózást mélyen eltemetni érdeklődést elfelejteni
 halat roston főve enni inni bort pirosat fehérét semmit
 elmenni
 így történik - da capo de nom al fine

Alföldy Jenő

VERSEK A GÁLYAPADON

Ha témában, felfogásban és részletekben feltűnő megfelelést, párhuzamot vagy éppen vitára utaló ellentétet észlelünk két jelentős költő műve közt, akkor az összehasonlításból érdekes tanulságokat vonhatunk le. Nem azokra az esetekre gondolok, amikor az egyik költő a másik epigonjaként (finomabban szólva követő-eként) szólal meg, még kevésbé azokra, amelyekben a fiatal költő példaképet választ, mert még nem tudja önállóan kifejezni magát. Egyidős, hasonló írói rangú és műveltségű költőkről beszélek. Babits szavával (melyet az irodalomtörténet azóta szentesített), mindketten a Nyugat „harmadik nemzedékéhez” tartoznak.

Kálnoky László *A műfordító halála* és Rónay György *Mérleg* című verséről van szó.

Aközös téma: mindketten a műfordítói „gályarabságra” ítélt költőkhöz tartoztak a negyvenes évek végétől a hatvanas évek közepéig, végéig. Az idézett szó Németh Lászlótól való, aki maga is hosszú évekig orosz és más klasszikusok regényeit, novelláit fordította az ötvenes években. A kifejezés a 16-17. század gályarabságra ítélt protestáns prédikátoraira utal, akik az inkvizíciós üldöztetés következtében legfőleg a padszomszédokba önthettek lelket prédikációjukkal, ha még volt hozzá erejük. Szerencsére a kultúrpolitika vagy nem gondolta ezt végig, vagy bízott az általános műveletlenségben, amikor Németh László először hozta nyilvánosságra ezt a metaforát; az inkvizíciós képzeteket a formálisan elmarasztalt Rákosi-korra sem szerették alkalmazni a hatvanas és hetvenes évek fordulója körül.

Tudvalevően a kultúrpolitika irányítói úgy döntöttek

1948 táján, hogy azok a polgári körök, akik nem felelnek meg a tartalmi és formai elvárásoknak, s nem sorolhatók be a szocialista realizmus kategóriájába, hasznosítsák képességeiket a műfordításban, de saját műveik megjelenésére ne számítsanak. Minthogy az államosítás után kizárólag állami kiadók léteztek, amelyek működése diktatórikus ellenőrzés alatt állt, magánkiadásról szó sem lehetett. Eredeti szellemű, kiváló költők és írók kényszerültek arra, hogy saját műveik megírása helyett fordítsanak. Ez egyszerre lehetett számukra kényszerűség és vigasz. A gályarabság végtére is költői túlzás. Külföldi mestereket fordítani korántsem annyi, mint gályapadon ülni. Másképpen mondva: nem olyan, mint Luthernek kazánt fűteni, Michelangelónak széklábat faragni vagy Platónnak marhát őrizni (és büntetésből borsón térdepelni) *Az ember tragédiája* falanszterjelenetében.

Mégis súlyos volt az ítélet. József Attila szavát véve kölcsön, a viszonylag konszolidált szörnytársadalomról is elmondható: „finomul a kín”, illetve „karóba nem húznak ma már”. Éhezniük talán nem kellett a műfordításra fogottaknak, de műveik tanúsága szerint kijutott nekik a lelki szenvedés. Kínjuk az örök szüzességre ítélt széplányokéhoz, a játéktól végleg eltiltott gyerekekéhez, az imádságról mesterségesen leszoktatott hívőkéhez hasonlítható. A futkározástól megfosztott, életerős vadászkutyákról, a dorombolásban rendre megzavart macskákról vagy a kalitkába zárt s a dalolásról végül önként lemondó énekesmadarokról szó se essék. Nézzük, miként élték meg maguk a költők a közép- és kelet-európai költősort, ezt az elrettentő művelődéstörténeti képződményt.

Kálnoky László: A műfordító halála

Egyre gyakrabban látom képzeletben,
milyen leszek húsz évvel öregebben:
ütött-kopott, őszes-kopasz, sovány;
egy eszpresszó a dolgozószobám,
ott körmölök, a koffein
eufóriáját zabálva,
s meszesedő érfalaim
figyelmeztetnek a halálra.
Mégsem agyszélhűdés, embólia
leselkedik rám. Furcsább lesz a végem:
szilánkra kell annak hasadnia,
aki fordított teljes életében.

Ha meghalok, fakadjatok kacajra,
 szíveteket a részvét meg ne csalja.
 Mondjatok rám kemény ítéletet:
 „Végre megkapta, amit keresett
 ez a bolond, ki buzgón töltögette
 saját vérét idegen szellemekbe,
 s ha rendelésre új munkába kezdett,
 lefarigcsált szívéből egy gerezdet.
 Talán kincset kapott, de nem kímélte,
 s mint a krumplicukrot, olcsón kimérte.
 Belül így lett mindegyre üresebb,
 már nem tartotta semmi... szétesett.
 S most mi? Szemétdombra való salak.”

Ne legyetek hozzám irgalmasak!
 (1953)

Rónay György: Mérleg

*Legszebb éveimet idegen istenek
 oltáira pazaroltam.*

*Más most aratja le, mit magának vetett.
 Én meg itt állok kiraboltan.*

*Vérét a pelikán kicsiny fiainak
 adja, hogy ne vesszenek éhen.*

*Én, mostohafiú, balgán apáimat
 tápláltam, s így folyt el a vérem.*

*Nem érzi, mit veszít, míg erővel tele
 a szív, és csupa kedv a lélek.*

*De már ötven körül valójában ideje
 megnézni, mit mutat a mérleg.*

*Művetek magyarul hangommal lett örök,
 Michelangelo, Rilke, Ronsard.*

*Saját művem viszont, mint friss szobrok mögött
 a sérült kő, tört deszka, rom, sár:*

*egy halom töredék. Egy szép nap elkocog
 a Halál társzekere érte,
 hogy elszállítsa, mint romlandó lim-lomot,
 az idő szeméttelépére.*

*Szót emeltek-e majd akkor, vérem borát
 kiszívó nemes szörnyek, értem?
 Vagy csak bámultok az öröklétbe tovább
 szépségtek gyilkos közönyében?*

(1960. április)

A keletkezési dátumok arra utalnak, hogy Kálnoky inkább a korszak elején (1948-ban), Rónay pedig a korszak második hulláma sodrásában, az 1956-os forradalom utáni szigorítások idején (1960-ban) írta költeményét. Nehéz évek vége felé írták mindketten versüket. A zord idő a „fordulat évében”, 1948 őszén köszöntött be, s az ötvenes évek elején tetőzött. 1953 tavaszán és nyarán, Sztálin halála, illetve Nagy Imre kormányprogramja után érződtek először a lassú oldódás előjelei. Ekkoriban még a fiókban sem volt tanácsos olyan kéziratot rejtegetni, amelynek az irodalompolitikai határozatok nyomán elharapódzott rossz közérzetről s az elégedetlenségről adtak hírt. 1960-ban sem volt rózsásabb a helyzet. A forradalom elfojtása után írókat börtönöztek be; a forradalom előtt és alatt megjelent tiltakozó és lázító művek hatására, a Petőfi-kör működése és az írósztrájk miatt reflektorfénybe kerül a irodalom, és a hatalom árgus szemmel figyelte az új műveket. A „pesszizmus”, ha lehet fokozni, nagyobb vád lett, mint korábban: míg előbb a tragikus hangú költő csupán „el szabotálta” az épülő-szépülő ország boldogságának megverselését, addig a forradalom után nyilván a harcban elesetteket és a kivégzetteket siratta. Kétségtelen, hogy Kálnoky is, Rónay is egy-egy nagyon óvatos és bizonytalan kimenetelű enyhülés idején írta versét. (Ha volt valami különbség a két vers születési idejének körülményeiben, akkor ez úgy jellemezhető, hogy az ötvenes években szigorúbban ellenőrizték a költői formát, a hatvanas évek elején pedig az időszzerűsíthető tartalmat. Ez részben a Szovjetunióban lezajlott ideológiai fejleményekre, részben a hazai forradalom körülményeire vezethető vissza. A forradalmat leverő hatalom láthatta, hogy a tiltakozás olyan formában is előfordulhatott, amely példásan megfelelt az egyetlen elismert irodalmi stílus, a realizmus kritériumainak. És örült, ha egyik-másik költő „avantgárd” modorban hódolt neki.)

Ha a két verset összevetjük, szembetűnnek a hasonlóság jegyei. Mindkét mű azt panaszolja, hogy a fordítói munka elszívja a saját művek megírásához szükséges alkotóerőt. Kálnoky az önmagától elidegenedett személyiség torzulásának jeleit fedezi fel magán, Rónay úgy érzi, hogy kifosztották. *A véren vett* műfordítás képzele mindkettőjüknél fölmerül. Kálnoky vermetaforája radikálisan egyszerű: a fordító „buzgón töltötte saját vérét idegen szellemekbe”. Rónay - aki minden bizonnyal ismerte verse írásakor Kálnokyét a forradalom idején megjelent *Lázás csillagon* című kötetből - jóval cizelláltabb és irodalmibb képet alkalmaz: a fiait önnön vérével tápláló pelikánhoz hasonlítja műfordítói munkáját.

A két vers főként azzal vall reá alkotójára, hogy emez Kálnokyt romantikus, amaz Rónayt klasszicista költőnek mutatja. Kálnoky a saját személyiségében bekövetkezett rombolást regisztrálja, Rónay pedig a művein mutatja meg ugyanazt. Kálnoky odáig megy az önbecsmérlésben, hogy műfordítónak lett egyéniségét láttatja az utókor embere szemével szemétre valónak. Rónay csupán a műveinek jövődől hasonló sorsot. Mindketten mélységesen alábecsülik saját költői teljesítményeiket hiszen a hallgatás éveiben is tudtak verset írni -, de míg Rónay megelégszik a produkcióval kapcsolatos önbecsülése

feladásával, addig Kálnoky a közvetlen önutálat kifejezésétől sem retten vissza.

Jelentős hagyományai vannak ennek a magyar költészetben. Arany János tudta olyan fájdalommal kicsinyíteni személyét és költői értékeit, mint előtte talán senki más, még Balassi sem, aki „Ti pedig szerzettem átkozott sok versek”-nek bélyegezte alkotásait. A modernnek is gyakran élnek az önlefokozás eszközeivel, de ez jobbra a személyiségközpontú, romantikus költészettel való szakítással függ össze, egyfajta út a tárgyiassághoz. Kálnoky is, Rónay is a Babits és mások nyomán elterjedő objektív költészet követője. Számos példából látható azonban, hogy a tárgyi közvettség markánsan romantikus töltéssel párosítható. József Attila vallomásos szerelmi költészete, messianizmusa, Jékely szubjektív élményszerűsége, Vas István életrajzisége és erősen személyes töltésű gondolatisága vagy éppen Illyés nemzeti küldetésstudata megannyi példát kínál erre.

A széteső személyiség rajza Kálnoky versében egyszerűen romantikus vonás és a tárgyiasság modern példája. Romantikusnak látjuk a személyiség vallomás-szerű megnyilvánulását, tárgyasnak a helyzetelemzést, valamint a vallomásnak azt a közvettségét, hogy az utókor egy elképzelt versolvasójával mondatja ki önmagáról alkotott véleményét. Meghasonlás, önmagáról való lemondás, a tehetség olcsó áruba bocsátása (melyről nem árulja el, hogy mi kényszeríti rá), a személyiség kiüresedése, végül szétesése íme a kórkép, mely megfelel a huszadik század nagy szellemi áramlata, az egzisztencialista filozófia vizsgálati tárgyának, a munkájától és önmagától elidegenült személyiségnek. Annyit hozzá kell tenni, hogy ez csakis a közép- és kelet-európai országok valamelyikében festhet így. Kálnoky nem a költészettől, nem az irodalomtól, hanem a műfordítói kényszerrobottól idegenedett el, miközben tető alá hozta mennyiségében és minőségében egyaránt hatalmas műfordítói életművét. A vers írásakor éppen Goethe *Faustjának* II. részén jutott túl. A több ezer soros drámaköltemény szerény becsléssel is mintegy öt-hat kötetnyi önálló verseskötet megírásához elegendő költői energiáját kötötte le. S nem beszéltünk még arról a sok tízezer sorra rúgó műfordításról, amelyet a világlíra és dráma legkülönbözőbb antik és modern klasszikusaitól ültetett át magyarra.

Rónaynál hasonló a helyzet. Ő is a legtermékenyebb műfordítók egyike; Kálnokyval együtt ahhoz a hét-nyolc költő-műfordítóhoz tartozik, aki azokban a mostoha esztendőekben soha nem látott mértékben felvirágoztatták a hazai műfordításirodalmat, méltóan a 19. század nagy korszakához, a negyvenes és ötvenes évekhez, amikor Vörösmarty, Petőfi és Arany versengett a magyar Shakespeare-ért, és méltóan a Nyugat első nemzedékének műfordítóihoz, Babits, Tóth Árpád és Kosztolányi vers- és drámafördítói vállalkozásaihoz.

Rónay György klasszicistához illő értéktudattal nyilatkozik műfordítói munkájáról, melynek szépsége, fontossága nem kétséges előtte, csupán a mértékét sokallja, s a fordításba temetett saját műveit siratja. A „pazarlás” szó fölmerül versében, és ez azért kemény ítélet: „Legszebb éveimet idegen istenek/oltáira pazaroltam”. Ha isteneknek mondja a világköltészet nagyjait, akkor ezzel legalábbis olyan aranyérezkről tesz bizony-

ságot, mint amikor Jézus azt mondja, hogy adjátok meg Istennek, ami Istené, és a császárnak, ami a császáré. A hasonlat annyiban ül, hogy nem kell mindent az istenek oltárára helyezni, máshová is kellenek értékek. A műfordítói önfeláldozást elvérzésnek felmutató, tragikus pelikánhasonlatban is az a klasszicista arányérzék működik, mely szerint helyzete képtelen, de nem haszontalan.

Nem árt megjegyezni, hogy a vers címe *Mérleg*. A harmadik versszakban fejti ki, hogy életművét teszi mérlegre, és könnyűnek találja verseit, melyek a ropant műfordítói munkásság nyomasztó súlyától magasra szökkennek. Rónay ráadásul a mérleg jegyében, október 8-án született. Asztrológiai hiedelmek nélkül is tudhatjuk, hogy a zodiákus jegyekhez tartozó személyiségjegyek ismerete mindenkit befolyásol. Akiről tudható, hogy mérleg jegyű, az élete folyamán többé-kevésbé igyekszik megfelelni annak a képnek, amelyet a mérleg jegyről tartanak. A mérleg jegyhez egyensúlykereső, arányosságot kedvelő, alkalmazkodásra, megbékélésre és igazságosságra törekvő természet tartozik. Ha hisz benne valaki, ha nem, ez befolyásolja viselkedését, amennyiben a mérleg-égőben van születése napja. Megkockáztatom, irodalmunk legvilágosabb és legműveltebb elméje, Rónay György sem kivétel ez alól. A verscím és a műben levő mérleghasonlat nemcsak a pályasummázatra utal, hanem a *méltányosság* mérlegére is, amelynek ő mindig

hű kezelője volt kritikusként csakúgy, mint a katolikusok és egyéb hitűek vagy éppen a hitetlenek párbeszédeiben.

Méltányosan beszél a műfordításról is. Van becsület-e előtte annak a munkának, amelyre a kizárólagosság súlyával, megszorításával rákényszerítették. Vallomásértékű a 4. versszak e két sora: „Művetek magyarul hangommal lett örök,/Michelangelo, Rilke, Ronsard.” Nem kis dolog *per tu* beszélni a világirodalom klasszikusaival. Ő azt is megkérdezheti tőlük, hogy vajon majd szót emelnek-e érte a másvilági elszámoltatásnál, vagy elnéznek feje fölött azzal a „gyilkos közönnyel”, mely úgy tud fájni, amikor az általunk hódolva szeretett nagyok nem szeretnek viszont bennünket, ha már betévedtünk az utcájukba. Rónay nem oda tévedt, hanem oda rendelték, ott kellett ücsörögnie reggeltől estig, akkor is, amikor szerette volna megírni a saját léttapasztalatait. Apáinak nevezi a lefordított mestereket, de az apa-fiú viszony is mostoha sorssal sújt, ha kisajátító.

Rónay költői életműve éppúgy nem maradt töredék, mint Kálnokyé. A kényszerű lemondás a saját művekről és a robotszerűen végzett műfordítói munka évei azonban megéreztték vele azt az alkotáslélektani űrt, azt a *horror vacui*, mely költőként a teljes megsemmisüléssel fenyegette őt. Klasszicista arányérzéke ugyanúgy jelezte ezt a vészt, mint Kálnoky végletkedvelő, romantikusabb alkata.

Bíró József FÉNYVERÉS

Kovács András Ferencnek

...?
mit mondasz
az ÉGről
mit
a fénytörésről
...?
Talán azt -
reánk is
ü g y e t v e t
a NAP
...?!
vagy annyit csupán -

„Évek vonulnak, hangya-legyező-fejű évek.”

,... s ködkalapunkon
megül a fényverés'
...?

Bíró József
AZ EGYETLEN

(ezredvégi üzenet)

tisztátalan szavak
 szaros gatyák
 milliárdjai
 röpködnek köröttünk

hol van már
 ama szűz
 nikkelszamovár?

verseimmel
 képeimmel táplált
 tűz mellett
 fölmelegedni

... ennyi ...

KEDVES KASSÁK LAJOS

(1997)

FUTAM / ZONGORÁRA

(ősz reggel SEOUL-ban)

- Hong, O - Bong - nak -

immár
 arcod /is/
 titkok tárházába
 kerül——

ha
 találkozol a fényvel

BUDDHA
 tavaszi mosolya
 a hónod
 alatt

Gerencsér Zsolt

HUROK

Konok, taszító heveséggel rázza a reszketés.

Ákár egy régi jó barát - kit oly sok éven át nem látott - és most visszatért, hogy hűségéről biztosítsa őt... Később, valahonnan papírlapok kerültek elő. Gyűrött, megsárgult oldalak, amikre kacifántos jeleket karcolt a feledés.

Ezeket olvasta fennhangon hajnalig.

Reggel mosatlan szájjal indult a versgyárba. Fogai közt rzsavak rohadtak, lelkében pedig tanyát vert egy hetyke kis bogó. De nem ám az a hétköznapi-ártalmatlan, az a tökéletesre komponált lamináris-lapidáris! Hanem egy alakatlan, gonosz gumó... Ez rágta, feszegette. Hétágú evezőlapátként lapult a bőre alatt.

És mozgott!

Keresgélt... Szívott és sikoltzott. Mint egy eleven tériszony, belecsimpaszkodott az izmokba meg a tüdő nikotinfoltjaiba. Karmait a hasfalba vájta és ugrókötelezett a zsigereken...

De ő azért csak faragta a rímeket!

Kopogott, ropogott a véső, repkedtek a ragok szilánkjai. Harminc éve pattognak itt összevissza. Hiszen ő is csak úgy munkálja őket, akár a régiek: Jékely, Dsida, Juhász Gyula... Az ő ujjain is bütykök, a csuklóin meg fáslik.

Fázik, de nem csukja be az ablakot. Nincs idő az ablakkal tökölni!... A haján vastagon ül a por. Nem bánja. Majd jön egyszer egy szél és úgyis lesöpör mindent...

Ez megnyugtatta.

Dolgozott tovább. A gyalupadon szaporodtak a születésnapri krikszkrakszok, az évfordulós ódák meg a búzavirágkékszemű elégiák a szerelem sasszárnyú griffmadarához...

Otthon vacsorázott.

A két szelet vajaskenyér ráolvadt a guzmira. Hiába ivott teát, sört és konyakot, nem tudta lemosni onnan. A gümecc most a légcsovén lógott. Ákár a rozsdás ereszen a kövér lián...

Kinjában kiguvadtak a szemei.

Nézte a csillárt, a körülötte vergődő hétköznapiakat és kezdte levedleni a bőrét. Őszült, de még sohasem volt ilyen iszonyú szeptembere. Már a versek is tudták, hogy utálja őket... Tizennyolc hónap csak a nyugdíjig, addig elviselik egymást valahogy. Majd nem figyel oda. Majd nem oda figyel.

Majdnem elhitte, hogy megúszhatja a dolgokat.

Amikor lefeküdt, érezte, mint lüktet testében a daganat. Érezte, hogy egyre nő, dagad... Hallotta csámcsogását, miközben végigzongorázott a bordákon, keményen billentve a trillákat és a keresztcsontig taposva a pedált.

Egész éjszaka kiimpírozott.

Csak hajnaltájt szunnyadt el rövid időre. Akkor meg azt álmodta, hogy világosbarna reklámszatyor, mire felriadt és tovább falatozott... Nagy darab ürge volt az embere, lehetett rajta mit rágni. Már el is döntötte, ha végez a gyomorkörnyékel, felkúszik az agyba. Ott vannak ám ingyenc falatok!...

Műhely.

Bagószag. Kávé az asztalon. Papír. Lábnyomok. Csak néhány napja van így. Először azt hitte, a tanoncok ugatják, de már biztos benne, hogy róka... Minden éjjel beszökök a nyitott ablakon. Elhullajtott, vörösös szőrszárait minden reggel összeszedi. Egyszer majd biztosan találkozik vele. Ez

egy szelíd róka... Majd együtt ülnek a telihold alatt. Meleg, augusztusi este, amikor minden árnyéknak válla nő, nyaka, melle... És résnyire kinyitják vastag, húsos ajkukat, szoknyájuk libben...

Ezek a mostani brigécek!

Senki sem jön már a rímfaragókhoz. A nagy cél az interpunkció részleg. A távlati... A kettőspontok, a kötőjelek világa. Már nincs hús a gondolat csontjain. Csak epokit van és szikszalag.

Egyedül dolgozik.

Néha bekukkant hozzá a művezető. Asztallap simaságú arca csillog a neonfényben. Inkább sajnálja, mintsem ellenőrizi. Nem beszélgetnek. Nagy a zaj, a por meg a korkülönbőség.

Egyedül dolgozik.

Mióta elvált, egyedül is alszik. Egyedül nevelgeti azt a nyüvet a testében... A güzmi azonban - akár egy elkényeztetett kiskamasz - egyre többet követel. Napjában ötször eszik, sőt zabál, és már kihízott több tucat nadrágot és akkora már a tokája, hogy meg sem lehetne fojtani... Néha szusszant és nyújtózik hatalmasat. Ilyenkor az ember felsőhajt, holott a legszívesebben sikoltana és a májával meg a lépével együtt tépne ki mindent.

A gümecc most szilaj verbunkost produkált odabent. Valsaltszizmás lábával többször belerúgott a jobb vesébe, majd furkósbotjával a gerincet kezdte el püfölni... Heves fájdalom áradt szét az izmokban. Verítékeztve, összeszorított fogakkal faragta tovább a rímeket. Eközben a gumó erőteljesen sarkantyúzta a vakbelet. Zablát kényszerített az epére és ostorral csépelte az ereket... Mint a parazson izzított lándzsahegy, tüzes nyilallás fúródott a medencecsontba. A fájdalom mindinkább fokozódott, rázott, rángatott és égetett; mint valami áramátjárta paplan, szétterült a testen...

- Megállni! Megállni! - üvöltött fel a versgyártó ember.

De nem akart megállni sem a véső, sem a kalapács. Higadtan dolgoztak a végtagok... Ezek a szerszámok nem tehetnek semmiről, mint ahogyan ő sem tehet. És persze az idő sem, és általában véve senki sem tehet semmiről. Ez a nyomorult madzag sem, ez a kampó a mennyezeten meg pláne...

Kereste, hogy mit rakhatna a talpa alá. Elég magas volt ugyan, ám a szoba fala még magasabb. És hármójuk közül a güzmi volt a legnagyobb, sokszor már kilógott belőle. Feltörte a repedezett arcot és két szája lett hirtelen, mindkettő vigyorgott, és már nem lehetett eldönteni, melyikük eszik igazán...

Talált egy jól megtermett eclogát, arra helyezkedett. A kenderből font masnit a nyakára illesztette, óvatosan, nehogy alászoruljon a göb. Aztán haptákba vágta magát, mint régen, ha valamilyen gyönyörű, égi tüneményt látott, és belevetődött a szökeségbe...

Mikor leemelték a szaktársak, akkor vették észre, hogy a halott bajszán egy „ó” betű billeg. Valaki - talán kegyeletből - lepöckölte onnan. És az „ó” betű eltűnt a lefolyóban, hogy beépüljön a város alatti csatornarendszer rímtelen költészetébe. Mert ott már az új, a modern lírát olvassák a patkányok. A patkányfiúk ily módon vallanak szerelmet a patkánylányoknak. És a patkánykirály szemlesütve uralkodik.

Karafiáth Orsolya
EGYNYÁRI TÖRTÉNET

1. Piknik Wépéeffel

*„Jöjjön ki este hétre a Nagyrétre,
várja önt a világ pont a végére!”*

Ezernyi hold - ki látott már ilyen?!
Véletlenül került mind a csillagok helyére.
Szédülök az elveszett fúcsata után,
Wépéef édes-vörössel vigasztal.

Később képeket mutogat, mesél, mesél -
legszebb dolog nem is figyelni rá.
Van mit titkolni, felejteni is lesz elég.
Szólok, hogy tölthet még nyugodtan.

Neki kék és zöld foltocskái lesznek,
nekem pedig egy égésnyom a karomon.
Letört cipősarkam, elhagyott fülbevalóm jelzi:
itt a hely, ahová nem szabad visszatérnem.

Fekszünk a fűben, Wépéef Kispált dúdol.
Ezernyi hold, csikkek - könnyű, vidám világvég.

2. Wépéef és az utószezon

*„Bennem többet ne nézd magod,
medencém alján törött tükör...”*

Akihez nem illik az ősz, ne érje meg.
Maradjon egynyári ifjú, húzzon el
-délre, se puszi, se pá, többé ne lássam.
Képeslapjain a címzett ne én legyek.

A napbarnított, bronzszínű fiúnak
csak köhögős, sápadt árnyéka voltam.
Ha már arcképem nem került szívébe,
az enyémbe magát végképp elfakítsa.

Ez Wépéef stílusa: szó nélkül lelépni.
Terveimet majd mással dolgozza ki,
él, virul, besétál a újabb nyarakba.

Az utószezon, a szüret már nélküle -
lelketlenül él tovább a társaság.
Most van az, hogy még így se.

Baranyi Béla

JÁTÉK

- Na jó, tudod mit? Holnap elmegyünk, és megveszszük a biciklit.

- Nem kell bicikli.

- Ne csináld már ezt, fiam! Hónapok óta ezzel nyagatsz, akkor most mi a bajod?

- Akkor se kell bicikli.

- Hát akkor mi kell?

- Semmi.

- Na, fejezd be a hisztit, fiam, tudod, hogy ezt utálok.

- Én meg téged utállak!

- Hogy beszélj! Nem szégyelled magad?

- Utállak!

- Na, takarodj a szobádba, de gyorsan!

- Utállak! kiáltotta még a kisfiú, és kiszaladt a konyhából. Csend zuhant a helyiségre, csak a hűtő morgott. „Fiam” - akarta mondani az apa, de aztán csak legyintett, és szétteregette maga előtt az újságját. Fél szemmel a gazdasági rovatot vizsgálta, közben hideg levest kanalazgatott.

Mire végzett az evéssel, már tudta, hogy holnap megint gazdagabb lesz. És holnapután valószínűleg még gazdagabb.

Megengedett magának egy elégedett böffentést, majd előhúzta a mobiltelefonját, és tárcsázott. Legalább tíz csengetést kellett kivárnia, míg odaát végre valaki felvette a kagylót. Almos hang szól bele.

- Anna? kérdezte az apa. Mikor hazajöttem, egyedül találtam a fiamat. Tud erre valami magyarázatot adni?

- Tessék? Hogyhogy egyedül...

- Erre várok magyarázatot.

- De uram, azt mondta, ma korán hazajön, és szabad lesz a délutánom!

- Valóban? Nos, hát nem így sikerült.

- De hát...

- Most már mindegy. Mindenesetre ez legközelebb ne forduljon elő. A viszontlátásra.

Az asztalra tette a telefont. Szeme sarkából még látta, hogy villogni kezd a töltésjelző, de nem törődött vele. Előhúzott egy szivart a mellényzsebéből, gondosan kicsomagolta, életre pöfékelte, majd kényelmesen hátradőlt. A csomagolópapírt összehajtogatta, és visszadugta a zsebébe.

Szórakozottan kattintgatta az öngyújtóját. Szép darab volt, még a feleségétől kapta. Miért is hagyta el az aszszony! Mindent megkapott - pénzt, ékszert, házat. Még csak meg sem csalta soha. És mégis... Egyre hallgatógabbá vált, volt, hogy napokig nem szóltak egymáshoz. Majd hirtelen veszekedni kezdett, ordított minden apróságért. Biztosan valami mániája volt... De mikor pszichológust javasolt neki, egyszerűen összecsomagolt, és elment.

A gyereket természetesen nem engedte, hogy elvigye. Elvégre mégsem nőhet fel egy mániással.

- Apa!

Lassan fordította oda a fejét.

- Befejezted a hisztit? - szólta oda kimérten.

- Be, be, igen - hadarta türelmetlenül a gyerek.

- Jó fiú leszel?

- Igen, igen, és apu...

- És nem beszélj többet csúnyán - jelentette ki az apa, és az újságba mélyedt. A kisfiú kényelmetlenül tomporgott a konyhaajtóban.

- Játsszunk! - bökte ki végül.

Az apa kelletlenül fordult újra felé.

- Látod, mennyi dolgom van, most nem érek rá.

- De apúúú - kérlelte a kisgyerek hosszan elnyújtva az utolsó szótagot.

- Egy egész szoba tele van a játékaiddal, miért nem játszol azokkal?

- Az olyan unalmas nyafogott a kisfiú.

- Unalmas? Más gyerek a negyedének is örülne, te meg itt kényeskedsz nekem. Nem szégyelled magad?

- Te sose játszol velem...

- Na most már elég legyen! - vágott közbe az apa.

Az ember a lelkét kiteszi érted, te meg egy percet nem hagysz nyugton. - Felállt, egyre hangosabban beszélt.

Egyszer a bicikli miatt hisztizel, aztán az se jó, százezrekért veszek neked játékot, te meg csak elrontani tudod őket...

Folytatta volna még, de a fia csendesen sírni kezdett.

- Jól van... Izé, na. - Elhallgatott. Zavartan nézett körül, mintegy segítséget keresve. Aztán összeszedte magát, és tett egy lépést a fia felé. Majd még egyet. Bizonytalanul nyúlt előre, és megérintette a gyerek arcát. Abban a pillanatban, mintha gát szakadt volna át, a halk sírás föltépő bömbölésbe csapott. A gyerek az apa ölbe fúrta az arcát. Az apa kétségbeesetten próbálta csitíttatni.

Sután ölelte át. Próbált valami vidámat, valami megnyugtatót mondani... Elektrosztatikus töltés csapta meg a kezét, ahogy a gyerek műszálás ingéhez ért. Elfintorodott, aztán mégis megpaskolta a fia hátát.

- Jól van, jól van. Ilyen nagy fiú nem sír...

Érezte, ahogy a forró könnyek átitatják a hasánál az inget, a szövet ragacsoson feszült rá a bőrére.

- Na, na, elég már!

Eltolta magától az apró testet. Keményen fogta. A kisfiú felnézett az apja arcára, a megfeszült állkapocsra, a remegő orrcimpákra, a szemekre, melyek nem rá néztek, hanem valahova a távolba meredtek. Visszafojtotta a sírást. Az apa megkönnyebbülten sóhajtott fel.

- Látod, látod, egy hatéves fiú már nem itatja az egeret.

Mosolyogni próbált.

- Igen, apa -- A kisfiú hangja tompán csengett.

- Akkor most menj szépen játszani, jó?

- Igen, apa - mondta a kisfiú. Sarkon fordult és kifelé indult a konyhából. Az apa nem mozdult. Nézte fia egyre távolodó hátát, leesett vállait, nézte, ahogy kicsoszog a konyhából, átmeleg a halion, eléri az emeletre ve-

zető lépcsőt, és lassan, lassan eltűnik a szeme elől. Őn-maga számára is váratlanul kiáltott utána.

- Fiam!

A kisfiú megtorpant. Szemében az öröm apró, alig létező csillanásával fordult meg. Várt.

- Fiam - mondta újra az apa, majd elhallgatott. Szavakat keresett.

- Fiam - kezdte bizonytalanul. Benneszakadt a szó.

A kisfiú továbbindult. Az apa elfordult. Majd hirtelen megpördült, és a fia után kiáltott.

- Ha jó leszel, ma este fennmaradhatsz megnézni a filmet.

Nem érkezett válasz. Az apa visszaült az asztalhoz, újra meggyújtotta a szivarját, és megint széthajtogatta az újságját.

És akkor kialudtak a lámpák a házban. Apró pattanások hallatszottak, ahogy elszakadt néhány túlhevült izzószál. A férfi káromkodva állt föl, a sötétben lesodorta az újságját a földre. Nem törődött vele. Felkattintotta az öngyújtóját, és elindult, hogy gyertyákat keressen. Kétszer is megbotlott, mire sikerült kibotorkálnia a hallba. A gyújtó égetni kezdte az ujjait, eloltotta és a zsebébe sülyesztette. Egy percre gondolkodnia kellett, hová is rakta annak idején a gyertyákat - majd egy éve vette őket -, aztán elindult az alagsorba vezető lépcsőhöz. Hálát adott a sorsnak, amiért oly jó a memóriája - tizenhét szobát járhatott volna végig, mire megtalálná. Bár talán addigra véget is érne az áramszünet. Elmosolyodott.

Az alagsorba ért. A sötétben rossz helyre nyitott be, de szerencséjére megcsapta az orrát az úszómedencéből áradó klórszag. Visszalépett. A következő ajtó mögött végre megtalálta a gyertyákat. Visszament a konyhába.

- Fiam! -- kiáltotta. Meggyújtott néhány gyertyát, narancsszínű fény szakított a sötétbe.

- Fiam! - kiáltotta ismét. „Elaludt volna a gyerek?”

- Apu, apu, nincs lámpa! tompán, megszűrve érkezett a hang.

- Tudom, fiam. Gyere le, szereztem gyertyát! kiáltotta az apa a plafonnak.

- Hu, de jó!

Trappolás hallatszott. Az apa megcsóválta a fejét.

- Apa!

- Na végre! - A férfi lustán fordult a hang felé. - Már azt hittem, elaludtál.

Elhallgatott. Próbálta belefúrni tekintetét a sötétbe.

- Fiam, ott vagy?

Halkan sercegetek körülötte a gyertyák.

- Ugye most nem tudsz újságot olvasni, apa?

A férfi a hang felé lépett. Megtorpant. Semmit sem látott.

- Fiam, hagyd már a hülyeségeidet, és gyere ide!

- Nem tudsz újságot olvasni.

- Nem, nem, igaz van, valóban nem tudok újságot olvasni hadarta türelmetlenül a férfi. - És most lennél szíves végre idejönni?

- És tévét nézni sem tudsz.

A kisfiú belépett a fénykörbe. Az apa felsóhajtott.

- Na végre...

- Játsszunk! - szakította félbe a kisfiú, és az apja felé emelte a karját.

- Na, ne bolondozz már... - az apának bizonytalanul csengett a hangja.

- Játsszani fogunk.

A férfi akkor látta meg a pisztolyt. Apró, 22-es kaliberű fegyver volt, olyan egyszerű, hogy egy gyerek is tudta volna használni. Hidegen csillogott az apró kezekben.

- Játsszani fogunk.

Csak két lépésre állt tőle a gyerek, szinte karnyújtásnyi távolságra. Csak fel kell emelnie a kezét, és vége ennek az ostobaságnak, mert nem több ez, mint ostobaság, gyerekes csínytevés - mi egyéb lenne képes egy ilyen kicsi gyerek.

Nem mozdult. Nézte a puha gyermekarcot, a valami rajzfilmből ellesett vérfagyasztó mosolyt, a huncut szemeket...

- Az egy nagyon komoly fegyver, fiam.

A kis ember bólintott.

- Fejvadász-pisztoly. Egy dinoszauruszt leterít.

- Add ide, légy szíves! - Az apa tétován nyújtotta a kezét.

- Hohó, lassan a testtel, rézbőrű!

- Fiam, az egy igazi fegyver, azzal nem szabad viccelni. - Az apa érezte, hogy szavai leperegnek a fiáról.

Megakadt egy pillanatra, de aztán mégis folytatta. Jobb nem jutott eszébe.

- Nem szabad hozzányúlni, nagyon veszélyes. És egyáltalán nem gyerek kezébe való dolog, úgyhogy add ide gyorsan.

A kisfiú gúnyosan mosolygott.

- Nem rázol át, rézbőrű.

- Leszel szíves nem rézbőrűzni, és abba hagyni ezt a hülyeséget! Végre megint keményen pattogott a hangja. Előrelépett.

- Megállj! - kiáltotta a kisfiú, és célzásra emelte a fegyvert. És az apa megtorpant. „Te jó ég, bármikor elszülhet.”

- Ha még egyszer próbálkozol, keresztüllőlek, mint egy kutyát. „Istenem, iszonyúan érzékeny a ravasz.”

- És most menj!

Hideg izzadságcsepp mászott végig a férfi homlokán.

- Fiam - megremegett a hangja. - Fiam... - egyre szaporábban vette a levegőt; képtelen volt folytatni.

- Tedd le azt az átkozott pisztolyt! - Keménynek hitte a hangját, pedig könyörgött. És a kisfiú csak mosolygott.

- Tízeg fogok számolni - mondta. Aztán számolni kezdett. És az apa szíve önkéntelenül a múltó másodpercek ütemére kezdett dobogni. Nyolcig bírta.

- Ezért még számolunk! remegett a hangja a tehetetlen dühtől. Hátrálni kezdett a konyha túlsó végén lévő ajtó felé.

- Ezért még számolunk.

Kifordult a konyhából.

Kifordult a konyhából és szembe csapta a sötétséggel. Megállt. Most merre tovább? Előtte a feketeség... ami már nem is olyan fekete, homályosan kezdtek előtte kibontakozni a bútorok közvonalai, ahogy szokta a szeme sötétséget. Tudott már tájékozódni: ott az emeleti lépcsősor, ott a bejárathoz vezető folyosó, amarra a könyvtár, és ott, ott mögötte - ott van a konyhaajtó na-

rancsszínű négyszöge, és azon túl valahol a fia, aki még olyan kicsi és olyan butácska, és... és még a végén el-sül a kezében az az istenverte fegyver.

El kell venni tőle! El kell venni, de úgy, hogy egyikükben se tegyen kárt. Talán mögé kerülhetne, és lefoghatná; persze csak óvatosan. Itt mindjárt a konyhaajtónál el lehetne kapni, amikor kijön. Csak halkan az ajtó mellé kell simulni, várni, és aztán egy gyors mozdulat...

Az ajtó mellé állt, de nem simult a falhoz. Méltóságán alulinak érezte, hogy prédára váró vad módjára álljon lesben. Hiszen még a nyakkendőjét sem vette le... Nem kell túlbonyolítani a dolgokat, mint egy ócska akciófilmben. Csak szépen ideáll az ajtóhoz, és egy karnyújtással elkapja.

- Lesel rám, rézbőrű?!

A férfi megdermedt.

- Azt hiszed, ilyen könnyen túljársz az eszemen?

Nem mert megfordulni. Csak állt, és érezte, ahogy húsába vágnak a gyermek szavai, mélybe hatolnak, szétszaggatják... Vesztett. Várta a golyót.

Szinte már kéjesen bizsergett a lapockája ott, ahol majd bele fog fúródni az apró fémmag, szinte már látta magát a földre zuhanni, széttépett ereiből spriccelő vérben fetrengeni. Milyen érzés lesz? Még egy pillanat... Most. Most kell jönnie. És akkor ugrott.

Hatalmas ugrással vetette oldalra magát. Esés közben elsodorta a dohányzóasztalt, éles pendülésel tört darabokra az üvegborítás, nem törődött a fájdalommal, talpra gördült, és a könyvtár felé iramodott. Mögötte csattanások... Miféle csattanások? Tovább rohant.

Az alagsorban volt. Vakon tapogatózott végig a folyosón, benyitott az ajtón, halkan csukta be maga mögött, majd a falnak vetette a hátát. Elerőtlenedtek a lábai. Lekuporodott. Csend volt.

Hallgatózott, de odakinn semmi sem mozdult. Felkattintotta az öngyújtóját, a szerszámoskamrába tévedt be. Rémlott neki, hogy kell itt valahol lennie egy zseblámpának; felállt, és kutatni kezdett a polcokon. Hamar megtalálta, hála a jó memóriájának. Mert a memóriája mindig is nagyon jó volt, annak köszönheti, hogy ott tart, ahol tart. „Bankkirály” - néhány barátja és irigyei csak így emlegették. Mit keres a pincében?

Szégyenkezve lépett el a polcoktól. Csak rohangál itt, mint egy őrült, ahelyett, hogy megoldást keresne erre a kínos helyzetre. Mert a helyzet nagyon kínos, ez tagadhatatlan. Odafenn egy hatéves kölyök futkározik csőre töltött pisztollyal, ő meg itt gubbaszt. Hát ez így nem lehet tovább. Döntött: felmegy, és egyszerűen elveszi tőle. Az apjára hallgatnia kell.

Kihúzta magát. Megigazította a nyakkendőjét, határozott mozdulattal lenyomta a kilincset, és kilépett a folyósóra. Elindult, de azon kapta magát, hogy lábujjhegyen lopakodik a lépcső felé. Dühösen a padlóhoz csapta a talpát. Elégedetten haladt tovább a sötétben nem látta a tükröt a folyosó végén, és benne magát, ahogy ritmustalan díszlépésben menetel.

- Ide gyere, fiam! - filmekből ellesett parancsnoki hang tört fel a torkából. De nem jött a választ. Az apa tanácstalanul állt.

- Azt mondtam, ide gyere! - határozottnak hitte a hangját. - Ide gyere, ide gyere, mit mondtam!? - fröcsö-

gött a nyála. - Egy hétig nem nézheted a tévét, és leszeded az új biciklidet, és játszani sem mehetsz, a szobában fogsz kuksolni egész nap...

- Hiába könyörögsz.

Ahang irányába kapta a fejét, de az gonoszul visszhangot vetett, körbecikázott, majd elhalt. Csend. Hosszú pillanatok teltek el. Az apa magányosan állt a hall közepén, érezte, ahogy a sötétség körbezárja, és minden pontjából lecsapni készül rá. Menekülni akart, de nem volt hová. Aztán már csak mozdulni akart. Nem volt miért. Becsukta a szemét. Sírni készült.

Nem tudta, hogy került a bejárati ajtóhoz. Az ösztönei hajtották, vagy már korábban készült erre az eshetőségre? Mindegy - valahogy kijött a hallból.

A kilincsré fonta a kezét, és erősen megszorította a hideg fémet. Megkönnyebbülten sóhajtott fel, aztán lenyomta. Semmi sem történt. Egy percig értetlenül bámulta az ajtót, majd észbekapott, és előhalásztta a zsebéből a kulcsot. Remegő kézzel próbálta a zárba illeszteni, kétszer is elvétette, mire sikerült. Aztán türelmetlenül rántott egyet rajta.

Nem merte kihúzni a csonkot a zárból. Tolta, egyre csak tolta beljebb, hogy az ujjai belefehéredtek, majd a vállával is nekifeszült a vasalt tölgyfának, végül őrvjögve ütni kezdte. Tompa puffanások feleltek rá. Leejtette a kezét. A kulcsok a földre estek. Nevetett.

És csak nevetett, és nevetett, ahogy a torkán kifért. Rácsok az ablakon „Hess innen betörök, a cég húszéves garanciát vállal”, elegáns villa a város határában.... „A nyugalom kis szigete zajos világunkban.”; „karvas-tagságú ajtó - Higgye el, egy buldózerrel sem lehet át-törni.” Szórakozottan nyúlt még az ajtó melletti telefon mellé. Természetesen süket volt. Miért is lenne másképp. A telefonnak nincs ugyan köze az áramszolgáltatáshoz, de miért is lenne másképp.

Negyven év eredményei váltak semmivé a sötétben egyetlen pillanat alatt. Pénzéből börtönt épített, magjából hóhért nemzett. Sorra foszlottak szét előtte egy felesleges lét felesleges kellékei, s nem maradt utánuk más, csak egy mozdulni képtelen nevetés.

De mi ez? Léptek nesze? Hát bújjunk csak el ide a gardróboszobába. Tartsuk vissza csak a játék kedvéért a lélegzetünket az elegáns öltönyök között! Simuljunk be a sarokba csak a simulás kedvéért, esetleg borítsunk a fejünkre egy zakót! A léptek elhaltak, előjöhettek.

A férfi végigcsont a folyosón, és belesett a hallba. A szeme egészen jól megszokta már a sötétséget. Legálábbis elég jól ahhoz, hogy a feldőlt kanapé mögött egy emberi alakot sejtthessen. Vagy mégis ott senki? Újra belesett. Szinte pattanásig feszítette a szemgolyóit, úgy próbált felderíteni minden homályos zugot, hogy aztán zavart képzelete mozgó árnyakkal tölthesse meg valamennyit. Hiába mondogatta magának, hogy mindez már úgysem számít semmit, hogy lépjen a lépés pusztá okáért, és aztán jöjjön, aminek jönnie kell.

Végül alkut kötött magával. Térdre ereszkedett, és amennyire pocakjától tellett, halkan bemászott a hallba egy pohárszekrény mögé. Körülkémlelt, mintha valami elsuhant volna a könyvtár felé. Jól látta vajon, jól látta? Ha igen, akkor szabad az út a lépcső felé, fel az emeletre. De ha nem... Megrázta a fejét. Menni kell.

A fal mellé hasalt, és centiről centire húzni kezdte magát előre. Az első méter: csend van, lélegzetét visszafojtja, és magában imádkozik, nehogy az övcsatja a padlóhoz verődjön. A táv felénél mozgást hall, és olyan erősen préseli testét a falhoz, hogy kiszakad az inge. Minden izmát megfeszítve kúszik tovább, már nincs sok hátra, de ízületeinek pattogása és lélegzetvételei mennydörgésként visszahangzanak fülében, érzi, hogy valaki már áll felette, és gúnyosan mosolyog az izzadságban csúszó testen... A földre szegezi tekintetét, és igyekszik a következő centiméteren kívül mindent kizárni tudatából. Már rég elfelejtette, miért mászik, amikor megérintette a lépcső legalsó fokát.

Felosont az első emeletre. Nekidőlt a falnak, és próbálta kifújni magát. Odalent valaki üvegcserepekre tiport. Felkapta a fejét. Megint üvegcsörömpölés hallatszott. És a férfi elvigyorodott.

A kisfiú élvezte, ahogy a talpa alatt szétröppannak az üvegszilánkok. Ilyen rendtelenség sem volt még soha a házban! Úgy döntött, élvezi, amíg lehet. Felugrott egy fotelba, és löllésbe vágta magát. Célba vette a kínai padlóvázát, elképzelve, ahogy darabokra törik, majd elégedetten leeresztette a fegyvert. Harciasan övébe tűzte a pisztolyt, küzdőállásba helyezkedett, és egy láthatatlan ellenfelet püfölve beugrándozott a könyvtárszobába. Illetve mit könyvtárszobába -főhadiszállássá minősült az már régen. Az olvasóasztal! bunker volt, előtte könyvekből rakott barrikád állt. Esetleg várfal, attól függően, építőjének milyen kedve volt.

Nem volt egyedül. Sötét volt, a kisfiú kicsi volt, de nem félt. Mesés lények egész hadával vette körül magát, s oly otthonosan mozgott köztük, ahogyan csak egy gyerek képes. Kedve szerint parancsolhatott nekik, és tudta, nem kell attól tartania, hogy meseszörnyei fölé nőnek, és megrémítik - úgy ahogy elalvás előtt szokták. Vele volt az apja. Az apja, aki meg tudja védeni az igazi szörnyektől.

A férfi sorra járta az emeleti szobákat. Nem tudta még, mit keres, de nem akart egy helyben maradni. Hosszasan bizonygatta magának, hogy könnyebben kitalál valamit, ha közben járka. Mindenesetre élvezte, hogy nyugodtan benyithat egy ajtón. A gyerek lent volt.

A kisfiú elunta magát, úgy döntött, új játék után néz. Lerombolta a könyvekből rakott falat, és ezzel az erődöt elfoglaltnak tekintette. Megint magányos vadász akart lenni.

Az apa egy pokrócot tartott a kezében, és azt számítgatta, honnan tudná a fiára dobni, és aztán lefogni. Tartott tőle, hogy elsül közben a fegyver, de jobb ötlete nem volt. A lépcső felé indult.

A kisfiú szeretett kötelet mászni. Alig fél éve, hogy megtanulta, de azóta egyetlen alkalmat sem hagyott ki, hogy gyakorolja. Megragadta a kötelet és húzni kezdte magát.

Az apa a lépcső mellé kuporodott, és várt. Úgy helyezkedett, hogy a korlát eltakarja, szétterítette a pokrócot, és fület. Mintha zörgést hallott volna. Megrázta a fejét, és a lépcsőre szegezte a tekintetét.

- Megvagy!

A férfi azonnal felfogta, hogy a háta mögül jön a hang. Nem tévovázott, oldalra vetette magát, és eldobta

a pokrócot. Egy gyors pördülés után talpra ugrott, cikázva végigrohant a folyosón. Találomra benyitott egy ajtón, az emeleti ebédlőbe jutott. Ahogy átrohant rajta, szeme az étellift nyitott ajtajára tévedt. Sohasem használták.

Körberohanta az egész emeletet, mire le tudta rázni a gyereket. Végül az ebédlőben állt meg, mert annak négy kijárata is volt, így könnyen el lehetett onnan menekülni.

Nem sikerült a terve. Ráadásul be kellett ismernie, hogy egy hajszálon múlt az élete - hogyan is feledkezhetett meg az ételliftről? Pedig még hallotta is a zörgést, amikor a gyerek felfelé mászott. Aztán rájött, felesleges emésztienie magát. A gyerek mást se csinál egész nap, mint bújócskázik a nevelőnővel, hát csak természetes, hogy ki tudja őt cselezni. Ha győzni akar, sokkal körültekintőbbnek kell lennie. Mindenekelőtt gondolnia kell arra, merre menekülhet, ha a következő terve is balul üt ki. Az ételliftre pillantott, de aztán elvetette az ötletet. Az neki túl szűk. „Nem egyenlő feltételekkel játszunk.”

Továbbra is jó ötletnek tűnt viszont, hogy hátulról pokrócot dobjon a gyerek fejére. Ha egyszer sikerül elkapnia, győzött. Az erő az ő oldalán áll. Persze most jobban meg kell gondolnia, hol áll lesben. Semmiképpen sem kerülhetnek még egyszer a hátába. Vesse a hátát a falnak? Nem jó - könnyen beszorulhat, és akkor nincs tovább. Vagy maradjon nyílt helyen? Akkor viszont őt lephetik meg. Ha legalább bezárkózhatna valahová! De a felesége annak idején az összes kulcsot számúzta a házból, félt, hogy a gyerek magára zárja az ajtót.

„Se nyílt hely, se zárt, se nyílt, se zárt...” ismételtette magában, és egyre idegesebb lett, ahogy a monoton mondat ütemére lépkedett. Már-már kiáltott dühében, de józanabbik énje visszafogta. A hang a nyomára vezetett volna a gyereket.

Elkeseredetten vizsgálta tovább az első szintet, próbálta felidézni a legrejtettebb zugokat is, de hiába. Addig is kereste a kifogásokat mindenhol, hogy végül rá kellett döbbsennie - nincs biztos hely. Nincs optimális útvonal, nincsenek valószínűségeik, csak egy végzetes játék van tele bizonytalansággal. Kockáztatni kell. A férfi megborzongott.

Remegő kézzel tekerte össze a pokrócot, és közben önkéntelenül is azt számítgatta még mindig, hova lenne a legcélszerűbb állnia. Végül egy aprócska, szinte jelentéktelen érv küldte a társalgóba. Egy perc múlva már maga sem emlékezett rá, hogy mi volt az.

Újra lesben állt. Szemét az ajtóra szegezte, hátát ügyekezett egy fotel mögé rejteni egy másik elöl, bár tudta, hogy a harmadikból a teljes teste látszik. Egy a háromhoz esélye volt rá, hogy meghal. Világéletében utált játszani, sokkolta a tudat, hogy az események kicsúsznak az ellenőrzése alól, s a döntés a megfoghatatlan szerencse kezébe kerül. Sohasem értette, mit lehet ezen szeretni, s talán pont ezért sohasem nyert. Tudta, érezte ő most is, hogy nem a jó ajtót választotta, de nem tehetett semmit. Így aztán szeme sarkából folyamatosan a másik ajtót kémlelte.

Teltek a percek, de az idő múlását csak az arcán végigcsorgó izzadságcseppek sebességétől tudta érzékelni. Úgy számolta, percenként kell kitörölnie szeméből a sós vizet, mégis, mozdulatai közben mintha egy-egy örökké-

valóság telt volna el. Pillanatonként váltak ki vibráló alakok a homályból, mindig a harmadik ajtó felől. A férfi mindegyik érkezéére felkapta a fejét, remegve nézte, és mindannyiszor görcsösen igyekezett felidézni azt, amit az emberi test mozgásáról tudott - nem lebeghet, nem úszhat a levegőben, zajt csap hogy végül meggyőzze magát, megint csak a képzelet játszik vele. Mégsem tudta elfordítani róluk a tekintetét.

Hirtelen enyhe fuvallat érte, zajt hallott, talpra ugrott. És egyszer csak előtte állt egy kis alak, csak a körvonalai látszottak a hátát érő holdfényben, de a kezében gonoszul csillogott valami.

A férfi gondolkodás nélkül cselekedett, hiszen lelke melyen végig erre készült. Eldobta a pokrócot, és a harmadik ajtó felé vetette magát. Esés után oldalra perdült, hogy védje magát a golyók elől, majd rohanni kezdett. Már ösztönösen fordult a helyes irányba, nem juthatott zsákutcába. Aztán elérte a lépcsőházat, ahonnan mind egy volt, hogy fel vagy le rohan tovább, de egy pillanatra sem habozott. Maga sem tudta, miért visolyog annyira a lefelé vivő lépcsősortól.

A harmadik szintre ért. Gyorsan körbevizslatott, amintha elfelejtette volna, hogy úgy ismeri a házat, mint a tenyerét. Aztán megállt. Tétován nyúlt, hogy megtörölje arcát, de félútról visszahullott a keze. Újra látta magát, ahogy néhány másodperccel ezelőtt lesben áll, koncentrálna, ahogy csak tud, figyelni az ajtót... és akkor belévilant, hogy a gyerek pontosan azon az ajtón jött be, amelyiknél várta. Csak egy pillanatra fordította el ró-

la a szemét. Csak egy pillanatra. Elmosolyodott. „Hát én még a megnyert játszmát is képes vagyok elveszíteni.”

Szűk folyosón állt. Itt, a legfelső szinten már nyoma sem volt a földszinti tágasságának, sem az első emeleti pompának. Három kis szobáskából állt az egész. Ez volt az ő birodalma. Itt tartotta mindenét. A fegyvereket is.

Belépett a dolgozószobába. Hatalmas rendetlenség fogadta: a székek feldöntve, a könyvek egy halomba hordva heverték a padlón. Az íróasztalhoz lépett, nyitva voltak a fiókjai. Lehetetlen, hogy ő hagyta volna így.

És mégis, a 22-esnek hűlt helye, csak a régi 38-as maradt a fiók fenekén. Kellemesen simult a kezébe a fegyver agya. Nagyon régen nem használta már, mióta megvette a másik pisztolyt, nem is látta. Túlságosan félrehordott.

Nem mozdult. Nem volt már hová mennie. Csak álldogált a szobájában, és szórakozottan lóbálta a fegyvert. Jó volt éreznie, hogy valami húzza lefelé a karját, valamit tarthat a kezében.

Szép volt az éjszaka. Egyetlen felhőfoszlány sem takarta az eget, fénylettek a csillagok. Rájött, hogy először néz ki az ablakon, mióta hazaért.

Megpördült, és lőtt. Már csak a dörrenés visszhangjai tépték a fülét, mire felfogta, hogy zajt hall a háta mögül, már csak a füle csengésén keresztül hatolt el a tudatáig, hogy a gyerek talált rá végre és végleg. És csak az azt követő csendben értette meg, hogy lőtt.

Az apró 22-es pisztoly a lábai elé hullott.

Felvette.

Nem volt megtöltve.

Haraszi Márta

ÖRÖKÖLTEM EGY TÖLGYFÁT

ma jól emlékszem
néhány tegnapi
gondolatokra
holnap mind a mai
mind a tegnapi
gondolataim
közül emlékezni
fogok néhányra
de ugyan már minek
manipulálni
ki hinne most már
nekem túl sokan
vetkőztek le ahhoz
hogy érdekeljen
meztelenséged

LOPOTT ZÚZÓDÁS

Ha már egyszer elkezdted
megengedhetnéd néha
hogy sajátomnak higgyem
megtagadásod édességét

Úgyis arcátlansággal
vagyok minduntalan
elfoglalva aztán meg
ennyi rámtámadó kérdőjel
kényszerű hangulatot terem

És képes leszek elfelejteni
mindez csak olcsó bosszúm
hallgatólagos szitkaidért

Nyírfalvi Károly
KÉT ÁLLATKERT

Itt nem az önsajnálát rezdül a
semmi köpenyén, redőin titkolt fény
pásztáz, a lerombolt rácsok között
lehunyt szemmel járhatsz.

Gazdájuk köré méhek, madarak,
mókusok sereglenek, testét apró
bogarak, rovarok lepik el, érzi,
tapintja őket látó ujjával.

Olykor megáll, észrevétlen fülel,
utat keres a növekvő fűben,
aztán csak áll, mint ázott madárijesztő
gyors viharok idején.

Ott némát mivel apróvad, szárnyas, más,
hangjukat úgysem hallaná a gazda;
ketrecüket fel sem építi, el sem
bontja, hálából hangot sem adnak
a sérülést feledtetve.

Mikor arasznyi a tér ég és föld, nap
és hold között, elcsendesedvén az
állatok, suttogni kezd, hogy hallják,
érthető nyelven szóljanak hozzá
élő és holt lények egyszerre.

Olykor szól hozzájuk, ők meg néma
jelekkel válaszolnak, szájukról
olvasván vágyakat teljesít; etet,
ítat, közjük telepszik, kezével-
lábával mutogat.

(1994)

Cukor György
A KÓFAL TETEJÉN

Születés volt
mint kövület ha éled
bestiárium fogadja a fiút
fecskék fekete mellényben
a pasztorál kórusa várja
a közelítés hideg harmóniái
Lapra lap alakból alakzat
fecskék az elköltözés tudatával
sziluett a dalban
S hol a kőfal kvarcaiban
csínján jár a napsugár: madár-rajzolat
homoida-kontúr
mert embert csak ember ölhet
Mint a bestiárium kézjegye
súlyos kőtojás a szív
testnél súlyosabb

Lágy lesz a szív és puha a bőr
hogya nyakrésznél
hogya mellkas a sarokcsont
hogya köldök árva semmisége
hogya bőr készségesen

A test magassághoz mérve
eszmékhez az elmegubanc
az ujjak hivatalos araszhoz
a karok öl-hosszhoz előírásosan
a láb lép és gázol
s a máj is úgy bizony
készséggel a bokák és a térdek
a hivatalnok kettős szívének odva a térdben
öblök hárttyák redős üregek
illő készséggel és mértékben
áldoznak az antropometriának

Csillagképek
ciripelnek halkan a teodolit lencse-kútjában
a tiszta víz a testben
verejték
mérgek tiszta mérgek
a bőr kellő lágysága

És a nyak szerepe
 a hivatalos végzés szerint
 a kéz szerepköre
 závarzaton babrál blúzgombon zavartan
 disznóbelsőben parcelláz után
 lapoz
 elolt

S ha kifelejtenénk
 a lét araszolása: száj fogak szemek
 A nyári sustorgó fényben
 a kőfal tetején
 por fölé emelve ami lehet s volt
 s lesz ismét mert képtelenség mint valaha
 a fény ízületei közt a fény a fény
 még az Isten ideje előtt
 szabatos gyémántkorban
 a tékozlás az eltékozoltatás előtt
 míg a kapa tarka csövek
 gyíkok közt sarabol
 mielőtt festett fejsebbel a szalmán

S ha elfelejtené
 azután szót se
 A kőfal tetején
 a fecskék magasában kórus a pasztorálból
 és sötét a rémült Nap:
 erek levélerekkel még egybekötve
 amit a forró ősmagány fojtókötése szorosra
 a teljes eltékozoltatás előtt
 feszesre húz

Ha felejtené
 hogy a test dalból dacból félelemből való
 és ott az öreg este nyugalma is
 és gyászból összeöltve
 és a lábak a kézfej-sebek térd-sebek
 meg a barmok szemében
 a lassú nyárfasor
 és a gyufasercenés kormos lámpaüveg
 az este s hajnalban a sarló
 s a gázolás a harmatban

meg a vásári napszemüveg celofánja
 szemek száj s a fájás a csontban
 a váll értekezése a fenyőgerendáról
 mit a hasfal nem ért
 a dráma az örök Semmiről
 áfonya és víz mint az ostya utóíze
 s mértékfölötti hallgatás
 Ha felejtene
 míg ösztön és szerkesztés ki nem hunynak
 soha egyetlen szót a dadogásban
 soha egy megfontolt szót
 a trágya asztalánál

Gángoly Attila
KÉT TÖRTÉNET
Mese a világ végéről

Megtorpant az ódon ház előtt, fülelt.

A levegő mozdulatlan tömb volt, kormos felhők tapadtak az égre. Nyugat felől olyan hang agurgulázott, ami csak a hétfejű sárkányé lehetett. „Hol volt, hol nem volt...” Mikor a lakásba rontott, mindent alaposan bezárt, „volt egyszer egy próféta.”

Gyöngé mellett vad izgalom düllesztette. Kevésen múlt, hogy szobája közepén orra nem bukkant a feltornyozott papírhegyben: *Biblia, Korán, Tao Te King, Tibeti Halottaskönyv*. Tudta, hogy itt a végítélet. Nemhiába bibelődött annyit számmisztikával, kuksolt levéltár mélyén, böngészett középkori, egérrágta pergameneket: lám, most helyükre csúsztak a dolgok. Az időközben eleredő zápor sustorgása új vízözön gyanánt zúgott kajla fülében. Mindeddig Beethoven-szimfóniákat hallgatott; immár ócska lemezjátszóját is a szemétdombra vetheti.

Mélyet lélegzett, akár az ópiumszívó, s csakhamar megpillantotta a világot romba döntő hullámok fenségés hömpölygését.

Noha menekülnie kellett volna, csapdába esett állatként kerengett az odúban, ahová három hónapja költözött. Akkortájt vált szokásává, hogy egy palack bor mellett óraszám eltöprengjen az élet értelméről, a mindenségről és a halálról. Többé nem kereste föl a kórház fehér köpenyes, pókhendi urait sem. Szürke eszközemberből filozófussá vedlett...

Bár nagy robajjal eresztette le a redőnyt, a vihar szeme bebámult a réseken. Tenyerét fülére tapasztotta, de mintha levegőből lett volna a keze. Végül kalapácsot kerített, halszálka formájú szögeket, s a kamrában lelt hulladék fával bedeszakázott ajtót-ablakot.

„Hol volt, hol nem volt...” Míg cserepes ajkai a legszebb mesét kezdték mormolni, töltött magának egy pohár barackpálinkát. „... túl az üveghegyeken...” szembogara lázasan szikrázott, akár a képzeletében élő pokolbéli szörnyeké. „... az Óperenciás-tengeren is túl...” Telt-múlt az idő. Egy pókot fürkészett a homályos sarokban, vaksi nyolclábút, amely az apokalipszis ellenére rendületlenül szötte hálóját. Odakünn az égiháborúban utolsó rohamra indultak az elemek. „... volt egyszer egy...”

Lassan elcsöndesült a vihar, a nap is kisütött, és aranyosan csillogó nyílveszőket lőtt az anyaföldbe. Bárányfelhők siklottak az égen. A sűrű párát lehelő televény fölött hősín galambok vitorláztak...

Másnap, minekután a deszkákat lefeszegette az ajtóról, csalódott képpel cipelte vissza a könyveket az antikváriumba. Ezután csak sportújságot olvasott, s újra eljárt az ideggondozó fehér uraihoz.

Veri az ördög a feleségét

Az időjárás cifra dolog...

Az ördög, foglalkozására nézve kőműves, hetente háromszor verte a feleségét. Mivel módszeres ember volt, az asszonyt is - ősi hagyományok nyomán - módszeresen verte, a még kölyökfővel ellesett és továbbcsiszolt pokoli mozdulatokkal. Ellenben szomszédja, a jámbor gáz- és vízvezeték-szerelő hetente csak egy ízben tángálta el sikongó hitvesét, amit az ördög szerfölött kevesellt. Nem is csoda, hogy a felvágott nyelvű, naphosszat szűk, virágos kimonót viselő, körmeit vérvörösre festő fehércseléd ott szarvazta föl az urát, ahol tudta.

- Az asszony verve jó - mondogatta sűrűn a kőműves. - Egy férfi oldalbordájának tudnia kell, hol a helye és mi az illem, ami heti egyszeri veréssel nem megoldható...

Épp ezért kutyába se vette a gáz- és vízvezeték-szerelőt, s hogy megvetését méltóképp mutassa ki e papucshős iránt, a szeméttárolóban hébe-hóba magáévá tette kacér hitvesét a virágos sátor alatt.

A kőműves mindig megfontoltan és célszerűen látott felesége veréséhez. Első lépesként beszorította az asszonyt a konyhába, s mert nem szívelte a fölösleges loholást, kulcsra zárta a konyhaajtót. Abban is szakszerűen járt el, hogy eleinte nyitott tenyérrel, szinte lágyan és puhán paskolta a kőművesnét a karján, combján, a tomporán, később lendületesebb mozdulatokkal pofozta könnyes arcát, ütlegelte görnyedt hátát, s a sikoltozással mit sem törődve ököllel esett a gyomrának és mellének tompán puffantak ilyenkor zuhogó ütései, mintha egy tamtamdobot csépelte volna -, majd belemarkolt a hajába, fejét a málló vakolatú falhoz csapkodta, olyasformán, hogy az orra és a homloka vágódjon a kőhöz, végül kemény, műbőr bakancsának a földre roskadt asszony reszkető derekára mért telitalálatú rúgásaival fejezte be a verést. Aztán leült a konyhaasztalhoz, s késő estig palackszám nyakalta a bort...

Egy ilyen alkalommal, aranyvasárnap volt, a jajveszékélés hallatára átjött a szomszédból a gáz- és vízvezeték-szerelő, s egy méretes csavarkulccsal, amellyel a gyárvarosok gázvezetékeinek szelepét szokta meglazítani, parányi darabokra zúzta a kőműves koponyáját, mikor ajtót nyitott a dörömbölésre.

Egyetlen szempillantás alatt történt az egész.

A kőművesné zokogott, kezét tördelte, s riadt madárként bújt ziháló szeretőjéhez, aki még mindig a csavarkulcsot bámulta. A gázosné hisztériarohamot kapott, szomszédasszonyát ringyónak, férjét vadállatnak nevezte, majd saját túlápolt, rikítóra lakkozott körmeivel föltárcsázta a rendőrséget. Csakhamar mindent elborított a szirénák sikolya.

A kőműves a küszöbön hevert, szilánkokra tört koponyájából vér és agyvelő szivárgott a ragacsos linóleumra, s mint a pokol tava, sötét tócsába gyűlt.

I szonyú szárazság volt azon a nyáron. Néhány tikkadt veréb, apró, szomjas jószág, a nyitva feledett lépcsőházajtón át berepült a lépcsőházba, föl a félemeletre, ahol a kőműves lakott, és hogy az utolsó csöppig föligyák - lecsapott a sötét tócsára. Másnap aztán az Alpok felől megérkezett a várva várt eső.

Az időjárás, bizony, cifra dolog...

Baán Tibor ELÉGIA

Hímzett papucsában a múltnak jönnek, jődögélnek
elfeledett lányok, volt szeretők. Kísérteni jönnek,
lámpásuk a hold. Pilláidat az álom méze ragasztja.
Jönnek, hajolnak fölibéd s te nem láthatod arcuk...
Szirombokájú látogatóid nagy szemeit...
Jönnek hosszú menetben s elhaladva ágyad előtt
már kanyarodnak is vissza, mert oly idegen vagy -
szinte ijesztő... Almaid parkjában üldögélsz.
Ki tudja, mire vársz? Virágcsokor hervad kezekben.
Fakul, mint körülötted a park, ez a tiednél
hatalmasabb csokor... A toronyóra áll,
akár a szíved. Csak álmodod, hogy élsz...
Szobád halotti kamra már. Melletted,
mintha áldozati étek drága edényei: csészék,
bögrék és poharak. S ami feketedik bennük: tegnapi,
tegnapelőtti s még régebbi hamuizú kávék üledéke.

CSAK AZ EGYIK

gonosz idők ne reménykedj Héraklész
a villamosok Zeusz fejében megálltak
az újságáros próbára teszi türelmed
tégymit tenned kell vár a lernói hidra
kilenc feje közül csak az egyik
mutatja a pontos időt de a többi
késik vagy siet tégy amit tenned kell
méregbe mártott nyilaid átvérzik a levegőt
csupa seb az öregséget kikerülni nincs mód
gonosz idők ne reménykedj Héraklész

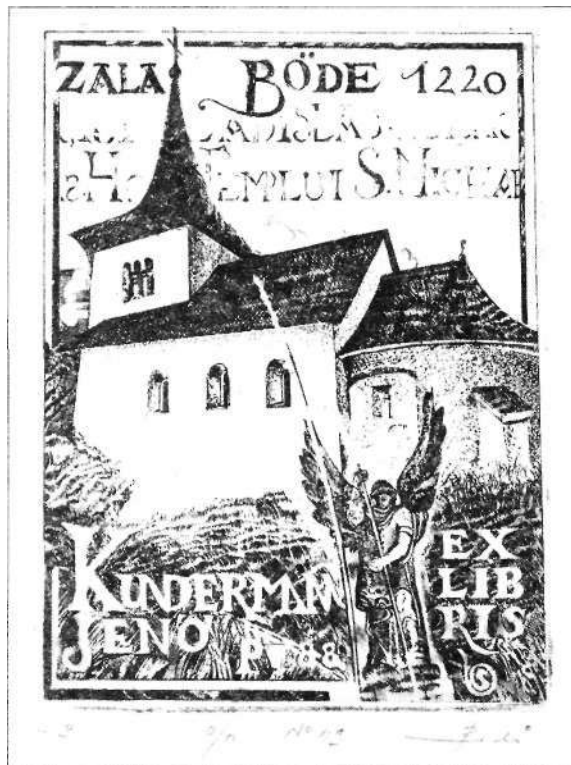

Gyurik Irén
A HAJNALT FÉLVE

Hegyként morajlik a fennsík.

Az októberi kert szögletéből
a nyári levéltenger maradéka zúdul,
s homályos lesz a szem,
elalszik a föld, a fatörzs, az ág,
mint homokóra szemcséi, lepereg az év,
ami van és lesz, lobogva leég,
tűz emészti gyérülő hajunkat,
aranyból ezüstté ráncosodunk,
megvakul az ég,
süketebb lesz a föld,
nem halljuk a hajdani zsongást,
ifjúságunk serdülő hangját,
csak a halkán szűrődő zenét,
ahogy átsuhan megmaradt napjainkon -

Rőtre dörzsölt szemünknek
nem válaszolnak az éjszakák,
már féljük a hajnalt is,
mikor végleg elalszik a föld, a fatörzs, az ág.

Matei Visniec

ÉS A CSELLÓVAL MI LEGYEN?

Szlafkay Attila fordítása

Szereplők:

Csellós férfi
Újságos férfi
Sétapálcás férfi
Sálas hölgy később csellós hölgy

Váróterem. Falai mellett székek. Egyik sarokban CSELLÓS FÉRFI nem túl erősen játszik. SÉTAPÁLCÁS FÉRFI úgy tűnik, szunyókál a székén, a falnak támaszkodva. SÁLAS HÖLGY mintha a zenét hallgatná, átszellemülten.

Az ajtó bejáratánál két esernyő, melyet azért hagytak ott, hogy lecsöpögjön róluk az eső.

Belép ÚJSÁGOS FÉRFI. Lerázza esernyőjét és a többi mellé állítja. Lerázza magáról az esőt és tekintetével a helyiséget vizsgálja.

ÚJSÁGOS FÉRFI: Pfu! Micsoda idő!

SÁLAS HÖLGY felemeli sálját és az U.F-ra néz. SÉTAPÁLCÁS FÉRFI kinyitja a szemét apatikusan.

CSELLÓS FÉRFI egyre csak játszik zavartalanul.

UF: *(kezét dörzsölve helyet keres, mindegyikhez):* Régóta vár?

SF: *[pillantást cserélve a S.H-gyel):* Úgy egy órája.

S.H.: *(kissé megkésve):* - Úgy egy órája.

UF: Ühü. *(Zakója zsebéből félig nedves újságot vesz elő)* És, semmi?

SF: *(hezitálás után):* Semmi.

UF: *(A nedves újságot a melléte lévő székre dobva):* Na tessék! Ezért vegyen az ember újságot.

Szünet. U.F. úgy tűnik észrevette CS.F-t. Kis ideig hallgat, föláll, odamegy CS.F-hez, kezével vezényel, visszamegy és leül S.F. mellé.

UF: Ha sokáig tart még ez az esőzés, árvizünk lesz.

S.H.: Még mindig annyira esik?

UF: Annyira.

SF: Nálam már a pincében áll a víz.

S.H.: Nálam is majdnem.

Szünet: CSF. egyre csak játszik, ugyanazt a dallamot ismételve, egyre ingerlékenyebbül.

UF: *(díszkreten a másik két szereplő felé fordulva a CS.F-ra mutat):* Az úr szintén vár?

SF: Nem tudjuk.

S.H.: Ő már zenélt... mikor idejöttünk.

UF: Egy órája.

SF: Egy órája, igen.

UF: És nem beszéltek vele?

S.H.: Hát, nem szakítottuk félbe, mert azóta egyfolytában zenél.

UF: Egy órája, egyfolytában. Megállás nélkül.

SF: Megállás nélkül, úgy ám.

UF: Hú! Ilyet még nem láttam.

S.H.: Mikor idejöttem, merthogy én voltam az első, ő már javában zenélt.

U.F.: Egymaga!

S.H.: Egymagában, már javában húzta.

Szünet

S.F.: De azt meg kell hagyni... nem zenél rosszul.

U.F.: Hát nem.

S.F.: Csúfot űz belőlünk.

S.H.: Én teljesen megfeledkeztem az időről.

Szünet. CS.F. ugyanazt a zenei részt ismétli zavartalanul.

U.F.: Kár, hogy nem tudjuk, mit játszik.

S.F.: Én nemigen értek hozzá, de ismerősnek tűnik.

U.F.: Nekem is, mintha már hallottam volna.

S.F.: Händel lenne?

U.F.: Händel vagy Bach.

S.F.: Händel vagy Bach biztos.

S.H.: Ki van zárva. Sem egyik sem másik.

S.F.: Hát akkor ki?

S.H.: Lehet bárki.

U.F.: Ha-ha! Akkor ezt megbeszéltük.

S.H.: Hát nem?

Szünet. CS.F. zavartalanul csellózik.

S.F.: Mindesetre érdekes, hogy kotta sem kell neki.

U.F.: Igen, nem össz.

S.H.: Mindent tud kívülről. Tehetséges fickó.

U.F.: Az én szerencsétlen apám harmonikázott. De én nem örökölttem.

S.F.: A zenei hallás ritkán öröklődik.

Szünet. U.F. széthajtja a félig nedves újságot és olvasni kezd.

S.F. a semmibe néz. S.H. egy cigarettát vesz elő és szipkába illesztí.

S.H.: Itt nemigen dohányoznak, ugye...

U.F.: *(nem tud koncentrálni az olvasásra):* Gyűjtsen csak rá nyugodtan. Most már úgyis mindegy.

S.F.: Úgy látom, a csellós kissé elnyújtja.

S.H.: Ilyenek ezek a vonós művek. Hosszúak.

S.E.: Ez oboa lehet, nem?

U.E.: Oboa vagy cselló.

S.E.: Igen. Valamelyik a kettő közül.

S.H.: Á, neeem... Ez cselló. Tisztára cselló.

S.E.: Cselló...

S.H.: Holtbiztos.

S.E.: *(U.F.-hez):* Tehát cselló. *(Magának)* Így is jó...

Szünet.

S.F.: Ittmaradok és megkérdezem, hogy fizetik-e.

U.F.: Azt hiszi, hogy fizetnek neki?
 S.F.: Tud rá más magyarázatot?
 S.H.: Ki fizetné?
 S.F.: Hát ezek...
 S.H.: Én kétlem.
 S.F.: Akkor semmit sem értek.
 U.F.: Mérget vehet rá. Senki sem zenét csak úgy önszántából és főleg ingyen nem.
 S.H.: Nem biztos, hogy pénzért zenél. Talán csak vár... várakozik, mint mindenki.
 U.F.: Akkor meg minek zenél? Nem tud ő is csendben várakozni, mint a többi?
 S.H.: Már miért ne zenélne? Én dohányzom, maga olvas, ő pedig zenél.
 S.F.: Már megbocsássonak, de véleményem szerint ez egyáltalán nem helyénvaló dolog. Tarthatna egy kis szünetet.
 S.H.: Felőlem nyugodtan zenélhet, engem csöppet sem zavar. De úgy tűnik, most falsabbul játszik...
 S.F.: Nemcsak hogy fals, de folyton ismételi.
 U.F.: Az elején jobb volt?
 S.H.: Volt, volt. Jobb lenne, ha úgy játszana, mint korábban.
 S.F.: Véleményem szerint, ami sok az nem jó, akkor se, ha nem rossz.
 S.H.: Ha jó zene, akkor naphosszat elhallgatom.
 U.F.: Na ne vicceljen már, tényleg.
 S.H.: Miért ne? A jó zene földob, fölemel.
 U.F.: Na ne túlozzunk. Meddig tud fölemelni? A végén úgyis megbolondulsz.
 S.H.: Azt egyéne válogatja.
 U.F.: Elárulom én magának, lehet az akár Beethoven is... Emel ameddig emel, s aztán hirtelen platty földre terem! Még meg is süketülsz.
 S.H.: A maga véleménye nem kapcsolódik ide.
 U.F.: Már hogyan kapcsolódna? Az én apám, Isten bocsássa meg, harmonikázott. De nem folyton, csak úgy általában a szobájában...
 S.F.: Én amondó vagyok, kérjük meg, hogy tartson egy kis szünetet.
 S.H.: Ez már beszéd. Legalább 10 percig.
 S.F.: Csak nehogy megbántsuk...
 U.F.: Hát... ha megharagszik, ha nem haragszik, szerintem tartson egy kis szünetet.
 S.F.: Menjek, mondjam meg?
 S.H.: Megyek én, ha azt akarja.
 S.F.: Á, nem, nem szégyellem én. Odamegyek én.

S.F. föláll és közeledik CS.F.-hoz. Hosszú másodpercekig vár, de CS.F. semmi jelét sem mutatja, hogy észrevette volna. S.F. enyhén kopog a padlón botjával. Semmi válasz. S.F. erősebben kopog. CS.F. abbahagyja a zenélés és ráemeli tekintetét.

S.F.: Mindnyájan megkérünk, ne sértődj meg, de iktass be egy kis szünetet.

CS.F. a vonói a mellette lévő székre helyezi, zsebkendőjét vesz elő és elkezdli törölni izzadságát. S.F. visszamegy.

U.F.: (súgva): Mondott valamit?

S.F.: Semmit.

U.F.: (pihenő pozícióba elnyújtva lábát): Huh! Mintha még a levegő is kicserélődött volna.

S.H.: Na! Ne beszéljenek így, még megbánthatják.

U.F.: Már miért haragudna? Elvégre jogunk van a csendhez. (S.H.-hoz) Nemde? Semmi sem felemelőbb dolog a csendnél.

CS.F. összehajtja a zsebkendőjét, zsebre teszi, fölveszi a vonót és ismét zavartalanul rákezdi.

U.F.: (rövid megkövültség után): Hát ez már mindennek a teteje.

S.F.: (félíg vidáman): Ezek szerint az imént rosszul kezdte.

S.H.: Mintha most jobban játszana.

S.F.: Úgy játszik, mint az ördög.

U.F.: Talán nem értette, mit kért tőle.

S.F.: Nekem úgy tűnt, hogy megértette.

S.H.: Lehet, hogy a megjegyzések miatt haragudott meg...

U.F.: A, nagy ügy? Nem volt abban különösebb sértő...

S.H.: Van aki érzékenyebb... Nem ismeri maga a művészeket. Nincs kényesebb a művészeknél.

U.F.: Hát ha ez művész...

S.F.: Busásan megfizetik, nekem elhiheti. Nincs rá más magyarázat.

U.F.: Nem azt mondta, amit kellett volna.

S.F.: Kértem, hogy iktasson be egy szünetet, nem? Mi egyebet mondhattam volna?

U.F.: Azt kellett volna mondania, hogy hagyja abba, hogy fejezze be teljesen. Hogy hallgasson el és várakozzon emberhez illő módon.

S.F.: Szerintem emberi stílusban beszéltem hozzá. Azt mondtam, tartson szünetet.

S.H.: Hát megtette. Megtörölte a homlokát. Abbahagyta és közben megtörölte a homlokát.

U.F.: Lehet, hogy süket is?

S.F.: Süket muzsikusz?

U.F.: Ha a játéka után ítéled meg, még akár süket is lehet.

S.F.: Nem süket, hisz meghallotta a bot kopogását.

U.F.: Hallotta vagy látta. Lehet, hogy csak meglátta.

S.F.: Idefigyeljen, odamegy maga és azt mondja amit akar, ahogy tudja és ahogy jobbnak véli.

U.F.: Mit higgyek? Azt hiszem, meg kellett volna érezze.

S.F.: Hát menjen oda és mondja meg neki, hogy érezze át a helyzetünket.

U.F.: (kinyújtja a kezét): Nézzen ide, már remegek az idegességtől.

S.H.: Talán pénzért játszik. Egyesek pénzért játszanak az állomáson.

U.F.: Van mellette valami doboz? Sapka, kalap vagy efféle?

S.F.: Én nem láttam sem dobozt, sem sapkát.

U.F.: Mert nem is nézte. Lehet, hogy van, csak maga nem kereszte, azért nem látta.

S.H.: Menjek, tegyek egy kört, hogy megnézzem?

S.H. megy, odasünderög a CS.F.-hoz, visszatér.

U.F.: Ugye semmi?

S.H.: Semmi, ellenben nagyon szép lakkcipője van.

U.F.: Ígérhetnénk valami pénzt neki. Na? Mennyit szoktak?

S.H.: Még megsértenénk. Ha nincs előtte doboz, akkor nem pénzért játszik.

U.F.: Akkor meg miért zenél, szentséges Isten?

S.F.: Azért, mert kedvét leli benne. Azért.

U.F.: De ez a hely nem arravaló. Itt nem teheti mindenki azt, amire kedve szottyán. Különben is ez váróterem. Itt várakozunk és nem zenélünk,

S.F.: Az igazgat megvallva, nincs olyan kiírás, hogy tilos csellózni.

U.F.: Nem tilos, de magától értetődik.

S.F.: Na, idehallgasson, szerintem e világon semmi sem magától értetődik. Semmi. Ertjük? Az égadta világon semmi. Kírták valahová, hogy tilos csellózni? Hogy magától értetődik, hogy tilos csellózni. A dohányzás az igen...

S.H.: Hol? Én nem látom, hogy tilos lenne dohányozni.
 U.F.: Ha jól látom, itt semmi sem tilos. Ezért öl meg ökelme a csellózásával.

Szünet. Fokozódó idegesség. A monoton dallam mind ingerlőbben behatol a csontokba.

U.F.: Neeem, én azt mondom, tennünk kell valamit. Nem várakozhatunk életünk végéig így.
 S.F.: Nekem még nem fogyott el teljesen a türelmem. Majd csak elfárad, elvégre ő sincs vasból.
 S.H.: Nem fárad. Tegnap egész nap zenélt és nem fáradt el.
 U.F.: Ja úgy! Ön tegnap is itt volt! Szóval tegnap is zenélt!
 S.H.: Reggeltől estig. De úgy tűnik, hogy akkor jobban, még ... Valahogy... Lágyabban... Sokkal felismerhetőbb volt...
 U.F.: Nahát, ez... ragyogó, mondhatom. Szóval tegnap is zenélt!
 S.F.: Akkor holtbiztos, hogy alkalmazott. Ha tegnap is zenélt, akkor biztos, hogy fizetnek neki és alkalmazott, akkor már világos.
 S.H.: Ugyan már, ki alkalmazta volna? Csak önszántából zené!
 U.F.: És közönsége, közönsége volt?
 S.H.: Mint ma.
 U.F.: És mit csináltak? Csinált valamelyik valamit?
 S.H.: Nem, mert mint már említettem, tegnap valamivel jobban játszott.
 U.F.: Esküszöm, megbolondulok... Mikor meghallom, hogy tegnap valamivel jobban játszott... Mennyivel tudott jobban játszani, na őszintén... Akkor is tűrhetetlen, akármilyen jól is játszott... Játshatott akár zseniálisan is, nem? Ha senki sem tesz semmit, akkor gúnyt űz belőlünk.
 S.H.: Csak azt mondom, ahogy volt. Ha maga annyira dühbe gurul, akkor nem értett meg semmit.
 U.F.: Azért kiabálok, mert már elegendem van. Hisz látja, hogy itt semmi sem tilos. Ökelme zenél, maga dohányzik, én kiabálok.
 S.F.: No! Én amondó vagyok, menjünk oda, emberhez méltóan, és mondjuk meg neki kerekperec, hogy hallgasson.
 U.F.: Vagy fogja a sátorfáját. És zenéljen máshol.
 S.F.: Pontosan. Menjen oda maga, hátha maga több szerencsével jár.
 U.F.: Á, nem! Én túl ideges természetű vagyok az effélékhez. Ha így remeg a kezem, akkor jobb, ha nem ütöm bele az orrom. Talán majd odamegy a hölgy, elvégre neki tetszett a zenélése.
 S.H.: Én már ott voltam megnézni a dobozt. Nekem elég volt ennyi.
 S.F.: Hát ez mindennek a csimborasszója, csak nem fogunk félni tőle.
 U.F.: Ki beszél itt félelemről. Én csak attól tartok, hogy ártani fogok neki.
 S.F.: Most már igazán nem értem. Maga szenvedett eddig a legjobban. Miért nem megy oda és fejt ki a mondanivalóját?
 U.F.: Én szenvedtem a legjobban. Azt hiszem, úgy szenvedtem, mint valamennyien. Csak nem méricskéljük le mindegyikünk szenvedését? Ez hihetetlen, ő gúnyt űz belőlünk, mi pedig szenvedési sorrenddel bibelődünk
 S.H.: Menjen már oda és mondja meg neki, hogy hallgasson már végre, nagyon torkig vagyok a fecsegéssel meg minnennel.
 S.F.: Én megyek, de látta, hogy rám nem hallgat.
 S.H.: Dehogynem. Hisz az előbb is sikerült valamit elérnie.
 U.F.: Valamivel határozottabban kopogjon a botjával, hadd érten belőle.
 S.F.: Tessék, kölcsönadom a sétatálcámat... Fogja... kopogjon inkább maga, ha annyira ért hozzá.

U.F. *(dühösen)*: Tudja mit? Én vattát teszek a fülembe, maga meg az csinál, amit akar... Mit szaporítsuk a szót!

U.F. gyógyszeres dobozt vesz elő zsebéből, a vattából két gömböcskét formál és ideges mozdulatokkal a füleibe gyömöszöli. S.F. és S.H. félig utálkozva, félig csodálkozva nézik. U.F. győzedelmes pillantásokkal körbenéz.

S.F. *(magának)*: Micsoda emberek... Hm...

S.F. föláll és közeledik CS.F.-hoz. Hosszú másodpercekig vár és miután látja, hogy CS.F. észre sem veszi, sétatálcájával kopog a padlón. Semmi hatás. S.H. és U.F. különösen izgatottan figyelik.

S.F. *(erősebben kopog a padlón)*: Ne haragudj...

Semmi válasz. CS.F. belefeledkezve, szenvedélyesen tovább zenél.

S.F. *(másodpercekig kopog)*: Hagyd már abba, az ördögbe, hallod!

CS.F. megáll a vonóval és csodálkozva néz S.F.-ra.

S.F. *(változatlanul kopog, indulatosan, mikor a csellózás elhallgat, a levegőben tartja a botot; néhány pillanatnyi csend után, nyugodtan)*: Érts már meg bennünket... Mi is emberek vagyunk...

S.H. *(felháborodva)*: Hárman!

S.F.: Így nem szabad, ne haragudj... Ami sok, az nem jó... Ennyi... *(Visszatér, de félúton megtorpan, ismét CS.F.-hez)*: Ismétlem, ne haragudj... Értsd meg... Így nem lehet várakozni...

S.F. ismét leül a helyére. U.F. kiszedi füléből a vattacsomót, szégyenkezve. S.H. újra előrecsapja a sálját. Hosszú hallgatás. CS.F. összehajítja a zsebkendőjét, zsebre vágja és ismét zenélni kezd, más hangnemben, szenvedélyesen.

Hosszú szünet. S.F. megkövülten ül szemét lehunyva. S.H. hahotázva fölnevet, majd zavartan vár. U.F. újra visszateszi a vattacsomókat fülébe.

U.F. *(S.F. felé)*: Dugja be maga is a fülét... Kövesse példámat. *(S.H. felé)*: Adjak egy kis vattát kegyednek is? Sokkai jobb így...

S.H.: Tudja mit? Hagyjon már békén a vattájával.

U.F.: Miért, mi baja lesz, ha kipróbálja? Higgye el, így jobb. Csökkent valamit. *(S.H. felé)*: Kér egy kis vattát?

S.F.: Nem tudom elviseli a vattát a fülemben. Soha se bírtam.

U.F.: Hamar megszokja.

S.F.: Öregem, már nem. A vatta sistergése helyett, már inkább a csellóást hallgatom.

U.F.: Ahogy akarja.

Szünet. Mindegyik bémult állásban vár, szinte legyőzötten. U.F. arca fokozatosan változik, győztesből kicsorduló szenvedővé.

U.F.: *(kivéve füléből a vattát S.F.-hoz)*: Igaza van... Tényleg sistereg... Valódi füldugó kellene.

S.F.: Használhatja maga akármilyen füldugót. Nem ez a probléma. Ökelmét azért fizetik, hogy megbolondítson bennünket. Ez az igazság. Az ilyen esetekre nincs semmilyen füldugó.

U.F.: Szerintem egyszerűen csak örült.

S.H.: *(sáljával megtörli könnyeit)*: Örült vagy mániákus.

U.F.: *(föláll, lesújtja S.H. sírása)*: Ejnye, asszonyom, hát ennyire...

S.H.: (*hisztérikusan sír*): Mániákus, mániákus. Senki sem normális már manapság.

U.F.: (*letörli S.H. könnyeit, hezitál, tenyerével betapasztja S.H. füleit*): Jobb így?

S.H. (*bólint*): Köszönöm.

U.F.: (*S.F. felé*): Mi a fenét tegyünk? Ez mindnyájunkat az örületbe kerget.

S.H.: (*díszkréten kiszabadítja magái U.F. tenyeréből*): Dobjuk ki... Egyszerűen hajtsuk ki...

U.F.: Hajtsuk, hajtsuk, de...

S.H.: Elvégre hárman vagyunk! Nem? Mi hárman, ökelme pedig egyedül...

U.F.: Hárman vagyunk, de...

S.F.: Jól mondja a hölgy, ki kell röpíteni.

U.F.: Boldog lennék, ha kint láthatnám, de nem tudom... jogunk van ehhez...

S.H.: Az örülteket ki kell hajítani. Ez világos.

U.F.: No, ez világos beszéd, de nem biztos, hogy örült.

S.F.: Örült. Ez napnál is világosabb.

U.F.: Nem tudom. Én nem veszek részt benne. Talán neki is vannak jogai. Inkább azt tanácsolom, menjünk oda mindhárman és bírjuk rá, hogy maradjon csendben.

S.F.: Áhá, ... most már remeg a kezéd...

U.F.: Én rühellem a botrányt... Ha mind a hárman odamegyünk és szépen megmondjuk...

S.F.: Hiába megyünk, meglátod. Én már kétszer ott voltam, tudom amit tudok.

U.F.: Nem árt, ha megpróbáljuk. Legalább lássa, hogy hárman vagyunk.

S.F.: Ahogy óhajtja. (*Karját nyújtva S.H. felé*): Mehetünk, asszonyom? (*U.F. felé, sétatálcáját mutatva*): Maga kopog vagy én?

U.F.: Nem, nem, kopogjon csak maga... Félek kezembe fogni a sétatálcát.

Mindhárman közelednek CS.F. felé és S.F. kopogni kezd a bottal a padlón. CS.F. zavartalanul zenél.

S.F. (*folyton kopogva a bottal*): Hagyja már abba, uram, nem látja, hogy hárman vagyunk?

S.H. (*megszorítja S.F. kezét*): Hangosabban, hangosabban!

U.F. (*inkább csak magának*): Micsoda ordenáré!!

S.F. (*folyton kopogva*): Magához beszélünk, hallja-e? Ne akarja, hogy...

S.H. (*nagyot toppantva*): Elég! Most már aztán elég legyen!

U.F. (*szinte rémülten*): Micsoda korcs fazon! (*Hirtelen, az összehajtott újsággal rácsap a csellóra*): Vége! Finita!

CS.F. mozdulatlan. Mélységes hallgatás.

S.H. (*dühösen*): Te szörnyeteg.

U.F.: Szemét! (*Még háromszor a csellóra csap mérgesen*): Hallgass! Hallgass már! Elhallgass!

CS.F. föláll, lassan, hatalmasan, hidegségében kifejezéstelen és félelmetes.

U.F. (*kezében újságját fegyverként tartva, elsőként hátrál*): Mit akarsz? Mi a szándéked?

S.H. (*maga után húzva S.F.-t*): Meg akarsz ütni? Rajta! Te nagydarab szörny!

S.F. (*U.F. felé*): Na nézzétek! És még azt mondtuk, hogy kihajítjuk. Hogy lehet ezt kihajítani?

U.F.: Maga találta ki meg a hölgy. Én nem mondtam.

S.F.: Hm! Majdnem megjártuk.

S.H. (*hátrálva maga után húzva S.F.-t U.F. felé*): Nem kellett volna rácsapni a csellóra. Ez csak még jobban fölbőszíti...

U.F.: Honnan tudhattam volna? Azért csaptam rá, hogy hagyja már abba, nem?

S.H.: Igen, igen, de azt beszéltük meg, hogy szép szóval próbálkozunk.

U.F.: Jó, jó, de mit rontottunk ezzel? (*Utolsó maradék bátorságával CS.F. felé*): Na, mi van, elrontottam?

CS.F. visszaül a helyére, előveszi zsebkendőjét és törölgetni kezdi az izzadságot.

U.F. (*célozgatás nélkül*): Nem rontottam el semmit.

S.F.: Most már világos. Ez az ember veszélyes.

U.F. (*kioldozza nyakkendőjét*): Félek, hogy kissé eltűzöttük...

S.H.: Legalább megértette?

U.F.: Majd meglátjuk... Lehet, hogy most hallgatni fog.

S.F. (*visszaül, fáradtan, mintha csata után*): Újra szárítkozik! Miért veritékezik annyit?

U.F.: Én úgy érzem, hogy most hallgatni fog.

S.F.: Maga, már megbocsásson őszinteségemért, de rosszul érzi. Meglátja, hogy ismét zenélni fog.

U.F.: Ha magának lesz igaza, akkor én kitépem ezt a madáríjesztőt és kihajítom az ablakon.

S.H.: Hagyjuk sorsára. Túl komolyan vettük eddig.

S.F.: Akárhogy is legyen, most már késő, túl késő... Akkor is veszélyes, ha hallgat.

U.F.: Jobb későn, mint soha. Ha hallgat, akkor nem is olyan veszélyes. Ki tudja, lehet, hogy mi is zavartuk őt.

S.H.: Méghogy mi? Hát mivel zavarhattuk volna? Meg tudod mondani, mivel zavarhattuk ökelmét?

U.F.: Ki tudja. Egyeseket a zene zavar, másokat pedig a hallgatás. Az emberek különbözőek. Ítélezhetünk így is, meg úgy is.

S.F.: Na ne! Mit kutatsz újabb kifogásokat. Akkor sem tisztességes, amit csinált.

U.F.: Nem kutatok én, csak... gondolkodom...

CS.F. zsebre vágja zsebkendőjét és újra zenélni kezd szenvedélyesen, tisztán.

S.F.: Na mit mondtam... Most már világos, vagy mi vagy ő...
U.F.: Fantasztikus! Abszolút fantasztikus! Ilyen még nem történt meg velem. Phü, a Zebedeusát!

S.H.: Még azt sem tudjuk, hogy süket-e.

S.F.: Mit számít az? Még egy süket is megértette volna...

U.F. (*szenvédéstől és tehetetlenségtől fuldokolva*): Ráadásul még gyáva is! Gyáva! (*CS.F. felé*) Gyáva vagy! Gyáva! (többiekhez) Hihetetlen. Teljesen hihetetlen. Apám is zenélt, de ő legalább bezárkózott a szobájába... Csak elvétve hallotta valaki... (*Mintha ketrebben hánykolódna*) Szavamra mondom, mintha nem is lenne igaz...

S.F.: Nyugodj már bele, hogy ez a valóság. Ki kellene dobnunk a csellót az ablakon. Már mondtad, hogy ezt kellene. Nem vállalkozol rá, hogy kihajítod a csellót az ablakon?

S.H.: Kar lenne érte, hiszen elég jó márka.

U.F.: Az igazgat megvallva, én már kezdek félni ettől az embertől.

S.H.: Legjobb lenne, ha földühítenénk.

U.F.: Asszonyom, ön pokolian udvarias teremtés...

S.H.: Nem, ha mellre szívjuk, beleőrülünk. Semmibe kell venni. Mit mond a közmondás? Amilyen a mosdó, olyan törülköző.

U.F.: Egyébként is én különb nevelésben részesültem, minthogy csellózni kezdjek...

S.H.: Beszéljünk hangosabban! Eddig túlságosan is suttogtunk.

S.F.: Maga szerint ez zavarni fogja? Nem zavarja ezt abszolút semmi, kiabálhatunk mi naphosszat...

S.H. (*hangosan*): Legalább próbáljuk meg... Valami, valahol, valamikor majd csak kikezdi az idegeit. Neki is kell, hogy legyen egy sebezhető pontja.

U.F. (*hangosan, átvéve a játékot, replikázva*): A sarkán, mint Akhillesznek... Ha-ha...

S.F. (*ő is egyre hangosabban*): Ne dédelgessen illúziókat, hölgyem... Ez már nem az a világ, ahol éreznek... Máskor, ha kissé eltüsszentetted magad, mindenki értett belőle... Még beszélned sem kellett, egy mozdulatot körvonalaztál, kissé kinyitottad a szád... (*Ordítva*): Volt jó érzés, volt lelkiismeret, volt minden...

S.H. (*hisztérikusan kiáltva*): Hordtak alsószoknyát!

S.F. (*tébolyodottan*): Harisnyakötőt!

U.F. (*teljes erejéből ordítva*): Az apám csak a szobájában harmonikázott! Egyedül! Éjjel! Csak éjjel! És senki sem tudott róla! Senki! Csak én! Csak én!

S.H. (*a padlót rúgva*): Nálunk is! Csupán a rezesbanda játszott... A város parkjában... De csak vasárnap... (*gutaütéses üvöltéssel*) Csak vasárnap! Mondom, csak vasárnap!

S.F. (*szintén lázadó üvöltéssel*): De csak vasárnap! Mondom, csak vasárnap!

U.F. újságját tölcseérré gyúrja és trombitaként tartja. Miközben S.H. és S.F. tovább ordít.

S.H. (*egyre dühösebben topogva*): Csak vasárnap! Jól hallotta, csak va-sár-nap!

S.F. (*bottal dübög*): Csak vasárnap! Vasárnap! (*U.F.-t is vezényelve*) Ta-ta-ta-ta! Csak va-sár-nap! Ta-ta!

S.H.: Úgy ám! (*Hirtelen képzett szoprán hangon énekelni kezd*) O sole mio... O sole mio... O sole mio...

Teljes féktelenség. U.F. újságjával trombitál, S.H. fölmászik egy székre és elkeseredetten ordítja „O sole mio”.. míg S.F. a széken dobol. CS.F. zavartalanul tovább zenél a csellón, koncentráltan, szenvedélyesen. A féktelen tobzódás csúcspontján, S.F. zsebéből egy szájharmonikát húz elő és a pokoli koncertbe egy western dallal kapcsolódik és táncol is hozzá.

A közös zenei pokol után U.F. megáll, elhallgat, mozdulatlanul néz S.F.-ra. S.H. még elénekli néhányszor a hisztérikus formában előadott „O sole mio”-t és aztán ő is elhallgat és S.F.-ra néz.

CS.F. szintén elhallgat, mozdulatlan vonója a levegőben.

S.F. (*miután észreveszi, hogy egyedül ő énekel, ő is elhallgat*): Mi lett bennetek? Miért néztek így?

Hosszú szünet. Mind öt nézik. CS.F. talán sóhajt vagy csak túl mélyen vette a levegőt, ismét zenélni kezd.

S.F. (*teljesen zavartan*): Mi történt veletek? Na!?

U.F. (*komoran*): Semmi. Csak hallgattunk.

CS.F. zsebkendőt húz elő és letörli izzadságát. Hosszú szünetet tart.

S.H. (*félénken, kövülten áll a széken*): Most mit csinálunk, nem zenélünk tovább?

U.F. (*keserűen S.F.-ra mutat*): Zenéljen az úr, hisz olyan jól játszik.

S.F. (*férdacian leül*): No azért ez túlzás...

U.F. (*folyton S.H.-hoz beszélve*): És látom, hogy szájharmonikája is van... (*Rövid szünet. S.F.-hez*): Honnan is?

S.F.: Ó, régi darab. Még a szülői házból...

U.F.: Á, volt szájharmonikájuk...

S.F.: Na és ha volt? Mintha maga is említette volna, hogy az apja harmonikázott.

U.F.: Igen, igen, de én nem járkáltam harmonikával a zsebemben. (*Kifordítja zsebeit*) Látja, én tiszta vagyok. És nincs muzsikos fülem és szopránhangom sem, akár a hölgynek...

S.H.: Na ide figyelj, engem csak hagyj békén. Megértem, hogy van szájharmonikája... Jól van, na, van harmonikája, de velem ne kötözködj.

U.F.: Na, ne szerénykedjen már, hiszen magam is hallom, hogy elég képzett hangja van.

S.H.: Képzett? Ha-ha! Idejét sem tudom, mikor énekeltem.

U.F.: Mindenesetre a hangja mindent eláru.

S.H.: Mit árul el a hangom, na mondja, mit?

U.F.: Tudja maga azt nagyon jól. Tudják azt maguk mindnyájan. Engem nem tudnak lóvá tenni, nem vagyok zöldfülű, és nem most szedtek le a falvédőről sem, öreg róka vagyok én már. Mert nem véletlenül hallgatott el ökelme sem...

S.F.: Kí? Ki hallgatott el?

S.H. (*U.F. felé S.F.-ra mutatva*): Nem akkor hallgatott el, amikor én ott voltam. Nem nálam, hanem amikor az úr ott volt, nála.

S.F.: Ki hallgatott el, mert én igazán nem látom, hogy

S.H.: Elhallgatott, az kétségtelen, de maga nem vette észre.

S.F.: Hol, uram, én extázisban voltam? Miket beszél itt összevissza. Látják, most már ott tartunk, hogy mindnyájan félrebeszélünk.

U.F.: Én aztán nem beszélek félre, pardon, már kikérem magamnak. Sokkal jobb, hogy abbahagyja, szerintem jobb a szájharmonika, nem?

S.H.: Mondtam már az imént, hogy amilyen a mosdó, olyan a törülköző, ezt megírták már és mindig is így igaz.

U.F. (*S.F. felé*): Most harmonikázzon még, úgy látom, sikerült kikökenenie... Egyéb választásunk úgy sincs.

S.F.: Igen, tényleg abbahagyta? Tényleg?

S.H.: Vagy csak váltani akar és szájharmonikázna.

S.F.: Á, nem, én nem adom ki a kezemből. Undor fog el, ha más szája után én játszának rajta.

U.F.: Akkor majd megöl mindnyájunkat szép fokozatosan...

S.F.: Nem tudom... mitévő legyek? Nem szeretném kiadni a kezemből a szájharmonikámat.

S.H.: Adja oda, uram, adja oda az ördögbe, csak szabaduljunk már meg tőle. Ha elhallgatott, akkor azt jelenti, hogy erre fáj a foga. Lerí róla, a tekintete elárulta.

S.F.: Azt hiszi, tényleg azt akarja?

S.H.: Láttam, hogy tajtékzott az arca. Villogott a szeme. (*U.F. felé*) Ugye? Maga is látta?

U.F.: Arra fáj a foga a bestiának, arra ám.

S.F.: Ha így áll a helyzet, akkor utoljára próbálkozom.

S.F. közeledik CS.F.-hez, a többiek kísérik néhány lépésig. Aztán kiütögeti a nyálat a szájharmonikából és határozottan odanyújtja CS.F.-nak.

S.F.: Nesze! Vedd el! (*Semmi válasz*) Vedd el, uram, nesze. Vedd el ezt is.

S. F. nyújtott kézzel marad. CS.F. tovább zenél zavartalanul csellóján.

S.F.: Gyere, vedd el és legyen vége már. (*Szünet*) Hallasz engem? (*S.F. rövid ideig szájharmonikázik, hogy a többiek figyelmét magára vonja*) Tessék, ha tetszik... A tiéd, tessék. (*Szünet*) Beszélj már, ember, kell vagy nem? (*Szünet*)

Ne tarts már itt, nézd elzsibbad a kezem... *(ismét harmo-
nikázik)* Meg akarod próbálni? Vedd el!

S.H. (S.F. háta mögül): Vedd már el, nem bántunk.

U.F.: Vedd el!

S.H.: Vedd el!

S.F.: Vedd el!

CS.F. tovább zenél, remegve. Hirtelen könny szökik szemébe, de tovább zenél az arcára hulló könnyek dacára is.

S.F. *(legyőzött, a többiek felé fordulva)*: Ez nem ember.

U.F. *(a nedves újsággal gumibotként játszadoxva)*: Meg kell ölni.

S.F.: Nem tudom. Csináljon amit akar, de ez nem ember.

U.F.: Nem, ez világos. Meg kell ölni.

S.H. *(kétségbeesetten)*: Nem látják, hogy sír? Hogy ölnél meg egy síró élőlényt?

S.F.: Hol sír?

S.H.: Sír! Sír!

S.F. *(egyre közelebb lépve CS.F.-hoz monoklit véve elő)*: Tényleg sír?

U.F.: Én nem látom, hogy sír.

S.H.: Sír, sír... *(Kinyújtja a kezét és néhány könnycseppet fölfog CS.F. arcáról és átnedvesedett kezét U.F. felé tartja)*: Tessék, érzed?

U.F. *(megnedvesíti ujját és megszagolja a könnyet)*: Lehetetlen.

S.F.: De igen, uram, úgy tűnik, hogy szipog.

U.F.: Érti, hogy ütött a végső órája, azért sír.

S.H.: Szegény...

S.F.: Na mi lesz, megöljük vagy nem?

S.H.: Hagyjuk elfutni, jó? Akarják? *(meghúzza CS.F. kezelőjét)*
Na fuss! Fuss!

U.F.: Hova fusson, hisz még esernyője sincs.

S.H. *(elkínzottan, meghatódva, folyton CS.F.-t húzva)*: Na, menj!
Menj! Vedd az esernyőmet és menj!

S.F.: Az enyémet is viheti, ha akarja.

U.F.: Vigye mindet! Vigye mindegyikünkét.

S.H. *(az ajtó fele rángatva CS.F.-t, aki megöregedett, elgyötört, de tovább zenél)*: Gyere, vedd az esernyőket és menj...
Vedd az összest, hallod... Mindet neked adjuk...

U.F. összefogja az esernyőket és CS.F. hóna alá teszi, aki tovább zenél a csellón. S.F. szélesre tárja az ajtószármakat. Kint éjszaka van, zuhog az eső, néha dörög és villámlik. S.H. kiteszolja CS.F.-t, miközben U.F. folyton fölemeli az ernyőket, melyek kiesnek örökké CS.F. hóna alól és visszarakja őket CS.F. hóna alá.

U.F.: Fogd.

S.F.: Tedd oda.

S.H.: Add oda.

S.F.: Lassan.

S.H.: Gyerünk, gyerünk!

U.F.: Szorosabban fogd. Szorosabban.

CS.F.-t kiteszokolják, kezében a vonó, hóna alatt esernyők. A cselló S.H. kezében maradt. Csend.

S.F. *(visszahúzza az ajtószármakat, de nem tudja teljesen bezárni)*: Uram, Teremtőm, de jó, hogy befejeződött.

U.F. *(kibontja az újságot)*: Na tessék, most már teljesen átázott.

S.F. *(megkísérli bezárni az ajtót, csodálkozik, hogy nem sikerül, mert közben keskenyebbek, szélesebbek vagy magasabbak lettek)*:
Hát ilyen időkből már semmin sem lehet csodálkozni.

S.H. *(félénken)*: És a csellóval mi legyen?

S.F. még néhányszor kísérletezik az ajtó teljes bezárásával, de aztán felhagy vele. Az ajtó kissé nyitva marad. A kinti villámlás megvilágítja S.H.-t, aki ide-oda mozog a csellóval kezében.

U.F. *(ujjaihoz tapadt újságdarabokkal)*: Kár. Még ki sem tudtam rendesen olvasni.

S.F. *(leül a székre, mélyen lélegzik)*: No, most... talán még sikerül.

CS.H. *(fanfomszerűen közeledve)*: És a csellóval mi legyen?

U.F. *(sikerül nehezen megszabadulnia a nedves újságdaraboktól)*: Mintha más levegő lenne! Kicsérélődött.

CS.H. *(kissé kétségbeesve)*: De a csellóval mit tegyünk?

U.F. *(leül a székre és lábát egy másik székre nyújtja)*: Ó, szegény apám, ha most élne és mindezt látná...

CS.H. *(U.F. felé botladozva)*: De a csellóval mi legyen?

S.F. *(zsebéből elővesz egy gombócszerű zsíros papírt)*: Kér egy kis halvát?

U.F.: Halvát? Ki tudja mióta is nem ettem?

S.F.: Minőségi áru *(majszolva)*. Látom, esik még mindig.

U.F. *(majszolva)*: Majd meglátja, víz lesz a pincékben, majd meglátja... Ki fognak önteni a kutak...

CS.H.: De a csellóval mi legyen?

U.F. *(nem hallja és nem látja CS.H.-t; ujjait nyalogatja)*: Finom.

Szünet. CS.H. egyik szereplőtől a másikig botladozik, s nyugtalanító és süket fülekre találó kérdése fokozatosan a nézőtér felé irányul.

CS.H.: De a csellóval mi legyen?

S.F. *(U.F. felé)*: Hű, most szívesen szunyókálnék egy kicsit...

U.F.: Szunyókáljon, szunyókáljon... Majd fölrazom én, ha kell...

Szünet. CS.H. áthalad a várótermen S.F.-hoz.

CS.H.: De a csellóval mi legyen?

Szünet.

S.F. *(álmodozva)*: És ha arra gondolsz, mennyit gyötört...

U.F. *(érzi, hogy lábára jön a huzat)*: Én már az elején megmondtam... *(Az ajtóhoz megy és megpróbálja ő is becsukni)*: Rövid pórázra kell fogni. *(Nem sikerül bezárnia. A nedves újság a lábához tapad.)* Végülis úgy történt, ahogy én mondtam.

CS.H. *(U.F.-hoz tántorogva, mind kétségbeesettebben)*: De a csellóval mi legyen?

S.F. *(meditálva, félig szunyókálva)*: És most, ha arra gondolsz... mintha meg sem történt volna... Elment, elillant... milyen ember is volt...

CS.H. *(S.F. felé fordulva)*: De a csellóval mi legyen?

U.F.: Egy szemcse. Egy semmi. *(Folyton az ajtót próbálja becsukni, kissé ingerülten)*: Látod, hogy mégis lehet.

S.F.: És végül az eső is csak el fog állni.

U.F.: Á, persze. Holtbiztos.

S.F. széken ül, félálomban. U.F. az ajtót próbálja bezárni; CS.H. a terem közepén megáll és a nézőtér felé fordul.

CS.H.: És a csellóval mit tegyünk?

VÉGE

Kiss Dénes

GYÖKEREIM A SÖTÉTBEN

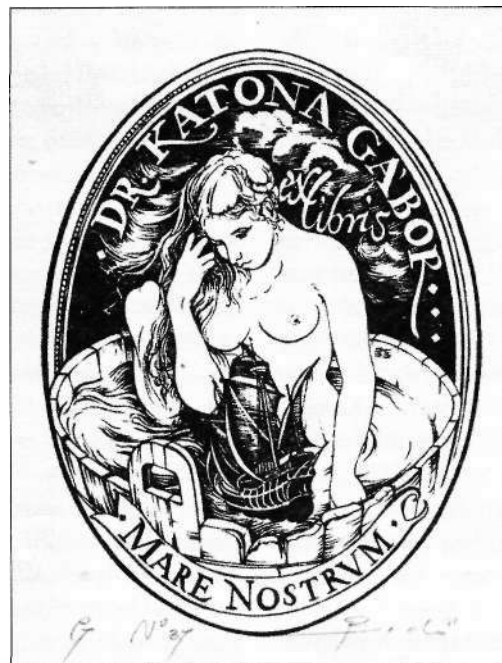
Sosem voltam itt egészen
e világban - Egyik részem
odamaradt a sötétben
Ott a másik létezésben
amiben tán sose hittem

Itt nem voltam Akkor merre
milyen tájon barangoltam?
S honnét verődött szívemre
ez az élő-halott voltom
és a feledés kegyelme?

Nem lehetett itt egészen
Ittlétemet nem is kértem
Gyökereim ott maradtak
a sötétben a halálban
hol már életemig jártam -

S hová félig kell megtérnem
mert hogy félig ott maradtam
s mindez meg is látszik rajtam
Szememmel ő néz sötéten
ki ott ragadt a sötétben

s aki fölött nincs hatalmam!

Laczkó András

KISS DÉNES ISKOLÁI

A nagyatádi vasútállomáson vártam 1972-ben, a költészeti napján Kiss Dénest. „Szép nagy bőrönddel érkezett” állapítottam meg magamban, s ajánlottam a segítséget. Hiába. A bőröndöt Kiss Dénes maga cipelte a József Attila Kollégiumig. Ott a diákoknak szárszói verseiről és József Attila-élményéről beszélt. Azután csaknem pontosan egy évvel később a kaposvári pályaudvaron találkoztunk. Kiss Dénes ott arra biztatott, írjak a diákoknak minél többet Csokonairól. Erre nem tettem ígéretet. Miért? Talán a niklai uraság miatt... Hiszen 1985-ben Kiss Dénessel közösen élesztettük újjá a Berzsenyi Társaságot. Grandpierre K. Endre lakásán ültünk le, s arról beszéltünk, hogy Roboz István programját követjük: elutasítjuk a „Ledér és önmotogató” irodalmat, viszont élesztjük és terjesztjük a klasszikus hagyományokat. Sok-sok egyeztetés után a Társaság főtitkárának Kiss Dénest javasoltam. Ha ez így megjelenik, akkor legalább tizen mondják: a Társaságot ők szervezték, Kiss Dénest ők javasolták. Mit tehetek? Csak ismétlgetem: „Nézzük a tényeket!” Kiss Dénes iskoláiról is. Nagyatádon beszélgettünk Pacsáról. Kaposváron és Szombathelyen az ejtőernyős ugrásokról. Az természetesen nem kerülhetett szóba, amiről rajta kívül csak a bírák tudhatnak: a főiskolásként használt géppisztoly. Ez lett volna jó „kályhának”? Nem. A beszélgetést Racsával kezdtük.

- *Szüleid felkészítették a rendszeres iskolába járásra? Netalán, előre tanítottak?*

- Nem készítettek föl, nem is ők neveltek, hanem a nagyszüleim, Kiss János és feleség, Dobos Katalin. Ők Türről kerültek Pacsára, szüleim pedig Türré költöztek, valamikor a születésem (1936. január 1.) után, az elbeszélte történésekre emlékezve, egy-két évvel. Az a valószínűbb, hogy 1938-ban.

- *Pacsán kezdted az elemi iskolai tanulmányaidat? Milyen volt a szülőfalud iskolája?*

- Pacsán kezdtem és ott is végeztem. Azt hiszem, a környék legjobb elemi iskolája volt. (Ne feledjük, Pacsa járási székhely is volt, persze korábban, talán 1948-ig. De még ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a hetvenes években gimnáziuma lehetett néhány évig...) Emeletes iskola volt - az épület még ma is áll, de már nem tanítanak benne - máig emlékezetes, jó tanárokkal. Emlékszem Kovács Józsefné és Szabó Anna (Dudus) nevére. Az első osztályban Kovácsné bizonyosan tanított, sőt ponyvaregényt kobozott el tőlem. Nem hitte, hogy el is olvastam. El kellett mondanom, hogy miről szól. Azután, különösen már másodikban, rám bízta a dolgozatok átnézését.

- *Ki tanított meg a betűvetésre? Könnyen ment az írás-olvasás?*

- Betűvetésre? Ugye észre se vesszük, hogy milyen különös szó? Jelentése, hogy betűket vetünk, a földbe, vagyis magot, a szellem magvait, de nem az agyagba, humuszba, mint a sumérok, hanem a táblára. - A nagyapám tanított. Részt vett az első világháborúban, sokszor mesélt a háborús emlékeiről. Isonzó, Durazzó, Cetinije, így maradtak meg bennem a nagy folyók és a városok nevei (Durres, Cetinje) stb. Sérülés miatt bottal járt és azzal rajzolgatta a porba a betűket. Szerettem vele sétálni és hamarosan elolvastam a boltok feliratait. Gyorsan került a kezembe könyv is. Előbb a barátok, ismerősök néhány ponyvaregényét, majd az iskolai könyvtár könyveit, hetedikes koromtól a tanári könyvtárból is kölcsönözhettem, illetve az esperes úr plébániai könyvtárából kölcsönzött könyveket olvastam el. Földrajzi útleírásoktól kezdve a szentek életén át, a Verne-könyvekig May Károly könyveig mindent fölfaltam. Olvastam reggel és este, az ebédnél, megtámasztva a könyvet a tányér túlsó oldalán, nagyanyám örökös mérgelődése közepette. Erről sosem tudott leszoktatni. A sok jó tanító közül egyre különösen szívesen emlékszem, Horváth Györgyre. Tartalékos tiszt volt, hátrányosan kezelték, amikor hazajött a fogságból. Szigorú volt. Olykor, ha rászolgáltunk, elcsattant egy-két pofon is. De én abból „éltem” számtan, fizika, kémia tárgyak vonatkozásában csaknem négy éven át a nagykanizsai gimnáziumban, amit tőle Pacsán tanultam. Az irodalomról nem is beszélve. Az úgynevezett kötelező olvasmányokon túl voltam, amire gimnáziumba kerültem. Folytathattam nyugodtan a pad alatti olvasást, noha az első padban ültem. Sokkal később, 1965 táján ő rendezte számomra az első író-olvasó találkozót szülőfalumban. Addig két verseskötetem jelent meg.

- *Már felső tagozatos voltál, amikor alapvetően megváltozott az iskolarendszer. Részesen voltál az úttörő mozgalomnak?*

- Valóban, hetedikbe jártam, amikor az úttörő mozgalom létrejött. Magam is örsvezető lettem. De inkább „indiáncsapatot” szerveztem. (Ezekről az emlékekről írtam az 1970-ben megjelent *Kányadombi indiánok* című ifjúsági regényemben, majd az 1972-ben napvilágot látott *Az utolsó indiánnyár* című, illetve a középiskolai évekről, - repülés, ejtőernyőzés élményeiről - szóló, *Sólyomidő* című könyvemben, az is 1972-ben jelent meg. A Kányadombi indiánok 1977-ben új kiadást is megért, sőt, megjelent ukránul is.) Tehát inkább a játék érdekelt. Például elég jelentős körzeti labdarúgó bajnokságot nyertünk. Egészen addig megvolt az erről szóló oklevél a szülői ház falán, amíg az egy hajnalon össze nem dőlt, valamikor a hatvanas évek közepén. Már a helye egyenlő a földdel. Földből

verődött, földdé lett. Arra emlékszem, ma is élő Laci barátommal többször emlegettük, hogy az egyik úttörő őrsi gyűlés után röpcédulákat nyomtunk Laci kirakhatós gumi betűivel, az iskola emeleti termében. A röpcédula szövege pedig a következő volt: LE RÁKOSIVAL! ÉLJEN MINDSZENTY! Ez 1948 őszén lehetett. Igen komoly következményei lettek e „csínytevésnek”. Másnap tele volt a falu bőrkabátos, kalapos emberekkel. Sok házkutatás volt. Bár akkor nem, de másfél, két év múlva, elvitték az esperes urat és több embert Pacsáról és a környező kis falvakból. (Egyiküket 1951-ben ki is végezték, de minderről akkor nem tudtam. A kivégzett, volt tűzérőhadnagy felesége csak 1990-ben keresett meg. De amikor elvitték őket 1950-ben, én már Nagykanizsán a diákothon lakója voltam.) Gyanítom, hogy felnőttek álltak a mi röpcédula készítésünk mögött, de erről még Laci barátom se beszélt. Ha kérdeztem, másra terelte a szót. Most már tehát az a válaszom, hogy az én úttörő mozgalmi szerepem, többek között, ez volt! Mindenesetre, ma már egészen biztosan tudom, hogy életveszélyesebb volt, mint később a repülés, ejtőernyőzés.

- Kik irányítottak a nagykanizsai gimnáziumba?

- Már nem tudom. A tanácselnök, valamikor 1950 nyarán szólott, hogy járt Nagykanizsán és beíratott bennünket a gimnáziumba, a fiával együtt, de a diákothont kérvényezni kell. Így is történt. Csakhogy az ő fiát nem vették föl a diákothonba, mert gyöngé volt az általános iskolai bizonyítványa. Az anyém, ki tudja miért, kitűnő. Apám géplakatos volt, engem mind a két helyre fölvettek. (Apámról írtam a *K. Ferenc léglakatos*, anyámról pedig a *Hét gömb rendje* című könyvet. Az utóbbi két kiadásban jelent meg, 1975-ben és 1979-ben)

- Gimnáziumi tanáraid között voltak nagyhatalmú egyéniségek? Mit (mennyit) adott Neked a magyartanár?

- Igen, voltak jelentős egyéniségek. Elsőként az osztályfőnököt, Horváth Béla tanár urat keli említenem. De a magyartanárnő, Nyári Rudolfné is kedves volt. Amellett, hogy csinos volt, nagy színházzajongó is. A harmadik osztályban már többször játszottam színdarabban és azt akarta, hogy színész legyek. Ő mindent elintéz, csak álljak rá. Szerettem a színjátszást, sőt a népi táncot is, de színész sose akartam lenni. Negyedikben Molière *Fösvényét* adtuk elő, én játszottam a főszerepet, a pénztét féltő, vén és zsugori Harpagont. Nagyon tetszett neki az alakításom, sokat nevetett már a próbákon is. Ez nagy dolog volt, hiszen 1953-at írtunk. Győzködött, hogy legyek színész, tehetségem van hozzá. Én azonban írtam a verseimet, még a kötelező dolgozatokat is mind versben írtam. Ott állt mögöttem és nézte, hogy írom folyamatosan a verset - a dolgozatot. Aztán visszamondták, hogy más osztályokban is fölolvasta Baba néni - így hívtuk - a verses dolgozatokat. Gö-

gös Ferenc, egy ideig igazgató is volt, sajnos csak rövid ideig tanított bennünket. De a maga nemében kemény kis ember volt Solti Jenő tanár úr is. Tornatanár létére Gögös Ferencsel együtt, megszervezték 1956-os magatartásukat.

- Az 1953-as év nem csupán tanulmányi szempontból volt - mondhatni - sorsdöntő. Így láttad akkor is?

- Akkor nem láttam így. Számomra ez az év azt jelentette, hogy már ejtőernyős oktató voltam, Hiszen tizenhat éves koromban ugrottam először. (Első ugrásunk alkalmával, a május eleji vasárnap délelőttjén, az első ugró, a szemünk láttára zuhant le.) Már én voltam a repülést tanulmányozó kör oktatója. Harmadikba jártam egyébként. Az volt a tét, hogy kik és hányan mehetünk majd a nyáron vitorlázórepülő-táborba. Végül ejtőernyős ugrás is volt, egy negyedikes fiú és én mehettünk Madocsára, ahol magam a csörlős csoporthoz kerültem. A másik fiú pedig a vontatósokhoz. Ők Kránikkal, német tervezésű, egymás mögötti ülésű gépekkel repültek, a mi csoportunk R 15-ös Komával. (Idős Rubik Ernő tervezte, mint annyi más magyar vitorlázó gépet.) Annyi viszont igaz, hogy evési sztrájkot szerveztem a diákothonban, mert olyan silány volt az ennilaló, hogy szó szerint, éhezünk. Egyik nap délelőttben senki se nyúlt az ebédhez, megjelentek a nevelőtanárok, jött az igazgató és amikor ő is megszólalt, hogy kezdjük el az ebédet, jelt adtam és mintegy százan, a nagy faborítású ebédlőben, kanállal vertük az asztalt, a tányérokat. Rettenetes zaj lett. Aztán egy idő után a rohangáló tanárok csendet parancsoltak, akkor újra megszólalt az igazgató, de én az első szavainál elsütöttem a riasztópisztolyomat. Az öreg, volt kolostori ebédlőben, nagyot szól a réztöltényes riasztópisztoly. Ekkor két tanár a fülemnél és karomnál fogva kivitt a folyosóra. Bent pedig száz suhanc azt kezdte üvöltölni, hogy „Vissza a Dincit! Vissza a Dincit!” Dinci volt a becenevem. Végül még a városi pártbizottság is foglalkozott a dologgal, de az lett a vége, hogy leváltották a gondnoknőt és ténylegesen javult az étkeztetés. Szegény gondnoknő, aligha lehetett igaz, amit híreszteltek, hogy ő lopta el az ennilalót. Azt is el kell mondanom, hogy semmi bajom nem lett. Hiszen én voltam a Szabadságharcos Szövetség ifjúsági titkára. Én szerveztem meg az ejtőernyős, a lövész, és a repülő kör. A diákothoni szekrényemben négy 48 mintájú kispuska volt. Mi akkor mentünk éleslövészetre, amikor akartunk. Az ún. „szigorú szilencium” alatt is, ha én fölírtam a névsort, és kértem az ügyeletes nevelőt. Mindig aláírták, és mentünk. Mert bizony az a képtelenség is igaz volt, hogy éles lőszer is volt a szekrényben, százas dobozokban, közte kishatású szobalőszer, amellyel a hálószobában is célbalőttünk. Ezt az igazgató úr csendes kérésére, én tiltottam meg. Az igazgatót Németh Lászlónak hívták, mint az író. (Előtte egy évig a kedves Alaksza Ambrus költő volt az igazga-

tó.) Németh László mindezzel együtt kedvelt engem. Mert a faliújságot is szerkesztettem. Az evési sztrájk előtti éjszakán magam tettem föl írásomat és egy fiú rajzát a faliújságra, amelyen az éhezésünket adtuk tudtul. A negyedik év végén az igazgató úrtól kaptam életem első Kalevaláját. Benne az írás, a diákotthon költőjének... Összegezve: a középiskolás évek gyönyörű diákszerelmeivel, gyötördéseivel és izgalmával, múlhatatlanok. Mindaz, amit írtam, igaz volt. A fegyverek is - leventepuskák - a szekrényben, az éles lőszer, az ejtőernyőzés, a sztrájk. És mégis, úgy érzem, nem éltem vissza a helyzettel, kivéve az éleslövészetre való hetenkénti elkéretkezést. De három délután amúgy sem voltam a diákotthonban, hiszen ejtőernyős edzés volt, ami nagyon kemény tornával járt. Persze azt a fontos dolgot itt meg kell jegyezni, hogy Nagykanizsa a határ közelében van, ahol ott „ólalkodott Tito, a láncos kutya”, ahogy akkor az újságok írták. Ez volt a titka annak is, hogy az én szekrényemben igazi fegyverek és éleslőszerek lehettek. Így nem volt időm elmélkedésre, vizsgálódásra, mert mindezek mellett volt olyan hét, hogy kilencvenhét (97!) szonettet írtam. Élő tanú erre dr. Bódy Zoltán, atomfizikus barátom. Azt hiszem az a rengeteg vers hozott közel a nyelvhez. Sok szó sokszor megfordult a fejemben és már akkor észrevettem, játékra hajlamosan, nyelvünk sokféle érdekességét, sajátosságát. Így inkább befelé éltem nagy lázban, mozgalmas napokban.

- *A főiskolán miért választottad a magyar-történelem szakot?*

- Az irodalmi érdeklődésem, a sok olvasás gyakorlata megmaradt mindvégig, ahogy a versírás is. Csupán hozzájött az a meggyőződés, hogy a hazát majd meg kell védeni, ezért mindent meg kell tanulni e cél érdekében. Meg is tanultam motorozni kis- és nagymotorral, le is vizsgáztam ennek nyomán. Nagypuskás csapatban mesterlövész lettem, de kispuskával is jól lőttem. Majd ejtőernyős lettem és vitorlázórepülő. Azonban a könyvet semmi sem vette-verte ki a kezemből. Már akkor, éppen 1953-ban, megpróbálkoztam a műfordítással, s éppen Bódy Zoltán barátom hatására. Tehát az irodalom szak természetesen adódott s ahhoz a történelmet párosították, nagyon helyesen. Itt következne egy közbevetett kérdés, amit Laczkó András nem tudhat. Mégpedig az, hogy miért két év késéssel kerültem a pécsi tanárképző főiskolára? Ugyanis oda csak 1956 nyarán vett föl Galsai Pongrác és a pécsi írócsoport ajánlására bennünket, Bertha Bulcsút és engem, kedves ismerkedő beszélgetés után, Péczely László tanár úr, a neves irodalomtörténész, főiskolai diákotthon igazgató. (Aki 1956 őszén-telén talán az életemet mentette meg!) Mivel 1954-ben érettségiztem, nem is jól - közepesen -, hiszen elvben már a szolnoki repülőtishti iskola növendéke voltam, s mondhatom, „rezgett” a léc. Számtanból és fizikából kettést kaptam. Azt hiszem, csupán

azért, mert Horváth Gyuri bácsi még az általános iskolában mindkét tárgyat példaszerűen tanította. Ez mentett meg, és az olvasás.

- *Milyen volt a hangulat Pécsen és a főiskolán 1956 őszén? Úgy gondoltad főiskolai hallgatóként, hogy fordíthattok a történelem kerekén?*

- Akkorra már többet foglalkoztam az ország dolgaival. Még Zalaegerszegezen megismerkedtem Bertha Bulcsúval. Ugyanis nem indult a szolnoki repülőtishti évfolyam. Mondták, hogy menjek pánclóstitizre, de én repülni akartam. Maradtam a szülőfalumban, ahol Gyuri bácsi vezetésével szindarabokat, népi táncokat tanultunk és jártunk más faluban is azokat bemutatni. Sőt, a pacasai „kultúrház” irodalmi köre, országos verspályázatot hirdetett, „VIRÁG VAGY TE HAZÁM IFJÚSÁGA” címmel. Még a fővárosból is kaptunk verseket, pályamunkákat. Magam úgy kerültem Zalaegerszegre, hogy időközben megkerestek, legyek közlekedési menetirányító. Annak a tanfolyamaira jártam Zalaegerszegre és akkor már, 1955 januárjától kezdve megjelentek a verseim a Zalai Hírlapban, illetve annak ZALAMENTÉN című irodalmi mellékletében. Ezeket olvasta Bulcsú és keresett meg. Ő segédmunkásként cementlapokat gyártott és szintén verseket írt. Hamarosan az ő versei, majd tárcái, novellái is megjelentek. Mindezt azért mondtam el, hogy az ő hívására mentem 1956 havas januárjában Pécsre és lettem előbb magam is kosárlövő segédmunkás abban a szövetkezetben, ahol Bulcsú bűgőcsigákat esztergált. De magam nem sokáig maradtam, mivel az első két hétben 24 forintot kerestem és az albérleti bér, ugyanabban az egyemeletes villában a Kandó Kálmán utcában, ahol Bulcsú is lakott, havi százötven forint volt. (Azt sem tudtam kifizetni. Csorba Győző segítségével kerültem a Baranya Megyei Könyvtár Ifjúsági Könyvtárához, havi négyszáz forintos bérral, amihez hozzájött még kétszáz forint, könyvhordás címén.) Így aztán sokat beszélgettünk az ország sorsáról. Nyárra az egész országban izzani kezdett a hangulat. A poznanai eseményekről együtt olvastuk a szűk híradásokat és akkor azt mondtam Bulcsúnak, aki ezt később sokszor emlegette, ha nálunk lesz hasonló, akkor az országos lesz. De előbb a nagy pusztító árvíz jött. Így főiskolásként a szeptembert Mohácson töltöttük önkéntes munkán. Az árvízkarosultak házait építettük. Amire visszamentünk Pécsre, már nagyon érződött, hogy valami készülődik. Noha Bulcsút végül is mégse vették föl a főiskolára, mert apja, mint tanító, tartalékos tiszt volt, és ez akkor még bűn volt. Bulcsú földúltan rohant be a főiskola személyzeti osztályára és asztalt, széket borogatott szent dűhében. Abban maradtunk, hogy én azért menjek csak, ő legföljebb egy évvel később jön, mert jön, az biztos! Olvastuk az Irodalmi Újságot, az Új Hangot, jöttek a hírek más városokból. Órákra alig jártam. A Rajk László és társai újratemetése után az ország már végképpen nem a

szolgák kezében volt. Ez sugárzott a hírekből, a különböző főiskolákról érkező küldöttek szavaiból, valamint sokféle levélből. Dehát erről írtam többször is, legutóbb a *Halálaim árnyékában* című könyvemben, amelyet teljes terjedelmében a magyar forradalom emlékének ajánlok. Akkor, október 22-e táján írtam meg azt a verset, annyi idő alatt, amennyi ideig le lehet írni négyszer nyolc verssort. Főolvastam többször, valaki elvitte. Legépelte a *Velünk vagy ellenünk* című verset, és magam csak 1956. október 24-én láttam viszont a Pécsi EGYETEM című lap rendkívüli számának első oldalán. Azzal, aki huszonhétszer elszavalta, legtöbbször a Himnusz társaságában (annyiszor biztos, mert ez volt az egyik vádpontja Klencz Tibor joghallgatónak, mint tőle megtudtam), a börtönben ismerkedtem meg. Majd lélegzetelállító napok után következtek a sötét idők. Előbb felvonultunk november 4-én hajnalban a Mecsekbe. Főként puskákkal, de volt talán harminc géppisztoly és néhány golyószóró is, valamint pár tucat kézigránánk. A részletekről már írtam másutt, az említett könyvemben is.

- *Van egy hivatalos okiratod arról, hogy kitiltottak az ország összes főiskolájáról és egyeteméről.*

- Van. Két börtönben voltam, majd Kistarcsára internáltak. S azonnal mondom, valami félreértésről van szó, ugyanis a kitiltás mindmáig érvényben van! (Noha ötödik éve magam is magánegyetemen tanítok!) Nem folytathattam a tanulmányaimat. Már verseskötetem is megjelent, mert verseim Bölöni Györgyhez kerültek, aki segített, de hiába. Még 1964-ben sem vettek vissza. Utána többé nem is kérelmeztem. Kétéves újságíró iskolát végeztem, az nem tartozott a minisztériumhoz.

- *Voltak „mestereid” (tanítói) az irodalomban?*

- Minden bizonnyal. Hatott rám minden olyan magyar és nem magyar író és költő, aki lelki, szellemi élményt adott. Külön nem tudnék megnevezni senkit. Védelmes barátságával tüntetett ki Nagy László, amikor nyelvi kutakodásaim miatt sorozatos támadások értek - amelyek szintén nem értek véget máig, de most már inkább azokon mosolyognak - egyedül neki adtam oda az első kis kötet-kezdeményt. Talált benne jót is. Egyszer, amikor a lakásában beszélgettünk, Weöres Sándor tanúk előtt azt mondta, számomra is teljesen váratlanul: „Veled szívesen dolgoznék együtt, Dénes.” Ez már utolsó éveinek egyikében történt. De előtte is, a véletlen úgy hozta, hogy együtt voltunk könyvheti, vidéki író-olvasó találkozókon, rám szólt, hogy ne-hogy máshova üljek ebédnél, csakis őmellé. A nyelvi kutakodásaimra ugyanazt mondta, mint Nagy László, ő is tanult belőlük s nehogy abbahagyjam. (Nagy László ezt az Élet és Irodalom szerkesztőségében mondta, ő is mások jelenlétében, ráadásul hangosan, felemelt botjával is megfenyegetett, jelezve, hogy mit érdelek, ha abbahagyom! Ő intézte el, hogy válaszolhassak az első

nagy támadásra.) Természetesen őket külön is szerettem, de ezt tudom elmondani József Attiláról, Babitsról, Kosztolányiról, Juhász Gyuláról, Tóth Árpádról és így tovább. De Kosztolányi általános munkásságát, az utóbbi évtizedben, különlegesen figyelem, például *A nyelv és lélek* írásait. Azonban az én „tanítóm” a barátság volt. Azok, akik figyeltek rám, s akikre én is jobban figyeltem,

- *A hatvanas-hetvenes évek számodra - ha szabad így mondanom - az „élet iskolájának” ideje. Mit tanultál meg ezekben az esztendőkből?*

- Elsősorban azt, hogy dolgozni kell! Azért vagyok a világon. Végre a több éves gyári munka, segédmunkásság után, az Esti Hírlapnál lettem gyakornok, de sokaknak ez nem tetszett. Holott, mikor Simon Lajos bevitt a főszerkesztőhöz és laphoz kerültem, azonnal közöltem az illetékesekkel, a rovatvezetőmmel is, aki történetesen a lap párttitkára volt, hogy kirúgtak, majd börtönben, Kistarcsán voltam egy versem miatt. (Bölöni György bekérte a verset és nem nagyon szólt rá semmit, de mintha mosolygott volna, mert azt monda a jelenlévő Györe Imrének, akik akkor az És versrovatot szerkesztette, hogy a jövő heti számban adja le az egyik bemutatott versemet. Akkor éppen a Kőbányai Könnyűfémműben voltam segédmunkás, három műszakban.) Valóban mondható, hogy az élet iskolájába jártam naponta. Mert az is igaz, hogy megszerettem az újságírói munkát. Hetente három-négy színes riportot jelent meg. Ezt sokallták többen a gyakornoktól! Alig két évet voltam ott, ezalatt végeztem el az újságíró iskolát, de a második évben, külön engedéllyel, csak vizsgákra jártam. Aztán ennek elég gyorsan vége lett, kellett a helyem egy nagyobb elvtárs leányának. Meg is kapta. Engem ott nem neveztek ki munkatárssá, hanem a tudtom és megkérdezésem nélkül, „áthelyeztek” üzemi laphoz. Ezután több, mint tíz évig szabadúszó, illetve három üzemi lap félreállított szellemi napszámosa voltam, ami azt jelentette, hogy kevés bérért, sokat kellett dolgozni. De bírtam. Sőt, a kezdeti megtorpanás után - az első kötetemet hatszor kaptam vissza! - éppen rettentő üzemi lapi munka mellett, a mintegy tíz év alatt, öt verseskötetem, négy ifjúsági regényem jelent meg. Nagy szerencsém volt, hogy a Móra Kiadónál több barátira is leltem, akik bíztattak és ha mással gond is volt, a gyerekverskötetek és az ifjúsági regények, az akkoriban megszokott, húsz-harmincezres példányszámban jelentek meg és fogytak el. Nekem sokat segítettek a gyerekkor és a középiskolás évek élményei, köztük repülés, az ejtőernyőzés. Nem szólva arról, hogy könyveket szívesen, örömidézőn írtam. (Az csak természetes, hogy azt a szót, hogy „ellenforradalom”, sőt, „felszabadulás” soha le nem írtam!)

- *A nyolcvanas években egy írószövetségi felhívásod bizonyította, sokat jelent(ett) Neked Berzsenyi Dániel. Mi ennek az oka? Tanultál tőle?*

- A hetvenes évek közepétől többen járnak kezdünk Egyházashetyére és nagyon rendes, okos parasztemberekkel ismerkedtünk meg. Az ottani tévesz irodájának asztalán ott volt az És, a Kortárs és még más irodalmi lap is. A tévesz vezetői, olvasott, tájékozott emberek voltak. Így aztán meleg barátság alakult köztünk. Előbb Bertha Bulcsú avatott szobrot, éppen Berzsényi mellszobrát, aztán Kósa Csaba, Ágh István, Tamás Menyhért, Grandpierre K. Endre és mások csatlakoztak a baráti társasághoz. Kocsival jártunk le négyen-öten és vonultunk az általam elkeresztelt, „pince-végvárakba” a Kis-Somlyóra, Vajda Lajos vagy Dala József présházába beszélgetni, énekelni és persze enni, inni. Ezekből sosem lett tivornya! Sőt, olyasmikről beszélgettünk, köztük a Berzsényi Dániel Termelő Szövetkezet elnökével Kerék Lajossal, párttitkárával Kocsi Károlylyal, elnökhelyettesével, Vajda Lajossal, amiről csak a legszorosabb és legbizalmasabb barátjával beszél az ember. Így koccintottunk aztán 1982-ben már elhatározva a Berzsényi Társaság megalakítását, amely lényegében az én lakásomon csírázott és alakult meg, illetve 1983-ban az írószövetség keretein belül alakult mintegy negyven íróból álló „Kör” és kaposvári megkeresésre végül, 1985-ben Somogy fővárosában tartotta első, országos alakuló ülését. Berzsényi nemcsak nagy költő volt, hanem jó gazda, felelős magyar ember, akinek a verseiből, például Széchenyi István a *Hitel* című munkájában is idézett! A tananyagban félreállított, éppen csak említett Berzsényi szelleme ott élt Egyházashetyén és környékén. Ezt ismertük föl, pontosabban ennél is többet: nekünk szükségünk van arra, hogy Berzsényi szellemében összejöjjünk, beszélgessünk a nemzet és a magunk sorsáról! Ma visszanezve, azt hiszem, ez fontos szellemi vállalkozás volt és nem túlzás, ha azt állítom, hogy magyar körökben világviszonylatban támogató visszhangra talált. A társaság azokban az években, később Czoma Lászlónak a Festetics kastély igazgatójának csatlakozásával, olyan nagy lendületet adott és kapott, hogy mindmáig, szinte egyetlen jelentős dolgot szervező és véghezvivő irodalmi és művészeti társaságként van jelen a közéletben.

- *Miről „oktattak ki” a kilencvenes évek?*

- Ezt tömören elmondja legutóbbi, 1998 év tavaszán megjelent verseskötetem címe: BEJÖTTEK A BANKOK! (De fölötté az ábrázolja a borító tervezője és készítője Dunayné Döme Katalin grafikus, hogy kimennek a tankok!) E két tény mindent megváltoztatott. A szabadság méltósága és értékei helyett a szabadosság silányságát, sőt, szennyét kaptuk. Az irodalom és művészet leértékelődött, jött helyette az amerikai műanyag „kultúra”. *Szóval kultúr, ahogyan Kodály Zoltán mondaná: a csöcselékképző értékzavar gyarmatosít.* Sokféle módja, fegyvere van, köztük a bankok is, no meg a média! Lassan ez lesz a főuralkodó, műveletlen, tartás

nélküli, senki-semmi emberekkel. S amíg a tankokkal elbántak suhancok is, addig a bankok bankólanctalpai alatt országok vonaglanak! Főként ezt tanultam, de én tudom, hogy nem ez a szabadság, hogy létezik, léteznie kell, akárcsak az igazságnak. Nekünk, egyes embereknek éppen úgy, mint a nemzetnek, újra ki kell fejleszteni elsorvasztott önvédelmi rendszerünket. Ehhez hozzátartozik a magyar nyelv becsülete, védelme, ám mindenek előtt, valóságos ismerete. Mindezeket ma világosan látnia kell a szellem embereinek!

- *Milyen iskolát szeretnél az ezredforduló után?*

- Nyitott iskolát! Ahova a szülő is bemehet egy-egy órára, ha akar, hogy lássa és hallja, hogy mit tanítanak a gyermekének, netán a sorsáról! Noha nincs egyetemi végzettségemről papír, a börtönök, az élet, a megjelent 45 kötet, gondolom fölér valamilyen oklevéllel. Amikor dr. Gyárfás Ágnes elnöknő meghívott a Miskolci Bölcsész Egyesület magánegyetemére tanítani - ahol Nyelv és logika címmel ötödik éve adok elő -, mondtam, hogy nincs diplomám. Ő akkor ezt a megnyugtató bölcsességet mondta mosolyogva: „Nem baj, diploma csak középiskolai tanításhoz szükséges. Egyetemen az tanít, akit oda meghívunk.” Volt szerencsém előadni Kerényi József és Bodor János jóvoltából a budapesti műegyetemen is, valamint sok-sok általános és középiskolában. Meghívásra még népfőiskolákon is tartok előadásokat, sőt, az idén már Stuttgartba és Ulmba is hívtak előadások tartására. Valamint természetesen a környező országokban, ahol a magyar nyelvről beszélek. Új könyvem, amelynek négyszázadik oldalán is túl vagyok, remélem ebben az évben elkészül. A címe BÁBEL ELŐTT. Összefoglalása mindannak, amit sok lapban, folyóiratban, három külön kötetben írtam a magyar nyelvről. Ebben nemcsak tanulmányok, esszék lesznek, szerves részeként mintegy ötven vers is. Azt szeretném, ha ezt a könyvet egyaránt tudnák használni a magyar nyelv megszerettetése, megismertetése érdekében óvónők, tanítók, tanárok, de akár egyetemi kutatók is. Mert meggyőződésem, hogy nem tudjuk igazában, milyen is az a nyelv, amelyen beszélünk. Melyek ősi és valódi tulajdonságai, milyen a háttér, amiből sarjadt és azt sem, hogy alaprendszere a logika, és lényeges tulajdonságait tekintve eltér a világ legtöbb nyelvé-től. Ha elkészül e munka, csaknem négy évtizedes kutakodás összegzése lesz. Egyúttal azt is elmondhatom, hogy a lényegét tekintve újszerű, ám be nem fejezhető éppen ezért, hiszen nyelvünk újabb és újabb titkait tárja elénk naponta! Ismernünk kell tehát, szakítani a szolgálai módon átvett gyakorlatokkal. Tudnunk kell testéről, lelkéről, mert egyszerre csodálatos matematikai és logikai rendszer és burjánzó, élő szervezet. Minden képességünk alapja és évezredes megtartó erőnk!

(1998)

Váczy Jépont Tamás

EGY IDEGENVEZETŐ MAGÁNÉLETE

Utcakönyv*

XIII. A GYÁR

AMIKOR

EGY RIGÓFÜTTY

LEZUHAN A FÁRÓL

AKKOR FOG MAJD ELSZAKADNI

A HOLNAP A MÁTÓL

(saját termésű házipor)

Egy nagy gyárnál, csak egy még nagyobb gyár lehel titkosabb, még akkor is, ha abban csak kódot csinálnak.

Egy újszülöttnak minden régi termék:

Új

(Ismeri szerző a 20. század végéről)

...a dehidratálás olyan kémiai reakció, amelynek során valamely vegyületből vizel hasítanak le úgy, hogy ezáltal a molekula szerkezete megváltozik...

(NA HONNAN ÉS MIÉRT?)

A GYÁR (11) egy objektum a régitemető, az őtemplom, egy gazos iparvágány és hajdanvolt Öreg-Bene Ferenc múlton megrengő malma közé szorítva.

Cukorgyártásra hivatott, ezért az idénymunkások kenyerét eszi. Igaz, az idénymunkások meg az övét, úgyhogy kivitte is lehetnének, ha a vezetés (a már más pozícióban leszerepelt nagyságok), az adminisztráció és néhány lézengő Ritter (a néphit kardbantartóknak véli őket) nem csipegetne le az édesnek nem nevezhető bérlébből (lapzártá után érkezett: a GYÁRAT egy Délkelelőn keserűs-gyáros, részvétöbbllettel megvetette!)

De hogy Okos Tóni Ticián, VÉGÁLLOMÁS illetőségű filozófusunkat idézzem:

- Ahol lószar van, ott volt egyszer ló is.

Na, kezdjük.

A cukor ár, a régitemető, az iparvágány, az öregmalom támogatta háromszögben szerénykedik. Ha leszámítjuk a répafejlő lányok hajnali vihogását, a cukrosbácsik olálkodásait és a kialvatlan „édesfiamelkésünk-gyermekek” óvodába rángatását, a táj, mondhatni idillikus. Északon a diabetikus halaktól nyüzsgő Ópataka, délen az üzemnél egy picit nagyobb Kultúrháza. Keleten alternatív harangzúgás. Nyugaton latolgatás. Ja, és ott megy le a NAP! Óvár minden józanéletű polgára, legyen az földműves, iparos vagy artista, leginkább orvost, ügyvédei, vasúti főtiszt szeretne látni gyermekében.

Nagyon kevesen merészkednek oly magasságokra hágni (még gondolatban is), akik:

Cukorgyári-állandót képeztethetnének ki.

Egy cukorgyári-állandó olyan, mint a Kinder-karbantartó.

Kinder Állandó Antal, ma már Svédországban élő matematikus 1969-ben fölállított elmélete szerint:

Egy rossz zenekari felszerelés, gyök alatt sem egyenlő egy rossz zenekar főszerelésével.

Ha a házilag barkácsoltat egy H-nek vesszük, és közben áramszünet lép föl, akkor a nem várt (nevezzük nv-nek) eredményei eltérünk.

Igen ám, de az nem nv, hanem kényszerű próbaszünet (KprSz).

És a villanyóra meglódul (V), de a Muttert a díjbeszedő föllocsolja (H₂O)

Ha a képletet leírjuk, rögtön érthetővé válik:

$$\frac{H + nv}{KprSz} \sqrt{\frac{\text{órátállás} + \text{szomszéd}}{V + H_2O}} = \text{ZENE}$$

Később, még a Nobel-díj előtt egy leheletnyi módosítást eszközölt. Mint expozéjában kifejtette: kimaradt a Jépont komponens (nevezzük J.-nak)

Miszerint: Jépont minden csajt kidob, ám a legjobbakat nem, megtartja kabalának. (A lehelő legideálisabb rövidítés is ez esetben kíméletlenül összekuszálná az egyenletet, ezért még jóidőben elállt a korrigációtól.)

Inkább írt egy mjuzikelt, és vett Londonban egy Hírboltot. De tudjuk meg, a hatvanas évek közepén Kanti (miért ne becézhetnénk egy majdnem Nyugdíjast) kilencven kilójával, egy-két évvel fölöttünk, miért ne lebeghetett volna húsz centivel a föld fölött.

Miért ne görbültünk volna meg egy elszánt cukorgyári karbantartó-villanyserelő előtt? Basszusgítár és Einstein. Ez volt a híres Szaharin! Úgy megalakultunk, hogy na. Egy pacsirta nevű, felejthetetlen minőségű rádió volt a bázis. Nekem egy úttörődő. És számottevő, hűrt, meg a velejáró feszültséget eltűrő jószág.

Most közlöm az utókorral: igaz, úgy tűnt, - én viszem a bálhét! Messze a leggyöngébb voltam! Csak zeneileg elhivatott. És ez kevés. Egy halvány sikeres KI MIT TUD elődöntő után, még maradék reményem is ott maradi a konzervatóriumban, behangolástól állandóan narancsízűnek érzett folyosóján. Ha maga Tingli-Tangli, akkor mi meg Csiki-Csuki. Egy égővörös, valahonnan ismerős kiskölkök rám szól, klassz volt, ne törődj velük.

Úgy tettem.

Kis hülye, amikor én a híres Szaharinnal elmélkedtem. Almácska vár, és leégett a próbateremnek aligha nevezhető Buci-lakás. Az lfi-parkba pedig nem megyek, mert a hajamból egy millimikront sem!

Mit tegyek ma? Talán megrázom türelmetlenül várt sörényem. Pampam-pabampam-taktak. És miért nem Ducilakas a Buci-lakás!

Akár Bruneschellit is idézhetném a Vatikánból. De kupola ide, kupola oda, ezidőtájt még nem vagyunk ilyen műveltek. Én a kis vörös kakas szeretnék lenni! Almácska vár, nem megyek. Egy érvénytelenített jegy hátoldalán dekkolok. A kurva életbe! Mindent kitalálnak előlem!

Bor Béci, aki egyszer egy pillanat és azután soha nem felejttem el, rám tenyerel.

Neked ott a helyed! Mondom, hol, de Ő is tudja, én is tudom Naoda, érted NAODA! Már egy csomó zászló kész!

Béla. Én a Szaharinnal dolgozom...Miért, az kicsoda? Bazdmeg, hát a Duci, a Buci, meg a... Ki ne mondd! elment... A Bélára gondolok...Mondom, hogy elment, Cirok... mit szólnál egy Cirokhoz? Béla! Tudod, hogy készül a zene? Persze! Elkezdetek jáccani, én meg örülök, és majdnem minden csaj velem rokizik. És a szünetekben? Hát...akkor kimegyek és versenyt hugyozok a pasikkal. Bélám, nem ez a zene, a zene az, amikor Te a szünetben kímész és versenyt szkanderoloz a csajokkal. Ez duma... na, Naoda vagy a fehér halál!?

* Hetedik folytatás

Egy marék forradalmi hajszál minden vigasza. Basszátok meg! Énmiattam nők verekedtek! Már akkor tudtam, ilyen nem lesz többé! Most kezdhetik a „Kegyetlen tengert” és, ha nincs, aki beugorjon helyetlem, akkor dob nélkül bömbölnek.

Ciki van.

Hűtlen a gyárhoz, hűtlen a zenekarhoz. Mocsok alak. Talán még a néphez is hűtlen. Két picca meg egy langyos utasüditő. (hajósurrógás) Most kezdhetik a „Kis vörös kakast” Buci izzad, ideges és nagyon bánatos (lehet). Játsszuk a „Szetisfeksönt”, csak úgy, natúr. A dögök sincsenek itt, meg ökelme se. (Kimegy az egyik erősítő)

Fogadjunk, hogy elmentek a hajóval. És igaza volt (hajó-Mari-Cinó-kürt-bógés) Mi több, egy belvárosibb zenekarral tárgyaltam, és ma már eléggé el nem ítéhető módon otthagytam őket. (Templomi csönd. Gyertya) Kétszáz banda és húsz nő között választhattam. Most kiestem Borbéci szeretetéből. Ennél látványosabbat senkinek nem kívánok!

- Apu? Itt dolgozik Anya? (most miért rángat?)

- Apuci. Mit csinál itt Anya? (azl mondja, cukrot, meg mindenféle rohadtságokat)

Szomorú vagyok. Szegény Bor Béci. A csúnya rongyláb király. A szünetekben a csajok messze elkerülnek. Nem velük, hanem egy-két buggyanttal a kultúr mögötti gazban távhugyozást csap. Béci ebben is verhetetlen.

Bélám, nem az a zene, amit remélsz, a zene a pam, meg a pampabluba.

És igazán akkor lesz belőled Bartók, ha én a gáztűzhelyen szárított hajamat megrázom. Én vagyok az isten! Az a szörnyű, hogy elhitte! Az más kérdés: én is. Lelépek... maradék magamnak. Le én. És íme: A veszett piros és korán ellopott sexbomba, a mindent elsöprő hajók áldozata. Egy ilyen Belgrád rakpartról induló buli, lomha, kleopátrafrizurás, anyutól kölcsönzött illatú babát takar. A baba nyugós. Most esik vagy zene lesz. A Nagyméltóságú dönt. Ne feledjük, hatvanötöt írunk! Kedvenc vörösöm összemarakodott a kedvenc barnámmal. A hajó tengeribeleg, a hajó szentendrézik, a hajó hurcolja ezt a vissza soha nem térő estét. A gyárban ilyenkor Én vagyok a császár, itt meg a huzattól zúg a fülem, ezt a rihét örökké lekérlik. A kis almaarcú megsértődött és „valami” barátnő által támogatva bög a hajóbüfében

- Az előbb majdnem ránk jött egy Hoffer (ez egy traktor)

- Csssissitt!

Apa szerint, majd JÓL megnézi azt a pasit, akivel FLANGÁL. (ezt meg kell kérdeznem Nagyiéktől, hogy mit jelent)

És ketté tépi, mint a bürkiflit (mondja)

Apu nagyon művelt, annyi de annyi más szót tud, hogy nem is tudom, Anyu miért is flangálhatna más Pasival. Hajnalban elrohant a boltba, reggelit ken az összes VADÁLLATNAK, csak a nagyinak nem, mert Nagyi egy kis teát iszik mindennap, kétszersüttel.

Azután elrohan „zongorázni” (ez gépirást jelent), este hazáon, tele cekkerrel-cukorral (ezt már tudom, mit jelent!) Nagyi szerint jól teszi!

Nagyapa viszont azt mondta, a cekker egy szatyor, olyan, mint nagyanyád, csak fiatalabb. És egy táskái lobogtatott a szeme előtt, enyhén kiabált, de miután közvetlen a tisztaságifestés után voltunk, az öreg (a szatyor szerint) BE VOLT ÁLLÍTVÁ. Elhagyja a gyereket és RÁADÁSUL egy kocsma előtt! Nagyapa soha nem volt BEÁLLÍTVÁ! Nyilván ezért bicegett (lőtéri seb) be a hátsó szobába morogva.

cekker-cukor-hol-egyed-hol-kettőt

viszik-viszik-mindenki viszi

de az ÉN lányom ÜRILÁNY. Ne hozzon ide egy sztálinnyit sem!

- Apa! itt dolgozik Anyu? (megint rángat)

(sziszeg) Mindkettőt megölöm! (ezek szerint két Pasi van!)

A gyárnak egy jó nagy két kéménye van. Meg egy torony, de az templom lehet. És nagyj lesójának omladozó malma. Másiknagyi azt mondta: az a fasizmus befellegzett várai Nem tudom, kii kérdeztek meg, mi az a fasizmus?

- Apu, miért szaladgálnak? (azt mondja maradj veszteg, előbb megölöm a rohadékot, és hogy jeget visznek valamilyen elvtárs valagára, és félárva leszel, mert utána Anyád következik. Ennek legálább a felét értem, de azt mondja, letarolom őket, mint a répaszedő az ujját, erre kapok egy taslit, mert röhögni kezdtem... volna)

KÉSŐBB RÁJÖTTEM, A RÉPASZEDŐK AZ ASZTALOSOK-ÁCSOK ÉS A DIKTÁTOROK VESZÍTIK EL EGY VAGY TÖBB UJUKAT (vae victis) AMIKOR MÁR MÉG ENNÉL IS KULTÚRÁLTABB LETTEM, AZT IS TUDTAM, MIT JELENT. HOGY ÖNÖK IS TUDJÁK, EZ AZT JELENTI: JAJ A LEGYŐZÖTTEKNEK!

De most még kiskölök vagyok. Ott és akkor. És várjuk Anyát. Azt nem értem, miért kell egy fa mögött állni. A Hoffer elhúz, ami egy röhej, a Hoffer az oviban egy kertésznek a fia, és előkés köntényt kötnek rá minden reggel, hogy ne hánnya le a ruháját. Persze örökké leokádja és jól elverik este. Nem értem ezt se. Miért neveznek egy ilyen dilajról el ilyen nagy és erős traktort?

Közben rohangásznak le-föl. Kallósnéni kezébe is egy vödör, Elvira visszafelé egy csomó vízzel. Jónapot, szervusz szépfü...!

MIÉRT NEM ÖNTIK KI?

Zsófi néni, egyik hóna alatt a kisvödörrel, a másik hóna alatt egy nagy darab jéggel.

EZEK MEG VANNAK ŐRÜLVE!

(megint egy atyai)

Cssiitt! Nem, fogok még miattad is börtönbe menni!

Majd a Pasi meg a Jóanyád, az igen. Azt leülöm. Ha ötvenhatban szabadulok is, akkor is kikészítem ŐKET!

HA-HA. ÖTVENHATBAN REPESZT SZEDÜNK A KISPIAC ELŐTT. ANYÁN RÓL KIDERÜLT, HOGY NEM „OLYAN”! APÁT SEM CSUKTÁK BE SEMMIÉRT. KISVITÁNAK MEGHALT AZ APUKÁJA ÉS NEKEM ELŐSZÖR A VÉCÉBE FÖLÁLLT A KUKIM!

De most még kiskölök vagyok. Ott és akkor. Apa leskelődik (szerintem leskelődünk)

Azt mondja, ha ezt elrendezi, bemegyünk a városba.

DE HÁT MÁR EZ IS AZ!

Alig várták a gyógyszereszagú házat. Végre a szomszédék gárgyult gyermekére ráboríthattam az előszobafalat! (a társberlet soha nem felejthető illata)

- Fölmegyünk és győzünk!

A szomszédék gyógyszereszagú óvadéka nem beszélt (és milyen igaza volt) ezidáig.

Bogyópistára rántott előszobalét hozta meg a paradicsomot számomra. Nem letoltak, hanem most már minden nap TÁTRA-CSÚCCSAL vagyok etetve!

Én nem akarok másik lakást.

Nem akarok másik szobrot fölülről!

Most van egy cicám, kutya helyett, most von egy dadogós barátom, van egy köpöcsészem, a földtől alig magasabb ablak helyett.

Azt mondják, az énokozta ijedtség beszéltette meg Istvánkát. Ez Jó. Minden nap kellene egy ilyen sühás! Kár, hogy ezé a hülyé az a cica, ami valójában engem illetne. Utálok a macskákat. De igazából nekem kellene, hogy legyen! Apa néha azt mondja: HÜLYE VAGY? Szerintem ez kérdés. A Pisti apukája soha nem mondja a pislára, hogy: „hüje”. Mégis beiratták a gyedóba.

EZ AZT JELENTI, GYÓGYPEDAGÓGIAI KORREKCIÓS NÉPI EGYETAKARÁS DOLGOZÓK OSZTHATATLAN SZERVEZETE

És én miért járok hittanra titokban? Cinó nyugós, Almácska álmos. Ilyen jó barátságot csak nők köthetnek.

Az unalmas és olajzagú hóhajón egyedül én öregszem. Fehér a hajam, fehér a Jakóm, a cipőm. És elmegyek én is hányni, mert se dolgom, se igazolásom nincs ebben a kényszerhajózásban. Észak-Dél összefogott ellenem. Szarok a Bemrakpartra, ha a Belgrádon kiköt a HAJÓ! Zuglóba már csak egy ugrás (ha jön a hetes)

Öklendezek, mint a kikötni készülő társulat. Már nem kellek ennek a nevetséges helyzetnek. Nem tudom, miért szárítottam nyitott gázszülő fölött vézna hajamat. Nem ellem a dermedt rakottkrumpliból. Nem tudom, öcsém megérdemelte-e azt a flegma bűcsűszót: HÜLYE KISKORÚ, A BÁCSI MEGY A NAGYOK KÖZÉ ASZALNI!

Ma már tudom, azt kellett volna mondani: Szia, Pöcsi, holnap Te is ilyen hülye lehetsz!

EGYÉBKÉNT EGY ISMERETLEN, DE EGYÉRTELMIEN ÚT-TÖRŐHÁZI ELADÓKISLÁNYTÓL KAPOTT VÉLETLEN PUSZIVAL TÁMOLYOGTAM HAZA A BELVÁROSON ÁT A KÜLVÁROSBA.

kérem... kérem! kisfiúcskák, lányikák! ez nem guller, nem belvárosi bélvárás! nem fogdosódunk, nem rágózunk! amerika messze van! balra kettő... három és, elég. Fiam, munkaköntösbe nem jövünk legközelebb! maga balra, vegye ki az alanyból az ujjacsakáját, mert rácsapok! has be, fenék ki, a tüdő dolgozik. három négysasszé hárompontottjő, és fordulunk... gyécik... gyéők nem magyaróra van, hanem illem- és táncika. újrakezdve... umpappa... bogárkám, hrabalovics! tessék együtt lépni a zenével... három, és elég

na kérem, most szünet levend, aki hugyozni akar az kimehet pisikélni, a többi ha beszarik is, megtanulja a pazodoblé! tam-taramtam... tam... tamtatam... tam... és így tovább, megy ez, kedvecskéim... megy. csak odaadás kell és mindjárt furminábil!

ám amelyik piszkosdisznó a tárgyhónapban nem fizetett, legyen olyan drága és rója le adósságát a gépzongorát kezelő és mindig időzített dolfi bácsinál!

a parketten egyébként nem dohányzunk! a párkett az szent! mindennap donelvira néni vixeli. a jó modor és a kurva élet között húzott határ ilyen kicsi, has be, fenék ki, és tessék...

... na megint... megfordul... három és elég! holnap duna-jevszkij: hömpölyög az ob című objektumára fogunk balettozni! na hess! nem kell hízelegni! melegvíz nincs! tessék otthon feredőzni és legközelebb ugyanúgy gyanútlanul! örültem a szerencsémnek!

HÁT FIÚK AKKOR, HA MÉG IDÉN KIMEGY EZ A SZAG, SZERELJÜNK BE: PRÓBA!

Nos, hol itt a gyár? Teri mamánknak a felvégen lány-anyag. A Várpatak (azelőtt Casinó) vendéglő ivóköre. Az orvosi rendelő, de még az aggok elhelyezését képző intézet munkaadója is. Somogyi Adolf órásmester melasztól és portól eltömített óráinak tengelye. Édes lustított rugót, nyugtatót és fejfájás elleni pirulákat áhító létezmény. Csak a Lajos ül, meg talán a posta rendíthetetlenül. A le nem rótt kegyelet, meg a be nem fizetett csekkek biztonságában. Pedig ez a GYÁR a répacukrot is feledtetve, adott EGY ZENEKART!

Igaz... hol van már az a zenekar?

De hol van az az íz, amit akkor cukor által édesnek nevezhettünk? És hol van az a nyár? hol az édes szerelő? Ha még emlékeznek... elment az utolsó vonat! Ezt nem én mondom, hanem... FIGYELJENEK... Borbéli: hát este vége volt a bulinak, akkor haza aváztam, a mutter őrjöngött (isten nyugosztalja!) de én mar úgy feküdtem le, hogy hetfű meló, kedd szerda megint, csütörtök, péntek is. Szombat csak fél nap: ÉS JÖN A VASÁRNAPI NA ODA!

Ésvány: a mamám egyszer eldugta a ruhámat, én meg piszamába szöktem a Bulira. Ha nem ismerlek volna a rendezők,

azt hiszik, a jelmezbállal tévesztettem össze a... bocsánat, azt hiszem, nekem, mint halottnak nincs jogom nyilatkozni...

Kisvita: baromi jó volt. Ők voltak az én Apukám! Meghaltam volna értük! Kaja, pija, vagy hol alszol, az nem volt téma. Nézze én már szociológus vagyok, ezért merem kijelenteni, hogy IGEN! Plesz Krisztina: álljon meg, kisfiú! nem tudom, lehet, hogy izgi volt, de régen is még srégen is. Ha most ránéz az órára, meglepi valami. Nem?... Na. Bartóktól önöket csak a börtokok választották el... ja, és még valami... ha még egyszer...

Habán Sámuel: kérem tisztelettel, engem ezek a gyerekek egyszer elhurcolásztak a Gyárba, és Isten áldásától kisérve ötven éve őrzöm a nyáját... illetve őriztem. Nos, az a ricsaj akkor nagyon megrémített. Ma már tudom, Jézus ott Volt velük és velem. Kibékíthetetlen emberek gyermekei ölelkeztek. A legjobban előkészített miséim sem hoztak ennyi együttérzést. Már persze abban az időben... egyébként, ha nem venné észre, korán az Úrhoz szólított István testvéremmel együtt mi már nem vagyunk... men-nem kell... az Őr legyen...

Krucsa: hát az oltári volt! Figyelj, a lányom kettő-hetvennel lett meg. Ez már a harmadik, akit spontán szültem! A Prof meg mindig császárt javasolt. Nagyon-nagyon zenéltetek akkor. Te, én sokszor bepisiltem a bulitokon. Jó, néha bementem az Alfára, meg a Szekereket is nagyon- de nagyon bírtam. Tudod, akik a Gyujtoba játszottak! De ti, meg te! Hogy irigyeltem a Húgomat! Bucí: miután én találtam ki a dolgot, csak azt tudom ma is mondani: kurva fegyelmezetlenek voltatok. Nekem a gyomorfe-kélyem akkor indult, plusz egyetemre jártam, szedtem le a szövegeket a magnóról, ami erősítő is volt egyúttal, meg támasz, ha a szél csapkodta az ajtót. Te meg soha nem ütöttél be pontosan a... á... tudod jól... szóval kurva jó volt!

Marika: (nem ér rá)

Ágasvári Eta: ó... maga az... na, kérdezzem, kérdezzem! Tudja, úgy szerettem magukat, kedves aranyos fiúkák! Csak hát akkor még elég nehéz volt a helyzet. Nézze, mi igen kemény kenyéren kerestük meg a boldogulásunkat. Mind a három ujjamon meg tudom számolni, hogy lettem a Kultúrház igazgatója. Na, kisfiam, a nyakkendőkötelezettség, meg a farmertilalom utasítás volt. Engem nem zavart a zaj, mert akkor mér otthol voltam. Az én múltam megengedhette azt, hogy szombat-vasárnap csöndbe legyek. De a rend, az rend. És ez az volt akkor is! Én készülttem, arany csemetéim, és leástam. Tessék. Nézzék meg, egy korábbi és jóval népidemokratikusabb rendezvény forgatókönyvét! Ez levél! Ez kérem program voll. Akkor. Fontos ügyben el kellett mennem. Ezért most minden erődöt be kell vetned! Ágasvári etnő.

Ez én vagyok!

Rád mindig számíthattunk! Nagyon fontos, hogy a Cukorgár alapszerv és Tápgyár minden mozgósítható aktívája mobilizáljon! Ha nem jönnek, akkor szedd össze az öreg Vitálist. Az olyan jókat tud parodizálni. (Persze, előbb hallgassd le, vagy ilyesmi) De semmi latabár vagy egyéb... Érted? Talakozás-megszólítás-klubtárs. Köszönés: Szabadláb! Tásak! (enyhe karlendítés) Jelszó: Kín a bárány, benn a Farkas et.

A kloyórol leszedni azt az angolos betűhalmazt! helyette: Révay

A védnökök névsora, amit huzass le, a következő: Rákosszentmihályi-Mátyásföld választott képviselő: Dr. Fiáker Igric 300%-os alkoholista és népi zenekara. Ne döbbenj meg, ha a vendégekel több trópusi takarítónő zaklatja! A fölmosás és az aknavetés politikai adat! Ezzel egyszersmindenkorra leszámolunk az amerikaiakkal! A nagyterembe, csak az esztrád után lehet bemeni! Remélem, minden rendben lefojlik.

Ét. üdvözléttel: Vári eta. LEFFOLYT.

(A befejező rész következik)

Károly György
NAPLÓ

A Győzelem Napján akár a trópusokon a zápor egyszerre az ünnepre szakad a filmhíradó megkopott szalagján a műmárvány emelvénynek támasztott bádoggal bevont elejű vénemberek a zápor szakad elszállnak a léggömbök szállnak a szappanbuborék- szavak örömmel hallottam a KISZ megalakult reggel kimentem az anyámhoz döngött a padláslépcső amikor az utolsó sonkát lehoztam és kétszáz forintot adott és azt mondta hogy már igazán nincs több és a nád is meglazult a pajtán orvoshoz is menni kéne az utóbbi időben olyan furcsán érzi magát és a kislibák seggreestek a pince előtti szegényes kis gyepen ahogy a fű elszakadt a méhest meg eladta nincs ereje már a kamra kövén valami feketére égett lábas füstölt-ízű izé benne sose tudom mit kotyvaszt össze neki már jó az is nem is hiányzik semmi a temetőbe kikísértem délután ünneplő kendőt köt kiegyenesíti a derekát száználmas feltámadás és hazafelé a héven egyre zsong bennem a kérdés mint az eladott méhek kit győzött le az Anyám?

(1997)

Oláh András
KÖRHINTA

*Nyíri Zoltán és Szeike Vilmos
erdélyi festőművészek képeit nézve*

Végiggördül arcunkon a rettenet.
Bárha testébe pólyálna Édes:
gyötörne embrióvá! Nyomunkban
kiszáradt füvek, csontok zörögnek.
Gonosz színek! Vérző alma
veszekszik éhünkért. Köröttünk
szétesett arcok kihült krátere...
És forog, csak forog
- mígnem örökre kilép innen

Cséka György

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALOM

(1988-1998)

Megjegyzések a Semmi Könyveiről

Írásom címe olyan objektivitást, a téma olyan kimerítő, rendszeres tárgyalását ígéri, amelyet dolgozatom nem fog beváltani, mert nem válthat be, hiszen írója már ebben az első mondatban tanácstalanul téblábol, hiszen nem tudja, milyen pozícióból és ki beszéljen az alább következő oldalakon, mert hogyan is írhatna (írhatnék) arról a folyamatról, aminek maga is részese műveivel?

Szövegem voltaképpen első mondata a következő: „Kárpátalján nincs és nem is volt irodalmi kritika.” Az alkotók kényszerülnek értelmezni azt a történetet, amit maguk írtak, írnak.

A kárpátaljai irodalmat tehát valójában senki sem olvasa (tekintsünk itt el az utóbbi években szórványosan megjelenő dilettáns, alapvető irodalomelméleti, kritikai fogalmakkal tisztában nem levő, azokról nem is tudó „könyvkritikától”, „tanulmányoktól”), senki sem próbálja megérteni az alkotókon kívül (olvasókon itt nem a tényleges, hanem a „hivatásos” olvasókat értem). Szerényebb, érthetően átpolitizált magyarországi kezdemények,¹ olvasási kísérletek persze vannak - pl. Görömbei András: Kisebbségi magyar irodalmak 1945-1990 c. könyve,² S. Benedek András „munkái” vagy M. Takács Lajos utószava az általa szerkesztett „Vergődő szél” c. antológiához,³ amely írásból álljon itt a következő idézet: „Természetesen a kárpátaljai magyar nemzetiségnek nincs Sütő Andrása, sem Kányádi Sándora, s Beke Györgye sincsen: történelmi-kulturális hagyománya szegényebb, szervezetlen, kicsiny közösségük csak nagy sokára fog feldobni magából valakit a fentebb említettek magasába. És az is igaz, hogy némely írásaik, „húszasoké” és „negyveneseké” egyaránt, még ma sem mentesek olyan hibáktól, amelyeket a szovjet-orosz irodalom alkotásainak legjava már a hatvanas évek elejére sikeresen leküzdött. Viszont - ezt 1978 óta személyesen is gyakran tapasztaltam - többségük biztosan és tágasan tájékozódik, lelkes, tisztességes, véleményében őszinte, és ami a legfontosabb, az irodalmat *szolgáltként* (az én kiemelésem Cs.Gr.) éli meg.” - Kísérletek, próbálkozások tehát vannak, de az immanens műbírálat egyelőre hiányzik.

Az írók magukat olvassák, magukat értelmezik, mert más nem teszi meg helyettük, ami nem túlságosan felemelő vagy értelmes dolog, és egy egészséges irodalmi élethez kevés. Kárpátalján nincs és nem is volt irodalmi élet, csak irodalom „van”. Pontosabban irodalmak vannak: Bagu László, Balla D. Károly, Benkő György, Cséka György, Lengyel Tamás, Penckőfer János, Pócs István irodalma, alkotásai, hogy csak a legfontosabb szerzőket említsem. Ami - bár nem mindegyikük műveiben közös, az a kárpátaljai irodalmi hagyománnyal való szembenállásuk, másfajta utak, formálási módok keresése.

Irodalmi hagyományunknak vagyok kénytelen nevezni egyrészt a kommunista hatalmat, irodalompolitikát kiszolgáló, ahhoz igazodó szocialista-realista műveket (persze ha létezik egyáltalán szocialista-realista alkotás), másrészt a formájában, szemléletmódjában ugyancsak szocialista-realista, ám tartalmában a hatalommal konfrontáló, a kisebbségi létet megfogalmazni igyekező, az irodalmat „szolgáltként” érte-

mező alkotásokat. (Szocialista-realistának nevezem azt az irodalom-felfogást, amely a tartalmat a formával szembeállítva a tartalmat helyezi előtérbe, a formát pedig, mint a tartalom, az érzés, az eszme pusztá eszközét, kifejezőjét értelmezi, mely szerint a formának el kell tűnnie, átlátszóvá kell válnia a téma, a gondolat előtt, vagy ahogy Bányai János írja számomra reveláció erejével ható tanulmányában: „A kisebbségi irodalom, függetlenül a magányos egyéni kezdeményezésektől, ambivalens helyzetében a hagyományos stílus, a megszokott kifejezés, a problémátlan szerkesztés, a lineáris narráció, a közvetlen önkifejezés nyelvének és beszédformáinak megőrzése”.⁴ A kétféle hagyomány szembenállása (gondolok itt Balla László és Kovács Vilmos, a Forrás Stúdió és a hatalom, ill. a József Attila Irodalmi Stúdió szembenállásának legendájára) azonban látszólagos, éppen irodalomfelfogásuk alapjainak azonosságára, formálási módjaik hasonlóságára, „problémátlan-sága” miatt. Sajnálatos módon ezért a hatalomnak ellenálló, ellene (szolidan) lázadó, „igazmondó”, „szolgáló”, „magyarságot őrző” művek (Kovács Vilmos: Holnap is élünk c. regénye, Zselicki József, Vári Fábrián László és mások művei) halálos csókban forrnak össze azzal, ami ellen, amivel szemben megfogalmazták magukat (különválasztani e kétféle hagyomány alkotásait csak irodalmon kívüli - morális, politikai - szempontok szerint lehetséges), és a mérhetetlenül cinikus, a kommunista irodalompolitikát (túl sikeresen) kiszolgáló, vagy csak vele kompromisszumot kötő művek (Balla László ezirányú munkássága) magukkal rántják a feledésbe (ama korszak múltával) az egyébként ideológiájukban rokonszenves, igazukat, identitásukat megfogalmazó, „szolgáló” alkotásokat.

Kárpátalján tehát csak egyetlen hagyományról beszélhetünk, és e meglehetősen folytathatatlan - mert nagy műveket nem produkáló - hagyományt felborító, megtörő, modern formákkal kísérletező művek pedig hiányoznak (ellentétben pl. a vajdasági vagy az erdélyi irodalom egyes fejleményeivel). Ezzel a hagyománnyal (amely „szolgáltként” értelmezett műveinek száma - de nem színvonala a rendszerváltozást követően, a kimondás mámorának, a szólás szabadságának, később bizonyos magyarországi elvárásoknak igyekezve megfelelni ijesztően megnőtt, s amely mögött álló szemlélet ma is igen szívósan tartja magát, bár a totális végkimerülés szélére sodródott, és pusztá retorikába fulladt (Horváth Sándor, Dupka György, Kőszeghy Elemér, Nagy Zoltán Mihály művei) tehát ezzel az irodalmi hagyománnyal kel! szembenéznie ma minden Kárpátalján lakó, szükségképpen másfelé tájékozódó alkotónak, vagyis nekünk (Bagu Lászlónak, Lengyel Tamásnak, Pócs Istvánnak), annak a néhány már nagyszámú Magyarországon élő - írónak, költőnek, akik a rendszerváltozást követően tűntek fel, kezdtek írni. Ennek ellenére a kárpátaljai irodalom modernizációja - azaz irodalmon kívüli szempontokat figyelembe nem vevő individuális vers- és prózavilágok, nem hagyományos formálási módok, beszédformák kialakítására tett kísérletek a legutóbbi tíz év egyikfajta „mérlege”-ként -, megkezdődött.

Teret e próbálkozások kezdetben az 1989-ben Balla D. Károly által alapított Hatodik Sípban, majd 1993 után, az alapítónak a lapból való kiválása, és új orgánium létrehozását követően a Pánsípban kaptak teret (a Hatodik Síp Penckófer János vezetésével működik tovább), s e laphoz tartozó kiadóknál, és a Kortárs Kiadónál (Magyarországon) jelenhettek meg. Az alkotók első kötetei, időrendben a következők: 1994-ben a Galéria-Ecriture-né! Cséka György „klondájk: egymillió fallikus csillogás” c. könyve, 1995-ben Pócs István: *Álarcosbál* c. kötete ugyanott, 1998-ban a Hatodik Síp Alapítvány és a Mandátum Kiadónál Bagu László: *halálcsináló*, és ugyanebben az évben a Kortárs Kiadónál Lengyel Tamás: *S. K. arabeus* c. kötete.

Irodalmunk modernizációjának kezdete azonban nem mentes a problémáktól, mert úgy tűnik a megvalósult művek a „kisebbségmentő” szemléletmód ellenhatásaként gyakran a formálás „mámorába” zuhannak, azaz modern, posztmodern formálási módok (ha ugyan vannak ilyenek) kerülnek átvételre, e formák mélyebb következményeinek átgondolása, a szemléleti alapok felülvizsgálata nélkül, következtelenül, felszínesen. Így keletkezhetnek, keletkeznek olyan látszólag neoavantgard, posztmodern művek, amelyekben a forma pusztá diszitmény, öncél, minden mélységet nélkülöző trükk, és könnyen leválasztható, mert leválik, az egyébként hagyományosan felfogott, banális, provinciális témáról. Mintha irodalmunk bizonyos művei nagyon gyorsan magyar- és világirodalmi folyamatokkal,

alkotásokkal szeretnének szinkronba kerülni, vagyis „behozni a lemaradást”. Úgy tűnik azonban ehhez nem elég csak felduzzasztani, „felturbózní” (elleplezni) a tradicionális retorikát.

A kutya ugat, a karaván halad, az író ír, s az olvasó...?

Egyelőre hiányzik. Mivel a műveket senki sem olvassa, értelmezi, nem is léteznek.⁵ Minden mű a levegőben lebeg, a semmiben függeszkedik. Mintha lenne „új” kárpátaljai irodalom, de mintha csak virtuálisan létezne. Ezáltal írásom a Semmiről szól.

Jegyzetek

1. „Az indokolt és jogos kisebbségfeltő érdekldésből egyenes ágon következ a kisebbségi irodalom jó előre megfogalmazott és körülírt szerepe, mindenekelött az irodalom számára megszabott kisebbségmentés feladata. Ez a veszélyeztetett léthelyzetből kivont szerep és feladat a kisebbségi irodalmak megértéshorizontját is meghatározza: az aggdó és féltő tekintetű érdekldés nem az irodalmat nézi, hanem átnéz rajta, a kisebbségi irodalom szókapcsolatban a „kisebbségei”, a kisebbségi létszimbólumokat, a kiosztott szerep maradéktalan lejtését figyeli, az „irodalomra” alig van tekintettel, legfeljebb egy-két közhellyel intézi el, hiszen szigorúan megszabott funkciói közepette kezeli. (...) A kötelezővé tett szerep így irodalmon kívüli érdekeket - és értékeket! - ruház a kisebbségi irodalmakra; ezeknek története még lehet, teóriája és kritikája aligha. Mert a vállalt szerepben tündöklő kisebbségi irodalom nyomására az irodalmi kritika - és a lehetséges, az elképzelt teória -, ezzel együtt részben az irodalomtörténet, meg nagyobbára az irodalmi megértés is eltorzul, meg „átnéz” az irodalmon, mint afféle „metafizikai ablakon” a létszimbólumokat keresve, miközben szabad kifutást ad a provinciálisnak és banálisnak.” BÁNYAI János: Lehetséges-e a kisebbségi irodalmak (modern, posztmodern) „teóriája”? In.: Hagyománytörés Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 1998. 82. p

2. GÖRÖMBEI András: Kisebbségi magyar irodalmak 1945-1990 Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997,

3. Vergődő szél, A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953-1988 Magvelő - Kárpáti, 1990. 534.

4. BÁNYAI János: i. m. 85.

5. „Az író és az olvasó közös erőfeszítése hozza létre a szellemi alkotást, ezt a képzeletbeli tárgyat,” J. P. SARTE: Mi az irodalom? In.: Mi az irodalom? Gondolat, 1969. 58.

Lengyel Tamás KŐBALETT

Guil most szorgos kőműves
építőipari metafora
egyszer magát is befalazza még
hogy aztán balladát írhasson róla

bontás alatt a panteon
csendablakok szilánkja csattan
a falakról merész szóképek hullanak
lába elé több darabban

Ros törött szócserepeket rakosgat
többnyire nyolc szótagú sorba
ha Guil-t egyszer be is falazzák
biztos hogy nem fog írni róla

Lengyel Tamás

ROS-KOR

fehéren
olyannak tűnt a pilleszék amin ült
mint egy fehér vécécsésze
az ablak torzított kicsit

az erkélyajtó nyitva állt
a vaskorlátba kapaszkodott
ráncos jobb kezével
szívta magába a város ernyedte hebegését
rossz helyen rosszkor
szívta magába a város ernyedte hebegését
ráncos jobb kezével
a vaskorlátba kapaszkodott

az erkélyajtó nyitva állt
az ablak torzított kicsit
mint egy fehér vécécsésze
olyannak tűnt a pilleszék amin ült

fehéren

NMI

Rosencrantz ír Guildenstern játszik
forog a pénz hamisnak látszik
Guildenstern játszik nézi a nőket
munkába vagy ritkaságszámba menőket
Rosencrantz ír mindet megírja
verslábát öltöztet levélpapírba

Rosencrantz ír Guildenstern játszik
megint a vonat moksától Vácig
Guildenstern játszik kezében ticket
elhagyja Párizst egyszerre mindegyiket
Rosencrantz ír
Rosencrantz ír

Balla D. Károly
A DOSSZIÉ*

**(Részlet egy nehezen születő
regényből)**

Bagu László

SZARATÓVI ALMANACH

kinek a balta kinek a kés
élén a sejtelmes suttogás vagy
a nagy hidegben megoldadt tél
s homlokodon a furcsa mélyedés

1 . frederick bácsi a hűtőszekrényben
olyakat műve! hogy a túlevelű fák
eldobják ágaik' áll minden csak a
vihogó fűrésztelep oszt felez és
négyei

2. lehet hogy ez egy ilyen ünnep
de másról suttog a freon s én sem
tudom már miben higgyek csak
állok szántalpaimon nevemet
féli minden foka

rongyokba mikor takartál
elmondhattad volna ha felnövök
horpadt mellemben halcsont görbül
fogamhoz csomókban tapad
pikkely hemoglobin fagy

4. iglum jó de falán túl a sark
havát por alakban szórja s abban
hiába lóbálom szemem számra is
odafagy a kéz rám így vigyáz
kalapács és a géz

iszonyú hely az éjszaka
s ha frederick bá' nyitja rád
szavamra emlékezz nagyon
mert fém'eivel összenyom görbe
kezével inthet csendre mert
kinek a kés s kinek a penge

[ha jól tudom]

Ültem az Angelikában és bosszankodtam, amiért nem tudtam nemet mondani. Kálmánnak a telefonba még szabadkoztam: nem lesz túl sok időm Pesten, hiszen utazom tovább Bécsbe, meg csomagom is van épp elég. „Alig nagyobb egy könyvnél”, érvelt barátom, még hozzátéve, hogy küldeményét nem feltétlenül kell házhoz vinnem. Elég, ha felhívom közös ismerősünket, Smack Bécit, ő bárhová eljön ezért a csomagért. Egye fene, hozza el, megnézem, mekkora. Ha befér a kofferomba, akkor vállalom.

Kálmán egy fél órán belül nálam termett. Ahhoz képest, hogy pár éve már alig bír járni, meglepően hamar ideért. A táska jócskán húzta a vállát; amikor előszedte a csomagot, én megráztam a fejemet. Erre könyörgőre fogta a dolgot és magyarázni kezdte, miért nem meri postára adni, milyen kínos lenne, ha véletlenül elveszne, hiszen csupa pótolhatatlan...

- Mégis, mi ez, valami kézirat?

- Ő. Igen, olyasmi; de vannak benne okmányok, feljegyzések. Nem kérnélek, ha...

*„Persze ismét regényírásra adtam a fejem. A Szembesülés tavalyi sikerén felbuzdulva a békéscsabai The One Könyvkiadó megrendelte a folytatást. Hiába érveltem azzal: ha létezik egyáltalán valami, amit nem lehet folytatni, akkor az én hiányregényem mindenképpen az, mégis addig-addig gyözködtek, amíg kötélnek álltam. Ám aggályaim beigazolódtak: lassan és kínlódva haladtam, és - kell-e mondanom - a járulékos szövegek (bevezető, jegyzetek, utószó-tanulmány, werk) révén megjelenített hiányzó regény ötlete helyett egy merőben más, de talán hasonlóan szokatlan újítással igyekeztem a regényelmélet tudorainak fejtörést okozni. (Az játszottam el, hogy egy innen áttelepült íróársamat a rólam idehaza készült szláv nyelvű titkosrendőrségi dosszié >gyelo< fordításával bízzák meg az ottani hatóságok, de ő igen nehezen boldogul a szövegek visszamagyarításával, nem érti a finomabb utalásokat, érzi, folyton félresiklik értelmezése, így a munkát nagy okosan — és persze diszkréciómat kérve - átpasszolja nekem, vagyis annak, aki az eredeti szövegeket írta-mondta vagy kapta-hallotta, és ezért a leg-hivatottabb arra, hogy a „fordítástechnikai” nehézségeket meg-old-ja; én aztán újraalkotom a rám nézve terhelő bizonyítékokat is tartalmazó dossziét, nem titkoltan tetszelegve abban a szerepben, amellyé felnagyítom, amellyé meghamisítom ellenzéki magatartásomat, polgári kiállásomat; természetesen ezt a regényben annak ellenére, hogy tudván tudom: ezzel csak a magam áttelepülési esélyeit rontom: a befogadó ország hatóságai nyilván nem a demokratikus változásokat sürgető, megfontoltan cselekvő értelmiségit, hanem az izgága, engedetlen, deviáns, felforgató tevékenységet folytató állampolgárt fogják látni bennem; a regénybéli író szempontjai azonban a hétköznapi ember érdekei fölébe emelkednek művemben: győz az alkotó, a homo faber, a mindenkori kreátor, akinek a művészi hitelesség ezerszer fontosabb a valósághoz történő bármiféle igazodásnál)”

- Jól van, na. Tedd le oda. És írd rá a Béci telefonszámát.

Addig nem akart elmenni, amíg nem tettem a bőröndömbe. Még megkérdezte, mit válaszolok majd, ha a vámon érdeklődnek. Megvontam a vállamat. Kézirat, mi mást mondhatnék. Jó. A szokásosnál kicsit hosszabban rázta a kezemet, és az ajtóból még visszanezített a ruháim tetejére helyezett csomagra, mintha féltene, mintha nem is igazából szeretné itt hagyni, nem tudná nálam biztonságban, s egyáltalán nem lenne meggyőződve arról, eljut-e valaha rendeltetési helyére. Miután elment, sokáig csóváltam a fejemet, de persze találtam számára ezer mentséget. Íróembernek mi lehetne fontosabb, mint mondjuk egy regény kézírata, esetleg aláírt szerződéssel kiegészítve; a posta valóban nem eléggé megbízható, a portók is magasak. Hát már ennyit csak megtehetek a barátomért.

Istentelenül nehéz lett a bőröndöm és ehhez jött még a súlyos váltáska. Ez utóbbit szívesen elhagytam volna, de megszoktam, hogy az igazából fontos dolgokat, így például bécsi előadásom szövegét a hozzá tartozó fóliákkal, a diktafonomat, a telefonszámos noteszt, a programfüzetet, a térképeket és persze az úti okmányokat mindig magamnál tartsam, s ne kelljen a bőrönddel együtt a taxi csomagterébe rakatnom, nem kapja ki a kezemből a hordár, nem kell földre tennem, ha egy fülkéből telefonálni akarok...

Másnap alaposan kicipekedtem magam; itthon az első hajnali busszal ki az állomásra, aztán villanyvasúttal Csapig, ott a hosszas várakozás a vámnál, majd a hat órai vonatozás (ebből másfél óra a veszteglés a határzónában és Záhonyban); a Nyugatiban volta-képp taxiba is ülhettem volna, de tudtam, hogy még egy ilyen rövid fuvarnak is arcátlanul magas a díja, és hat, igen, sajnáltam rá a pénzt. Amiért az ember egyetemi tanár és olyan nyugati meghívásnak tesz eleget, amelynek tiszteletdíja meghaladja többhavi otthoni jövedelmét, azért még nem kell játszani az urat; így hát lementem az aluljáróba, elmetróztam a Ferenciek téréig, és onnan már igazán nem volt messze az Erzsébet Hotel. Alig hittem, hogy a portán nincs semmi fennakadás a nevemmel meg az útlevellemmel, s valóban le van foglalva a szoba részemre. Úgy látszik, Bécsből indítva kicsit másként zajlanak a dolgok...

Na végre, tettem le, mit tettem, inkább ejtettem földre a csomagjaimat; nagy elégtétellel tudatosítottam magamban: még csak koradélután van és holnap tízig semmi dolgom; lerúgtam lábamról a cipőt és nem lévén elég akaraterőm ahhoz, hogy levetközzem és lezuhanyozzak, úgy ruhástul végignyúltam az ágyon és szinte azonnal el is aludtam.

Kedves Kálmán! Talán tudod, hogy hosszas betegségem, amelyből csak részben sikerült felépülnöm, karkedvezményes nyugdíjaztatással ért véget, ám hites fordítói minőségemet és működési engedélyemet - magánvállalkozóként - megtarthatam, így, szerencsémre, mind volt munkahelyemről, mind azoktól a hivataloktól, amelyeknek korábban is dolgoztam, időnként kapok kisebb-nagyobb megbí-

Bagu László FEHÉR SUGÁRBAN

(a spájz felől leszáll az esi)

mikor elhúzom a függönyt humanoidok bámulnak rám mert nekem szám felett szőr s alatt' pikkelyek bámulnak rám és úgy érzem mintha kisgyerek lennék s a sikoltozó ház csak álom fogason télikabát a fogason télikabátom forró teákra szokot majd ma rá mi nem zavar csak mindenféle nézés szőr haj s szőr között ahogy a bőrbe öltözött idegen fogsorát neked megmutatja a spájz felől leszállni lát-szik az est leszáll az est a spájz felől.

(a szörnyű befőttesüveg)

a két szemem nyitom miről már szóltam amit látok a konyha légterében holt kaviárok korongolt fémben röpdösnek szállnak úgy tetszik itt az aberráltak gyűlnek mind ma össze talán ünnep is van munka a kéznek gonosz dolgaid vacsora után néznek szmokingba öltözik a befőttesüveg.

(50 egység)

a spájz felől érkezik az est s én két kézzel kapok utána azt akarom hogy fájjon azt akarom hogy féljek mikor hívnak hogyha hívnak reménykedjek mint az esték hátha a cukros szilvaszemek nátriumbenzonátba fúlnak míg elfogy az ötven egység.

(úgy odafönn mint ideleenn)

lenne vízből a levegő ne fagyna meg éjszakára és elviselné a heverő mikor a vágyra vágy testre test rakódik eldől mint a szentháromság hanyatt fekve is úgy aggódik mert övé minden halak sorsa úgy odafönn mint ideleenn.

(fehér sugárban)

végül elmondom még aki hal küszködjön és sírjon bámulják humanoidok meg s ha tüdejét lepnék el vizek számára az legyen vigasztalás fehér sugárban halhat meg mint senki más.

(néha odafönn gyakrabban ideleenn)

[HALAK A SZÉLBEN]

halak a szélben. fejtől farokig búzló halak. nekirepülnek késnek, tankcsapdának. magukba szívják a füstöt s csak akkor köpik ki, mikor már lehült. nagy hideg halak. röptükben leverik a rézmozsarat. röptükben kiverik az emberek szemét. röptükben halra emlékeztető halak. tegnap szurokban hente-regtek s ma már halak. tegnap tollban hente-regtek s ma már halak. [nagy hideg halak] csörtetnek folyvást. legázolják a kukoricát. enni adnak a sorompóórnek. szegeket vernek a halott égbe. nyelnek és harapnak, harapnak és nyelnek. megeszik a levegőt! lopják a napot, beleszivárognak az éjbe. húzni ősszel húznak. leginkább délre.

zásokat. Ilyen az is, amellyel kapcsolatban most hozzád fordulok.

A dolgot joggal furcsállhatod, lehet, fel is háborít, ám kérek, dühödöt ne ellenem irányítsd én ebben az ügyben jelentéktelen kis csavar vagyok, munkám tisztán technikai jellegű: a Hivatalhoz érkező orosz és ukrán nyelvű dokumentumok hiteles magyar fordítását kellett elkészítenem. Mivel azonban ezeknek az okmányoknak a jó része maga is fordítás, illetve számszámra tartalmaz idézeteket, utalásokat, ezért - pusztán szakmai szempontból is indokoltnak tartottam, hogy munkám eredményét az eredeti szövegekkel is összevegyem (összevettessem). Mivel pedig a hatalmas iratgyűjtőn a te neved szerepel...

Feltételezem, a Hivatal áttelepülési szándékozárról értesülve kérte ki az ukránoktól a dossziédát, gondolom, csupán tájékozási céllal. Eljárásuk etikai vonatkozásait megítélni nem az én dolgom; épp így nem véleményezem az ukrán szervek munkájának sem a jogosságát vagy igazságosságát, sem a nívóját (annál is kevésbé, mert az anyag nagyobbik részét szovjet elődeiktől örökölték) - munkám kizárólag a mind pontosabb fordításra korlátozódik és csupán szakmai igényességem vitt rá arra, hogy az eredeti magyar szövegek forráshelyéhez: tehozzád forduljak.

Láthatod azt is, nem a munkát akartam megspórolni: mindent legjobb tudásom szerint lefordítottam. Akár le is adhatnám, mint kész anyagot - a Hivatal nyilván nem támasztana kifogásokat, fel sem merülne bennük, hogy az eredeti szövegek stílusa, szófüzérese más lehetett. Nem hinném, hogy a rólad kialakítandó képet bármilyen mértékben is befolyásolhatná az, történik-e még egy „kontrollszerkesztés” vagy sem. Itteni letelepedésed engedélyezése vagy elutasítása sem néhány mondat szórendjén vagy a legmegfelelőbb szinonimákon múlik. Ezért aztán arra (is) kérek - és ez olyan evidencia, amelyet röstellék is szóvá tenni, hogy te is csak az eredeti szövegek érvényessége mértékében végezz javításokat: utólagos szépítéseknek, enyhítéseknek, „kozmetikázásnak” nem sok értelme lenne.

Azzal a rossz érzéssel ébredtem, talán egy óra elteltével, hogy valamit elmulasztottam, elfelejtettem. Felkőnyököltem és kezdtem sorra venni másnapi teendőimet. Tízre ott kell lennem az osztrák követségen, ott állítólag be vagyok jelentve a kulturális attaséhoz, aki közbenjárt abban, hogy Budapesten kaphassam meg a vízumomat (s nem Kijevben, mint ahogy szabályos lenne); délután kettőkor ebéd Litkey professzorral, négykor megbeszélés az egyetemen, a Magyar Természettudósok Társaságának összejövedele keretében, hétkor fogadás, kilenctől valami hangverseny a tiszteletünkre.

Aztán, ha minden igaz, a következő napon indulás busszal Hegyeshalom felé. Ennyi. Mára semmi dolgom, semmi felelősségem, elmehetek moziba, még négy óra is alig múlt. Az is lehet, hogy végig-

lustálkodom a délutánt, aztán megvacsorázom valami csendes helyen.

Feltápázkodtam, levetköztem és pótoltam az elmulasztott zuhanyozást. A víz alatt egyre jobb kedvre hangolódtam. Milyen rég történt meg velem, hogy egy hosszú estén át semmi dolgom ne legyen.

No, ideje kipakolni a bőröndből a ruháimat, hadd lóggják ki magukat a szekrényben.

Ahogy felpattintottam a zárat, el is ment a jó kedvem... A holmik tetejéről, mint tárgyiasult szemrehányás, Kálmán pakkja meredt rám.

Affenébe, hát persze.

No és hát akkor ideje lenne megírnom, mit is kérek tőled, ha még nem jöttél volna rá...

Szeretném, ha elolvasnád a teljes anyagot; biztos vagyok benne, ezt pusztán kíváncsiságból is megtennéd. Fogsz benne találni teljesen érdektelen jelentéseket, aprólékos leírásokat, semmitmondó értékeléseket és „elemzéseket” — ezekkel jószerevével semmi teendő (mivel eredetileg is oroszul vagy ukránul íródtak), hacsak nem akad bennük olyan utalás, név, hely, amely eltorzult. (Mindennek nem tudtam utánanézni és a szövegkörnyezet sem segített mindig, no meg hát, ugye, lassan húsz éve, hogy elszakadtam az „otthoni” dolgoktól.) Hogy értsed, mire gondolok: a 18/3. dokumentumban szerepel pl. a Veress név. Ha nem tudnám, kiről van szó, az orosz szöveg alapján gondolhatnám Veresnek, Vörösnek vagy akár Weöresnek; épp így a 20/104-es okmányban a szláv névazonosság alapján a kérdéses község akár Beregújfalu, akár Tiszaújhely lehetne: mindkettő Novoje Celo; stb.) Ennél több dolgod lesz a műveidből vett hosszabb-rövidebb idézetekkel (amit tudtam, kikerestem könyveidből, de sokuknak nem akadtam nyomára). Kérlek, ha nagyobb nehézség nélkül elő tudod keresni az eredeti szövegeket, ezeket helyettesítsd be az én - valószínűleg pontatlan fordításaim helyébe. Az igazi munkát azonban nem ez, hanem a teljes egészükben, önálló ügyiratként szereplő ilyen-olyan okmányok, levelek, feljegyzések, előadások, felszólalások stb. szövege jelenti majd. Gondolom, ezek többségének írott eredetije birtokodban van, így tudod kontrollálni munkám pontosságát.

Tudom, ez akár több heti elfoglaltságot is jelenthet számodra; nem akarok azzal kecsegtetni, hogy ha elvégzed a munkát, abból bármilyen előnyöd származhat. (Az én tiszteletdíjam túl kevés ahhoz, hogy megoszthatnám.) Végső soron számomra is csak plusz költséget és munkát jelent a fénymásolás, az újbóli végigjavítás - mint említettem, mindezt szakmai hiúságból teszem. Tőled is szakmai hozzáállást kérek hát: fordítói munkám mellé „kontrollszerkesztői” alaposságot.

És még valami: arra kell kérjelek, hogy a dolgot igen bizalmasan kezeld. Természetesen nem egészen szabályos az, hogy én neked kiszolgáltatom

Pócs István KÉK SÜNDISZNÓK VONULÁSA

Kék sündisznók vonulnak most végig az ereimben.

— lassú, komoly vonulás.
Szomorkás, nagy szemekkel meglátogatnak minden vénát és artériát.

Kék sündisznók repülnek helyüket keresve, lassan.
Szomorkás szemük pislan valahányszor valamelyik érfal megpattan.

Elöl a nagyok, az öregek,
hátról a gyermek sünök
vonulnak nagy csendben.
És keresik bennem a szépet
Szelíd idő.
Szólnak magukról
titkok, tüskék és mélységek.

Ahogy meglátogattak,
úgy most el is mennek.
Lassú, komoly vonulással
itthagynak magamra.
Mennek
s mégegyszer már meg se nézik,
hogy a tüskéikkel
mi írást karcoltak
az érfalakba.

ezeket a dokumentumokat. Ne mutogasd, ne szólj róla senkinek. Aki neked elvitte, az se tudta, mi lapul a csomagolópapír alatt. Te is így küldd vissza, ha elkészültél vele. Nehogy postára add!

Munkádat előre is köszöni „öreg” barátod: Béci

Fogtam a csomagot, odatettem a telefon mellé a kisasztalra, és mint akinek a fogát húzzák, olyan kelletlenül, fülemhez emeltem a kagylót.

A szálloda telefonközpontja azonnal jelentkezett; városi vonalat kértem, és már tárcsáztam is, remélve, mihamarább megszabadulhatok vállalásom terhétől.

Ám túlzott volt bizalmaskodásom: az első kudarc nyomban el is ért. Búgó női hang mondta be három nyelven, hogy ez a telefonszám megváltozott, hívjam a tudakozót. Jó. Hívom. Ezen a számon is előre felvett szöveg „válaszolt”: ha az előfizető neve szerint keresem a számot, akkor ilyen, ha címe szerint, akkor olyan melléklet hívjak, de várakozhatom is, amíg jelentkezik a kezelő. Ez utóbbi mellett döntöttem, s amíg jött a kapcsolás, hallgathattam a Für Elise szünetjelle degradált néhány taktusát, vagy hatszor egymás után. Végre élő ember szólalt meg a túloldalon, s én bementem, hogy Smack Bertalan telefonszámára lenne szükségem. Ahogy Béci nevét kimondtam, el is bizonytalánosítottam azonnal, mert tudtam, hogy polgári neve ugyan ez, de írásait S. Bertalan Endreként jegyzi; vajon a postai nyilvántartásban hogyan szerepel? „A címet tudja?” kérdezte a vonal túlsó végéről az élő ember, és én már-már mentegetőzve mondtam, „Sajnos nem”. „Nem szerepel ilyen név a nyilvántartásban” -- kaptam az elutasítást, s mielőtt elgondolkoztam volna azon, vajon akkor miért kérdezte a címet, már meg is szakadt a vonal. No, ilyen könnyen azért nem adom fel. Hívtam újra a tudakozót, hallgattam a Für Elisét, de most ráadásul az S. Bertalan Andrásról mondtam be. A nemleges válasz hallatán idejében beleszóltam a kagylóba, hogy még ne bontsák a vonalat, nézzék meg, legyenek szívesek, Smack András alatt is. Semmi.

Kezdem elkedvetlenedni, de tettem még egy kísérletet a Bertalan András verzióval is. Erre újra kérdeztek az utcát, ezúttal meg is indokolták: harminchét Bertalan Andrásnak van Budapesten telefonja, ugye nem kívánom, hogy mindet bediktálja.

Ó, a fene egye meg!

Most mit csináljak ezzel a pakkal? Holnapután reggel elhagyom a szállodát; csak nem fogom magammal cipelni Bécsbe? Már csak azért sem, mert hát, igen... az ukrán vagy a magyar vámosnak csak kimagyarázom, miféle csomag ez nálam, de mit mondok majd a Nyugat kapujában? Esetleg még ki is bontják, és az is lehet, hogy valami kompromittáló... Na, nem, erre jobb nem is gondolni.

Kezdem sorra venni az egyéb lehetőségeket.

Közös ismerős? Akadna, de azok elérhetősége még kétségesebb. Munkahely? Fogalmam sincs, hol dolgozik Béci, s állásban van-e egyáltalán; mintha azt hallottam volna, hogy leszálalékolták. Ha Kálmánnak lenne otthon telefonja, tőle megtudhatnám legalább a címet. Hogy miért nem írtam rá vele ezt is a csomagra?

Felbontom. Igen, felbontom a külső papírt, ható-

roztam el. Fogásából, tapintásából sejteni lehetett, hogy egy nagyobb fajta irattartó lapul alatta; azon nyilván van egy takaros címke, és ezen már lelki szemmel láttam - Béci pontos címe, irányítószámmal, kerülettel, ahogy kell. Kálmán igen precíz ember!

Elővettem a zsebkésemet és az egyik szélén óvatosan felhasítottam a barna csomagolópapírt. Mindezt, magam számára is meglepően, olyanmód tettem, hogy szükség esetén ragasztószalaggal újra le lehessen zárni, akárha fel sem nyitották volna. Hátha valami bizalmas dolog, ha a cím nincs benne, akkor jobb úgy tenni, mintha...

Igen, ez valóban egy tömött dosszié, viszont nem Béci, hanem Kálmán neve van rajta. No, ha már felbontottam, és bizony belenézek, hátha az első oldalon... És nem is csalatkoztam. Legfelül egy levél első oldalát találtam, pontosan címzett fejléccel.

S. Bertalan Endrének

Budapest, IX.,

Inas u. 27. I. 10.

Kedves Béci,

szó se róla, alaposan megleptél küldeményeddel. Amikor megértettem miről is van szó, nem tudtam se köpni, se nyelni. Pedig sejtettem, hogyne sejtettem volna, hogy neked is van dossziéd (kinek nincsen?) a megfelelő helyen de ilyen módon szembesülni vele?

Első gondolatom az volt, elégetem az egészet, neked pedig írok valami goromba levelet. Aztán lehiggadtam, de még két napig haboztam, megtegyem-e, amit kérsz. A dolog, lásd be, eléggé gusztustalan. Egy ilyen jellegű Hivataltól persze az ember nem vár fair magatartást, még tőled is elviselem a „tisztán technikai jellegű” munkát — de hogy jövök ebbe én? A rólam készült titkos jelentéseket javítgassam, hogy minél tökéletesebbek legyenek? Tisztességtelen módszerrel megszerzett magánleveleim eredetiségét ellenőrizsem? Nem túl bizarr ez?

Aludtam rá kettőt, aztán döntöttem. Mégis megcsináltam, de nem „szakmai hiúságból”. Hanem egyrészt azért, mert a dolog bizarrsága mellett van benne vonzó pikantéria is: íme, én lehetek a titkosrendőrség és önmagam cenzora... És, be kell vallanom, érzek egyfajta ellenállhatatlan késztetést, hogy saját magam hitelességét megalkossam...

Véglegesen pedig azzal győztem meg magam, hogy felidéztem egy irodalmi példát. Páskándi Géza kitűnő drámájában, A vendégben jut az unitárius egyházat megalapító Dávid Ferenc arra a következtetésre: ha már az embert megfigyelik, akkor jobb, ha a besúgó olyan művelt ember, aki első kézből, közvetlenül az érintettől szerzi be és megfelelő nívón dolgozza fel információit: így kevesebb az esély a félremagyarázásra, így csak az torolható meg, ami valóban megtörtént, elgondoltatott, leíratott.

Nos, így válik az ember saját besúgójává?

Elkezdem tehát a munkát...

... Ahogy belelapoztam: a java tökéletesen érdektelen dolog, fogalmam sincs, ilyesmiket miért jegyeztek fel rólam, ilyenekről miért készítettek kópiákat. Azt is megállapíthattam, hogy a dossziémon be-

lül hatalmas a rendetlenség: sem kronológiai sorrend (egy-iratok két-három évvel is előbbre vagy hátrébb kerültek), sem tematikai csoportosítás - az egyetlen besorolási elv: saját ügyirat-sorszámok. Ezen persze nincs szándékomban változtatni, de ember legyen a talpán, aki rájön például arra, hogy a 6/22-es számú levélre küldött válasz a 17/201-es szám alatt található.

Feltűnt az is, hogy a „legfiatalabb” anyag 1994-ből való - hol vannak az utóbbi évek gyűjtései? Lehet, hogy azt még csak most „rendezik”. Így sok tekintetben hiányos tűnik a rólam kialakítható kép, hisz épp az utóbbi évek azok, amelyekben szinte teljesen kivonultam a közéletből. (Épp ezért váltam volna érdektelenné?)

Ezúttal igénybe vettem a sosem próbált szolgáltatást: tárcsáztam az előfizetők laci címe szerinti tudakozót. Bemondom a kerületet, utcát, házszámot, emeletet és a lakás számát. Kis türelmet... Megadom. „Kérem az előfizető nevét!” - szól bele a Beethoven-szünetjelbe a kezelő. „Azt hittem, ez a cím szerinti keresés”, mondom kicsit meghökkenve. „Igen, de az Inas utca 27-ben negyven előfizetőnk van.” Nem állom meg, hogy ne akadékoskodjak tovább: „eV az I. emelet 10-es lakásban?”. „Nincs emeletenkénti és lakásonkénti nyilvántartásunk. Tudja a nevet vagy nem?” Engedek. „Többféleképpen használja a nevét. Vagy Smack Bertalan, vagy S. Bertalan András.” Közlik, hogy egyik név sem szerepel az adott című ház előfizetői között. Bizonytalanul rákérdezek meg a Bertalan Andrásra, de már nem csodálkozom a nemleges válaszon. Közben ugyanis eszembe jut: Béci jó húsz éve „átházasodás” révén került Magyarországra, s a felesége lakásába költözött. A telefon nyilván az após nevéen van.

Ahelyett, hogy pihengetnék, most villamosozhatok a Ferencvárosba, egye meg a fene. Aztán még otthon sem talállok senkit. Na, kellett nekem ezt elvállalni.

Meglehetősen indulattal vettem fel az asztalról az irattartót és az ágyra hajítottam. A huppanástól fedele felcsapódott és a felső lapok szétrepültek. Bosszúsan ereszkedtem négykézlábra, hogy összeszedjem őket.

Ezeket a sorokat valamivel később írom. Már átnyálaztam jó pár oldalt és tapasztalataim alapján a következőket kell kijelentenem: a sok ostoba jelentésben százsámra előforduló félreértéseket, torzításokat nem vagyok hajlandó végigjavítani. Úgy tűnik, vagy a jelentések írói nem tudtak rendesen magyarul, vagy te felejtettél el oroszul-ukránul. Fejhallgató helyett telefont írsz, sár helyett piszkot, erkölcsi nyomás helyett kényszer-morált, szellemi műhely helyett léleképítő mesterkedést szemléltető eszközök helyett pedig azt, hogy „látványos dolgok”, a termodinamika első főtételét pedig így fordítod: a termodinamikai kutatások kezdetei. Hogy csak néhányat említssek azok közül, amelyek már az első oldalakon szemét szúrtak. Ezeknek a javát én bizony érintetlenül hagyom, akkor is, ha némelyikük így nagy sületlenség, és elfeledi az eredeti értelmet. Nyomozó uraimnak ha van türelmük mindezt végigbo-

garászni, csak törjék a fejüket, vajon mit jelent az, hogy „a meghatottság feletti érzelmi kulmináció céljából” (valójában mit jelent? hogy hangozhatott eredetileg?) vagy az, hogy „kialakítva azon keretek állandóságát, amelyek közbülsége ugyanakkor meg is határozta cselekvéseinek irányultságát”. (Elképzelhetetlennek tartom, hogy titkosrendőrök ilyen intellektuális blablákat építsenek be jelentéseikbe, bizonyára a te fordítási hibáid ezek: túlbonyolítottál valamit).

Jobb a helyzet az idézetekkel és a magyar eredetik alapján készült szövegekkel. A publikált műveimből vett citátumokat (amelyeket nem találtál) könnyű lesz kikeresnem, nem sokkal nehezebb az asztalfiókban maradtakat sem. Legtöbb levelemnek is megvan az eredetije, épp csak jókora munka lesz mindent kigyűjteni. (Levelezésem javát „szerencsére” őrzöm: nemcsak a káptokat, hanem a sajátjaim kópiáit is: kamaszkoromtól kezdődően mindent indigóval gépelek.) Azt már most látom, hogy a kétszeres fordítás rengeteget torzított ezeken a szövegeken. Ha az értelem többé-kevésbé még át is jött, teljesen elveszett az írások stílusa, hangulata. Nálam a levél egy kicsit mindig műfajnak számított, és általában hasonló ambíciói voltak-vannak partnereimnek is. Így aztán hol költői képek, hol novellisztikus leírások, hol nyelvi stílusjátékok, szócikkek tarkítják episztóláink többségét: ebből szinte minden elveszett. Amit lehet, igyekszem helyreállítani; ahol lehet, rekonstruálom a szórendet és a mondatstruktúrát is (a visszafordításaidban állandóan halmozott alárendelésekkel operálsz, nálam e helyeken mellékmondatok vannak).

A javításokat a következőképpen viszem rá a szövegedre: ahol csupán egy-egy szót, kifejezést javítok, ott egyszerűen kihúrom a rosszat és föléírom a jót; ahol összefüggő hosszabb (sorokra, bekezdésekre vagy oldalakra rugó) módosításaim vannak, ott a kihúzáshoz írok egy számot és külön lapon elkezdem írni a sorszámozott beszúrásokat.

Egyelőre ennyi.

No, nem baj, amúgy is meg kell valahol vacsoráznom...

Elővettem az egyik térképemet, kikerestem az Inas utcát. A Kálvin térig mehetek metróval, onnan akár gyalog is.

Miközben készülődtem, rá-rápillantottam a csomagolásába visszacsúsztatott dossziéra, a rossz telefonszámra. Újra s újra ellenőriztem, valóban eltettem-e a noteszomat, amelybe beleírtam Béci megtalált címét. Már készen voltam, de valahogy még nem szántam rá magamat az indulásra, húztam az időt. Amikor már vagy huszadszor olvastam le a barna papírról az érvénytelen telefonszámot, akkor hirtelen rájöttem, mivel próbálkozhatom még...

Újra tárcsáztam a tudakozót. Géphang, Für Elise, stb. „szeretnék egy megváltozott telefonszámot megtudni. A régi a következő volt: ...” Semmi visszakerdezés, semmi kellemetlenség. „A kért hívószám a következő” hallom az előre felvett szöveget, s a gépi hang már diktálja is a számokat. Rákanyarítom a büszke 7-eseket és a kövér 9-eseket a Kálmán-írta szám fölé. Mérheterlenül elégedett vagyok.

Pócs István
BOSZORKÁNYIDŐ

Én haraplak -
 s a mellrák mar beléd.
 Lassan, lomhán elformátlanodnak a
 sejtek.
 Boszorkányok évada ez.
 Ahogy simogatlak
 s egyikét szerelmes mosolyt,
 mint éhes nyári szúnyogot
 foszló vénádra ejtek.

Boszorkányok évada, igen.
 ahogy a háztetők
 unottan fehérre izzadnak
 s a Nyilas hava
 bőrünk alá fordul.
 S ezt a kies, kopárrá lett
 bőralatti tájat
 alig aranyozza be néhány csöndes
 vasárnap.

Nyilas hava.
 Izmaim sok-sok rideg csillagképpel
 töltik meg ágyékom mélyét.
 Ellenkezz bár - lefoglak
 s beléd öklelem

megannyi elhagyott holdbéli táj
 örök szenvedélyét.

Boszorkányidőben fogantunk.
 Boszorkányidőben:
 lilium helyett békanyál;
 csecsemő szájában tumor;
 kocsmában az összes részeg
 anyatejtől fuldokol.

Vagy tán nem is oly szörnyű!

— Békanyál helyett lilium;
 csecsemő szájában tejfog;
 a kocsmában az anyádat szidom.

Nyilas hava.
 Kővé vált madarak vonulása délre a
 tenger felé.
 Lassú, ráérős iramban.
 A szerelmes mosoly sebességével
 magamban.

Cséka György
FRAGONARD KÖLDÖKE

Nagyapa kizaklatja szeméből a havat, majd
 felsegíti a gázbojlert az égre. Udvarias cseleke-
 detei fogat vetnek a szemére, és fülönrággják a
 lelkét. Szerelmes vagy, hamisítvány vagy, senki
 sem kíván... - súgja fülébe a zseniális vekker.
 Gondolja nagyapát: a tárgyak halottra leltek.
 Add fel, add fel, add fel a szétrágott testet, a
 leégett csontokat, szerelmes isten! A keserű
 lépesméz kiszúrja nagyapát a szövegből, a to-
 vábbiakban csak szavak. Belső adottságait
 szétazonosítja, fegyvert bök tomporába. A
 tompor havas, süket, erős, kis halmokban áll-
 dogál. Gondolja a szöveget: mire meggyünk
 ketten. Beleöregedik. Szavas fogát kihúzzák
 még születése előtt. A szavas fog meleg és
 messzemenő. Tekints erre, ki olvasod!

Cséka György
IDEGEN GEP
 (pszeudo-imaszonyeg 2.)

„Nem tudom mondani, nem *hangzik* jól, pontosan. Nem *hangzik* sehogy. Kulonos, suket gep, nincs rajta ekezet. Tompan sajog. Fahasabok dubognek tompan így, es olomsulyos mondatok. Mint-ha koporsora dobalna rogotek egy csontsovany kez. Koporsomra. Bar nem ennyire szomoruan. Osz van es idegen.

Az idegen gep, amin irok, amin keresztul akarom torni magam, hogy mondhassam, amit meg nem tudok nem enged. Sulyos, tomor fal, amelybe utkozom, amelybe utkozni akarok, hogy visszazuhanjak onmagamba, vagy akarhova. Az ures helyre, amit onmagamnak hivok vagy az ismeretlenbe. Nem akarok *tul menni*, nem akarok *elhagyni* semmit. Nem akarom mondani azt, amire nem vagyok keszen, amit valojaban nem tudok, amit *pontosan* sohasem fogok tudni.

Nem tudom, keszen mikor leszek, lehetek-e egyáltalán. Nem tudom *ki* lesz keszen, es mihez. Most nem tudom gondolni, nem tudom irni. Nem mozdulnak a mondatok, most ez a gep a koporsojuk. Nem vagyok sehol. Elhalványul, eltunik az e sulyos jelenet előtt. Vagy csak kepzelem e jelenetet, hogy ne kelljen beszelnem, mozdulnom. Ne kelljen *elhagyni* semmit, ne maradjon semmi a hatam mogott. Semmi fenyegeto. Semmi ismeretlen, ami ellenem fordulhat. Ne legyek. Ne legyen az. Ne mondjon semmit. Mikozben allandoan beszel, mikozben most is mormol, suttog *valamelyik*.

Nem akarom meghallani. Befogom a fulem es elmerulok. Vegervenyesen befogom a fulem, lezarom a szemem, bevarrom a szam.

Penckófer János
NARANCS MAPPA CASTEMPOORBÓL

- Egyáltalán nem úgy kezdődött, ahogyan vártam volna: hogy borongós, ködös késődelután terjeng a városban, miközben az állandósult nulla fok körüli hideg-meleg nyálkás smogja átítatja az utcán kóválygókat és sietőket. Vagy kilátástalan burokba zár mindenkit, amint nedves lábballibben mozog a beálló szürkület sápadt fényei között. A tacsokban lassító autók fényszórói közelében mind jobban és jobban kivehető az ónos, pergő szítálás, no, nem mintha arcom, kezem ezt nem észlelné...

Ilyenkor csontig ér a nyomasztó télelő, ilyenkor sok furcsaság esik meg...

Ha ilyen hangulatú külvilágból érkezem az irodámba, akkor pillanatig sem csodálkozom a tárgyi világ esetlegességein, nem lepődöm meg a bekövetkező érthetlenségeken, melyek sora megváltoztatta eddigi éneket. Például azon, hogy irodaszobám ajtaját kulcsom nem nyitja, hiába próbálkozom vele. Nem szólok a munkatársaknak, nem rohannok mindjárt segítségért, mert az is előfordulhat, elfelejtettem bezárni arra a kis időre, amíg elsétáltam a platánsorig meg vissza. No, de mindegy is: nem feltétlenül fontos mindig mindent megmagyarázni, állandóan a múltban kutakodni. A milió miért közt összefüggéseket kimutatni. Hát az élet önmagában szép tudom - amit épp felém nyújt, abban kell gyönyörködnöm; csak szállnom kell szépről szépre rendszertelenül...

Hiába emlékeztem a mozdulatra, amint a kulcsot elfordítom, ajtómmal nyitva várt és kész.

Van egy csodálatos karosszékem, abban helyezkedtem el. Átadtam magam a természetnek, vagyis hagytam az áramlásnak - amely most mindent belengett, mehettem bármerre --, vigyen csak magával. Vigyen csak a tavaszi langyossággal! A hamarosan kirobbanó rügyek már a végsőkig duzzadtak - érzem, valami egészen más kezdődik...

Hátborzongató és félelmes boldogság öntött el, áramütésként futott végig bennem a gondolat: elérkezett az idő, hogy csaknem hat évi hallgatás után újra elővegyem tollam, nekilássak a regény megírásához, ahhoz, amelyikhez egyszer már gyermekkoromban nekifogtam. Mindenem elborította ez a felemelő gondolat, csupán azt éreztem, mint áramlik a világ bennem s én a világban.

Íróasztalom közvetlenül az ablaknál helyezkedik el, amelyhez időre teljesen közel férközött a gesztenyeág. Nedvesen csillogott pattanásig feszült rügybimbója, készletést éreztem, hogy megérintsem. Hogy megérintsem a születés mámorától könnyező ágat, hogy részese legyek..., részese legyek, nem is tudom minek, talán a... a jónak... Igen, talán ez a legpontosabb szó erre. Kiszálltam hát székemből, s már a folyosón is találtam magam. Lépteim robajként hatottak a közben végképp elnéptelenedett épületrészben, mégsem zökkentem ki előbbi hangulatomból. Megállapítottam, újra egyedül maradtam, s ettől az a bizonyos boldogság még kísértetiesebb lett. A teljes igazsághoz az is hozzátartozik azonban, hogy én mindig szerettem az efféle csendben dolgozni, és

azért nevezem munkának, mert ezen a helyen végzem. Amúgy nekem szórakozás, öröm, életem értelme. Közben számomra érthetetlen okból mégis elindultam visszafelé. Mire felocsudtam, megint székemben találtam magam. Nyúltam félbemaradt munkám után, de akkor asztalom másik végében észrevettem egy idegen mappát. Narancsszínű volt, olyan formájú, amelyet szerkesztőségünk nem használ, sőt, azt hiszem nem is kapható az egész övezetben ilyen. Benne iratköteg, név, cím nélkül... A betűtípus is idegenül hatott - vagyis mi korábban sem használtunk olyan fajtát. Bár megmagyarázhatatlan, de nem érdekelt, hogyan került hozzám.

Az első mondatok után kissé fésületlennek találtam a szöveget, kedvem támadt azonnal javítani, ahol dőceneset éreztem. Mégsem tettem. Úgy a harmadik oldalon ébredtem ró, amit szaggatottnak, nehézkesnek hittem, az valójában csak a megfogalmazás szokatlansága volt...

- Ne haragudj, W., nem tudnád rövidebbre fogni? - szoltam közbe, amitől régi iskolatársam láthatóan ingerült lett.

- Kíváncsi voltál és kérdeztél. Megígérted, hogy végighallgatsz. Ez így rövid, másképp nem értenéd! - mélyült el tekintete az összeugrasztott szemöldök alatt. - Amúgy pedig te is felelős vagy, ketten találtuk ki azokat az „imákat”, amelyekkel kértük Castempoort...

- A jó Istenre kérek, W.! Annak több mint harminc éve! Gyerekek voltunk, látszottunk és kész! - próbáltam meggyőzni az övezet egyik legismertebb íróját, akivel legalább húsz éve nem is beszéltem, miközben arcvonásaiban tökéletesen láttam gyermekkoromat, s azt az ifjút, aki idegességében ugyanúgy, mint annak idején simogatja arcát...

- Emlékszel Castempoorra? Mennyire hittünk benne - sutogta W., amint néhányan minket figyeltek, mert rendeléseinkkel a pincérek egyáltalán nem siettek. Pedig ezen a helyen nemigen tűnhet fel W. elhasználdott öltözéke, bomlott arcki-fejezése vagy szakadt táskája, amely asztalunk alatt várakozik...

- Rendelek még kávé, s kérek, folytasd?!

- Beszéltél azóta bárkinek is Castempoorról? - W. ugyanolyan titoktartással és szenvedéllyel ejtette ki ezt a szót, mint akkoriban. Még a hanglajtése is ugyanaz maradt.

- Nem. De emlékezz, mire elhagytuk az iskolát, elhagytuk játékaikat...

- Nem tudom, mit gondoljak merengett W., mint egy régebbi történetének saját hőse.

- Nagyon kar, hogy nem áll módomban megmutatni azt a kéziratköteget, amely akkor délután telepedett rám, azon a télutó-tavaszelő határon, amikor mit sem sejtve tovább olvastam, amikor már élveztem azt a különös fogalmazásmódot, amely végérvényesen lenyűgözött. Mert amit az első pillanatban - ismétlem! - egyenetlennek találtam, az később estére igazi gyönyört okozott; egyszerűen lehetetlenné tette, hogy abba hagyjam. Minduntalan tovább és tovább csábított az a ritmus, az a zene - és én hajszoltam a frissen felfedezett élvezetet.

Sűrű lett és sötét a fojtó levegő, amint mégis elszakítottam magam a soroktól. Az ablak által megszuirt fény elmosódva ült meg a délután még fénylő gesztenyebimbón. Lassan, nagyon lassan döbbentem rá, már rég benne járok az új napban, éjfél jócskán elmúlt megállapítottam, ez az első alkalom, hogy hiába várnak...

Narancsszínű karton... A maradék olvasation csomóra vetettem magam újult erővel, úgy, mintha az életem függne annak pontos és figyelmes olvasásától, mintha a kézzel tapint-

ható világ csupán megfakult álom lenne, s az, amit látok a papírlapot olvasva, az lenne a színes kézzelfoghatóság, testet-lelket mámorító élet. Meg kell mondanom, nem volt annak cselekménye, mi lekötötte volna a figyelmet, vagy újszerű leírása bárminek is. Hiányoztak a párbeszéddek, melyek esetleg feszültségükkel ejtettek volna fogva. Ezzel szemben hosszú oldalakat kitevő mondatok fonódtak egymásba, hogy találkozássukkor sem jutottam lélegzethez. Teljesen rendszertelenül bukkantak elő olyan szakaszok, amelyekben valamiféle felsorolást véltem fölfedezni, olyat, ahol végtelenül izgalmasan váltakoztatta a főneveket az igékkel, s az ilyen szövegrészek díszítésképpen beiktatott néhol-néhol egy-egy jelzőből álló demonstrációt, vagy minek is nevezem ezeket a részeket.

Ezáltal azt érte el, hogy az olvasó úgymond nem is figyelt arra, amit olvas, hanem mind tovább és tovább sietett a szavakon, mert a már elért gyönyörködést csakis úgy tudta fokozni, ha minél több és több szót habzsol fel. A már többször említett „gubancok” pedig szakmai szempontból bravúros késleltetéseknek feleltek meg - majdhogynem a szó szoros értelmében székemhez bilincselte az alkotás.

Érzelmeim eddig elveszteknek hitt, vagy inkább ki sem fejlődött tartományát hozta felszínre, amikor leírásra emlékeztető (de csupán emlékeztető!) módszert alkalmazva város- és utcarészletek villantak fel szemem előtt, hol tökéletes élességgel, hol elmosódottan, de annál mélyebb nyomot hagyva. Rá kellett ébrednem, amint könnyörtelenül rohan az éjszakám a virradatba, és gyorsasági versenyt futok vele ellenkező irányba, illetve olyan vidék felé, amilyenről akkor álmodoztam, amikor csaknem kézzelfogható közelségbe hoztuk barátommal Castempoort...

No igen: a város- és utcarészletek! Idő után jöttem rá, az kizárólag mind az övezetbe tartozó város, azok szembeszökőbb részei olyan rendszerbe, vagyis sorrendbe állítva, amelynek megfejtése fontos üzenetet tartalmaz a számomra. Hogy ezt mire alapoztam, megmondani nem tudnám, így hát bárki közületek kijelentheti, kóros képzelgő lettem vagy üldözési mániában szenvedek. (Félműveltek rongygrázó tempója a sommás ítélkezés, melyhez a kézlegyintés is hozzátartozik.) Visszalapoztam, hátha egy tüzetesebb szemrevétel kiugrasztja a megoldást, ám az alkalmazott módszerek semmiféle eredményre nem vezettek. Akkor elhatároztam, nem a legjellegzetesebb motívumokra koncentrálok próbálkozom - de hiába. Az üzenet nyilvánvalósága ott lebegett fejem fölött, mégsem voltam képes a megfogalmazására.

Akkor teljes erejével - akár egy világvárosi tömegközlekedés legzsúfoltabb napszakát bemutató film, amely némán pergett már jó ideje hanghíba miatt, aztán millió zajával újra felcsendül - felcsendült az ismerős reggeli zsvaj. Köröttem - nyilván sok-sok perce! - hangos mozgolódás vitte tovább a szerkesztőség feladatát, ki-ki a saját ügyében szorgoskodott, idegeskedett és harsányan kacagott, miközben sokadik kávéját szűröcsölte.

Rendbe szedtem gyorsan magam, megfésülködtem, s az egész, szobát betöltő papírlapokat kapkodtam össze, gyömszóltam volna a eredeti mappába, viszont úgy tűnt, mintha mind több és több keletkezne belőle. Ajtómat ellenőriztem, rendben be van-e zárva, mert a legfontosabb, hogy eltüntessem a kéziratot, amely mintegy szégyenfoltta, bűnjellé lépett elő.

Kopogás...

- W.! - nyitotta ajtómat munkatársam, erőteljesen kopogtatott, aztán rázni kezdte a kilincset. - W! Bent vagy? Ááá...

jó reggelt, én is W.-t keresem, de úgy tűnik, már kilépett valahová - távolodott a hang -, bizonyára délelőtti hangulatalkításán vesz részt, ahogyan ő nevezni szokta ezeket a kiszökeéseit...

Máig sem tudom megmagyarázni viselkedésemet: miért nem nyitottam ajtót, miért húztam ki a telefont, amikor az megszólalt, vagy mi okból gondoltam arra, titkolnom kell az ismeretlen szerző kéziratát. Tény, hogy étlen-szomjan, remegő tagokkal, fogam össze-összekoccanva vártam, mikor török rám az ajtót, netán az udvar felőli ablakot. Papírosaram mellé kucorodtam, le a padlóra, s éreztem, amint fokozatosan hullik darabokra az eddigi egységesnek, részeiben pedig összefüggőnek, s számomra fontosnak vélt valóság. Persze tudtam: ott kint mit sem változnak az emberek vagy a bennük kialakult világrend.

Csak az üzenet foglalkoztatott, olyannyira lekötött, mondhatni kábultan töltöttem ki a munkaidőt, mikor arra lettem figyelmes, újfent tökéletes csend uralkodik mindenütt. Olyan csend, amit inkább neveznék mostani tudásom szerint már (kizárólag az eset után módosult, hogy így fejezzem ki magam) közvetítő „anyagnak” vagy közvetítő közegnek. Ebben a bizonyos némaságban pedig megéreztem: valaki áll a folyosó végén. Az, aki délelőtt is keresett: szinte láthatóvá vált számomra, amint moccanatlanul mereng a múltján, s hirtelen belemhasított a felismerés...

- W., mikor is történt ez veled? - kapott el engem szintúgy a hév, s szinte rázni kezdtem régi-régi iskolatársam vállát - mikor, pontosan!

Acigarettafüstös háttérzajban, a vendégek már kissé emelkedett zsvijában olyan hangulatú szigetet hívott létre asztalunkból író barátom, amely engem is magába zárt, lenyűgözött. Élvezetes beszéde szünetében hosszasan vizsgáltam arcvonásait - ő szinte kiemelve magát ebből a milióból ült semmibe revülő tekintettel -, meg kellett látnom arcában az angyaliságot, vagy minek nevezem azt az átszellemült állapotot, amely erőteljesen sugárzott lényéből. Vagyis, amit kezdetben bomlottságnak, elhanyagolt külsőnek konstatáltam, semmivé lett, helyette szívbe markoló felelősségérzés fogott el gyermekkori barátom iránt, de nem csupán iránta...

Tekintetét méltósággal emelte rám:

- Tavasszal, amikor a gesztenye bontotta bimbóit...

- Tudod, tavasszal én is jártam ott, átutazóban voltam, vonatomb csatlakozásáig kerek órám akadt, s csak úgy, nosztalgiaiból, gondoltam, benézek hozzátok a szerkesztőségbe...

- Mondom, azonnal minden megváltozott, pontosabban: megvilágosodott előttem, mikor megéreztem, a folyosó végén csakis te állhatsz senki más.

Visszazökkenem huszonnégy órás kiesés után a könnyörtelenül múló rendbe, melyet mások falaztak körém, és amit még hozzá hazudtam én. De a kézirat! Térjünk vissza a minden esemény kiindulópontjához, amelynek üzenete végül is annyira kézzelfogható (legalábbis számomra) és persze hihetetlen is egyben. De elmondom, ha már egyszer érdekel, miért vonultam vissza közei hat éve. Úgy találom, ez úgy szempontjából nem az elveszettek közé tartozol, hiszen beszélgetésünk kezdete óta is változott a véleményed, persze, te azt hiszed, ez nem látszik rajtad...

A kézirat olvasása közben bennem feltámadt hangulat és érzés a kisiskolás korszakunkban tett mindennapi felfedezések indukálta mámor pontos minősége és eufóriája volt, mégpedig időrendbe rakva: az elsőtől addig a pontig, amikor már

zsenyéimet ketten „szerkesztettük”. Azt akarom mondani, amikor írni kezdtem első tárcáimat, sem te, sem én nem figyeltünk oda egy-egy írásmű motívumrendszerének kiválogatására, helyesebben a kiválogatás szempontjára, a kiválogatás szempontjának hitelességre való törekvésére. Tehát: amikor végigolvastam a kéziratot, a narancs mappa kéziratát, végigéltem újra az első tizennégy évemet, végigéltem a spontán felfedezések egész régi láncolatát. A város- és utcarészletek aprólékos leírása pedig a legkülönfélébb gondolati állapotba juttatott. Azok pontos megnevezése, majd a kapott fogalmak első betűinek összeolvasása a világ kettőnk által felfedezett sorrendjében adta ezt a szót: Castempoor...

Hát ettől tértem én el. Attól, amit senki ember fiának nem tudnék megmagyarázni, csak neked. Mert, ha azt mondom, Castempoor, te tudod, mire gondolok. Röviden: rákényszerültem bevallani, minden, amit ez idáig írtam, hazugság, félrevezetés, ámitás volt. Viszont mégis a szerencsésebbek közé sorolom magam, mivel a legtöbben későn jutnak erre a felismerésre. Csak akkor, ha már helyrehozhatatlanul kifutottak idejükből.

Összegyűjtöttem hát minden írásomat, s azóta éjt nappallá téve megpróbálom helyrehozni, amit elrontottam. Minden művemem átírom úgy, hogy hagyom, vezesse kezemet Castempoor!

W. a közben előkotort táskája fölé gömnyedve úgy tűnt, be is fejezte mondanivalóját, mert angyali békével járta körbe arcát, mintegy letapogatva, kutatva a múlt ismeretlen helyeit - aztán szemét, akár csak korábban is - a messzi semmire függesztette, mitől valami határtalan nyugalom zsongott körbe bennünket.

Sötétszürke massa az est, s szítál, csak szítál szüntelenül, s a köd a füsttel mindent belep. Ilyenkor, ahogyan kezdte W. a félelmetes és számomra kusza magyarázatát, valóban csontig ér a nyomasztó télelő, s bizonyára sok furcsaság esik meg. Ebben az időben nyomulunk előre, lassan átnyírkul a lábbelink, fedetlen kezünkre, arcunkra pereg valami... Valószínű, hogy mindketten ugyanazt érezzük: amint a világ szítáló-maró hidegére tűzzel válaszol a vér...

- Ne indulj útnak most, nálam alkatnál nyugodtan, s talán reggel... - ugrott ki belőlem a szó, mert nagyon fojtogatta bensőmet valami.

- Várnak - mondta barátom úgy, hogy én meg jobban szégyelltem magam. - Ha mégis támadna mondanivalód erre a - hogyan is gondolod te most? - „mondvacsinált és nevetséges okoskodásra”, várom a leveled vagy a hívásod. És ne a folyosó végén állj meg, és ne érd be a munkatársammal, hanem keress meg!

Mután otthon lepihentem, alig tudtam elhessegetni W. gesztenyebimbóját. Nem oltottam el a villanyt, még élveztem a rendet, ami körülvesz, ami nem hagyja fölborulni egyensúlyomat. Zakatoló szívem mind jobban megnyugodott, pedig közben folyamatosan peregtek még az események, s párhuzamosan a gyerekkor eddig lényegtelennek tartott, most viszont ide illő helyzetei.

Sajnáltam W.-t, mert úgy találtam, félrecsúszott ezidáig sikeres pályája. Levelet pedig - úgy gondolom -- hiába is írnék... Majd karácsonykor fölhívom. Éjjelilámpám kapcsolója után kaparásztam már félálomba bódultan, amikor a fa melletti dohányzóasztalomon a folyóiratok alól, melyeket napok óta nincs időm átnézni, szembeötlően világított valami..., valami narancsszínű irattartóféle...

KISLEXIKON

Bagu László 1970-ben születeti Beregszászban. 1993-ban szerez diplomát az Ungvári Állami Egyetemen matematika karán. Ugyanettől az évtől a Kárpátaljai Szemle közéleti és kulturális lap szerkesztője, s jelenleg is ugyanott dolgozik. 1992-től publikál. 1996-ban megkapja a KÁRMIN-díjat (Kárpátaljai Magyar Irodalmi Nívódíj). 1997-től a Pánsíp irodalmi és kulturális folyóirat szépirodalmi anyagát szerkeszti egészen a lap folyóiratként való megszűnéséig (1998 tavasza). Első önálló verseskötete 1998 tavaszán jelenik meg a Hatodik Síp - Mandátum Kiadó gondozásában *Halálcsináló* címmel. 1998-tól a Véletlen Balett irodalmi és kulturális folyóirat szerkesztője.

Balla D. Károly 1957-ben született Ungváron, ahol ma is él családjával. Szülővárosában érettségizett, majd a Ungvár Állami Egyetem fizika és bölcész karán végzett tanulmányokat. Volt laboráns, működött tankönyvkiadói korrektorként és szerkesztőként. 1989-től szabadfoglalkozású író. 1973 óta publikál a helyi, magyarországi, erdélyi és más magyar lapokban. Tíz önálló könyve jelent meg eddig, műveit tucatnyi gyűjteményes kötet közölte. Két lap és egy magánkiadó alapítója (Hatodik Síp, 1989; Galéria Kiadó, 1992-1996; Pánsíp, 1993.) fűződik a nevéhez, utóbbinak ma is kiadója. 1995-től az UngBereg Irodalmi és Művelődési Alapítvány kuratóriumi elnöke. Az Ukrajnai Írószövetségnek 1984-től, a Magyar írószövetségnek 1993-tól rendkívüli majd rendes, 1995-től választmányi tagja. Berzsényi-díjas (1993), a Quasimodo Költőverseny különdíjasa (1994) és fődíjasa (1998), Móricz Zsigmond-ösztöndíjban (1990), Arany János-jutalomban (1996) és a Nemzeti Kulturális Alapítvány ösztöndíjában (1998) részesült.

Cséka György 1972-ben született Beregszászban, ugyanitt végzett vele a középiskola, majd Ungváron a magyar nyelv és irodalom, továbbá Budapesten a esztétika szak. Szakdolgozatát Tandori Dezső prózájából írja. 1994-ben kiobbant belőle az első kötete, a *klondjék: egymillió fallikus csillogás*. Készülődik a második is. Ungváron egyetemi lapot is szerkesztett Tsízió néven, és ezt teszi most is, Ungváron-Budapesten, a Véletlen Balettben.

Lengyel Tamás 1971-ben született Nagyszőlősen. Ungváron érettségizett, majd ugyanitt szerzett magyar

nyelv és irodalom szakos diplomát, 1993-ban a Ungvári Állami Egyetemen. 1993-tól 1995-ig az Ungvári Rádió és a TV Magyar Adásainak szerkesztője. 1994-95-ben a Pánsíp c. irodalmi és kulturális folyóirat munkatársa. 1995-ben Budapestre települt át. 1998-ban a budapesti ELTE Tanárképző Főiskolai Karán angol szakos végzettségre tett szert. Jelenleg a Véletlen Balett irodalmi lap szerkesztője - melynek, szerkesztőtársaihoz hasonlóan, alapítója is egyben. 1990 óta publikál kárpátaljai, magyarországi és más magyar lapokban. Jelentek meg kisprózák kritikai írásai és műfordításai is, mégis a költészet formanyelve áll hozzá a legközelebb. A Razzia (1993) című, fiatal kárpátaljai alkotókat felvonultató antológiában is verseivel volt jelen. Önálló verseskötetét az S. K. *arabeus-t* 1998-ban jelentette meg a budapesti Kortárs Kiadó.

Penczkófer János 1959-ben született Nagyszőlősen. Késve indul el a pályán, de annál eredményesebben és magabiztosabban foglal teret magának a kárpátaljai irodalmi életben. E régió első irodalmi folyóiratának (Hatodik Síp) megjelenésével esik egybe indulása. Bemutakozásától, 1990-től rendszeresen publikál e lapban és másutt. 1990 és 1994 között egy dráma- és két novellapályázatot nyer, a Rádiószínház 1992-ben bemutatja *Kopogtatnak* c. hangjátékát. 1993-tól a Hatodik Síp c. folyóirat szerkesztőségének vezetője. 1998-tól irodalomkritikai jellegű publikációkkal is jelentkezik (Hitel). A Debreceni KLTE doktorandusz-hallgatója. A Kárpátalján addig megszokott irodalmi beszédmódok megújítására tett kísérletet. Ezt a célját jobbára novellában éri el nagyobb sikerrel, de újabb költeményeiben is fölfedezhető ez az útkereső szándék. Díjai: TOLL-díj, 1992. Kárpátaljai Magyar Irodalmi Nívódíj (KÁRMIN), 1996. Kötetei: *Mert* (vegyes műfajú), 1993. *Marad a part a víz...* (versek), 1997.

Pócs István 1974-ben született Ungváron. Jelenleg szociológusként doktori képzésen vesz részt Budapesten. A fiatal kárpátaljai alkotók Razzia (Ungvár, 1993) című antológiájának összeállítója. Szerkesztője volt, 1991-97 között a Nemzetközi Előkészítő Intézet irodalmi, kulturális folyóiratának, a Tiszavirágnak, valamint a Szociopaták - szintén budapesti - egyetemi folyóiratnak 1993-1995-ben. 1998-tól a Véletlen Balett c. folyóirat szerkesztője. Önálló kötete, az *Álarcosbál* 1995-ben látott napvilágot, Ungváron.

Tarján Tamás

A SZONETT TIZENNEGYEDIK SORA

(Nyílt Fórum, Egervár, 1998. november)

Drámaírók és színházi szakemberek találkozója - idén ezt a megnevezést használta (legalábbis ezúttal négy színművet közreadó füzet sorozatában) az a tanácskozás, melyet lassacskán másfél évtizede Nyílt Fórumként ismernek mindazok, akik figyelemmel követik a hazai drámakultúra alakulását. Az alcímszerű önmeghatározás pontos, de hiányzik belőle a drámaírók *fiatalságára*, valamint a *dramaturgok* lényegi szerepére történő utalás. E majdnem másfél évtizedes múltú - és évről évre, november-december fordulóján folyamatosan létrehívott rendezvényt a dramaturgok céhe kezdeményezte, a kritikai kar egy része támogatta, kutatók, elméleti emberek kértek részt tevékenységéből, s kezdettől a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház a bázisa, patrónusa, valójában a házigazdája. S bár a fórum nem idegenkedik a tág horizontú kitekintésektől (keresi a nemzetközi tendenciákat, összefüggéseket; érdeklődik a hangjátékműfaj helyzete iránt; elemzi-értékeli a médiavilágból érkező esztétikai kisugárzásokat stb.), legfőbb célkitűzése a fiatal magyar drámaszerzők pályára - azaz színpadra - kerülésének szakszerű, közös segítése. (A *Pannon Tükör*, lokális elköteleződésének és átfogóbb elveinek engedve, az utóbbi esztendőben rendre tudósított a koratéli egervári és egerszegi „drámanapokról”).

A tanácskozás ebben az évben is az előkészítő bizottság által választott, s a Fórum füzetében kinyomtatott darabok szemlélésével - irodalmi, illetve színházi aspektusból történő analizésével kezdődött. Mindezt eszmecsere, vita oldotta át a szekciók munkájának megalapozásába. Másfél napon át ugyanis elméleti és gyakorlati szakemberek irányította kiscsoportok dolgoztak egy-egy szövegen és szöveggel. E műhelykísérlet során semmiféle kötelezettség nem hárult sem a szekcióvezetőkre, sem a zanzásított próbafolyamat résztvevőire. Magukra az írókra sem - Borbély Szilárd, Németh Gábor és Venyige Sándor is jelen volt a textusok „élveboncolásánál” -: tetszés szerint latolgathatták a művek egészét, vagy részleteit, eszközölhettek módosításokat és átírásokat, készíthettek (volna) variációkat egyes jelenetekre. A kollektív bölcsességet a munkacsoportok élére állított rendező tartotta kordában. November 29-én, a zárónapon úgynevezett demonstrációk adtak nyilvános bizonyosságot az összességében mintegy tizenhat-húsz órányi, pragmatikus töprengésről. A drámafragmentumok lényegében felolvasó-színházi prezentálása szembesítette a nyitó előadások megállapításait, a vitákban elhangzott véleményeket, továbbá a mégoly röpké próbákon le-sűrhető tanulságokat.

A Nyílt Fórum Füzetek '98 lapjain Tadeusz Slobodzianek lengyel író *Ilija próféta* című színműve a kipillantást szolgálta. A fordító, Pászt Pat-

ricia, valamint a tapasztalt szakember, Bába Krisztina a kortárs lengyel dráma megismertetése céljából külön ülést szervezett, melynek sajnos sem a rendezvény feszített időbeosztása, sem a mostoha időjárás nem kedvezett. (A megérkezésünkig fületlenül hagyott egervári kastély vaskos falai csak a most is meghitt, népes estebédre melegedtek át igazán. Talán még sosem tartott ki ilyen szép számú résztvevő. A William Shakespeare emléket idéző, titkos szavazással odaítélt Vilmos-díj [értsd: egy üveg Vilmos körtepálinka] átadására is ekkor került sor. Tényleg szoros versenyben - három voks előnnyel - Borbély Szilárd alkotása találtatott a legjobbnak. A késő este „drámai eseményt” is tartogatott. Ha híreink nem csalnak, dramaturg lányaink és asszonyaink egy csoportjába szokatlan eréllyel nyitotta [törte] rá az ajtót a kastély diszkójából kiáramló fiatalok egy maroknyi csoportja, a magyar dráma helyzete iránti, szokatlanul intenzív érdeklődésről téve tanúbizonyságot.)

Az előkészítő bizottság az idén szerényebb kínálatból válogathatott, mint az a kezdeti esztendőben még általános volt. Bár 1998-ban több nagyszabású drámapályázat zsűrije is eredményt hirdetett, a sok tucat darab felgyülemelése se nagyon segített (részint azért nem, mert a bemutatásra elfogadott kéziratokat általában nem tárgyaljuk meg, hiszen ez az érdekelt színház munkája, terveibe való előzetes „beavatkozásnak”, kéretlen tanácsadásnak is minősülhetne.) A dramaturgok asztalán manapság - úgy tűnik - kevesebb reményteli mű és adaptáció kereng, mint mondjuk fél évtizeddel ezelőtt. Ennek ellenére a nyolcfős testület nagyjából egyhangúan szemelte ki a Nyílt Fórum anyagát.

Noha ez sosem volt prekoncipiált célkitűzés, a három dráma között bizonyos karakterbeli rokonságot is sikerült fölfedezni. Soltészky Tibor, a ceremóniamester azzal harangozhatta be - legyünk pontosak: a jól bevált színházi kellékcsevegővel a kezében - a darabokat, hogy azok a „műfaji határátlépés” megjelenítői. Borbély Szilárd *A kamera.man* című drámája nemcsak verses formában íródott, de egymást keresztező lírai kismonológok együtteseként is felfogható. (A „drámai jambusok”-at író költő Borbély tehát néhány év alatt, Dobák Livia dramaturg, Pinczés István rendező és a debreceni színház buzdítására a költői szövetű drámáig jutott el.) Németh Gábor (Sas Tamással közösen jegyzett) *Presszó* című forgatókönyvéből érdekes film készült, melyet általában kritikai megelégedés és még nagyobb közönségsiker kísért. Képes-e ez a változatlanul hagyott szöveg, az apró jelenetekre tördelt, egy helyszínre sűrített történet a drámai műnem és a színpadi létmód törvényei szerinti viselkedésre is? - ez volt a kérdés. Végül Venyige Sándor színháza, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház felkérésére - a társu-

lat névadójának *Boszorkány* című színművéből készített átdolgozást (*Nap, árnyék, boszorkány*). Lévén a móríci alapmű is adaptáció - az *Erdély* részletei nyomán -, ebben az esetben az átdolgozás átdolgozása nyújtott példát a többszörös műfaji határátlépésre.

A három mű problematikájának imént jelzett formai vonatkozása ugyan „menet közben” nem szorult háttérbe, a jellegbeli átcsapás tényénél azonban más összefüggések fontosabbnak bizonyultak.

Az első ilyen összefüggés valamely redukciós technika alkalmazása a szövegek megalkotásában. Borbély - alkalmasint drámaírói tapasztalatlanságból eredően is - egyáltalán nem konkretizálta címszereplőjének, a kameramannak a kilétét. A japános porcelánarcú figurák (Egyik férfias figura; Másik - gyerekes figura; Valaki - nőies figura) és a Mindenféle elnevezésű bábok mellé rendelt címszereplő „jön-megy, dolgozik; kamerája egy zárt láncú videorendszerre csatlakoztatva kivágatokat közvetít a teremben elhelyezett monitor(ok)ra”. A már a nevekből érezhetően is dekonkrétizált - az emberi princípiumokra: a férfi és a nő mellett a „kvázi-gyermeki” princípiumra visszametszett figurák között és a nem uralt sors, az élőhalottság, a vizionárius minthalál közepette a csupán az instrukciók szintjén elképzelt kameraman súlyos kérdőjele, tehertétele, titokzatos, ám jelentéstelen (mert túlzottan sokjelentésű) „Istene” a drámának. A drámakoncepciót tekintve a színházi előadás rendezője semmiképp sem képzelhető a kameraman helyébe, mert színpadi „mindenható” esetleg lehet, de drámai „mindenható” nem (s akkor még a kameraman jelenlétének, mozgásának koreografikus és egyéb gondjairól nem is szóltunk). A *kamera.man* felemelő, szakrális-ceremoniális posztabszurd végjáték, három plusz néhány szereplő (plusz az „operatőr”) interperszonális együttlétének és egymásraultalságának intim nyilvánosságában, egyértelműen Nadas Péter redukált struktúrájú, ám monumentális világteljségű darabjainak dramaturgiáját követve. Véleményem szerint a címalak drámai-színpadi létének dilemmáját, a figura megoldatlanságát teljes mélységében csak maga az író érezte. Pinczés István, az 1999. szeptember 25-re ígért debreceni premier rendezője talán túlságosan is bíz a színház beszerezni remélt, professzionális videoapparátusában - pedig a kérdés nem műszaki, hanem esztétikai.

Németh Gáborék bevallottan az anyagi források szegénysége miatt - egyben filmkészítési utat, kalandot keresve - választották a *Presszó* „filmszerűtlen” (egyetlen helyszínes, egyetlen kamera) kidolgozását. Az időmúlásokat a forgatókönyv az instrukció-minőségben álló, de némiképp a szöveg részeként is olvasható, ismétlődő *Leblende* műszavak hordozzák, fedik át technikailag, *Leblende* a színpadon is lehetséges (világítási vagy más effektusként), de ezekhez a villanásos változásokhoz szükséges gyorsöltözéseket stb. már nem lehet megvalósítani. A *Presszó* alkotói és a team résztvevői hosszas viták után úgy találták, hogy noha a forgatókönyvet

egyben drámai karakterűnek, potenciális drámának is vélik, bármiféle színpadi megvalósítás kimunkálására a Nyílt Fórum keretei közt képtelenek. Németh Gábor szerint előbb-utóbb valamennyi szereplőjüknek „a Kerepesi temetőben kell végezni” ami alighanem azt jelenti: kontinuos színpadi funkciót nem nyerhetnek, ezért - a film tényleges halottjait követve - „kihalnak”, kihalnának a drámából. A záró demonstráción a forgatókönyvíró, a rendező, valamint Radnai Annamária dramaturg ült a Zalaegerszegi színházról „kapott” színészek helyén, egy presszóasztal-díszlet mellett, hogy bejelentsék: csak úgy tiszteséges, ha konklúziójukat tárják a tanácskozás elé, ám semmiféle részletet nem prezentálnak. Ez karakán dolog, csak az indoklás maradt el: ha így áll a helyzet, miért tekintik drámának (is) a verbális leleményekben tobzódó, remek lélek- és alakismeretet kirajzoló szcenáriumot?

Venyige Sándor úgy igyekezett megszabadítani a stílris és szerkezeti hanyagságtól Móríci egyik legingatagabb (az író életében be sem mutatott) drámáját, hogy nagy százalékban mégis a móríci mondatokból építkezzék. A *Boszorkány* és A *Nap árnyéka* együttes felhasználásával egy - Merő Béla eredeti megfigyelése szerint részben brechti! - színművet hozott létre. Nem kizárt, hogy munkája során a démoni csábító Báthory Anna-Máriát túlságosan is kivonta a drámai erőteréből, a vívódó-vergődő politikus-férfi Bethlen Gábor Péter mellől. Ezzel felértékelte a különben is - szükségtelenül - meghaló-feltámadó Károlyi H. Zsuzsannát, a testi varázssra képtelen, okos és erkölcsös feleséget. Az eredmény? A mellékszálakat biztos kézzel gombolyító, a beszéltetésben helyenként elsőrangú dráma (tragikomikus színezettel), amely összeveti a politikai morált a magánéleti morállal, illetve Bethlen államférfiúi cselekedeteit és szerelmi, szexuális preferenciáit akaratlannal is egymásból-egymással magyarázza.

Ha nem is teljesen, de egyetértett a Fórum abban, hogy a három darab a világ elsajátítását, egyben az identitással kecsegtető ön- vagy énsajátítást a létezés szexuális birtokbavételéből vezeti le. Borbélynál a princípiumok egyszerre elvont és brutális találkozási (így a homoszexuális aktusra való utalások, vagy még inkább az élő és a halott, az ember és a bábu közötti testi kontaktus: általában az organikus és nem organikus halmazok fölcserélése rímelve az esemény és a mozgóképen láttatott esemény fölcserélhetőségévei-viszonosságával) mindvégig szexualizálja a halál extázisába futtatott, a transzcendenciát fizikai misztériumként is föltáró alkotást (párhuzamos elemzést érdemelne az évezredek óta sokszorosan telített rózsá-metaphora és a nemzőszervek megnevezésének-szerepeltetésének drámaírói-költői gyakorlata). Németh három hősnője szinte mást sem csinál, mint szeretkezik. Több hím kettejüknek vagy mindhármójuknak közös, reménytelen birtoka. Egész életek épülnek a testiségre mint a világ-„leigázás” - mint az *élés* - egyetlen maradék formájára. Venyigénél Bethlen a tökéletes szerető Anna-Mária teste és a beteg, hideg Zsuzsanna *anti-*

teste közötti — nem kétséges és mégis képtelen választásban politikailag is választ, Erdélyről dönt (relatív jó) és önmagáról dönt (relatív rossz).

Aszexuális aktus formájában megeső világelsajátítás még nem esztétikai forma. Az egész világgal való szeretkezés pótcselekvését verbalizálni kell, sőt esetleg beöltöztetni más művészi közvetítő rendszerekbe. Borbély a drasztikus líraiság mellett dönt. Szövegének emelkedett, szemérmes nyersége az aktus hűlt helyét jelöli ki, a múlt időt vagy soha-időt, melyben a lénygszerű, világszerű eseménynek végbe kellene (végbe kellett volna) mennie. A *kamera.man* mindvégig és teljességgel szimbolikus szinten, poétikusan működne, ha a remekül kiesztelt, ám ki nem talált (íróilag nem véglegesített) címszereplő nem rántható vissza a jelen profánul vizuális, tolakodóan kép közegébe. E tolakodás helyébe ösztöneink a rejtekezést kívánnák, holott a média-kulturális kitárulkozás akár az önismeret fokozására is alkalmas (vagyis nem csupán manipulatív hatású, ha valaki lát is, nem csupán néz).

A *Presszó* a szlenges közbeszéd poentírozó szférájának üdítő alpáriságában járhatja a dialógusokat. Parti Nagy Lajos vagy Egressy Zoltán drámairói törekvéseivel rokon ez a forgatókönyv. A világ szexuális bekebelezésének illúziója a róla való beszéd csődjében, az önmaguk ellenkezőjéig lepusztult szavak nihilkacajos vitustáncában lepleződik le.

A *Nap, árnyék, boszorkány* - a bevezető jelenet-összefoglalók, „kopfok” részleges kivételével - archaizálva és „móriczizálva” tárja a néző elé a hiperszexualitás és a frigiditás egyként kétségbeejtő végleteit. Borbélynál a táplálkozás érintőlegesen helyettesítheti a szexualitást. Némethnél a *presszóban* lehetséges evés-ivás mint kísérteimiségi-kispolgári magyar dínom-dánom övezi a szemünk láttára megkezdett szeretkezéseket, a nyílt színi utójátékokat. Venyige Sándor megy e téren a legmesszebbre, a falást és vedelést az önmagából kivetkőztött szexualitás metanyelveként, metajelenségeként kezelve.

Mindhárom drámánk kriminalisztikai eset- és esemény-sor. Borbély Szilárdnál a megsemmisülés erőszakos okai és kiváltói ugyan homályba vesznek, de univerzális vagy ontologikus értelemben botrány, bűntény megy végbe (melynél esetleg épp maga az áldozat segítkezik, avagy éppen ő a gyilkos is). Németh Gábor több bűnügyi szálon mozgatja azt az epikus anyagot, amely kordokumentáló háttérként feslik ki a három nő inkább csevegésre és az egymással való szexuális hadviselést csatározására szorítókozó, az életen csak átfutó léte mögött. Venyige Sándor darabjában Bethlen úgy hazudik, mint a vízfolyás, törvényeket rúg föl, közvetve ő a gyilkosa szeretőjének-mindenének - csakhogy Erdély viszonylagos függetlenségének valóságosságát vagy fantazmagóriáját fönntarthassa.

Esorok írója igencsak becsüli mindhárom szöveget, ám mindháromban kardinális hibát is lát. Ezt a hibát - korántsem szakszerűen a *Presszó* egy elírásával, vétésével igyekszik szemléltetni. A három nő egy groteszk nyelvi szituációban hirtelen lab-

darúgó-szakembernek mutatkozik, egykori híres játékosok nevét és góllövő hőstetteit sorolva. (Bár ők beszélnek, aligha kétséges, hogy ez az író saját kultúrájának, a XX. századi sportmitológiának az önreflexív és önironikus megnyilvánulása.) Szóba hozzák a Ferencváros egykori jobbszélsőjét is, aki máig emlékezetes irdatlan nagy, továbbjutást jelentő kupagólt rúgott (*kúrt be*) a Manchester United-nek az Üllői úton (s aki éppen a XIV. Nyílt Fórum előtt harminc évvel, 1968. november 27-én lépett pályára utoljára a Fradi színiben, a Diósgyőr ellen - hogy a krónikás is fitogtassa egy kevésbé önreflexiós hajlandóságát). Ez a Karába *Antalnak* mondott csatár azonban Karába *János* volt. Németh Gábor apja kiváló futballszakemberként, újságíróként és edzőként ismert máig. Fia díjat alapított az emlékére. Németh maga is érti, szereti, íróberkekben ma is magas fokon űzi a focit. Tehát ekkora tévedést akkor sem engedhet meg magának, ha csupán a memóriája csalta - és az adatellenőrző lustasága büntette - meg őt. Egy *antalyi* elcsúszás a teljes önreflexív nyelvi építmenyt leomlasztja (mert nem a *presszó*beli lányok tévednek, hanem az őket itt maga helyett beszéltető szerző!).

Borbély Szilárd csak a dráma kétszeri kinyomtatása után hajlott arra, hogy a kameraman megformálatlanságának kérdését mint dramaturgiai elcsúszást fogja föl. De hajlott rá. Németh Gábor szánta-bánta az „antalyi” hibát; nem fedte föl, miért tartja drámának nem-dráma forgatókönyvét. Ám ezzel önmagát kötelezte a válasz megadására (vagyis a jómagam szerint is megvalósítható színpadi változat kidolgozására; persze, csak akkor, ha lesz megrendelő színház). Venyige Sándor a bethleni konfliktus alul- és *helyett-motiváltságát* elsőként maga következtette ki a Nyílt Fórum idején. Kikövetkeztette; nyilván szándékában áll a javítás.

A drámairók és színházi szakemberek tizenharmadik tanácskozása nem volt folyamat-betetőző esemény. Egy volt a tizenegyből. Ennek ellenére „befejező sornak”, mondjuk egy szonett tizenegyedik sorának érzékelhető (a szonett köztudottan az európai lírai hagyomány leginkább világteljeségű, világstruktúrájú műfaja, de ismeretes dialogikus, a drámaműfajjal összefüggésbe hozott értelmezése is). Úgy tűnik évek óta mondogatom, mondogatjuk -, a szerencsés tradíciókat és a baráti vitaszellemet megőrizve valamit változtatni kell a metódusokon. A demonstrációk még a pár éve megújult gyakorlat szerint sem nagyon érik el - szerintem a céljukat. Deklaráltan szabad formájuk ellenére jellegük tisztázatlan, s ezzel *visszafelé* is negatív befolyásolják az elemző és próbamunkát. Az 1999-ben felálló előkészítő bizottság dolga lesz, hogy fontolóra vegye az esetleges módosításokat.

1999 novemberében talán egy „új szonett” első sora jelenik meg a hazai dramaturgia fehér papírlapján. Ha nem: hozzáírunk még egy sort a nem lebecsülendő eddigiekhez.

Hiszen létezik tizenötösor, úgynevezett farkaszonett is.

Borbás György

BEDŐ SÁNDOR MŰVÉSZETE

*„Gondolkodni érdekesebb, mint tudni,
de messze nem olyan érdekes, mint látni.”
(J.W. Goethe)*

Bedő Sándor 1950-től Zalaegerszezen él. A Pécsi Tanárképző Főiskolán végzett, s a Képzőművészeti Főiskolán is oklevelet szerzett. 1977 óta a Művészeti Alap Fiala Képzőművészek Stúdiójának tagja. Művei számos kollektív kiállításon szerepeltek. Munkássága a magyar grafika szürrealisztikus irányához kapcsolható; az egyes konkrét tárgyak és jelenségek lapjain áttételes, szimbolikus jelentést kapnak. (Művész-életrajzok Kortárs magyar képzőművészek, 1985)

- Bedő Sándornak két éve volt nagy gyűjteményes kiállítása, betöltötte az 50. életét. „Lássátok, íme a termés - eddig jutottam!” - mondhatta volna.

- Magam is megdöbbenem a kerek számon. Nyálkás sikló az idő, nem figyeltem rá, így számvetésre sem gondoltam. A gyűjteményes kiállításom jó húsz évet ölelt. Az éves termésem általában nem nagy, hisz harminckettéve iskolában ragadtam, tíz hónapomat a gimnáziumi tanítás köti le. Passzívan persze akkor is fejlődik az ember, ha nem rajzol, nem fest. A gyerekek közt is mindennapi használati eszközöm a szem. Egyébként nem is a fejlődés a jó szó. A kiterelvényesedés talán.

- *Én úgy tudom, valamennyire az irodalom is az érdeklődésed homlokterébe tartozik. Legalábbis eredendően...*

- Így van. A Pécsi Tanárképző Főiskolán magyar szakot is végeztem. Közös ismerőseink közt, tanáraink közt szerepeltek pl. dr. Ördög Ferenc nyelvész, vagy Kovács Lajos, Németh József, akiktől sokat kaptam emberileg is.

Kisgyermekkoromból akadtak előadó-művészi adottságaim is. Az évenkénti Helikoni Diánapokon gimnazista koromban Balázsovits Lajos volt pl. a szomszédvárosi riválisom. Ő a Landlernek, én a Ságvárinak szereztem aranyérmeket. Lajos színésznek jelentkezett, egyből fel is vették, én tanárképzőbe. Ő beszélt rá, hogy egy év múlva én is próbálkozzam. Titokban Pestre szökdösve el is jutottam a 3., utolsó rostáig. Garas Dezsőt nem felejttem el soha, japán papucsban, nájlónhálóban 2 VIM-es dobozzal - nyugtatta az utcán izguló, eredményhirdetést váró színészdiasztrías bennszülötteket: „Nyugi-nyugi! Valami Bedőn, meg egy Kernen vitatkoznak, rögtön döntés!” Szerencsére ez megtörtént. Amatőr színészként egy darabig részt vettem Merő Bélával a Reflex Színpad létrehozásában, beindításában. A mai állandó színház is egy kicsit e színpadra épülhetett.

- *Igen, a Reflex ma már a legszebb évein, a tőponton túl van talán, de még él. Nem véletlen, hogy szóba hoztuk az irodalmat, hiszen több oldalról is lehet közelíteni ezt az 50. életet. Például mint közgondolkodó szemszögéből, aki érzékeny, aki*

környezetének eleven szemlélője, bíráló és kritikus. Talán majd erről is kell beszél-nünk. Aztán a festőről, és hát a grafikusról is. Azt hiszem, hogy az utóbbit vállalod, az exlibris-ek ürügyén. Természetes, ne ragaszkodjunk az általam emlegetett területekhez, ne legyen az vezérfonal, próbáljuk továbbmondani a történetet.

- Még tanárképző főiskolás voltam, amikor olyan szerencsém volt, hogy húsz évesen nyári alkotótelepekre járhattam. A pécsi Lantos Ferenc, Kele Sándor bácsi köteleztek el e pályára. Szok Iván festőművész beszélt rá - e telepeken együtt dolgozva, hogy tíz képpel jelentkezem a Fiala Képzőművészek Stúdiójába, felvételre. Ez sikerült, s igen komoly országos kiállításokon szerepelhettem velük Szegeden, Pesten a Múcsarnokban, a Nemzeti Galériában, jó szakmai visszhanggal. Ez igen nagy dolog volt, hisz egy amatőr nagyon-nagyon nehezen juthatott be a „profik” zárt világába. Közben Balogh mester képzőművészeti főiskolai kurzusát, meg egyéb vizuális neveléssel kapcsolatos tanfolyamokat is elvégeztem. Persze a nyári művésztelepek, egy drezdai és egy lipcsei tanulmányút is sokat jelentettek. Több éve már - kemény felvételi után - a Képző- és Iparművészeti Szövetség festő szakosztályának is rendes tagja vagyok. Kiállításaim? A kollektívek idehaza és sok európai országban megszámlálhatatlanok, az önállóak száma negyedszáz körüli. Hivatalosan tehát festő vagyok, festek is bármivel, ami van, s ha idő és mód van rá. Az ex libris rajzolás pár évig - 4-5 évig - tombolt nálam, ez kis teret, kevesebb időt kíván, esős hétvégét, éjszakát, tanítási szünetet. Illusztráltam néhány könyvet is, de a megrendelők nem halmoztak el.

- *A rézkarc szólított meg. Ezek az ex libris-ek technikailag igen gazdagok, azt hiszem, hogy itt a grafika majdnem minden ága megjelenik.*

Igen. A szítán és a könyvaton kívül azt hiszem, minden technikát kipróbáltam. Nagy méretű színes, több dúcra nyomott fametszettől a monotípiáig, linómetszeteig, rézkarcolásig a hagyományos eljárások - egyedi rajz, akvarell, pasztell, olaj, kvas, akril, - mellett.

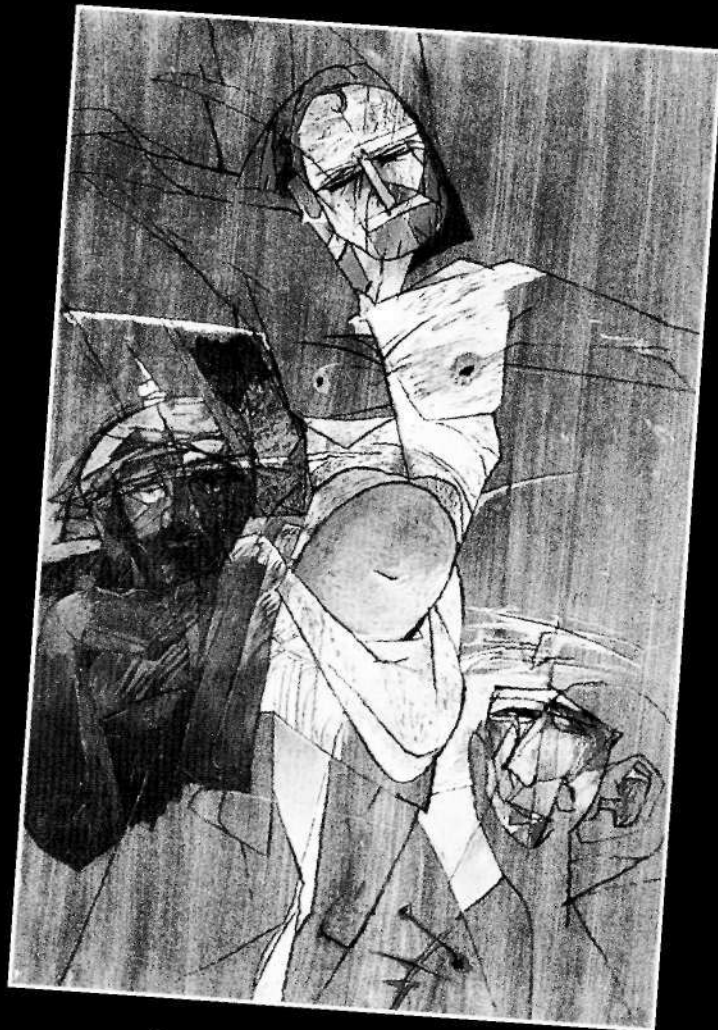
- *Amikor itt a technikai tökéletességet, briliáns megmunkálást szemléljük, fölfigyelünk arra a szellemi háttérre, amihez Bedő Sándor vonzódik, ami*

• Repülés •

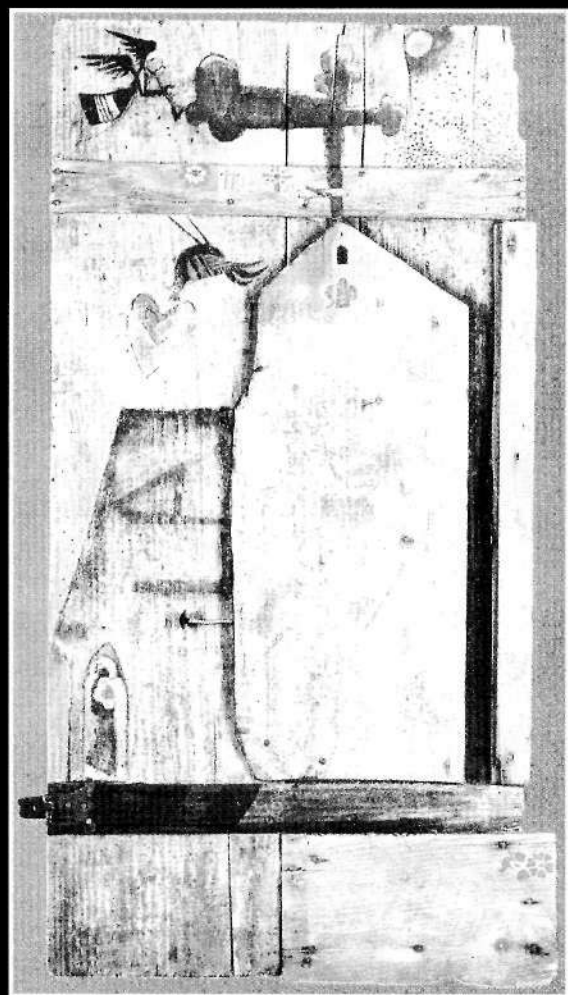
• Teátristák •

• Zöld korpusz •

• Korpusz madarakkal •

• St. Stefani oltár •

• Keleties kép •

megjelenik az *ex libris*-eken. Akár alkotókra gondolok, akár a tematikában más területekre.

- Az *ex librist*, e a kisgrafikát gyűjtők köre egy külön világ, zárt világ. Dipersonális, kétszemélyes ügy melynek egyik oldalán áll a megrendelő, a mecénás, a gyűjtő, a másikon az alkotó, a legtöbbször művész. A „mi” Albrecht Dürerünk 1511 -ben Prichkhmeiernek már metsett ilyet, s ez ma is így van, igaz e cédulagrafikák, könyvjelek már nem az eredeti funkciójukat töltik be. Maximum száz darabos sokszorosításuk révén csereanyagot, kiállítási célt is szolgálnak.

Gondolom az általad is ismert nevek ragadtak meg, Németh János keramikusé, Szabolcs Péter szobrászé, Stefan Gálics (Öcsi) korán távozott lendvai grafikusművészé, az alsólendvai - zágrábi Gábor Zoli polihistoré. Az ő nevükkel készültek, szeretetből készültek, kicsit kultúrreklámmal, ahogy Horst Scwab kuseli kollégám, barátom lapjai, vagy Ludwig Grub szürrealista szobrászéi. A Somogyi Győzőnek készült rajzok azon apropóból készültek, hogy a több mint ezer évig Zalához tartozó Észak-Balaton, ezen belül a Káli medence eredeti iratai, viaszpecsétjei a megyei levéltárban található.

Ezeket lefotózni lehetetlen, a töredékeket az emberi szem, ez esetben az enyém még rekonstruálni tudta. Falupecséteket, kismesesi címereket, mészáros mesterek, más polgárok heraldikus jeleit. Gondolom a „Zala megyei Könyvtár Könyvpártoló Egyesülete”, vagy a „Zala Art vásárlójának” feliratok egyértelműek, hogy miről szólhattak.

- *Somogyi Győző itteni megjelenése és letelepülése a táj és a települések arculatát visszaemelte a múltjába, a tiszta, hiteles, igaz múltjába. Akár építészeti, akár tájelemek megformálásával, helyreállításával, nagyon tisztességes végigvitelével, akár a szellemi kisugárzásával.*

- Csodálatos szellemi összefogás történt ott, ahol építészekről a festőkhöz, színészekről a zenészekig együtt tudnak élni a „tükéssel”. A Cseh Tamás megvásárolta parasztházban pl. szép órákat töltöttünk énekléssel, zenéléssel. A Pestről, máshonnan „jött-mentek” hozták vissza a bennszülöttek már elveszett múltját, arcát.

- *Bedő Sándor bekerült az ex libris gyűjtők áramkörébe, vérkeringésébe.*

A kis provinciális árpád kori templomokról készült rézkarcaimat nézegeted. A bödei 1220-ból való templom ugyanúgy Európa része és kincse, mint a kallósi kerektemplomocskák, a szentmihályi templom lovag szobra, a kehidai temetőkápolna vagy a párizsi Notre Dame. Feltétlenül igazad van abban, hogy e műfaj nemzetközi, az én lapjaim közt is akad Amerikába megrendelt munka, ahogy a Salone del libro Torinóba készült 1989-es, vagy a D'Annunzio tiszteletére készült lapok, vagy Jan Baetsen hollandiai szobrásznak készített metseteim. Fiktív munkák is vannak pl. Konrád Lorenznek, mert én is szeretem az állatokat.

- *Zalához visszatérve azt hiszem, talán ezekről a szép templomokról kellene szólni.*

Egy Zaláról leszakadt város, Tapolca polgára Kundermann Jenő műgyűjtő kért meg zalai templomok megrajzolására. A nagyobb gyűjtők témákra specializálódnak, az övé a szőlő, bortermelés és a templomok.

- *Szívesen időzik Bedő Sándor az ex libris-eknél, de azt hiszem, visszatérhetünk a festészethez, mert a festészetben beszélt formanyelve is visszaköszön az ex libris-ekről.*

- Ha felnézel a falra, ott is szürrealisztikus motívumokból építkező festményeket látsz. Ha véletlenül figurálisak, vagy a címből sejthető a csak jelzett figurális, akkor olyasmi gondolat forgalmazódhat meg - bár a téma még nem tartalom, nem üzenet -, hogy mindenütt ott van a természeti indíttatás. Mélylélektani okát nem tudom, nem is keresem, de látod, milyen sokszor szerepel a madár. Az *ex libris* megtervezendő, az én festményeim ellenben nem tervezettek. Elindulok egy motívumból, s hagyom, hogy váratlan fordulatok, kalandok, drámák során megszülessen valami. Ami a kép.

Iszonyatosan sajnálom azt a szellemtelenséget, ürességet, amit pl. a „megtervezett” vonalzóval megszerkesztett konstrukció kifestése jelenthet, vagy a látvány szolgáló lemásolása, az imitáció jelent. Igaz, néha abba az abszurdításba kirándulok magam is, hogy tüccsel abszolút fotografikus hűséggel megfessek egy kinyílt virágot, mint a bogár ahogy belebújik a porzóiba, bibéjébe, s eltéved a szíromlevelei közt.

A kép, amit épp nézel Barcson készült, sivár építészeti környezetben, hetes esőtől betonba beszorultan, ahol a paneliskola egyetlen valamirevaló látványa egy elhullott darázs volt. Ebből született egy drámai, pontosabban tragédiát sejtető kép. Kettő hónap múlva be is csapódna a város mellé a szerb gránátok.

- *Munkásságodnak, emlékezetem szerint, volt a konstruktívizmushoz jobban kötődő időszaka. Gondolok a nyomatszerű, montázszerű munkákra. Melyek mondjuk a repülést, a lepkét megelőzték, melyek archaikus szimbólumokból építkeztek. Amennyire ezeket én föl tudom idézni.*

Igen. Magamban is tudatosodott a dolog, hogy az organikusan induló, így fejlődő képeimbe a legvégén mindig odakerült valami konstruktív, szerkesztett elem, ha más nem, egy horizont. Rájöttem, hogy ez ellenpontosító alkatomból ered. „Rendtelenség” mellé kell nekem a rend, harsánysághoz a csend, organikushoz a geometria.

- *Szívesen emlékszem én is a kisméretű képekből applikált együttesre. Az a madarak vagy a lepkék témát idézte?*

Nem, nem. Illetve is, is. Valószínűleg a kis szörnyecskeimre gondolsz. Ez egy jó korszakom volt. Kis, 15-ször 15 centis négyzetlapocskák csorgott, fröcskölt, elmaszatolt olajfestékes esetlegességeit kihasználva kis állatocskákat, emberszerű lényeket alakítottam, hosszabb töprengés után. Ezek néha emberi attributumokat, státuszjeleket diplomatatáska, nyakkendő, szemüveg, kaptak, még több jelentésréteget nyerve. Ezekből állítottam össze a triptichonokat, vagy 3x3 lapból, rekeszekkel tagolt nagyobb képeket. Groteszk, abszurd olajfestményeket.

- *A síkból a térbe is el-elkalandoztál a talált tárgyakat színekkel gazdagítva, artikulálva.*

- Természetesen a tér, a plasztika is érdekelt. Szoborszerűségeket is elkövettem. Gondolom, kiállításokon látható olyan fagyókereket, melyeket a Gébárti tó vízből mentetem ki, amikor 4-5 éve leapadt. Ezeket az idő és az elemek alaposan átfőrték, kevés beavatkozás, konzerválás és

festés kellett csak, hogy átlényegüljenek, új jelentést hozzanak. Érdekes korszaka volt ez a pár év az életemnek, melyet a Gébárti Nemzetközi Alkotótelepen töltöttem.

- *Ha már az a korszak szóba került, a televízióban Galántai Gyurkával volt egy beszélgetés a 60-as évek környékén. Ha az ő és társai mozgalmait idézzük, szóba hozzuk, akkor ez nem teljesen független Bedő Sándor gondolkodásától.*

- Őszintén bevallom, Galántai nevét bár hallottam, nem tudom hova tenni.

- *Vagyis ezt rosszul tudtam.*

- Sok merész újító van, sok 4-5 éve Amerikában már lefutott importált blöff is, nagy durranás, ahol a lufiban poshadt levegő alig volt. A média manipulációi túlzottan átláthatóak. Piac működik itt is, meg sztárolás, ügyeletes zsenik, művészet-parlamentek, művészetképviselők, ripacsok sűrögnek a színpadon.

- *Akkoriban az Iparterv csoport meg a Kilencek hozta azokat a mozgalmakat, amik a nyugat felé tájékozódást és az addig megtagadott irányzatoknak a befogadását, vagy legalábbis hazai népszerűsítését indította el.*

- Biztos, hogy Szemadam Gyurinak nagy szerepe volt ebben a hasznos, látóhatárt szélesítő munkában, de magam egyik csoporttal, irányzattal sem köteleztem el magam. Falkákba, csordákba, pártokba gyávák gyülekeznek, vagy hatalomvágyó akarnokok. Nem voltam pop artos, konceptes, pszeudós, újszenzibilis, new wave-s. Valami posztmodern ketrecbe biztosan beférnék, de igazából a magam útját járom. Ha végiggondolom, kik hatottak rám, az egerszegi születésű Vajda Lajos feltétlenül ott van a sor elején, ahogy Paul Klee is.

- *Vajda Lajost a hatvanas években a feledés homályából végül is egy egerszegi kiállítás emelte ki. Vajda Júliával történt megállapodás szerint, aki akkor szinte hitetlenkedve fogadta az oda érkező zalaiakat, hogy nem igaz, ez valami tréfa, hogy Vajda Lajos-kiállítást akarnak rendezni Zalaegerszegen. Létrejött a kiállítás, és megismétlődött. 1983-ban a Zsinagóga, Hangverseny és Kiállítóterem Vajda kiállítással nyílt, és akkor az a hír járta, hogy az Vajda Lajos-terem lehetne, de nem valósult meg.*

- Vajda Júlia keserű „tréfának” talán azért vélte, mert 10 évvel korábban fillérekért a teljes gyűjteményt felajánlotta a városnak. A kiállításakor az anyag háromnegyede már svéd tulajdonban volt, a maradék művek ára 2 milliós eredeti összegre emlékszem - már megszásszorozódott. Elpuskálták ezt is, mint más hagyatékot is. A városnak képtára ma sincs, s gondolom Egry Józsefünk sem sok van a Göcseji Múzeumban.

- *Nem sok, de egy-két szép képe valóban akad. Záróképpen a tanításról vagy az iskolához kapcsolódó élményeideiről is mondj valamit.*

- Jobb, ha erről nem beszélünk. Szomorú, hogy a vizuális nevelés a tantárgyi ranglistán a legutolsó. Van ugye a megszülető pici ember és a világ. Minden megismerés-elméleti mű úgy kezdődik, hogy a megismerésben, világ-megismerésben 82-85%-ban a látás, az iskolázható, vagy elsovasztható látás a domináns. Világtalan-vak emberek, bérmunkások tömegeit engedjük ki, mert az oktatási kérdésekben döntök, lefele meg a végrehajtók

soha nem láttak élő rajztanárt, elhiszik, hogy valami köcsögrajzoló, művészkedő bohóckodás a rajzóra, legfeljebb pihentetésre jó. Harmincszoros óraszám jut szavak, mondatok bemagolására, a megtanultak 3 évenkénti 85%-át elfelejtő oktatásra. A bámuló, néző ember persze manipulálható, terelhető, a látó ember veszélyesebb. Tizedében sem művészeti kérdéstről van szó a rajzórakon! A NAT is szép célokat jelöl, de az iskolák egyénileg dönthetnek, mit preferálnak. Vizuális kultúra, mozgókép, médiák, kommunikáció gyönyörű léggömbök.

Tiszavirág életű kezdemények, végső soron.

Lufik. 22 éve nem tudtam elérni, hogy gimnáziumunkban saját termem, legalább az elégséges elsőtíthetőségű, diavetítésre alkalmas szobánk legyen. Eddig a klasszikus gimnáziumban a 4 év alatt alig 100 db 45 percet kaphattak a tanulók. NAT-ozva ennyit sem adhatok. Nem tudom, honnét lennének, lesznek írásvetítőim, fotó masinám, laborom, írásvetítőim, videokameráim, lejátszóim, vágóasztalom, mindez egyetlen teremben - filmvetítőt, vetítőt nem is említek -, ha diát sem tudok vetíteni tisztességesen, évtizedek óta. Parasztvakítás. Mozkóképkultúra.

- *Végül a kiállítóművészről essen szó.*

Nem tudom, mire gondolsz. Meséltem a korai művésztelepek szerepéről, a Fiala Képzőművészeti Stúdiótagságról. Ha Zalára gondolsz, kissé keserű a szájízem, 6 évvel a jó szakmai visszhangú, pl. Bereczky Lóránt írta országos reflektálás után először Nagykanizsán jutott valaki eszébe, hogy az Erkel Művelődési Házban egy kiállítást kéne csinálni nekem. Ujabb négy év telt el, hogy Zalaegerszeg is észrevett. A fáziskésés alig évtizedes. Hogy azóta sok kollektív és egyéni kiállításom volt, említettem. Ebben 7-8 európai ország is akadt. Szívesen emlékszem a hollandiai Hengelóra, Kuselre, Pirmasensre Németországból, a Tropaiaack-ban, Ausztriában rendezett táboraink kiállításaira, a szlovéniai Alsólendvára.

- *Tervek?*

- Nem vagyok tervező típus. Nyomorogva is szabad ember vagyok. Nem kell sem mennyiséget, sem minőséget termelnem. Nem vagyok elkötelezettje egyetlen piacozó stúdióknak, körnek sem. Galériások nem szabhatják meg mit csináljak, milyen, egyáltalán, hogy csináljak-e. Magam döntök, hogy melyik alkotótelepi meghívásnak vagy kiállítási meghívásnak tegyek eleget, s hogy jó-e a kép, kizárólag az én szemem döntheti el.

- *Tehát, ha a két év előtti gyűjteményes kiállítás számolom, akkor most valahol fele úton tart ez a fajta megújulás, rákésülés?*

- Őszre van egy soproni meghívásom, ennek eleget tudok tenni, hisz ott már rég láttak, hacsak a közeli Wiener Neustadtban nem néztek nemrég Bedőt. Ismétlem magam, nincsenek különösebb terveim.

- *És a napi közérzet?*

- Napi közérzetem? Nem publikus. Rajzpedagógusi közérzetem, perspektíváim katasztrófálisak, s nem a gyermekek miatt. Ha a politikai élet, közélet undorító posványát nézem, keserű. Mint családapa, művész, közőnöm kérdésed, megvagyok.

- *Van még, amiről nem beszéltünk, amit fontosnak tartasz?*

- Azt hiszem, mindenről beszéltünk és semmiről sem. Legyen ez egy trafipax. Pillanatkép.

Heitler László

IRATOS HÁZAK A BALATONNÁL

Írást házon a Pápához közeli falvakban láttam először a Bakony nyugati oldalán: Nagytevelen, Homokbödögén, Bakonyjácón, Döbröntén, Gannán, Városlődön, Magyarpolányban például. Pár betű és szám volt a legtöbbször, monogram és évszám a szerepét illetően, vagy keresztrel egybekomponáltan az IHS hármasa, ennél több csak ritkán. A kettő vagy kétszer kettő betű meg a négyjegyű szám jelentésén a fejemet hosszan törni gyerekként sem kellett: a gazda vagy a gazda meg a felesége nevének kezdőbetűi, no meg az esztendő, amikor építették. Az IHS jelentését még az államosítás előtti gimnáziumi szecska a pápai bencéseknel, és László Keresztély osztályfőnököm latintanári szigorúságának eredményeként hamar megtanultam: Jézus Hominum Salvator, azaz magyarul: Jézus az emberek megváltója. A helybeliek jónéhánya - nem lévén sem a latinban, sem keresztény hitük jeleiben járatos - másként értelmezte. "Jézus Halált Szenvedett", vagy "Isten Házába Siess" hamarjában ez a kettő jut eszembe szó szerint a számos formula közül. Templomról, kálváriai stációról, útmenti Máriaképről vándorolhatott át e jel szívet vagy keresztrel társítva a házakra, akár a legegyszerűbbekre is, sokszor egyetlen ékeként a szerény méretű és formájú hajléknak.

Beljebb a Bakonyban Trabantunk jóvoltából 1964-től jártam sűrűbben, no meg a házakat illető szemlém is ekkortájt váltott át a festő témakereséséből díszítvényeik-formáik következetesebb vizsgálatára. Barnag, Vöröstó, Nagyvázsony, Öcs, Pula valóságos Eldorádó volt akkor még a magamfajtanak. A szolid jómód, melynek kialakulásával és erősödésével a falvak népe ezen a tájon is lakóházát igyekezett elsősül az új módhoz igazítani, a kezdeteknél tartott, de már elkezdődött. Atyai barátommal és földimmel, az író Tatay Sándorral sokat vitattuk ezt az egyszerre örömdetes és elszomorító jelenséget. Haladó politikai tette nincsen lehetőség, de dolgozni, építeni lehet, és most ez a fontos -- így összegezte ismétlődő eszmecseréink javát Tatay Sándor, aki a Badacsony magasán saját kis birtokán is ezt tette.

Régebbi példákra is rámutatott, de szó szerint, mert az író kinyújtott karja és uja a sziklák alól látható falvak templomának tornyát, meg a szőlőhegyek borházait vette célba, melyek a 18. és 19. század során épültek, eredményeként a gazdasági erősödésnek, gazdagodásnak. De távolabbiakra is kiterjedt a szemlénk. Elég volt neveiket sorolni Monostorapátitól Tótvázsonyig, Noszloptól Márkóig, Nyirádtól Bakonytamásiig, Bébtől Zircig. Templom, paplak, kastély, kuria, neves parasztporta és rangos szőlőhegyi épület ismerősünk volt mind. A fölirattal, címerrel ékesek kiváltképpen.

A monogramos-évszám dísz után egész nevet találnom házak homlokzatán, de még annál is többet, örömteljes meglepetés volt. "Holzhauserr Jozeff 1850" ezt ovális vakolatkeretben Vöröstón olvashattam a ház elején. "Leitolt Franz 1855" - ez is ugyanabban a faluban akadt a szemembe. Az Aszófő melletti Vörösmáli szőlőkben a "Ham Wen 1860" jelzést íves ba-

rokk dísz fogja körül. A 18 meg a 60 között galamb büszkélkedik, ami igencsak ritkaság. Vászolyon pedig egész bizonyítványt találtam a négyszög és körív klasszikus barokk társításával keretezett mezőben, így:

EHA ZAT
EPETITE
NSMIKLOS
S AN DOR
1874

Mindahány közlendője nem volt ilyen világos számomra, de még most sem az, mert például a pulai Náci-hegy egyik pincéjén az 1878-as évszám előtt egy, mögötte meg két betű nekem még mindig titokzatos, holott a bencések említett neves iskolájában a német szót leírni és elolvasni a fölöttébb kacsaringós gótbetűkkel tanultam. A díszítménnyé nemesedett betűket persze már régen fölismertem, a gazda velük jelzett nevét meg derítsék ki a néprajzosok, helytörténészek...

A festő szemlélődött szememmel szülőföldem egyre tágabb köreiben akkor is, mikor már nem látványi témát kerestem, mi több: igazi festői feladatokat éppen akkor találtam meg. A díszítmény és az építészeti forma logikája, esztétikája, emberi közlendője érdekelt, nem a néprajz sok szempontja vezetett, bár azokról is hallottam harangozni, és le sem becsültem őket. Akkor sem, midőn - egyre jobban belesodródva a szakirodalom tanulmányozásába - kiderült, hogy az előttem vizsgálódóknak sem érdeklődése, sem szíve nem volt mindahoz, amit magam magamnak az első helyre állítottam. Pedig még nem is jártam addig Becén, Edericsen, Nemesvitán, Sziligetben, Szentbékállán, Lesencetomajon.

Szőlőhegyi öreg hajlékot vásároltunk 1967-ben ott, ahonnet szétnézve Eötvös Károly ezt a (szónoki) kérdést tette föl: Van-e még ilyen ragyogó foltja a kerek világnak?

A Balatonyörök-szépkielátói látképet évtizede már jól ismertem, de amire a szőlőhegyet járva bukkantam, az vele versenyző fölfedezésem volt. Iratos házakra leltem ugyanis. Hírmondóira a hely legfontosabb népművészeti értékének, a zalai népi építészet gyöngyszemeire.

Mi lesz velük? - jutott eszembe megtalálásukkal egyidőben. A szolid gyarapodás ugyanis létüket fenyegette; azok fordultak ellenük, akiknek ősei létrehozták őket. A műemléki hivatal, a tanács akármit mondhatott, inkább bőszítette, mintsem házuk eredeti formáinak ápolására, őrzésére készítette gazdáikat. Néztek engem is sokszor rajzoló-fényképező-érdeklődő portyázásaim során hivatali embernek, és amit nekik szánva hallanom kellett, azt hiába írnám ide, a nyomdafestékkal nem lenne társítható.

Volt némi alapja a gyanúnak, mivel ha szóltam, a házak értékéről, a védelem értelméről beszéltem. Igyekeztemnek haszna háromszor lett kézzel foghatóan: Adásztevelen, Lesencetomajon és Becehegyen a NAGY MIHL-pince ügyében. Az első két ház ma is áll, lakják, különlegességükre büszkék a gazdáik. A harmadikból 1998. novemberében, mikor utoljára láttam és fényké-

peztem, már csak a fala maradt, az októberben még rajta lévő fólíát letépte a szél. A hetvenes években özvegy tulajdonosa rábeszélésemre elfogadta a följújtáshoz, megőrzéshez kapható állami támogatást, megtoldotta a maga pénzével, rendbehozatta, szép és jó volt, örült neki, ahogy mi is, meg a szomszédság is, de hát örökké ő sem élhet... Most - hallom a romtól nem messze lakó építész házaspártól - a balatonyöröki önkormányzat "kötelezte" új gazdáját az "eredeti állapot megőrzésére". Arról, hogy az esők-havaknak meg a fújni ott nagyon tudó északi szeleknek az elaggott hajlék tavaszig végleg megadja magát, már "senki sem tehet..."

Miert siránkozom ezen? Új állja a régi helyét. Állítása felől nincsen kétségem, éppen annak a helye teremődik meg a természet erői által. A becei (és az országszerte) csinált újakról van tapasztalatom, balról és jobbro ott állnak tucatszám, az építészeti balfogások új keletű bizonyítékaként. Bajom az érték eltűnésével van.

Milyen értékről beszélnek?

Építészetről, látványbeliről, tájiról, faluképet jellemzőről, legfőképpen a gondolkodást meghatározóról. A szőlőhegyek épületei (és a falubeliek is) a tájba harmonikusan illeszkedtek. A tőkék sorai, az emelkedőn kialakított vágók, a meredek falak, a támasztó bástyái, mindezek fölött a koronázó erdők a hegy lábától a tetőig az észszerű gazdálkodás jegyeit ugyanúgy mutatták, mint a józan arányok megérzését és betartását; a szépre való törekvést. Ebbe a természeti egységbe az építészeti forma természetesen épül bele. Akármelyikre tekintek, az ész és a kéz azonos és összehangolt munkájáról van szó, ez olvasható le róluk száz-kétszáz év múltán is.

Miert írtak a házra, pincére? Gazdáikat a faluban és a hegyen járók mindegyike ismerte. A kivagyiság talán, vagy Veres Péter találó megjelölését használjam, a magunk megmutatásának szándéka készíthette az építőket-építettöket a homlokzatok beszédessé tételére. Ahol a fa volt a kéznél lévő építőanyag, ott faragott-festett-fűrészelt lett a ház eleje, ahol a kő, téglák, mészkő, homok, ott a vakolatdíszes. Az utcafront a külvilágnak szól, reprezentál - ahogy ma mondjuk. Az udvari oldal - oszlopos, pilléres árkáddal, kődisállással, su-

garas-leveles, cigányszeggel kivert fa ajtóval - a család és önmaguk megbecsülésére készült nem kis pénzáldozattal és alapos munkával.

Az építető és az építő ugyanaz az ember volt gyakran. A formát kőművesként, ácsként, asztalosként a templom, a kastély, a borház építésén dolgozva látta és tanulta meg. Amit ezeken a grófi, nemesi címer mondott, azt igyekeztek követni a köznépi házán a díszítőelemek. A rozetta, a fogrova, a kváder és lizéna, a tallér- és törpeoszlop-dísz, a madár, a rozmaryn, a csigavonal és a macsaklépcső, a Jézust és Máriát éltető betűkompozíció, a szív, a barokk csavart oszlopot síkba terítő keret, meg a sok szép kovácsolt vasrács az ablakokon, kilincsek, zárócsigák és forgók az ajtókon; hosszú a népi formai lelemények - átvételek vagy saját kitalálások sora, hálisten.

Jelentése és jelentősége volt mindnek. Olvasták, Jazaz értették a készítői és nézők egyaránt, mert egy közösségben éltek, eszük és szívük ugyanazt tudta és érezte. Kezüik nyomán hasonlóan formálódott a szőttes, a himzés, a faragott tükrös és mángorló, a keményfa szék és lóca, a nagy prés, a lakóház a faluban és a pince a szőlőben. Néhány községre terjedő formákat ugyanúgy találunk a Balaton zalai-veszprémi oldalán, mint nagyobb távokon áthatókat. Zala belső tájainak építészeti stílusát a rokonságot ugyanúgy megtalálhatjuk, mint a Bakony falvaiban létrejöttékével. Azonos tulajdonosok és azonos érzés- és gondolatvilág révén szívrogtak át a formák a földrajzi tájakon. A történelmi stílusok és a népi alkotó erő ötvöződését láthatjuk bennük.

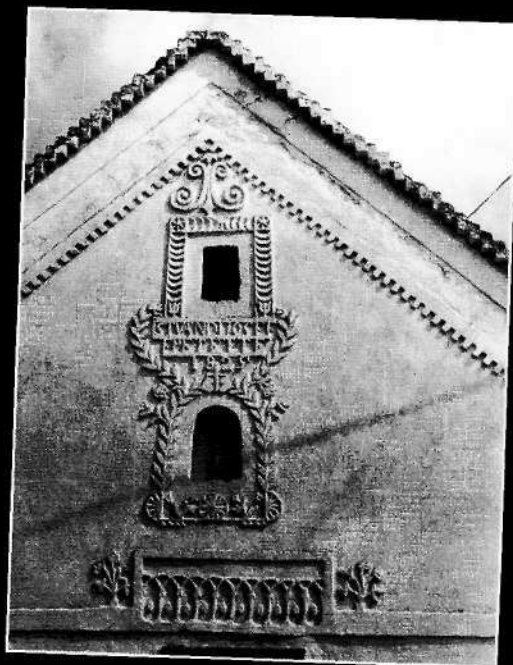
A faragott széket, az irókázott cserepet, a szőtest múzeum vagy magángyűjtemény őrzi. A házakat csak a helyszínen tarthatnánk meg; az iratósakból még egyet sem vittek skanzenbe. Hogy a megőrzés nem csak föltételezés, azt az itt emlegetettek közül a lesencetomaji, az edercsi, a vitai, a szentbékállai példák igazolják, miket öntudatos lakóik őriznek. Kővágóórsön, Kékkuton, Salföldön, Badacsonyban és még sok faluban járva láthatunk kitérő megújításokat. Terjed a régi szép házak megőrzésének divatja, csak lassan és későn. Ám ha a huszonegyedik órában vagyunk is, a kedvező változás megindult.

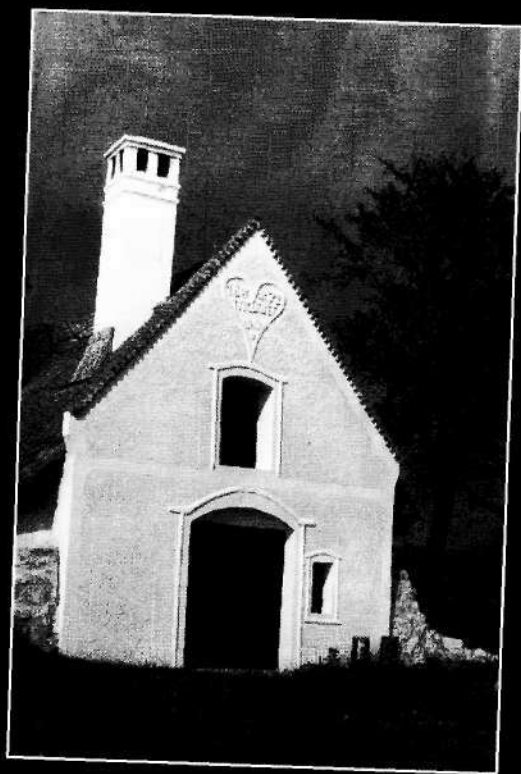
Iratos pincék Balatonedericsen

Nemesvita

Szentbékállya

Aszófő

Náci-hegy

Lesencetomaj

Szigliget

Vancsó Zoltán

Szilágyi Lenke

Sarkantyú Illés

SEHOL

Szilágyi Lenke és Vancsó Zoltán fotóiról

1997 májusában a Francia Intézet *Sehol* címmel fotókiállítás rendezett Vancsó Zoltán és Szilágyi Lenke képeiből. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy aktuális lehet-e egy kiállításról írni majd másfél év távlatában. Válaszom azért kategorikus igen, mert Szilágyi Lenke és Vancsó Zoltán munkássága mértékadó és járható utat vázol fel megkérdőjelezhető, de mindenképpen hiteles szemlélettel - a mai magyar kortárs fotográfiában.

Két hasonló karakterű, érdeklődésű fotográfusról van szó. Képeiknek egyenértékűsége már a kiállításon is zavart keltett a szemlélőben. S a fotók annyira erőteljesek, hogy csak másodszori, vagy inkább harmadszori végignézésre tűnt fel a más *passepout*, a „Szilágyis maszatos keret”, az ezüst képkeret. Mert ez esetben ezek a részletek, adalékok a megértés egy alacsonyabb szintjén váltak érdekessé, a képek átütő jelenségeként alárendelt szerepben. Egy tényező azonban mégis létezik: a képek elrendezésének elve, a fotók egymás mellettségének, azok felerősítő jellegének kihasználása. Azért is említem meg ezt, hogy érthetővé váljék: Szilágyi és Vancsó fotóanyagai pontosan e tényezővel operáltak - szerencsésen.

Nem az ember s fontos, hanem az ember jelenléte.

A váróterem, a buszmegálló oszlopainak, falának vésett, rajzolt üzenetein keresztül, a sírkövek naiv portréiban, a lakatlan szoba egy macskát ábrázoló poszterében, a pályaudvar mechanikus díszítésű - repedezett - kövezete között az egy oda nem illőben. És a kecskegida szemében aki mintha érezné, hogy figyelik. Ahogyan tétován érinti jobb mellső lába a földet. Ez a tetten ért fotográfia: az időszerűtlenség és a halál egyszerre.

1977-1982: A kisgyermek nem mozdulhat többé, a kiskecske pedig - kimerítve ugyan - de lép.

Van valami bántón furcsa alakjaikban. Mindenki ki fele néz.

Mármint a fotográfiák által látni megengedett képmezőn kívülre, a horizont felé, vagy azon túlra, ahogyan Caspar David Friedrich, vagy Magritte háttal álló alakjai. Az öregasszony a tengerparti sétány köpadkáján ülve tekint valamerre (Szilágyi), a kisfiú a játszótér mászókéjéről néz vissza (Vancsó). A fotók sehol-hátterének irritáló ürességében az egyetlen felszabadító gesztus ez. A valamire összpontosított figyelem reményteljes, pozitív lehetőségként jelentkezik. Dehát a vasóság az egészen más. Mindenhol ugyanaz a *semmi* nincs, azaz a *sehol* van. Vancsó lakótelepi játszótérén a kisgyerek visszanéz, mászásának irányával ellentétesen. Majd a fotós mintegy 30 fokos elfordulással még egyszer exponál: sem mászóka nincs, sem bármi miatt érdekes képrészlet, sem feloldódás. Csak a kelet-közép európai létezés igénytelen, s egyben totálisan érdektelen birtokviszonyai: a kisfiú mickey egeres nadrágja, amerikai baseball sapkája, a pótkerekes gyerekbicikli mögött a lakótelep egyhangúsága, na meg menekvésként -- a mindenáron nyájkonformizmusa - most egy parabola-antenna képében. Ugyanezzel a játékkal él Szilágyi is:

Az öregasszony figyelmének tárgya ugyanaz a semmi, amitől majd az azt követő képeknél is folyamatosan megszabadulni igyekszünk.

Megszűnik a kapcsolat fotós és a képein szereplő alakok között.

A fotós rejtőzködő, észrevétlen marad, ahogyan a modellje is. Mintha kettejük titkos szövetsége lett volna a frontalitástól, a szemkontaktustól való tartózkodás, mintha mára már a fotós is kellemetlenül érezné magát abban a tradicionális-szokványos szituációban, amellyel 150 éve küzd fényképező és modellje egyaránt. A képeken szereplő emberek közül senki sem szeretne szerepelni, illetve nem tudja - egyrészt bizonyosan nem hogy szerepel. Mindenesetre Szilágyi és Vancsó fotóin az alakok visszafogottak, mindenféle hivatkozást nélkülöznek. A képek túlnyomó többségén a fotós szerepe az eseményen kívülálló, csak a képpel a pillanat-kompozíció-látvány viszonylatával - tart kontaktust. Mintha így könnyebben lehetne fotózni, mármint felszabadultabban mások kontrollja nélkül. Hitelesebben, igazabban a bárkivel való együttműködés kényszerűtsége híján - önállóan. Humánus eszköze ez a fotográfia azon műfajának, amely nem hagyja látókörén kívül az embert, mint mindenek mértékét. Emberségessége mégis megkérdőjelezhető: bár kizárja az őszintétlen pótcselekvéseket, - reakcióinkat egy felénk forduló objektív láttán - eközben - az általánosításon túl - személytelenné tesz. De amikor megtörténik a szembesülés - már az is elég ha arcaikat látjuk felborzolva és megerősíti hiányérzetünket: Szilágyi egy fotóján két fiú „játszik”. A játék egy érintés. Egy vastárgy érintése. A tárgy mérete miatt beazonosíthatatlan - engem leginkább egy ágyúcső nélküli tankra emlékeztetne ahogyan a jobb oldalon ülő fiú tekintetében is van valami szokatlan, ami akár a fizikális vakságot is jelentheti. Egy másik fotón sakkozókat látunk. Olyan ez a három alak, mint Cézanne kártyázói. Rajtuk a magukba fordulás, az unott semmittevés - mindennapos szokatott - állapota.

Az alakok elhelyezkedése abszurd. Nincsenek térbeli és időbeli támpontok. Nincs kötődés, s nincs eszme.

Az ember elveszett. Úgy, mint Caspar David Friedrich *Szerzetese a tengernél*. De míg Friedrichnél a romantikus vallásosság és a prédának odadobottság egymással hadakozik, Szilágyinak és Vancsónak nincs alternatívája. Az ember mulandóságának passzív szemlélője, sőt már az sem. Egyedülléte már nem a kereszténység által belé táplált melankólia, de magánya és társtalansága ugyanaz. S ez egyben a fotós magányossága és társtalansága is. Senkinek semmije sincs, s még ha van, akkor sem érdekes. Nincsenek igazán birtokviszonyok, senki sincs tárgyhoz, vagy egymáshoz kötve, megkötözve. Vancsó és Szilágyi fotóin két ember egyszerre lehet reális és mérőföldes távolságra egymástól. A térbeli és időbeli támpontok hiánya felborítja az eddig megszokott rendet. A képeken megteremtődik az átjár-

hatóság, a tér- és idősíkok közötti dimenzióváltás lehetősége. Mintha az alakok ténylegesen kiszakadnának a képből: a fotós szabadjára engedi modelljeit. Vancsónál a féllábú, mankós ember láttán a babakocsiban fekvő gyerek túlkorosnak érődik. Szilágyinál a jól öltözött úr a sírkő naiv, melankolikus festményportréja leláphetne a páfrányok közé, hogy onnan átsétáljon a pályaudvar peronjára, ahol kétkerekű kocsián limlomjait tolja egy öregember. Kettejük fotóin - főleg Vancsó képen - erőteljes, autoriter szerepet játszik a szerkezet. A fotókon mindennek teste van, érezhető kiterjedése. A tér nem torpan meg a kép széleinél, hanem a végtelenre mutat. A végtelen fenyegető, és képtelenné tesz a beilleszkedésre. Minden képelem: a tárgyak, helyszínek az ember belső képmását jelölik. A XIX. század ideális tájképfestésze épen maradt épületeket a romlás állapotában idéz elő, az emberi produktum, a cselekvés értelmetlenségében való meggyőződésében. Áhítata a mulandóságra Szilágyi és Vancsó számára már kérlelhetetlen valóság.

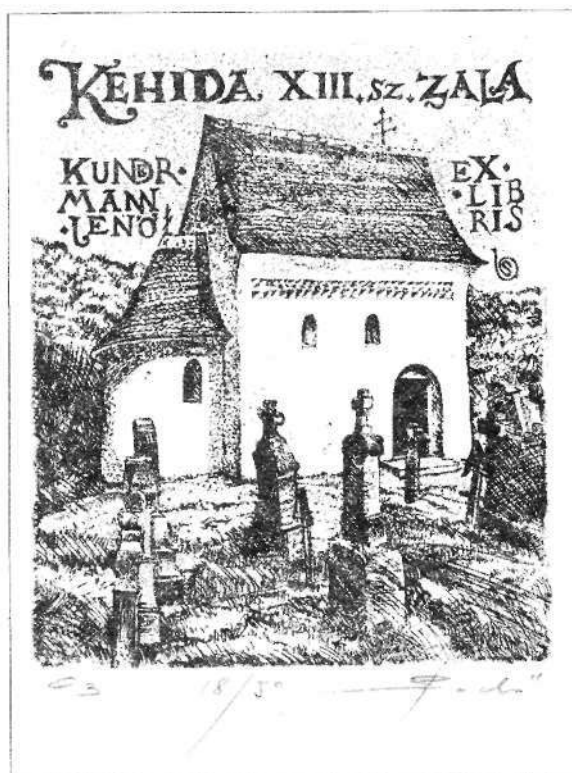
Az üresség. Az üres foltok.

A váróterem fénytől szétégetett részlettelen (fehér) felülete. Egy valami kommunista, reprezentatív épület tátongó (fekete) ablakai. Egy szobortalapzat szobor nélkül. Sírkerszt egy kisiúval - árnyékba fordul -

arc nélkül. Ugyanarra egy fa takarásában egy lány igazítja a haját. Később parafrázisok a kép a képben motívumára - ablakból kitekintve. Bent a rothadó emberi környezet: felázott tapétával, rozsdás radiátorral, ellentétként az ablakon kívül eső burjánzó növényzettel. Ez az ellentét viszont egy másik összefüggésben feloldódni látszik. Minden dolog halad a maga természetes útján. A gazok elburjánzanak, a házak, „emberi környezetünk” meg ránk rohad. Ezeknek a képeknek a megfelelői a pusztá homlokzatok valószínűtlen kísértetházai. Mementói egy elmúlt időnek - amely előtt legfeljebb, ahogyan Szilágyi utolsó fotóján - öregasszony és tyúk egyszerre rohan el.

A képek teljesen mindegy mikor, hol, és miről készültek. A kép a lényeges.

A sehol, a semmi. Képeik intencionálisak. Jobban megközelítve kelet-közép-európaiak. Ezen a térségen belül itt körvonalazódik legkarakteresebben az a végérvényes elrohadás, amely a dokumentarizmuson túl, vagy alul esztétikai értéként jelentkezik Szilágyi és Vancsó fotóin. Képeiken nincsen viccelődés, boldogságos jókedv, de nincsen kiáltás, sem sikoly, sem falakból ömlő vér. A fotókat csend, kiszámított, rideg érzéketlenség tűnő - esztétizmus jellemzi, amely az átgondolt szerkesztésen túl, jól körülírható képi poénokra épül.

Büky László

SZABOLCSI MIKLÓS: KÉSZ A LETÁR

József Attila élete és pályája. 1930-1937.

A József Attila életével és (költői) pályaképével foglalkozó monográfia befejező, negyedik kötete ez, amelynek címe a tudós szerző munkájára is, a költő életművére is utal. Szabolcsi Miklósnak még 1963-ban jelent meg a költő pályakezdését tárgyaló könyve *Fiatal életek indulója* címmel (bár a jelen kötet 5. lapján 1962 szerepel). Ezt követte az *Érik a fény* 1977-ben, amely könyv 1923-1927 közötti József Attilával foglalkozott, majd 1992-ben a *Kemény a menny*, amely az 1927-1930 közötti eső éveknek feldolgozása volt.

A teljes monográfia meghaladja a kétezer oldalt, a szakirodalmi hivatkozások száma körülbelül 1700; a mű elkészülte jeles tudományos eredmény, de tudománytörténeti is immár, hiszen nem gyakori jelenség, hogy valaki bő négy évtizeden keresztül kitart kutatási célja mellett. (Szabolcsi 1947-től ír a költőről.) A most véghez vitt munkához az irodalomtudományi közfelfogás 1960 táján alig kedvezett, hiszen a történelmi-társadalmi értelmezés elsődlegességét valló Lukács György nyomán a biográfia és a pályarajz háttérbe szorult. Napjainkban hasonló a helyzet, ám a posztstrukturalista és a hermeneutikai nézetek nyomán, s főleg Roland Barthes művei alapján a mű és szerzője közti genetikai kapcsolatot sokan nem tartják fontosnak. Nyilvánvaló - amint Szabolcsi Miklós is hangsúlyozta a Bevezetésben -, hogy az irodalmi szövegművek többféle vonatkozásrendszerben vizsgálhatók, ugyanis létrejöttük pillanata óta több vonatkozashálóban vannak. A költőnek mint személynek élete szoros kapcsolatban van az ún. költői énnel - ez aligha kétséges, illetéknéppen szinte megkerülhetetlen a költő, az író életútja.

A könyv a tudományos felszereltség mellett (irodalomjegyzék, névmutató, a József Attila-művek mutatója) Bevezetésből (5-7), Összegzésből (947-55), továbbá nyolc fejezetből áll.

Az életrajz tárgyalása 1930 őszével kezdődik. „Küzdünk híven a forradalomért” címen, a költőnek a kommunista párttal való kapcsolatát taglalja: egy illegális sejt tagja volt (Wolfner-sejt), az újpest-rákospalotai körzetében végzett illegális pártmunkát. A pártba való belépése mellett ekkortájt a Szántó Judittal való viszony életének másik nagy újdonsága (36). 1931-ben a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz* című kötete jelenik meg, melynek kapcsán a büntetőtörvényszék nyolc nap fogdára ítéli osztályellenes izgatás miatt, a büntetést később a Kúria három évre felfüggeszti, de a kötetek megsemmisítését kimondja. Ugyancsak ebben az esztendőben kezdődik a költő pszichoanalitikus kezelése, eleinte Rapaport Samu, majd Gyömrői Edit végzi az analíziseket (61, 66). - Költészetének 1930 ősztől keltezhető forradalmi, másként nevezve munkásmozgalmi szakasza, amely a Kom intern és a KMP helyzetértékelésén alapul. Ezt az új költészeti irányt mutatják említett kötetének versei, melyekből Szabolcsi többet részletesebben is eleméz, például a *Tömeg* címűt, melyben nyíltan, hangosan csatlakozik a munkásmozgalmi vers hagyományaihoz; elemzi a *Szocialisták*, a *Lebukott*, a *Munkások*, a *Mondd, mit érlel...* címűeket is. A nagy ívű, áttekintő versvizsgálat során - amely jellemző a teljes monográfiára - arra is van figyelme a szerzőnek, hogy egy-egy apró motívumot is bemutasson, példaként említhető a *repedt kályha* emblematikussága: „Otthon a tűzhely hűvös és repedt” (*Lebukott*) - „repedt kályháján macska ül”

(*Mondd, mit érlel...*) - „Repedt kályhám macska ül” (*Töredék a 30-as évek elejéből*). E villoni indíttatású versek mellett a népdalszerű, „kalevalás” verseket is bemutatja Szabolcsi (*Farsangi lakodalom, Áradat*). A *hetedik* című vers már nem a forradalmár szereppel viaskodik, hanem a teljes lírai ént idézi meg Charles Perrault - Balázs Béla - Bartók Béla előzmények nyomán. - A költő e korszakban készült tanulmányát mint a költői gyakorlat és az elméleti álláspont közötti koherenciakeresésnek meghatározó példáját elemzi a tanulmányíró (*Irodalom és szocializmus*) (113).

A második fejezet a *Külvárosi éj* címmel 1931 ősztől 1933 januárjáig kíséri az életrajzot. A költő a Székely Bertalan utca 27. számú házba költözik, amely második ház a Podmaniczky utcától, s ennek túloldalán húzódnak a Nyugati pályaudvar vágányai. A vonatokat a költő naponta hallotta a 27 pengő 60 filléres bérlakásban. A lakásra vonatkozó további aprólékos leírás is mutatja Szabolcsi Miklósnak akribikus pontosságát a tények feltárásában, lejegyzésében. - A költő 1933 elejéig egyre több aggálllyal vesz részt a kommunista pártmunkában. Tizenhét vers adja a *Külvárosi éj* kötetet, amelyben erősödik a groteszk szemléletmód, megjelennek a kiábrándultság versei. Elemzésre kerülnek a tájversek (*Fagy, Holt vidék, Eső*, stb.), s maga a *Külvárosi éj*, amelyről Szabolcsi úgy tartja, talán az egész magyar költészetben korszakjelző vers (194). Boncolgatja a *Medvetánc-ot*, a *kanász-t*, egyebet. Alapos eligazítást nyújt a József Attila-kötetek fogadtatásáról, amely a költő irodalmi életben való helyének bizonytalanságát jelzi (211), a főszerep ekkoriban Ilyes Gyuláé (226-7).

A harmadik fejezet: „Légy fegyelmezett”. 1933 József Attila addigi legnehezebb éve, anyagi nyomorúságában Babits Mihályhoz fordul, aki a Baumgartner-alapítvány kurátora, 300 P segélyt kap. Ugyane télen fölényes, kioktató hangú kritikát olvashat a költő a KMP legális lapjában a *Külvárosi éj* -ről. A proletkultos esztétika, a szociáldemokrata-szakszervezeti izlés konzervativizmusa és a személyes ellenszenv a sorból „kilógó” költővel szemben a párttal való kapcsolat megszakadását okozta. - 1933 júniusának két és fél napját Lilafüreden tölti a költő az IGE rendezvényén, amely egyébként haláleset miatt félbe maradt. Ekkor ismerte meg dr. Marton Mártát, aki egy bécsi lap tudósítójaként volt jelen. Hozzá írta az *Óda* című versét. Marton Márta gazdag, társasági úriasszony, orvosfeleség, a költőhöz képest egészen más világban él, Budapesten nem is fogadja József Attilát. Szántó Judit az *Óda* olvasása után öngyilkosságot kísérel meg. Mindezeket az eseményeket Szabolcsi finom tapintattal és tudósi alaposággal írja meg. - A korszakból a *Téli éjszaka*, az *Elégia*, a *város peremén* és a költő egyedülállóan nagy teljesítményének tartható *Óda* elemzései fontosak (307).

Az *Eszmélet* éve: 1934” ez a negyedik fejezet-cím. Az *Eszmélet* talán az egész magyar irodalomnak az a műve, melyet a legtöbbször elemeztek, így Szabolcsi a nagy anyagból csupán néhány szempontot mutat be (340-59). A verset a magyar irodalom kulcsversének tartja, melyből minden elemző, minden nemzedék mást olvas ki (347). - Fontos része a fejezetnek az *Alkalmi vers a szocializmus állásáról* és annak a tanulmánynak bemutatása, melyet József Attila a Szocializmusba írt (*A szocializmus története*), hiszen ebben a költő sajátos szocializmusképe jelenik meg, amely nem független a freudizmustól (388).

A következő fejezet: „Felnöttem már”. A *Medvetánc-kötet* fogadtatása (Fejtő Ferenc, Füst Milán, Bálint

György és a még mások írtak róla) jelzi, hogy ha nem is olyan központi helyen, mint Illyés vagy Erdélyi József, de jelen van az irodalmi köztudatban a költő (444). - Részletezőn írja meg a költő elhatalmasodó betegségét (paranoid szkizofrénia), ám finom mértéktartással, hasonlóképp Gyömrői Edithhez, kezelő pszichoanalitikusához való viszonyát is. A költői nagyság egyik jele, mondja, ahogyan műveivel legyőzi, fékentartja a betegséget (451). Figyelemreméltó az 1935. évi szonettek tárgyalása, az új fegyelem, az új józanság külső jegyeit hordozzák, hasonlóképp a *Kései sirató*-é, ennek egyes szavai, sorai szállóigékként beépültek a magyar köznyelvbe (549).

Külön fejezet: „A Nagyon fáj éve: 1936”. Ez az esztendő a *Szép Szó* folyóirat első számát hozza, a lap alapítását, József Attila ebben való szerepét tüzetesen feltárja és összefoglalja Szabolcsi, s alaposan elemzi a folyóirat különszámában megjelenő verset: *A Dunánál* címűt. Ugyanez évben a költő kortársai számára is ijesztő jelekkel „hangossá” válik József Attila betegsége, ezt a szakaszt dr. Bak Róbert patográfiájára építve taglalja a monográfus részletezve a költő mindennapjait, lakáskörülményeit és a többi adalékot. Az év utolsó hónapjaiban életútösszegző, lezáró, mérleget készítő versek kerülnek ki a költő tolla alá! (*Világosítsd föl, Irgalom, Ki-be ugrál... , Kiáltozás, Kész a leltár*) (666). A megőrzés versének tartja Szabolcsi a szép elemzést követő összefoglalásában a *Kirakják a fát*. - „A Nagyon fáj egy iszonyatos kín feloldása József Attila számára és hatalmas, világirodalmi méretű mű” - mondja az irodalomtudós, s hozzáteszi, valószínűleg ez a vers ível át a XX. század végére, nem a *Szabad ötletek jegyzéke* (696), vö. az alább említendő újabb József Attila-értelmezések kérdésével. Szabolcsinak efféle, tudományos eleganciájú megállapítása természetesen nem csupán ezen a helyen van, korábban is leírtunk belőlük többet. S éppen ezek adják monográfiájának vitathatatlan jelentőséget.

A hetedik caput: „Az értelmileg és tovább”. A költő betegségének újabb korszakát hozza 1937, időnként szanatóriumba kerül. Ugyanakkor jelentős művei születnek ebben az évben is (*Thomas Mann üdvözlése, Ős patkány terjeszt kört... , Ars poetica*), ez az év hozza a *Flóra-verseket*, ez a *Hazám*-at, amely kegyetlen, éles látélet, mélyreható, fájó kritika, adys erejű nemzetostorozás (813). Ennek az évnek a termése a *Költőnk és Kora*, ennek elemzésében olvasható: „az egész magyar irodalom egyik legjelentősebb darabja” (898).

Az életpálya utolsó szakasza adja a nyolcadik, zárófejezetet, melynek a költőtől vett címe: „Talán eltűnök hirtelen...” A balatonszárszói november végi események részletezve, az utolsó versek elemezve (*Karóval jöttél, Talán eltűnök hirtelen... , Ime, hát megjeltem hazámat...*) - a könyv is mintha várná az 1937. december 3-ai 19 óra 35-kor bekövetkezett tragédiát.

Szabolcsi Miklós - eltérve az 1950-es évektől kialakult-kialakított Petőfi-Ady-sor fölfogástól - Csokonai, Berzsenyi és főleg Vörösmarty folytatójának látja ma különösen az 1933 utáni József Attilát, akinek persze a *Nyugatos* lírai forradalom közvetlen előzménye, az is alakította költészetet nyelvi-formai tekintetben is. Ne feledjük, hogy „Költő volt - de bölcsészhallgató és kicsit nyelvész is” (949). „A mai befogadói tudat már kettejükben [ti. József Attilában és Szabó Lőrincben] látja a századközép magyar lírájának csúcsát - az én utolsó nagy győzelmét „ (950). - A világirodalomra is kitekintve Szabolcsi a szintetikus modern realizmus kifejezéssel írja le az 1930-ra kifulladás avangárd hullám utáni irodalmat (Malraux, Thomas Mann, Auden, Heming-

way, Bernanos, József Attila, Veres Péter, Déry Tibor, Illyés Gyula neve másokat nem említve a példa a képviselőkre). Sokféle áramlattal, törekvéssel rokon vagy érintkező József Attila műve, ősi és modern, európai és magyar - ahogyan maga a költő is írja, lírája a Bartók-modell igazi példája az irodalomban (954), korábban Szabolcsi elemezte a Bartókkal való kapcsolatot (710 kk.).

A könyvnek és a teljes monográfia lezárásában a szerző tudós és az irodalomszerető ember szólal meg: „Most, 1996-ban [J. A.] értékelésében sajátos kettősség vehető észre. Egy irodalomtörténeti, kritikai felfogás szerint költészetét már félig avult, egy előző koré. [Bek.] Magam azok közé tartozom, akik számára József Attila műve nem halványult el. Költészetét életem részévé vált, folyamatosan ható élmény. Ezért is írtam meg ezt a könyvet” (955).

Bármiként is alakul a jövőben a magyar irodalmi tudományosság fölfogása; értékítélete csupán divatos nézetektől vagy érdemi irodalomtudományi alapoktól kezdődően alakul, bizonyos, hogy József Attila egész életművéből lesz számos olyan vers, amely a magyar nemzeti líra része marad. Ezeknek jövőendő elfogadását és befogadását pedig Szabolcsi Miklós életmű-feldolgozása ma még beláthatatlan ideig irányítja, segíti.

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998. 1016 oldal)

Kelemen Zoltán

KÜLÖNÖS OKTÓBERI KERT

1998 -ban jelent meg a Kortárs Kiadó gondozásában Budapesten Nagy Gáspár kilencedik verseskötete, a *Tudom, nagy nyári délután* lesz. A borítót Orosz István műves grafikája díszíti. Az 1949-ben a nyugat-dunántúli Bérbaltaváron született és 1971-től Budapesten élő költő az 1994-től 1997-ig terjedő évek verstermését válogatta legutóbbi kötetébe. A Koromos István által útnak indított Nagy Gáspár valaha azt kereste, miként lehet korszerűen továbbformálni a Nagy Lászlónak tulajdonított költői nyelvet, majd az Új Forrásban 1984-ben megjelent, Nagy Imrét idéző verse, az *Örök nyár: elmúltam 9 éves* vagy az 1986-ban a Tiszatáj szerkesztőinek eltávolítására ürügyet szolgáltató *A fiú naplójából* című költemény egyként „az ellenállás költői dokumentuma”-vá vált (Olasz Sándor szavait idézve). A kötet, melyről az alábbiakban szó lesz, részben folytatja a szerző költészetének eddigi irányait, részben a korábbi kötetekben már tapasztalható egyetemessé válható rosszérzést fejleszti a halálról való beszéd egzisztencialista jegyeket mutató verssé-éléssé. Ennél is jelentősebb azonban a szerző biblikus hangvételű alkotásaiban megfigyelhető változás. Apokaliptikus képei egyre inkább személyesen megélteké válnak, a versszöveg stilisztikailag leginkább valamely sosem volt ezredvégi apokrifgyűjtemény jegyeit mutatja-szmulálja.

A kötet hetven versén öt ciklus osztozik, közülük a leg-erőteljesebb a *Sors-lián*, az első és az utolsó, a *Megígéri birtokunk*. Az előbbi a halálról gondolkodó, gondolkodtató versek gyűjteménye olyan alkotásokkal, mint a *Mielőtt még vagy a Temetek-halálra ébrednek*. Nagy Gáspár halálversei nem a végzettel kiegyező rezignáció szülőltői, sokkal inkább a fájdalommal gyászoló, az elkerülhetetlen végzetbe belenyugodni soha nem tudó örök emberi követelődéséből származtathatók. Bevallottan az életben maradtakat siratja a költő, azokat, akiknek nap mint nap meg kell birkóznuk a hiánnyal.

A szerző számára mértékteremtő alkotók egyike, Nagy László írja *A föltámadás szomorúsága* című, Ady Endrét idéző prózaversében-versprózájában: „A költői vakmerőségnek nincs köze máig sem a divathoz. De bizonyos, hogy kiszemelik az ősök az utódokat. (...) Lát Ady Endre kéklángú ujjakat feléje nyúlni a hazai sötétből, idegen éjből.” Nos, Nagy Gáspár is látja-látatja az általa őt kiválasztó elődöket: Kerouac Dean Moriartyját, szinte szó szerint idézve az *Úton* sáros taligává váló limousinját, mely persze Ginsberg *Üvöltésében* is megjelenik; Nagy Lászlót, a mestert, akire saját stílusát idéző, arra rájátszó verssel (*Arccal az égnek*) emlékezik; Balassi Bálintot, kinek vitézi halálát írja újra egy apokrifben. De található a kötetben két szép mottó Márai Sándortól is, jól megválasztva, jó helyen, továbbá utalás Dantéra és Shakespeare-re. Vörösmarty Mihály *Előszavát* parafrázálja eredeti módon a neki címzett *Helyzetjelentés*. Az ezt követő *A mai bátrak* Adyt idézi, bár itt a szereplira talán túl közvetlenül szólal meg. Az elődök elősorolásának-megidézésének legsikerültebb és egyben legelgondolkodtatóbb darabja a *Mérhető időtlenség*. A Nagy László életműve által meghatározott költői gyakorlatot idézi, de immár nem szövegköztiségeivel, nem parafrázisként, hanem a Kondor Béla- és Nagy László-féle versvilág eredeti folytatójaként, továbbélőjeként.

A cím-tervek mint cintermek: csupa holt, elvetélt ötlet című vers komolyan játszott játékosságával hívja fel magára a figyelmet. A „tréfa” tétje nagy: a vers létének bezaródására hívják fel a figyelmet a pusztán nevükben-címükben élő költemények. Együttal a Nagy Gáspárra jellemző költői megszólalás egyik legfontosabb területét idézi: a költői lét, eredeti költői magatartás ellehetetlenülését, mely e sorok írója szerint jelenkori kultúránk egyik legnagyobb problémája. A versek sorát némileg megtörik a talán a nekrológok körébe sorolható személyes búcsúztatók és a szintűgy a némileg túlzó személyességükkel kirívó ünnepi köszöntők, mivel többnyire nem tartalmaznak a pillanatnyi helyzeten, melyben születtek, túlmutatót, inkább abszolút értelemben naprakészek. Az ilyen típusú alkalmi versek egy összegyűjtött vagy összes verseket tartalmazó kötetben nyerhetnék el az őket megillető helyüket. A *Vancouver földjében* című versből derülhet ki egyértelműen, hogy miért rövidebb életűek ezek a nekrológok, illetve köszöntők. Szerepüket töltik be ezzel. Egy kötet egységes arculatába éppen azért nem igen férnek be, ami eredetileg az előnyük volt: a talán túlzottan személyes megszólalás, illetve megszólítotttság.

Mint arra már utaltam, két jól kivethető szerzői szándék különül el Nagy Gáspár *Tudom, nagy nyári délután lesz* című kötetében. A meghalás tényével foglalkozó versek kapcsolódnak a költő nemzedékének tragédiáját az ezredvégi költészeti válsággal egybefonódottan megjelenítő borús hangulatot sugalló lírához; másrésztől a Biblia és ezen belül is az Újszövetség apokalipszisének jelenvalóságáig élő pillanatok jóslatszerű sorozata lesz a versek alkotóeleme. Az *Éjszaka verse* és *A történet vége* az előbbi irány reprezentánsai. Az irodalom ellehetetlenüléséről szólnak ezek a versek, abban a jellegzetes önkínzó-megszenvedett tónusban, mely már Nagy Gáspár előző kötetében szereplő verseinek is egyik legmeghatározóbb hangja volt. Mindennek ellenére az alkotás ténye, mint örök, létigenlő dac tör fel ezeknek az alkotásoknak a záró soraiban, az éjszaka elmúltával a vers is elnyerheti végső formáját, „megszületik”. Egyik legjellemzőbb példája ennek a szerkezetnek *Az élet legvadabb bozótásából* című vers végén található, szomorú tragikusságában is fenészes esztergomi tájkép. A Duna látképe tűnik át a városába, pillanatnyi pátoszt, nemzetsorsot és múlandó, percnyi látványt egyesítve az egyszerre történelmi, szakrális és profán időben; hogy aztán ismét a Duna múlhatatlan hőmpolygése

vezessen el a vers végére. A *Különös októberi kert* foglalja össze mindazt, amiről az említett verscsoport szólhat. Ráadásul úgy teszi ezt, hogy szubjektív leírásból kibontakozó, tartalmukat csupán sejtető asszociációfoszlányok szövedéke marad egészen a befejezésig. Egyetlen, látomás és egyénivé érelt valóság között feszülő gondolat a mű. Így teremtődik meg ősz és melankólia összefüggő és ugyanakkor a részletek egységét őrző egysége. Ez a hangulat és formát öltött tartalom között egyensúlyozó versbeszéd egy egész kötet uralkodó jegye lehetnek, Nagy Gáspár kötete azonban még egy jelentős verscsoportot tartalmaz.

Az utolsó, *Megígért birtokunk* című versciklus talán a legegységesebb és a legkidolgozottabb. Mondanivalója egyetemes és kíméletlen. Szinte kivétel nélkül apokaliptikus ihletettségu verseket tartalmaz, és a többi alkotásra is - melyeken nem lehet közvetlenül kimutatni János Jelenéseinek a hatását - rányomja bélyegét az Ó- és Újszövetségi Szentírás sorssá érlelése. Nagy Gáspár számára kemény törvény az isteni törvény. Ez derül ki az olyan versekből, mint amilyen például az *Árulások évada*. Az emberi társadalmak berendezkedése egészében elhibázott korunkban. Ezt sugallják a szigorúan szikarra szabott sorok: „legalábbis azt hiszi / aki hinni akarja / valahogy így működik / normálisan / és humánusan / a megkapott szabadságát / okosan korlátozva a Világ / te le szeretettel / megértő figyelemmel / szolidaritással / ellensúlyt támasztva / ama mágneses tengelyhez / amely húzná a mélybe / forog reménytelenül / még egy arasszal / a Pokol örvénye fölött”. Más verscsoportokban is felbukkannak bibliái utalások, így például a *Köz- és magánszolgálati k(v)arcolások* című ciklusban található „Újszövetségi” kapitányok? című költeményben, maró gúnnyal tárva fel a szakrális-tól érintetlen kor stílustalanságát, pontosabban azt a lét-helyzetet, melyben elmosódik a pontos szóvalásnak a jelentősége: „Mert a rá- / DIÓ hírolvasója / divatos hadarással / el-lihegi: / megvannak ám / tegnap este / nagy szócsatában / kiválasztattak / az „újszövetségi” kapitányok / és sorolja - hibátlanul - / szakáganként / szép nevüket /.../ alkalmi kis Heródesek / útonállják / gyilkolásszák a nyelvet / meg a kisdéd reményt: / a megváltás bizonyosságát”. Még a keserves gúnyt is elhagyja azonban, és szinte az őszövetségi prófétákat idéző félelmetes egyszerűséggel figyelmeztet *Árulás, ha nem voltatok ébren* című, a balga szüzek krisztusi példázatát idéző versében: „Pedig micsoda árulás történt, / ha nem voltatok ébren: / ha nem volt kész nyomorult életemek!” A kötet szerkesztés szempontjából jól megválasztott és jó helyre, utolsó előttinek sorolt kötetcímadó vers mindezek után maga az Utolsó ítélet profanizált megjelenítése. A költemény azt sugallja, hogy azok a pillanatok az emberiség történelmének legjelentősebbjei lesznek, és nem utolsósorban azért, mert ez az aktus minden egyetemessége ellenére félreérthetetlenül személyes lesz mindenki számára. A költők harsonázó angyalai, a tücskök nem pusztán az ítélet eljövételét hirdetik, hanem Isten dicsőségét is és a bizakodó hitet, hogy „megígért birtokunk”-ra megtérhetünk.

(Kortárs Kiadó, 1998)

B. Juhász Erzsébet EMBERVÁLTOZÁS (Koppány Zsolt írásai)

Koppány Zsoltnak az a véleménye, hogy minden tet-
szés alapja a homogenitás. Ennek érzékelését most
megjelent kötetei esetében megnehezíti az, hogy mindkét
kötet visszapiantó, válogató szerkesztés. Műfajuk is sok-

féle. Ami mégis összehangolhatja ezeket az írásokat, verseket, az az a gondolatrendszer és magatartás, amely szerzőjüket következetesen jellemzi. Még az az ember sem más, akit elkülönít önmagában mint „hétköznapi embert”, és azt a még különösebb másikat, az alkotói, művészi énjét. Felfogása, értékrendszere ugyanaz; önmagát, hitét, magánmúltját és jelenét illetően éppen úgy, mint ami újságírói, városvédő aktivitását vagy racionális átlag-állampolgári hozzászólásait illeti. Sőt az összetett gondolatrendszer képletes jelentést kap, elkezd analóg vagy utalásos rendszerben élni, ami elveszítette már az aktualitását, az is, legyen bár szó tárcáról, interjúról vagy versről. Aki él és aki ír, azonos.

Az *Árnyékban a Megváltó* c. kötetbe Koppány Zsolt 1989 és 1996 között írt tárcáiból, publicisztikai írásaiból, esszéiből és interjúból válogatott. Olyan természetességgel sikerült egymás mellé helyezni az írásokat, hogy a kötet önszerkesztő jelleget is öltött. A szerző szánta tudatosan ere a sorsra írásait, vállalva az újbóli összegező megmértetést, írásmódjának többféleségét, stílusának, technikájának változékonyságát. Egyaránt alkalmazza az anakronisztikus, áttetsző tartalmú újságcikk-formát, mint a levél- (esetleg magánlevél) -jellegű, vagy mementó értékű nekrológot, az esszé formába öntött búcsúsorozatokat. Az utóbbiak írása annyira szenvedélyévé vált, mint maga a gondolkodás. Mások fájalmát, gyászát veszi magára, vállalja, mert félő, hogy akiknek a feladata a hivatalos végtisztesség megadása, vagy elmulasztják, vagy nem az elhunyt méltón tesznek neki eleget. Így védelmezi a hivatalos feledéstől Pilinszky Jánost, Kálnoky Lászlót, a színésznő Szemes Marit. Írásaiban visszatér hozzájuk, s dühös szégyennel állapítja meg, hogy mindhiába, évek alatt még azt sem tudta elérni, hogy Pilinszkyről utcát nevezzenek el. Eredmény nincs, csak a kifogások változnak. Ilyen szempontból következetlen műveletlenséggel vádolja azokat akik az intézkedésre közvetlenül hivatottak. Hasonlóképpen foglalkoztatja az is, hogy ugyanebből a hiányosságból eredhet a Nagy-Budapest-szemlélet rendíthetlensége, az ötvenes évektől megszokott kerületfelosztás, belvárosképzés sérthetlensége. Nem érzi magát lokálpatriótának akkor sem, ha ezen a kritikai nyomon haladva el tudná képzelni szűkebb hazájának, Csepelnek az önállósulását. Az értékes, joggal nevezetes épületek sorsát nagy mértékben és esetleg kedvezőtlenül befolyásolhatja ez a közgazgatási szemlélet.

Nincs mindig megelégedve azzal a kulturális milióval sem, amelyet ki-ki maga körül formál, alakít. A legtöbb képletes vitája a hithez kapcsolódó formális, automatikus szokásrenddel van. Nem szereti a divatot, amely a legmeghittebb ünnepeket is sértheti: „Mert nem hiszem, hogy ők mindnyájan hívők. A templomba járok. Akik keresztet vetnek. Akiket megkereszteltek. Mert a keresztény ember homlokán, valahol láthatatlanul is tapintható a keresztség” (42). Amikor cigiző suhancokat lát a templom lépcsőjén, indulatában hitét inkább kivételesnek véli. Szinte ugyanilyen okok miatt a rendszerváltozás teljes sikerében sem hisz, mert annak feltétele lenne az „emberváltozás”, amire viszont nincs lehetőség. Szerinte gátja ennek a „feudális, prűd, demagóg” közgondolkodás is. A viselkedés és a vezetés illemtana egyaránt cinikus, így maradnak el az udvariassági gesztusok a közéleti és a magánérintkezésben, marad el a válasz a hivatalos levélre, kerülhet hirtelen utcára bármely híres, tehetséges művész vagy szakember.

Koppány Zsolt úgy kritizál, úgy tesz szóvá bizonyos jelenségeket, hogy nincsenek hivatalos dimenziói;

alkalmi közéleti szerepei sem lennének elegendőek kedvező változások kiprovokálására. Mégis késztetést érez, hogy elmondja, annak a tudatnak ellenére is, hogy kijelenti magáról: „Bizony egy senki vagyok. Nemcsak az anyagi helyzetem miatt. Is. De a lényeg ez a végtelen gyöngédség, ez az arcomra kiülő jószág? Gyávaság? Mii kezdjek vele, velük. Ebben a világban?” (47) Önmagát inkább nem e világba illő baleknek mint hősnek tartja, olyannak, akinek bírálatait, követelését, kérését nem akarják meghallani. Gyakran sértődött, magányos ember, akinek felemelő, rangos barátságai vannak. Közéjük tartozik például Kocsis Zoltán is, de megmondja azt is, hogy az általa védelmezett Pilinszky Jánossal csak saját, toladó igyekezetének köszönhetette a kétszeri személyes találkozást. Őszintén megemlíti azt is, hogy elolvasta a verseit, azokat jónak is találta, de azt is mondta, hogy mindenki járja csak az önmaga által megszabható utat. Koppány Zsolt kéretlenül véd másokat, s védtelenné, kiszolgáltatottá teszi önmagát. Öniróniával közli, hogy számos „retúr” verse, kézírata van, s hogy nem a kritikai észrevétel a legkellemetlenebb, hanem az érdektelen mellőzöttség. Ezt a vele készült interjúban is megismétli, noha már számos megjelent kötet van mögötte. Nem tud szabadulni attól a keserűségtől, melyet mások valóban okozhattak neki, de ennek aráját mintha felhívó szándékkal ő maga őrizné meg saját személye körül. Harmonikusabb az a situáció, amikor spontán belső megértésből vagy védtelenségérzetből fakad az írás. Így lehet önmagában különleges az egy Örkény-groteszkhez hasonlító *Macskakövek halála*, vagy *A gyógyulás meredélyén* című, a rákbetegségről szóló szocionovella, a lélektani elemzésnek beillő esszé, a *Depressziótól a rokantnyugdijig*.

Krisztus után, az ilyen megszenvedett harmóniából kialakított versválogatás, a szerző által emlegetett tetszetős homogenitást közvetíti. A szerkesztés olyan, mint-ha a költő utasítaná el azt, hogy csak az idő hozhatja meg az alkotói hajlam fejlődését. Három megjelent kötetéből szándékosan állít elő fordított időrendet úgy, hogy a legutolsó itt' legelőre kerül. Az *Akvarell*, az *Algernoni óda* és a *Költői színjáték* önálló ciklusokként is felfoghatók, de összefüggéseik is jól láthatóak. Ezek a versek a múltat is jelentik, egyrészt abban az értelemben, ahogyan tréfásan egy interjúkérdésre válaszolt, miszerint most nem ír verset, mert „túl jól él”. Másrészt úgy is értendő, hogy saját akkori legbensőbb énjét, érzelmeit, életrajzi nyomorúságát és veszteségét szolgáltatja ki. Ezt a személyességet bizonyára nem bánta meg, mert a tartalmilag legvédtelenebb, de egyben legmarkánsabb verseit helyezte egy kötetbe. Nem imponálni akar, hanem vallani. Mondhatni tipikus esete ez a költői magatartásnak, még akkor is, ha sejteti ennek a lelkiállapotnak az időlegességét is. Vannak szép versei, mint a búcsúversek és nekrológváltozatok, vannak védelmező-fenyegető *ars poetica-szerű* sorok, de a legjobbak a drasztikus vizuális kompozíciók. Idézni megkülönböztető módon, önjellemző és közvetlenül igazoló erővel leginkább az utóbbiakból lehet. Taszíthat és vonzhat egyszerre az *Iszonyelmélet* című vers: „egyszer reggel / arra ébredek fel / hogy nem ébredem fel / kihűlt testemet betakarja / egy gyakornok boncnok húsos karja / egyszer minden odavész ha rámtalál / a dögvész / addig csak hallgatok / két tudóm közé a gátorba / visszavárom az Istent / nappal van tisztul az álom / de föl nem ébredem” (21). A halál „kéjeleg vele”, s persze ő is a halállal. Az aforizmák sorában morbid indulattal provokál: „Harmadszor fognak exhumálni, mire kik merik mondani művemem” (78). Enné! szelídebben tér vissza a mellőzöttség póza a

Döbbenetben: „az embertömeg ritkul körülöttem” (27). Erősebb az első két sor, szinte önálló aforizmaként viselkedik: „Egyszer tévedtem életemben, / amikor megszűltem” (uo.). S ha közérzet-verseket ír az ártatlan *Álmatlanságról*, csak röviden, öt sorban, borzongató érzékletességet dob oda: „valahogy úgy éreztem magam / tegnap éjjel ahogy a nedves ágyban / fölültem mint a krematóriumban / az égett halott mikor fölül / s ijedten körbenézve visszafekszik.” (124).

A *Krisztus után* és az *Árnyékban a Megváltó* összehasonlíthatóak lehetnének, ha csak azt néznénk, hogy ugyanabból a szellemből, élményből, elégedetlenségből, indulatból, magányérzetből születtek. Formális témaazonosságot is találhatnánk bőven. Mégis ideálisabb elkerülni a hasonlítást, mert más-más minőség állna egymás mellett, netán egymással szemben. A versek, a groteszk, szocio- és lélektani novella-értékű esszék összetartozhatnának, a többi valóban valami más, szintén fontos esemény lehetne; az, amiben műfaját megjelölték: tárca, publicisztikai írás, interjú. A fontos valószínűleg a szembenézés volt az első versek énjével és a későbbi személyiségváltozatokkal. A kérdés viszont ugyanaz lehet, mint az *Önarckép*, 1976 című versben: „azt volna tudni jó csak / amennyit érek / (55).

Koppány Zsolt keresi az önvizsgálat alkalmait; ebben nem tér el más író, költő kortársaitól. Magányossága és érzékenysége, kész értékrendet kényszerítő elvárása, úgy, ahogyan erről maga is többször vélekedett, valóban elválasztja tőlük.

(*Árnyékban a Megváltó*. Hatodik Síp Alapítvány, 1997., - *Krisztus után*. Új Mandátum Könyvkiadó, 1997.)

Baán Tibor

PAMUTTARTALÉKAINK ÜRÜGYÉN

Bíró József: Szájzár

Bíró József harmadik könyve a *Szájzár* (Új Mandátum Könyvkiadó, Hatodik Síp Alapítvány, 1997) három időrendben egymást követő verskötetet (*Mégis-Fogdarend*, *Émelykör*, *Vasszűz*) foglal magába, melyekben a performerként és képzőművészként is (grafikák, vizuális költői munkák) ismert alkotó a korábbi versköteteiben (*Térérzés*, *Magvető*, 1986, *Vénusz légyecsapója*, *Magvető*, 1989) kijelölt úton halad tovább. Egy olyan *nyitott műtípus* irányába tájékozódik, melyben afonikus verstől a vizuális költői ötletekig sokféle vers- és szövegalkotási módszerrel találkozhatunk. A versek - és szövegek első pillantásra is szembeszökő különossége a speciális jelhasználat, mely azt fejezi ki, hogy a költő „milyen módon kívánja, hogy az olvasó hallja -- csendben vagy másképp - műve hangját.” Ez az Olson-i magyarázat - mely a *projektív vers* valóságos műszaki leírása - arról is értekezik, hogy az írógép „merevsége és térközbeállító precizitása folytán pontosan jelölni tudja a lélegzetet, a szüneteket, a megtorpanásokat még a szótagban is, mondattöredékek egymás mellé rendelésében is” fontos s aligha elhanyagolható előzménye a hatvanas évek jeltípusú neoavantgárd törekvéseinek s ezen keresztül a Bíró-féle verseszménynek, mely a szöveg előadását kifejező jelhasználat, tipografizálás, szövegelhelyezés révén a „látható” s bizonyos fokig a „hallható” vers valamiféle szintézisét, összekapcsolását célozza meg. Ez a törekvés természetesen sajátos helyzetbe hozza az olvasót, holott a költő mondanivalója - mint látni fogjuk - viszonylag könnyen érthető.

A kötetnyitó, a keletkezési sorrend szerint 10-es jelzésű ciklus darabjainak közös jellemzője a Kádár-

korszakhoz való ironikus viszonyulás (*feneketlen kút, közös ünnepünk*). A versek elemei matematikai műveletekhez hasonló módszerrel építkeznek s vezetnek be a hatalom pornográfiájába, ahol „végtelen / aaaaaaaaaa / kong / resz / szu / sok /harangszava / csodatév: országépítő // la-la-laaaaaaaaa” A fonikus vers e felvillantása után, illetve mellett a költő „kihasználja azt a lehetőséget, hogy a szöveg képileg is megjelenik” (Bujdosó Alpár) s ily módon olyasmint is érzékeltet, „amit csak nagyon körülményesen tudna kifejezni pusztán fogalmi eszközökkel”. Illusztrálhatja ezt a drámai színezetű XY. SÍRHANTJÁNÁL című szkiptovizuális alkotás, mely két-két állított (beírt, üres, illetve a másik oldalon: üres, beírt) téglalapot tartalmaz, az első cellában olvasható szöveg a következő: „kilépsz / a síralomház kapuján / arcodra / kezedre / súlyos szürkület — // . . . . . / állsz / . . . . . / szemközt / . . . . . / a tárgyak / testek / körvonalai / kibontakoznak - / — szüvedre / súlyos pirkadat / . . . . . / zuhan” A 2-es számmal jelzett téglalap üressége rejtélyes, metafizikai tartalmat sugall. A néző-olvasóra bízva a költő, hogy mit. Ehhez képest a másik oldalon az 1-es számmal jelzett cella üres és a következő (számozatlan) tartalmazza a szöveget, mely múlt időbe tett s kérdőjelekkel elbizonytalanított változata a már idézettnek. A költő az előbb és a később, az élet és a halál pillanatképeivel létezésünk törekvését, az idő visszafordíthatatlanságának drámáját érzékelteti.

Maga a szöveg konkrét megállapításokból építkezik. Ami feltűnő, az a kifejezés érzelmi telítettsége, mely ellenpontozza a szavak kiüresedésének és eljelentéktelenedésének érzéseit. Azt a diagnózist, amit a keretbe foglalt című D. 313.443 SZELVÉNY így fejez ki: „TÉT / len / a SZÓ”: A szóban rejlő szótag - mikroszó - előhívása ezúttal is értelmezhető költői mozdulat, mely egy rejtett metaforára is felhívja a figyelmet. Ha „len” a szó, akkor van esély megmunkálására. Másképpen fogalmazva Bíró a szódevalváció ellenében újra meg újra az ént fokozottabban reprezentáló élmény és állapotvers felé közelít / Fák / ablakok / fények, Naplóból kiemelt szöveg stb. A versekben - például az utoljára említettben, mely Szabó Dezső emlékére idézi, egy olyan világ képe rajzolódik ki, mely végső lényege szerint alig elviselhető, ahol „felsír / a szeszekkel / szoptatott! / csecsemő” / Jaj! / A veszendőség tudata bizonyos esetekben - így a *Rövidített vágta*-ban az ént mintegy kirobbantja izoláltságából, hogy a „mindenkori nyomorúság örökösei” nevében szólaljon meg: „mímelünk / ÉLETet ---- / egymáshoz vacogtatón közel - / menetelünk——”

A korszak verstípusai közt új fejlemény a szonett vizuális képét felvillantó *ha kell do it yourself ám bejárt nincs ti. minek?! A* című szereplő megjegyzésből, miszerint „bejárt nincs” eleve következik egyfajta szöveggenerálási eljárás, mely a verssorokat ezeket a közlésegyeségeket - építőkockáknak tekinti, melyekből számos oda-vissza olvasható, különbözőképpen rendezhető variáns alakítható. Példázhatja ezt az opusz első négy sora: „... / elnapolt tárgyalások emlékével /! / ... / üdvözlő kártya szív-felőli zsebben... / desiderius erasmus rotterdamus óta sem ... /visszavonulás után hóesésben ...” A közlésmodulok behelyettesíthetőségének és variálásának eszméje mögött az én tárggyá válásának, kicserélhetőségének és behelyettesíthetőségének félelme kísért.

Mindezek után a 12-es jelzésű ciklus nyitó verse a *Mudra* egy újabb verstípust képvisel. A költő létérzékelésének vitális térképét rajzolja meg. A versben szereplő tárgyak (ólmosbot, penge, törött sörösüveg stb.) már

egy elvadult valóság tárgyi bizonyítékai. A vers mint szabadságkutatás ezúttal is a hiány megtapasztalásához vezet. De épp ez a körülmény fokozza fel a korszak verseiben az összegzés igényét. Ebből a szempontból is fontos a Patachich Iván zeneszerzőnek ajánlott *Euphonia*, mely az elektronikus zenében honos tempójelzéseket idéző módon s valamiképp Kurt Schwitters számverseire utalva különös hatást kelt. Már csak azért is, mert a szavak, mondatok illetve a számok közt szinte mágikus megfeleltetés történik:

24	41	55	3
azt akarom			
nézettek a NAPba / - mindannyian /			
34	43	5	?
nem akarlak			
megszámlálni benneteket		hattározottan -:	
25	45	5	nem
vörösre festett szalmán ülök			
kiárúsítom a mozdulatlan egyeneseket			
hamu hamu	47	5	57

Bíró következő könyvében: az *Émelykör* számozott ciklusainak (13, 14, 159) szövegeiben a gyerekkor traumatikus mélységeibe merülve s áttekintve életének eseményeit és helyszíneit valamiféle életmérleget készít. Eközben hatalmas energiák szabadulnak fel a tudattalantól. A költő önmaga meghatározását, azonosságát keresi. Mindezt sajátosan motiválja, hogy az azonos eljárással írt szövegek, ezek a megszakitottságuk ellenére is kibeszélő, áradó magánmonológok minduntalan visszautalnak a rendszerváltozáshoz fűződő ambivalens érzelmekre. Az én ugyanis azt érzékeli, hogy a szabadság istenasszonya pénzért árulja magát, hogy „ál-demokrácia SZAG VAN”, „helyzet van”, bűz, melyben ismét elárultatnak az eszmények. A kiábrándultságot a szándékoltan fals, ironikusan abszurd képtelen képek fejezik ki. Az *Anomorfózisban* például azt olvassuk, hogy „van valami kiszámíthatatlan / ko - re - og - rá - fi - a ! / lepkehálóm / gyümölcsöskosár - rá változik / íróasztalom / heringeshordóvá / ollóm szénröggé / tollam / légpárnás köszörűgéppé”. Minden az átváltozás ugrásrakész állapotában jelenik meg. Ugyanakkor azt is észre kell venni, hogy a költő ezt a kifordult világot ábrázoló asszociációláncot megfelelteti valamiféle lélektani helyzetnek, életérzésnek is. Például így: „fogyatkoz - nak pamuttartalékaink ! / ——— / ... vége / VÉGE / nincs mentség ! / ! / miféle próbákat kell még kiállnunk?” Ismét máskor különös, abszurd történések mozgatják meg a verset: „PICASSO egy hölgy farán / korcsolyázik / DALI / a szabásvarrás tanfolyamot / vezető díva biztatására hegedű hangversenyt rögtönöz / a szabadkai stípe grgica utcában”. Az idézett vers a Slavko Matkovicnak ajánlott *Szószerék* a realitás és a képzelet egymásba játszásával közelíti a látomásszerűség felé. Ez a verstechnikai eljárás ugyanazt sugallja, ami tételesen is kimondatik: „ ha akard / ha nem / - dúsul a vers -- / ! / ”.

A harmadik kötetet alkotó ciklusok (16, 17, 18) Amidezek után a lírai repertoár további gazdagodását mutatják. Képversek, hagyományos úton és számítógéppel készített alkotások következnek. Érdekes ötletre épül az akkortájt kilenc hónap elzárásra ítélt, nemzetközileg ismert drámaírónak és ellenzéki személyiségnek: Vaclav Havelnak ajánlott *Kilenc hónap*, mely az egyik oldalon a mű mássalhangzóit, a másikon magánhangzóit közli. Az olvasó ezek összeillesztésével jelképes értelemben véve „megszüli” a verset. Ugyancsak fontos műve e korszaknak a *Dada / az esztendő 365 napjára*, melynek Tristan Tzarától származó mottója szerint: „Senki sem menekülhet meg a sorstól. Senki sem menekülhet meg a

DADATOL.” Bíró e versében ezt az elméleti kiindulópontot járja körül, amikor az elszegényedés, a társadalmi rétegek leszakadásának gondjait érzékeli a maga bőrén. E reménytelen helyzetben a rombolás, mint az önkifejezés szabadsága tűnik fel. Habár e vélekedéssel nehéz egyet érteni, az is igaz, hogy egy éhes ember valóban eljut, eljuthat a lázadás és a destrukció gondolatához. A szürreálisan habzó szöveg jelzései - mint korábban is - előírják a belső hangsúlyokat, fő- és melléknyomatékokat, kiemeléseket, elhalkításokat, szüneteket, de még a visszhanghatásra is (semsemsem) gondja van a szerzőnek. Bíró tehát azt igényli olvasójától - ezúttal is -, hogy a jelzéseknek megfelelően kimondja vagy legalább belső hallásával érzékeli szövegét, milyenek visszatérőleg használt szemantikai módszere mint erre Csűrös Miklós figyelt fel - a mondat folyamatos billegtetése a mutató névmások és a légiték gyakori használatával. De arra is érdemes felfigyelni, hogy Bíró költészetében a formabontás - Kassák intelmének szellemében - együtt jár az építés gesztusával.

Másképpen fogalmazva: az egyént dologgá változtató hatalommal szemben a költő (enPLUSZEGY) a csupa nagybetűvel írt EMBER szó méltóságát hirdeti, aki lehunyva szemét „mindent látott, a MINDENT látta. Ez a poklokat megjárt ember s talán ebben foglalható össze Bíró költészetének legfőbb üzenete, mint ez a Fogadjunk című opuszában olvasható - nem lesz „szögesdrót / magával ragadó rázás csizma / kalendáriumkészítő matrac - készítő / szaggatott vonal / sajtóhadjárat...”. E kijelentések látszólagos kedélyességük ellenére is a felelősségvállalás fontosságára hívják fel a figyelmet egy olyan korban, ahol „tankcsapdába zuhan az angyal.”

Ács József

ABORT, RETRY, IGNORE?*

(Tomkiss Tamás: ALT CONTROL DEL)

A Kortárs Kiadó Új Látószög-könyvek sorozatában megjelent kötet ezúttal igazolni látszik a sorozatcímet. Tomkiss Tamás versei ugyanis valóban bepillantást engednek a most felnövekvő generációk világlátásába. Az idősebb korosztályoknak éppúgy hasznos és tanulságos megismerni, hogy érzik magukat a fiatalok a rájuk örökül hagyott világban, mint a fiataloknak megérteni, miért és hogyan lett olyan körülöttük a világ, amilyen.

A kialakult világrend meggyökeresedett hazugságai ellen tiltakozó kamaszmozgalmak (ld. a hátsó borító „egyéb közölnivalóját”: PUNK'S MÉG MINDIG NOT DEAD) a lázadó akarat és az eszköztelenség ellentmondásán törnek meg. Látszólag visszavonulót fújnak, egyéni szeszélyé, divathóborttá redukálódnak, vagy - a teljesítménytársadalmak szűkös kereteinek lebontását lehetetlennek találva - egyetemes pusztításvágygá növekszenek. A nyitóvers¹, mely mindig meghatározza egy kötet alaphangját, így beszél ezekről: „minket sötétbe dugnak / ahol zavarni sem tudunk”, „Nekünk itt nem lesz szezon”. „Helyünk véletlenül hiba”. Bármilyen idézet lehetne az Amerikában már tíz-tizenöt éve X-generációnak nevezett korosztály mottója, mely a yuppie-életformát abszurdnak és idegennek érzi magától, az érvényesülésnek és a harmonikus életrend kialakításának módozatait azonban nem sok sikerrel keresi. „Itt más tervek az irányadók / s ezek nekünk nem kellene”.² Kallódó, túlképzett, makacs, de rezignált fiatalok ők. A punkok sokkal nyersebbek, ösztönösebbek és elkeseredettebbek náluk. Közismert elidegenítő effektu-

saik (kakastaréj, piros haj) célja nem annyira a polgárpukaszítás (nem hiszik ugyanis, hogy az így sokkolt polgárok egyszer csak „megvilágosodnak”) inkább a polgárok elijesztése, távoltartása, világuk kiküszöbölése. (A falkába verődés szintén a szubkultúra fenntartására szolgál).

Tomkiss elidegenítő effektusa, hogy cikluscímnek számítógépprogramok szimbolikusan is érthető műpontjait, billentyűkombinációit és a DOS parancsait választja. A Himnuszok a Központi Számítógéphez utolsó darabjai „talált” versek, melyet a költő az informatikai társadalom szócsövén át olvastat a fejünkre: „A kilépés lehetetlen. / Zárja le a futó programot. / A kilépés lehetetlen.”³ „A memóriára megsemmisült. / Az állomány nem olvasható. / A rendszert újra kell telepíteni.”⁴

Persze az elidegenítő hatások és a rideg kegyetlenség mögött még a punkoknál is romantikus formájú ideálok és panaszok rejlenek. Az *Alt Control Del*-ben: „Az eget lezárk / [...] / a szárnyakat amputálták”. Más helyütt: „Bár nem vagyok egy új Faustus, én azért / tudom: amit léleknek hívnak: elveszett.”⁵

Akötet első ciklusa és a favágó-metaphora a nyitóvers öszinte beszéde után körülményeskedőnek, konstruálnak, irodalmiasnak hat (stílusparódiaként a komoly közlendő miatt nem olvasható). Ezek a verseken a forma és a metaforika úgy áll, mint egy sebtében felöltött, több számmal nagyobb kabát. Ezt Tomkiss maga is sejtje: „Ő lehet, hogy ódi ennyi / szimbolizmust összehozni”, írja *A favágó 2. eltévedésében*, mely formailag talán az első ciklus legjobb darabja, de a tartalom ebben is tisztelt-körököt fut a metrum kedvéért. Ahol megengedi magának, hogy nyersebb, versszerűlenebb legyen (*Szelíden, lassan*), ott sokkal érdekesebb, amit csinál.

Az UNDO RESET (szexeseroszak.doc) up-to-date cikluscíme után meglepő, hogy sörivásról, vörösborról, szerkezésről olvasunk nem különösebben megrázó beszámolókat: esetlegesen összeálló képek montázsait látjuk. A *Kitevők* az első darab, aminek távlata van, ahol az élményt az üresség és a kétségbeesés riadalma verssé kovácsolta. Elmaradtak a „költői elemek” cifraságai: „Minden íz, minden illat / minden érintés untat. / Egyetlen cél a túlélés lehet / valahogy úgy mondta Yossarian / de akkor még csak kegyetlen / és örült volt minden. // Most hideg van.”

A*Harc*ore ennek következményeit próbálja megjeleníteni. Félrebeszélés, kaotikus imaginálás, narkotikus képömleny az eredmény: „Már belenyomtam amúgy is a / poklát izzó éjszavaimból / lávabeton harcunkba”. Ezen az sem segít, ha netán beugrik az „acid head” (kábszerző egyén) terminus.

„S hallgatunk, azt tudunk / hallgatunk vad dolgokat” - írja a nyitóvers. A *Sonic Youth* egy együttes nevét viseli címként és alcímként is (Nekromantia). Benne a dark wave és a sátánista eszmékkel vélt vagy valós kapcsolatban álló, ám annak képi világát és szimbólumrendszerét kétségkívül felhasználó metálfenékerek jelennek meg. A vers hangfalak tövében kinlódó hőse „annyit üvölteti, annyira, hogy török / szétszakad érte a membrán...” Tomkiss fontos dolgokról készít rajtot: Remegő szájú kamasz menekül a világ elől ivasba, fűbe, zenébe. A megoldatlan konfliktusok (a „beázott homokóra”⁶) elé hazudott álságos harmónia elkeseríti. „Béke van, és ezt / már kurvára utálja...”⁷ Az elfojtott vágyak és agressziók közösülő sátán, nemi gerjedelemtől hajtott hullák, oszló tetemek képében törnek felszínre. Így talán van esély a feldolgozásukra. De a kamaszt ez nem érdekli, csak az élet pillanatnyi elviselhetővé tétele. „Félti a szórakozását”⁸. Mert „Két túlvezérelt hangszóró között / talán szenved és sorvad az agy / de jól

táncol a csonka idegdúc”⁹. Persze az egész zsákutca: „Fáj a gyomra. Görcsöl a szája. / Őt kurvára nem értik már rég. / Mindegy, mindegyikre szarik. Hány.” „részeses. Mert ki akarja / nyírni magát (is).”¹⁰

Ha már a kinyírásnál tartunk: ide tartozik a *FORMAT C*: DOS-parancs is, mely a számítógépnél a me-revlemez tartalmának azonnali teljes törlésével jár. Mint cikluscím, az elrontott teremtés jelképes visszavonása, a kozmikus világciklus újrakezdése. A punk generáció vágyálma: mindent eltörölni, mert minden hazug és rossz. Hogy aztán milyen is legyen az új világ, nem tudják. De mert a totális pusztulás úgyis csak távoli, megfoghatatlan fenyegetése, hipotézis, képzelgéseknek teret kínáló vízió, a teremtést illető tanácstalanságuk nem zavarja őket túlságosan: az építő kritika egy minden ízében tönkrement, ám magát mégis rohanvást gyarapító világban legalábbis időszzerűtlenné tűnik. Az undor és a tagadás a behozhatatlan túlerő elleni tiltakozás módoszatai. Személyes veszteségek utáni törölt állapot. „Felfordulok tőled”, írja a cukliskezdő vers¹¹ első sora. A *Primus*, a *Tájvers*, a *télvég* mind az igénytelen környezet és a többre már nem is vágyó, depressziós lélek pontos állapotrajza.

A *Nézd* annak a mozdulatnak a leírása, amikor a szorongó lélek elengedi maradék kapaszkodóit. Veszélyes és termékeny pillanat: „hát nyugodtan essen a földre / törjön össze az a rohadt pohár”, „nézd én már nem tudok semmit / mennem kéne, hagyni mindent / meguntam a hidegrázást / szemem körül a feketeséget / nem, nem, én nem keresem / a tudatlanokkal a tudás titkát ...”. Ezek talán Tomkiss legerőteljesebb sorai a kötetben.

ASpace ciklus ismerős kezdőfeltételből indul. A világ: pokol. Benne angyalként senki sem élhet. A legtöbb, amit elérhet, hogy kívülálló marad, bolond, aki „hallja a zenében / az igazán bolondok / lélegzését. / llyenkor megőrül [...] / Felszabadultan / garázdálkodik / egy végtelen / jövőben”, mely a korlátlan ígéretek tartománya. A jelenben csupán meghúzódik: „Úgy tesz néha / mintha álruhába bújna / és elviselné / ezt a sok normális életet. / Néha pihenni akar / megöli / magát.”

Az *Alt F4 EXIT* záróciklusa sivár, ám kitűnő képpel nyit: „Körömtelen kapaszkodás / egy polírozott üvegoszlopba / a tetején a világ / lent a vége / közepén járok”.¹² A *Poszf-epilógus* ezután sok mindent, nemcsak a versírást lezáró vers. „vidám parti / volt meg jó buli 26,88 másodperc alatt / meginni egy liter hárslevelűt 1994. 12. hó / 10-én a Kiskunban meg telefonperformanszot / adni hajnalban egy üzenetrögzítőre [...] / De a legutolsó vers az egészen más / ebben már benne van a függvény is / ami sehogy sem akar létrejönni és / igen a versek nem olvasnak verseket. / Only the good die young, / ez nincs / benne sőt éppen ezért írom most / legutolsó versemet.”

Utolsó utáni pillanat: a *Poetica Fekália* még egy adag versmixtúrát zúdít búcsúgesztusként az olvasó fejére. Tomkiss tiltakozva üríti ki magából a költészet, a kultúra szerepéről gondolkodás nélkül leírt hihetetlen és emészthetetlen szólásokat és a belétömött jóindulatú tanácsokat. Domonkos István versben idézett *Kormányeltérésben*-je az emigráns hanyattatásait sorolja. Tomkiss ott-hontalansága hasonló, de mélyebb. Hogy ez az otthontalanság, egy generáció otthontalansága felszámolható-e? Igen fontos és nagyon messzire vezető, ám itt aligha megválaszolható kérdés.

(Kortárs Kiadó, 1998)

Jegyzet

* A kötetcímiül szolgáló billentyűkombináció a számítógép azonnali újraindítását eredményezi, akár adatvesztés árán is. Jelen tanulmány címe egy komputeres hibajelzés, ami választ vár.

tőlünk. A megkezdett, ám sikertelen műveletet visszavonhatjuk, újra próbálkozhatunk vele, esetleg a fellépett hibát egyszerűen figyelmen kívül hagyhatjuk.

1 Én 2 i.m. 3 Escape („Menekülés”) 4 Falat error („Végzetes hiba”) 5 Őszi beszélgetés 6 Sár az üvegben 7 Nirvana 8 i.m. 9 Sár az üvegben 10 Sonic Youth 11 Primus 12 Hely

Bokányi Péter

KARAY LAJOS: KAGYLÓ

Vannak kötetek, amelyekről - dacolva az irodalomtudomány aktuális kánonjaival - lehetetlen szólni anélkül, hogy meg ne idéznénk az alkotónak, a művek létrehozóinak az alakját. Különösen igaz ez olyan költők, munkáinak, akiknek művei egyben életrajzot, életfilozófiát is rajzolnak - miként Karay Lajos esetében is. Szükséges az alkotóról szólni, annál is inkább, mivel Karay Lajos nevű költőt egészen a közelmúltig nem ismert az irodalmi közvélemény. Az 1934-es születésű, Keszthelyen élő költő összegyűjtött verseinek első darabját 1955-ből datálja - több mint negyven éve ír verseket anélkül, hogy munkájának bármiféle nyilvánosságot igényelt volna. Sőt, tudatosan vonult el a nyilvánosságtól, lévén a kor nyilvánossága meglehetősen kétes értékű számára: „Kérdezgetik: bolond vagy-e? / Feleljek? Megvonom a vállam. / A Partitúrát muzsikáljam, / ami nekem macskazene?” írja *Szempont* című versében. A szombathelyi Életünk folyóirat, Pe-e György főszerkesztő érdeme, hogy Karay Lajost felfedezte a magyar irodalom számára, s verseit néhány esztendője közölni kezdte. Ez az együttműködés fejlődött odáig, hogy az Életünk Kiadó megjelentette a *Kagyló* című kötetet, Karay Lajos összegyűjtött verseit.

A fentiek már utalnak a személyiségre, amely a versek mögött rejlik. Nehéz sorsból nőttek ki a versek: kezdetben az 50-es évek politikai viszonyai keserítették az alkotó életét, később sajátossá tette a tudatos félrevonulás, a vállalt kitaszítottág. Karay Lajos élete Hamvas Bélaét idézi. A „hivatalos Magyarországtól” gondolatilag távol, el nem ismertként alkotott Karay, miként Hamvas Béla az 50-es évektől, távol a fősodortól, távol a zajos élettől, a sikertől. Pozíciótlán a két alkotó az adott Magyarországon: Hamvas, az Erőműberuházási Vállalat tiszpalkonyai raktáros-adminisztrátora, Karay Lajos bölcsész végzettsége ellenére segédmunkás (segédtróger, ahogy maga nevezi a kötet fülszövegében) egész életében. Ez a távolság a hivatalos kultúrától azonban megőrzőleg is hatott: a „megátalkodott idealista” Hamvast megtartotta annak, aki; Karay Lajos költészetének pedig ihletőjévé, alapjává lett. Hamvas Béla személyiség fölötti, realitás fölötti alkotó, a való világ csak annyiban kap szerepet életművében, amennyiben fizikai kerete a létezésnek - nem feltétlenül és helye azonban a személyiség kibontakoztatásának, ennek terepét Hamvas egy más viszonyrendszerben leli meg. Karay Műneme, a líra ezt a személyiség fölöttiséget nem engedi alkotója számára: nála a valóság, akkor túlélendő is, nem csak túlírható versei mindvégig (még ha indirekt módon is) reflektálnak arra a külső kontextusra, mely létrejöttüket körülveszi.

Ez a reflektivitás határozza meg Karay Lajos verseinek karakterét. Nem valamiféle „beavatkozó” reflexiókról van itt ugyanis szó, nem kíván világmegváltani ez a költészeti. A látott, kényszerűen megélt valóság negatívját adják Karay Lajos versei, a létező rosszal, rúttal a szépséget szembeállítva a „Szépség ellenforradalmát” („*Ars poetica*) hirdetik a művek. A kötet címadó verse ezt a szemléletmódot értelmezi, a kagyló, a „csakazértis szép” metaforája egyben az alkotói világgal is azonosítható: a Szépség

elpusztíthatatlan, forradalma az, hogy létezik, s létezése eredményeként élesebben látszik a rút, a rossz jelenléte. „A szépség ő, - de éles és kemény! / Mert ha galád, / csizmához szokott lábfejek tiporják, / nem bűn: erény, / ha vág” - szól a vers zárolata.

A szépségben, az objektív, a személytől független létezőben való hit meghatározója Karay Lajos költészetének. Ez a szépség már több is, mint esztétikai fogalom: etikaivá is válik, hiszen eszköze a valósággal való szembeszegülésnek. A valóságból a szépet veszi észre ez a költészeti, hétköznapi témák szólnak meg benne nem hétköznapi látásmódon átszűrve. Megemelkednek, átpoetizálódnak a valóság közömbösnek tűnő tényei: bennük a szépség fogalmazódik verssé, amely szépség szinte mindenben meglátható, legyen az a Balaton környéki táj, egy kavics, vagy akár a macska, mint Karay verseinek gyakori szereplője. A szépség költője vall programadó jellegű versében, az *Ars poetica*ban: „A porszemeknek légy Kolombusz / Világok ők, mély, gazdag és kusza / tájak, hidd el. Mint gyermek forgat almát, // forgasd az újat, éheid felejtve, / s célod nagyságát önmagad se sejtve / munkáld a szépség ellenforradalmát.”

E szépség vezérelte élet képes aztán magának alárendelni azt a másikat, a fizikait, amely rút és fájdalmat okoz: „Ugye lehet, hogy fájdalom / nincs is, hogy szép a nyár nagyon, / s hogy talán mégsem létezőnk?” -- mondja a *Harmatos* című vers. Egy másik élet körvonalazódik tehát a kötetben, amelyik igyekszik önmagát távol tartani a fizikai valóságtól - legalábbis, amennyire ezt a valóság engedi.

Hiszen a valóság erőszakos és telhetetlen. Mindent akar, teljes személyiséget, s ha az magát meg nem adja, akkor a valóság büntet. E büntetés a magány, amit a valóság kiró a vele ellenszegülőre. Karay Lajos verseinek egyik fő ihletője a magány, ami többféleképpen fogalmazódik meg költészetében. A magánynak „patetikusabb” felfogása jelenik meg a *Régi nóta* című versben: a vállalt különállás szólal itt meg, annak belátása, hogy a világ nem alkalmas a normális életre, sőt, minden gyanús, ami nem világszerűen abnormális. Ezzel a világgal szemben az értékeiben, az egyetemes értékekben hívó ember egyféle pozíciót alakíthat csak ki: „Megvéd ösztönöm. / Alkosd meg törvényed, és a / többi ördög! / Haladjon csak korod szépen, / neked nőned kell, - csak éppen / nem belé: fölé.” A magány tehát egyben megőrző, bizonyítéka annak az értékbiztonságából fakadó erkölcsi fölénynek, amellyel az én rendelkezik.

Ugyanakkor megjelenik a versekben a magánynak a kevésbé heroikus, „köznapi” felfogása is. Az egyedüllét, a társtalanság, ami meg mégis nehezen elérhetővé teszi az életet. A valóság, a politika elvette otthon hiánya, a család, a társ hiánya - különösen korábbi verseiben - gyakori szereplője Karay költészetének. „Aztán majd nem lesz sehol senkim. / Ülök bámulva, hogy mozog / egy légy az ablaküvegen kinn, / s magamban morfondírozok.” prognosztizálja a költő 1958-ban (*Prognózis*). A későbbi versekben a magány inkább közvetetten jelentkezik, nem válik önálló témává: valamiféle belenyugvást sugall ez, megbékélést a sorssal, ami kiszabott.

Az anyagi világnak (illetve annak jelképeként a „viszonyoknak”) kiszolgáltatott személyiség egy versben sem fogalmazódik meg olyan átütő erővel, mint az *Oszályidegen ballada* című műben. A villoni balladaformában megírt vers életrajzot mesél a „mi voltam egykor, mi lehettem volna -- s mi vagyok most” gondolatmenet meri-

tén. Egy félresiklatott élet szólal itt meg, amely képes erényt kovácsolnia a csapásokból, képes erőt meríteni abból az értékbiztonságból, amivel a viszonyok ellenére rendelkezik, „a senkinél senkibb vagyok” szól a refrén a versszakok végén, s ezt a „senkiséget” emeli egy másik viszonyrendszerbe az *Ajánlás*: „járjak iszapban és koromban, / de százat egyre ráteszek, / akárhány esztendő koromban, / mégis bírátok leszek.” Lehet tehát egy másik világ a létező rossz helyett / mellett: az, amelyben ép értékrendek mentén ép emberek élnek a maguk elzárt, ép, egészelvű életüket, ahol életképtelen fogalom a politika, a kétes értékű hírnév, mindaz, ami látványos pozíciót biztosít a köznapokban.

Az *Osztályidegen ballada* felhívja a figyelmet Karay Lajos alkotásmódjának sajátosságaira is. A villoni balladaforma kötöttsége nem engedi a felidézett emlékek felkeltezte érzéseket eluralkodni a versben, s a forma fegyelme az érzések fegyelmét is eredményezi. Kemény, férfias kiállás jellemzi a verset ezáltal, dacára annak, hogy benne egy élet tragédiája mondatik el. Karay a kötött formák művésze, amely formák többek hordozónál, a forma önmagában jelentésképző elem verseiben, s ugyanakkor eszköze annak a sajátos feszültségnek, mai Karay műveit

jellemzi. A forma fegyelmez: korlátokat szab a téma felkeltezte érzéseknek, indulatoknak, vibráló, feszült hangulat kíséri a verseket. A forma, a tökéletes, fegyelmez, elzár, a rendet idézi, amely rend a szépség rendje. Kedvelt műformája Karaynak a szonett, a „kemény vers” (Karay Lajos kifejezése), de a szonett mellett más kötött formákkal is magabiztosan, könnyedén bánik a szerző. Sajátos az a versbeszéd, ami a formát megtölti. Szinte az élőbeszéd könnyedsége, lendülete jellemzi Karay Lajos szövegeit, mentesen az élőbeszéd köznapiságától. Versei nem túrik a nagyszabású hangulatképeket, a monumentalitást, Karay képeiben a tárgyak, állatok, mindennapi látványok poetizálódnak át, sajátosan szép, egzisztenciálisan mély tartalmú mikrovilágot teremtve.

Karay Lajos kötetének megjelenése feltétlen figyelmet érdemlő eseménye a XX. századi magyar líra történetének. Olyan költészet ez, amely mindenfajta diszszonáns messianizmus mellőzésével hitelesen állítja: van másik létezés, másik világ az anyagi létezés mellett; olyan, amit a rend és az értékbiztonság ural: az örök Szépség világa, amely megérdemli, hogy akár egy egész élet rááldoztassék.

(Életünk Kiadó, 1998)

SZERZŐINK

- Ács József költő, kritikus - Budapest
 Alföldy Jenő irodalomtörténész - Kecskemét
 Baán Tibor költő, kritikus - Budapest
 Bagu László költő - Bányász
 Balla D. Károly költő - Ungvár
 Baranyi Béla író - Budapest
 Bedő Sándor festőművész - Zalaegerszeg
 Bíró József költő - Budapest
 Bakányi Péter kritikus - Szombathely
 Borbás György művészeti író - Zalaegerszeg
 Büky László nyelvész - Szeged
 Czigány György költő - Budapest
 Cukor György költő - Törökbálint
 Cséka György író, költő - Beregszász
 Cserba Júlia esztéta - Párizs
 Fejtő Ferenc író, politológus - Párizs
 Gángoly Attila író - Budapest
 Gerencsér Zsolt író - Kaposvár
 Gyurik Irén költő - Inke
 Haraszi Mária költő - Budapest
 Heitler László festőművész, művészeti író - Pápa
 Hules Béla költő - Budapest
- B. Juhász Erzsébet kritikus - Budapest
 Karafiáth Orsolya költő - Budapest
 Károly György költő - Vác
 Kelemen Zoltán kritikus - Szeged
 Kiss Dénes költő - Budapest
 Laczkó András irodalomtörténész - Kaposvár
 Lengyei Tamás költő - Budapest
 Monoszló Dezső író, költő - Szigliget
 Nászta Katalin költő - Zalaegerszeg
 Nyírfalvi Károly költő - Budapest
 Oláh András költő - Mátészalka
 Penckófer János író - Beregszász
 Pócs István költő —Bátfa
 R. M. Rilke (1875-1926)
 Sarkantyú Illés esztéta - Budapest
 Szilágyi Lenke fotóművész - Budapest
 Szlafkay Attila író - Budapest
 Tarján Tamás irodalomtörténész - Budapest
 Tornai József költő - Budapest
 Váczy Jépoint Tamás grafikus, író - Budapest
 Vancsó Zoltán fotóművész - Budapest
 Vísniek, Matei író - Bukarest

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Pannon Tükör kulturális folyóirat római katolikus kereszténységünk és államiságunk ezredik évfordulója tiszteletére verspályázatot hirdet. Határon innen és túl, az ö világrész magyarjai korhatár nélkül pályázhatnak, négy-öt írással, tematikus megkötés nélkül. Kötet nélküliek és irodalmunk jele-seinek műveit is várjuk, kikötésünk csupán az, hogy a szűkebb pátriák, a kisebb hazák szavai is szerepeljenek a költeményekben, hogy a dédszülők, a nagyszülők, a szülők, a szülőföld nyelvén szólaljon meg az ének, a mélyrétegekből napfényre hozva a tájhazák nyelvi fordulatait erőt, hitet, szeretetet őrző szavakkal, melyeket már-már elfeledtek, bár őrzi őket az előttük járók emlékezete.

Természetesen műfaji megkötésünk sincs, de kérjük, hogy a benyújtott pályamű/vek/ terjedelme a 300 sort ne haladja meg.

A legjobb pályaműveket összegyűjtve egy antológiában megjelentetjük; a kötetnélküliek további útját pedig szakmai és emberi gondoskodással segítjük.

Pályadíjaink:

- I. díj 50 000 Ft
 II. díj 30 000 Ft
 III. díj 20 000 Ft

A pályaművek benyújtásának határideje:
 1999. augusztus 30.

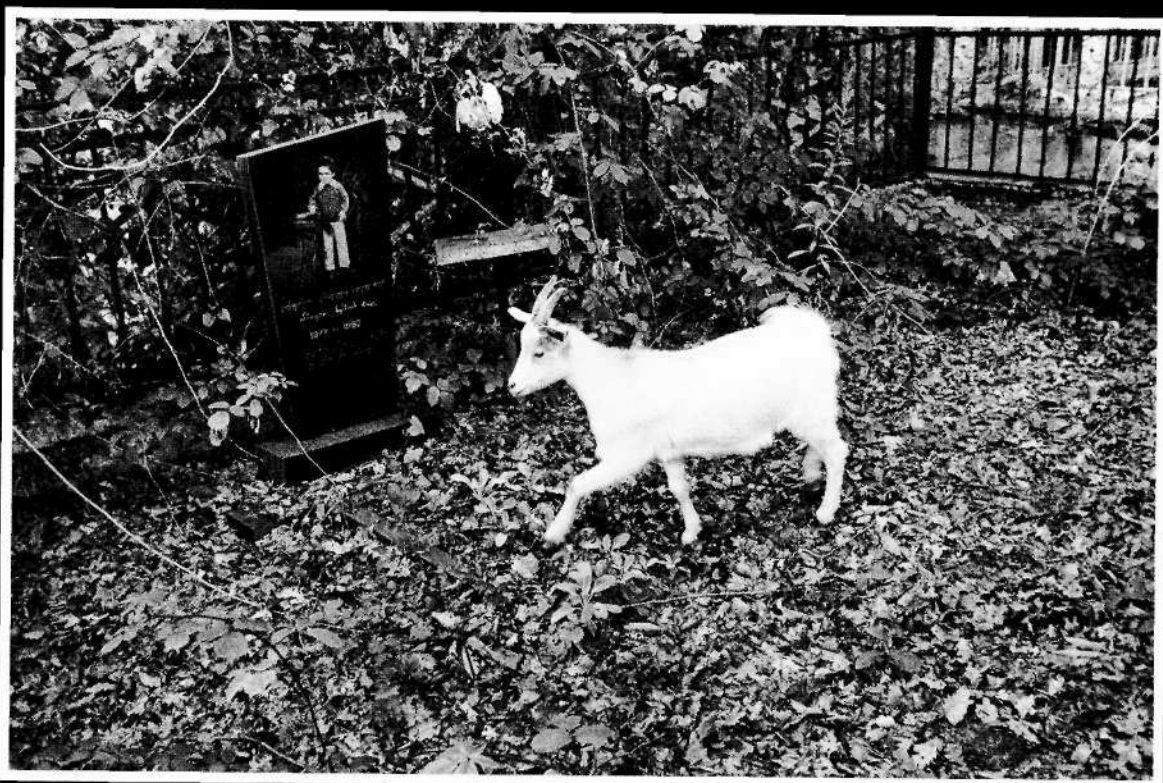
Címünk: Pannon Tükör
 8800 Nagykanizsa, Ady Endre u. 12/B

A borítékra írják rá: Milleneumi verspályázat.

Szilágyi Lenke fotója

Szilágyi Lenke fotója

PANNON LŰKÖK

Kulturális folyóirat

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Balla D. Károly, Barna T. Attila, Bisztray Ádám, Dobozi Eszter, Fábíán László, Fogarasi Zsolt, Forrai Eszter, Polner Zoltán, Szepesi Attila és Zombor Béla versei • Gere István, Kálnay Adél, Sarusi Mihály és Váczy Jépoint Tamás szépprózája • Venyige Sándor: Nap, árnyék, boszorkány - színpadi játék • Fried István, Koppány Zsolt, Laczkó András, Márkus Ferenc, Vasy Géza tanulmányai és kritikája • Kukorelly Endre Samuel Beckettről, Céline-ről és Antonin Artaud-ról • Fradi és avantgarde: Kukorelly Endrével Levitin Dávid beszélget • Frans Suursma művészete • Egy párizsi magyar - Cserba Júlia írása • A Czúgh-család • Szemle

1999

Ára: 120 Ft

PANNON TÜKÖR

1999.

VERS

- Ács József: Ájulás egy vasútállomáson 99/3.4.
André András: Metereológiai előrejelzés 99/2.26., Tavasz lesz mégis 99/3.4.
Baán Tibor: Csak az egyik 99/1.33., Elégia 99/1.33.
Bagu László: Fehér sugárban 99/1.55-56., Szarotvi almanach 99/1.54.
Balla D. Károly: Új kanosszák 99/2.5-6.
Barna T. Attila: A révnél 99/2.8.
Béri Géza: A tornác kövén 99/6.3.
Bíró József: Az egyetlen 99/1.20., Fényverés 99/1.19. Futam/zongorára 99/1.20.
Bisztray Ádám: Örökség és ősz 99/2.4.
Cukor György: A kőfal tetején 99/1.29-31., Három szín 99/6.34-35.
Czigány György: Késő 99/1.13.
Cseh Károly: Fehér izzás 99/5.21. Kígyóparagrafus 99/5.22. Lelketlen feszületek alatt 99/5.21. Szerződés 99/5.22.
Cséka György: Fragonard köldöke 99/1.60.
Dienes Eszter: Hír 99/4.14., Tűnődéseim 99/4.15., Üzenet Ladányinak 99/4.14.
Dobozi Eszter: Chanel 99/2.4., Eurüdiké léptei 99/2.3., Naptárlap 99/5.48.
Dudás Sándor: Holtomiglan 99/5.14., Tövískoszorú (András, A mester) 99*/6.67.
Ébert Tibor: Gang és lépcső 99/3.8.
Fa Ede: Néha 99/2.10.
Fábián László: Másik múzsa 99/2.26-27.
Fecske Csaba: Földem 99/5.12. Szokás 99/5.12-13. Tán nem is létezel 99/5.12.
Forrai Eszter: Az indián 99/2.42., Fent és lent 99/2.42., Nagy kirándulások 99/2.43., Szélmalom a képben 99/2.43., Frans Schuurisma világa 99/2.43.
Géczi János: Ezer veszprémi naplemente (részletek) 99/3.32-33.
Gyurik Irén: A hajnalt félve 99/1.34.
Haraszti Márta: Lopott zúzódás 99/1.27., Örököltem egy tölgyfát 99/1.27.
Hart, Kevin: Hegyek (Mountains) 99/4.41-42., Nyár de- rekán (Midsummer) 99/4.42. (Turczi István fordításai)
Hodgins, Philip: Az utolsó lista (The Shortlist) 99/4.39., Utazás törölve (Trip Cancelled) 99/4.41. (Turczi István fordításai)
Hölderlin: Görögország 99/3.3. (Tornai József ford.)
Hules Béla: joan miró így biztatta baán tibort 99/1.14., Közel ment el egy kocsi 99/3.7.
Jékely Zoltán: Új évezred felé 99/6.31.
Jenei Gyula: Felhők és évszakok 99/6.28. Mint őszember 99/6.27. Őszi zsaluk 99/6.27-28.
Kálnoky László: A műfordító halála 99/1.16-17.
Karafiáth Orsolya: Egynyári történet 99/1.22.
Károly György: Napló 99/1.50.
Kelemen Lajos: A követ 99/3.9., Zakeus 99/3.8-9.
Kiss Dénes: Gyökereim a sötétben 99/1.41.
Laboda Kálmán: Az előszoba 99/5.132-14. Hajnal 99/5.13.
Lászlóffy Csaba: Etüdök - '58 99/4.3.
Lengyel Tamás: Kőbalett 99/1.52., N M I 99/1.53., Ros-kor 99/1.53.
Lukács Dávid: A táj lelepleződése 99/6.29. Eitorzulhat 99/6.29. Nemezis 99/6.29.
Meliorisz Béla: A fővárosi közlekedési vállalat villamos- üzemnek nyugdíjasként a Podmaniczky ut- cában 99/3.20. Nézzük csak tovább 99/6.42.
Monoszlói Dezső: Lenni 99/1.12., Vasárnap illata 99/1.12-13.
Morvai Péter: Ősz 99/4.5., Tokkátá 99/4.4., Végül el- mennek 99/4.4-5.
Murray, Les A.: Ausztrália kártya (The Australia card) 99/4.39. (Turczi István fordítása)
Nászta Katalin: A folyamat 99/1.15., Kárhozat 99/1.15.
Németh István Péter: Liber miraculorum 99/6.14-19.
Nyári László: Egy iraki kisfiú éneke 99/4.24.
Nyírfalvi Károly: Ez az éppen, hogy nem... 99/6.30. Havak hava 99/6.30. Két állatkert 99/1.28., Szerel- mes levél 99/4.25.
Oláh András: Körhinta 99/1.50.
Pardi Anna: Közmondások 99/4.35., Seconde vue 99/4.35.
Páskándi Géza: kéziratos verse 99/6.
Penckófer János: Harsonátlanul 99/6.55-62.
Pintér Lajos: Herendi rózsák 99/3.18-19.
Pócs István: Boszorkányidő 99/1.60., Kék sündisznók vonulása 99/1.57.
Polner Zoltán: Hommage á Baka István 99/2.11. Ma- gyar bál Kassán, 1937-ben 99/5.3.
Rilke, R. M.: A menyasszony 99/1.5., Az én elnyűtt kezembe, Istenem 99/1.5., Archaikus Apolló-torzó 99/1.3. Hetérasírok 99/1.4-5. (Tornai József for- dításai)
Rónay György: Mérleg 99/1.17.
Sárándi József: Határozott névelő a „légüres tér”-ben 99/4.32., Kiátkozva a halhatatlanságból 99/4.33., Und 99/4.33.
Silay Ferenc: Apámtól jövök 99/2.35., Virrasztó mada- rak 99/2.35. Húzó egy vonalat 99/5.49.
Szabó Bogár Imre: Az irány 99/5.20. Magyarázat 99/5.19.
Szent Ernő: Az okozott kár 99/4.34. Erőszak 99/4.35., Meg még az is zavar 99/4.34., Nehezebb mint hit- tem 99/4.34.
Szepesi Attila: Csízio 99/6.99., Horoszkópomra 99/2.12., Modern költők 99/2.11.
Szoliva János: Ott, akkor 99/6.33.
Thomas, Dylan: Ne lépj szelíden át ama éj küszöbén (Do not go gentle into that good night) 99/5.30. (Erdődi Gábor fordításai) 99/5.29.
Wright, Judith: Fájdalom (Pain) 99/4.43. (Turczi István fordítása)
Yeats, William Butler: Az élő szépség (The Living Beauty) 99/5.32., A háromkirályok 99/5.12., Innisfree tavi szigetén (The Lake Isle of Innisfree) 99/5.31. Mélabús

sorok (Lines Written in Dejection) 99/5.31. A tó szigeteihez (To an Isle in the Water) 99/5.32. (Erdődi Gábor fordításai)

Zalán Tibor: Száz magány-sor 1994-ből 99/3.5-6., Zombor Béla: Legyintés 99/2.9-10.

SZÉPPRÓZA, DRÁMA

Balla D. Károly: A dosszié (részlet) 99/1.54-59.
Baranyi Béla: Játék 99/1.25-27.
Cséka György: Idegen gép 99/1.61.
Cserép Csaba; Asztodélosz virágok 99/6.37-41.
Debreczeni Tibor: „És ki az a Pál?” dráma 99/6.43-47.
Dürrenmatt, Friedrich: Minotaurusz (Ballada) 99/6.8-13. (Erdélyi Z. János fordítása)
Gángoly Attila: Két történet 99/1.31-32.
Gere István: Fejlődés 99/2.24-25., Villamos 99/5.8-10.
Gerencsér Zsolt: Hurok 99/1.21.
Györgyei Géza: Ajándék Montevideóból 99/5.15-18.
Kálnay Adél: Karácsonyi vendég 99/2.23-24.
Koppány Zsolt: Mert majd megvigasztalják őket? (Filmsnovella) 99/4.6-13., 99/5.23-28.
Lászlóffy Csaba: Élet, kiben rosszra ingerlés tanyáz 99/3.10-17.
Marafkó László: Öngyógyítás 99/3.21-22.
Penckőfer János: Narancs mappa Castempoorból 99/1.61-63.
Sárkány Márta: Remény 99/6.35-37.
Tábori Zoltán: Aktapiramis 99/4.16-18.
Váczy Jépoint Tamás: Egy idegenvezető magánélete. XIII. A gyár 99/1.47-49., XIV. A végállomás 99/2.36-37.
Venyige Sándor: Nap, árnyék, boszorkány, (dráma) 99/2.28-34., 99/3.23-31.
Vi-niec, Matei: És a csellóval mi legyen? 99/1.35-40. dráma (Szlafkay Attila fordítása)
Zsávolya Zoltán: Killer Laci kezdetei 99/2.6-8.

TANULMÁNY, ESSZÉ

Beke György: Mi is a nemzet szellemi-lelki egysége? (publicisztika) 99/6.63-66., Petőfi Fehéregyházán 99/4.66-73.
Borbás György: A Czugh-család 99/2.47-50.
Büky László: Utak és útvesztők 99/5.50-53.
Csongvai Éva: Szimbólumok és alternatív világok az erdélyi magyar nyelvű kultúrában (1998) 99/5.38-47.
Fejtő Ferenc: Párizs 1831-ben 99/1.9-11.
Heitler László: Iratos házak a Balatonnál 99/1.71-72.
Hules Béla: Jó és rossz. Utólagos reflexió egy esszéhez 99/5.4-7., 99/6.4-7.
Kovács Györgyi: Krisnatudatú magyarok 99/4.74-78.
Kukorely Endre: Extázis, In-stasis, Antonin Artaud-ról, Klimó Károlynak 99/2.41 „Ha azt mondanám, van innét kiút. Samuel Beckettről, Tandori Dezsőnek. 99/2.40. Utazás. Céline-ről, Marno Jánosnak 99/2.40.
Nadrainé Lippai Mária: Az ifjúság jövőképe 99/2.56-60.
Pomogáts Béla: Integráció, regionalizmus, kisebbségi kultúra 99/6.20-26.
Sarusi Mihály: Torban az igazság 99/2.54-55.

Irodalom és irodalomtörténet

Alabán Ferenc: Quo vadis neoavangárd? (Modernista motívumok a szlovákiai magyar lírában) 99/6.50-54.
Alföldy Jenő: Jékely az új évezred küszöbén 99/6.31-33., Versek a gályapadon 99/1.16-19.
Bohár András: Ami lényeges, az zárójelben... I. 99/3.40-50. II. 99/4.26-31.
Cséka György: A kárpátjai magyar irodalom (1988-1998). Megjegyzések a Semmi Könyveiről 99/1.51-52.
Fried István: Alom-Bécs Márai Sándor **Szindbád hazamegy** című regényében 99/2.13-17., Magyar halálversek 99/5.33-37.
Kovács Sándor Iván: Szenvedélyek és szerelmek 99/3.51-54.
Lőrinczy Huba: A kallódás mámore és csömöre 99/4.45-55.
Márkus Ferenc: Vörösmarty Mihály: Hedvig. Legenda (1829) 99/2.18-22.
Várdy Béla: A századelő amerikai-magyar irodalma 99/4.18-23.

TESTVÉRMÚZSÁK

Balogh László: Szemenyey-Nagy Tibor 99/4.56.
Bohár András: Az érzékelés dimenziói. Urbán Tibor grafikáiról 99/5.57-58.
Borbás György: Bedő Sándor művészete 99/1.68-70., Élete a tánc. Orsovsky István koreográfus 99/6.74-80.
Csernák Árpád: Tündéri realizmus 99/3.55-60.
Flumbort Rita: A rettenetes németek (A caligariszmus megjelenése a német expresszionista filmben) 99/5.62-68.
Laczkó András: Rippl-Rónai József és néhány kortárs író 99/6.70-73.
Nagy Csaba: Nagykanizsa mozitörténete 99/5.70-78.
Sándor János: Lapok Somogyország színház-történetéből 99/4.58-63.
Sarkantyú Illés: Sehol. Szilágyi Lenke és Vancsó Zoltán fotóiról 99/1.73-74.
Szentmártoni János: „Egy szó ölében eljutni az égig” - főhajtás Béri Géza és költészete előtt 99/6.47-49.
Tarján Tamás: A szonett tizennegyedik sora 99/1.65-67.
Török Gábor: Búcsú a film századától 99/5.58-61.

INTERJÚ

Cserba Júlia: Állandó mozgásban. Párizsi beszélgetés Frans Schuursmá-val 99/2.44-45., Göröngyös úton. Párizsi beszélgetés Fejtő Ferencsel 99/1.6-8., Hobo Párizsban 99/5.54-56.
Forrai Eszter: Egy óra Badal Jánossal 99/5.69-70.
Horváth Krisztina: Wilhelm Gábor műhelyében 99/2.52-53.
Laczkó András: Géczy János iskolái 99/3.34-39., Kiss Dénes iskolái 99/1.42-46., Pardi Anna iskolái 99/4.36-38.
Levitin Dávid: Kukorely Endre: Fradi és avantgard 99/2.38-39.
Matyinkó Sebestyén József: Hat kérdés Csiszár Elekhez 99/6.68-70.
Tar Ferenc: Ágh Edit műhelyében 99/4.64-65.

SZEMLE

A szerzők betürendjében

- Ács József: Abort, retry, ignore? (Tomkiss Tamás: ALT CONTROLDEL) 99/1.80-81.
- Alföldy Jenő: Történelmi lábadozás (Lászlóffy Aladár: Felhősödik a mondatokban) 99/3.67-69.
- B. Juhász Erzsébet: Emberváltozás (Koppány Zsolt: Árnyékban a megváltó) 99/1.77-79., Gere István: Későn, máshol, korán, máskor... 99/4.81-82.
- Baán Tibor: Eszményeink nyomában (Jánosy István: Hallottad a szót?) 99/2.63-64. Pamuttartalékaink ürügyén (Bíró József: Szájzár) 99/1.79-80., „Pannon siratófal” (Döbrentei Kornél: Rebellis türelem) 99/3.70-73.
- Bakonyi István: Az arcom visszakérem (Bella István: Az arcom visszakérem) 99/4.79-80., Igét őrizve (Szlovéniai magyar költők antológiája) 99/5.86-88.
- Bokányi Péter: Karay Lajos: Kagyló 99/1.82-83.
- Büky László: Alaszka Ambrus: Az utas eltéved 99/2.67., Szabolcsi Miklós: Kész a lettár 99/1.75-76.
- Dienes Ottó: „Mors ultima linea rerum?! Elmékedések Fábrián László haláláról szóló találgatásairól (Fábrián László: A fájdalom embere) 99/3.61-64., Nyírfalvi Károly: Testünk jele a papíron 99/6.95-96.
- Dobozi Eszter: Az elhívott ember drámája - Debreczeni Tibor: „És ki az a Pál?” 99/6.97-98.
- Kecskés András: Szili József: „Légy ha bírsz, te - világköltő -...” 99/6.83-86.
- Kelemen Zoltán: A rejtőzködő költő (Kovács András Ferenc: Adventi fagyban angyalok) 99/6.87-89., Különös októberi nap (Nagy Gáspár: Tudom, nagy nyári délután lesz) 99/1.76-77
- Kemsei István: Bratka László: Ecce volt, hol nem volt 99/3.73-75.
- Kerék Imre: Kettőtört fél század (A huszonöt éves Kelet antológiája) 99/5.90-91.
- Kilián László: Bánat a zsi bongásban (Fenyvesi Ottó: Buzz off) 99/6.94. Janus lázlapjai (Zsávolya Zoltán könyveiről) 99/2.64-65., Mosoly és rácsodálkozás (Várnagy Ildikó: Szószobrok) 99/6.94-95.
- Koppány Zsolt: Jöttek a Sátdiumból (antológia) 99/2.65-66.
- Laczkó András: Ébert Tibor két könyve (Ébert Tibor: Él tem fél tem, Eredők és közelítések) 99/5.83-85., Kikerültek a kútmélyből? (Sütő András: Napló) 99/2.62-63.
- Márfai Molnár László: Megállva a „korszakküszöbön”? (Lőrinczy Huba: Búcsú a kultúrától) 99/6.89-91.
- Medveczky Szilvia: Ál(l)om(ások) (Villányi László: A szabadkai villamos) 99/4.86-87.
- Papp P. Tibor: A magyarországi horvátok irodalma (Stjepan Blazetin: Knyizevnost Hrvata u Madarskoj od 1918. do danas) 99/6.91-94.
- Pék Pál: Morvai Péter: Pogány húsvét 99/4.85-86.
- Szokolczay Lajos: Páskándi Géza költészete 99/6.81-82.
- Szénási Miklós: Kháron szögligeti utasa (Fecske Csaba: Majd máshol) 99/5.88-90.
- Szentmártoni János: „E szép világ hát nem enyém?” (Bókkon Gábor: E szép világ hát nem enyém?) 99/5.80-82.
- Szirtes Gábor: Egy költészet horizontja (Tüskés Tibor: Egy költészet horizontja. Írások Fodor Andrásról) 99/4.84-85.

- Vasy Géza: Az Illyés-felejtés ellen (Domokos Mátyás: Adósságlevél) 99/2.61-62., Egy épület a papírvárosból (Zalán Tibor: PAPIRVÁROS egy lassúdad regény, egy kimerülve,) 99/3.65-67.
- Vilcsék Béla: Újszenzibilitás (Takács Tibor: 101 szonett... 99/4.82-84., A költő hanyag szignója (Lengyel Tamás: S. K. arabeus) 99/5.85-86.

Bemutatott művek és művészek

- Ág Edith festőművész 99/4.64-67.
- Alaksza Ambrus: Az utas eltéved 99/2.67.
- Badal János filmrendező 99/5.69-70.
- Bella István: Az arcom visszakérem 99/4.79-80.
- Béri Géza költő 99/6.47-49.
- Bíró József: Szájzár 99/1.79-80.
- Blazetin, Stjepan: Knyizevnost Hrvata u Madarskoj od 1918. do danas 99/6.93-94.
- Bókkon Gábor: E szép világ hát nem az enyém? 99/5.80-82.
- Bratka László: Ecce volt, hol nem volt 99/73-75.
- Czugh-család (fizekasmesterség) 99/2.47-50.
- Csiszár Elek festőművész 99/6.68-70.
- Debreczeni Tibor: „És ki az a Pál?” 99/6.97-98.
- Domokos Mátyás: Adósságlevél 99/2.61-62.
- Döbrentei Kornél: Rebellis türelem 99/70-73.
- Ébert Tibor: Él tem fél tem, Eredők és közelítések 99/5.83-85.
- Fábrián László: A fájdalom embere 99/61-64.
- Fecske Csaba: Majd máshol 99/5.88-90.
- Fenyvesi Ottó: Buzz off) 99/6.94. Mosoly és rácsodálkozás (Várnagy Ildikó: Szószobrok) 99/6.94-95.
- Géczy János költő 99/3.34-39.
- Gera Júlia szobrászművész 99/3.55-56.
- Gere István: Későn, máshol, korán máskor... 99/4.81-82.
- Horváth Izabella zongoraművész 99/3.57-60.
- Igét őrizve (Szlovéniai magyar költők antológiája) 99/5.86-88.
- Jánosy István: Hallottad a szót? 99/2.63-64.
- Jékely Zoltán: Új évezred felé 99/6.31-33
- Jöttek a Stádiumból (antológia) 99/2.65-67.
- Karay Lajos: Kagyló 99/1.82-83.
- Kettőtört fél század (A huszonöt éves Kelet antológiája) 99/5.90-91.
- Koppány Zsolt: Árnyékban a megváltó 99/1.77-79.
- Kovács András Ferenc: Adventi fagyban angyalok 99/6.87-89.
- Kukorelly Endre költő 99/2.38-39.
- Kulicz Gábor költő 99/2.66.
- Lászlóffy Aladár: Felhősödik a mondatokban 99/3.67-68.
- Lengyel Tamás: S. K. arabeus 99/5.85-86.
- Lőrinczy Huba: Búcsú egy kultúrától 99/6.89-91.
- Márai Sándor: Idegen emberek 99/4.45-55. Szindbád hazamegy 99/2.13-17.
- Morvai Péter: Pogány húsvét 99/4.85-86.
- Nagy Gáspár: Tudom, nagy nyári délután lesz 99/1.76-77.
- Nyírfalvi Károly: Testünk jele a papíron 99/6.95-96.
- Oravec Péter költő 99/2.66-67.
- Orsovsky István korográfus 99/6.74-80.
- Ottlik Géza: Iskola a határon 99/3.40-50., 99/4.26-31.
- Páskándi Géza költő 99/6.81-82.
- Renczes Cecília költő 99/2.65.

Rippl Rónai József festőművész 99/6.70-73.
 Rózsássy Barbara költő 99/2.65-66.
 Schuurmsma, Frans festőművész 99/2.44-45.
 Sütő András Napló 99/2.62-63.
 Szabolcsi Miklós: Kész a leltár 99/1.75-76.
 Szemenyey-Nagy Tibor szobrász 99/4.56-57.
 Szenczi Molnár Albert 99/3.51-54.
 Szentmártoni János költő 99/2.66.
 Szili József: „Légy, ha bírsz, te - világgöltő - ” A magyar líra a XIX. század második felében 99/6.83-85.
 Takács Tibor: 101 szonett... 99/4.82-84.
 Tomkiss Tamás: ALT CONTROL DEL 99/1.80-81.
 Tüskés Tibor: Egy költészet horizontja. Írások Fodor Andrásról 99/4.84-85.
 Urbán Tibor grafikus 99/5.57-58.
 Villányi László: A szabadkai villamos 99/4.87-88.
 Vörösmarty Mihály: Hedvig. 99/2.18-22.
 Wilhelm Gábor belsőépítész 99/2.52-53.
 Zalán Tibor: PAPIRVÁROS egy lassúdad regény, egy kimerülve 99/3.65-67.,
 Zsávolya Zoltán műveiről 99/2.64-65.

TEMATIKUS

Írók a Kárpátalján 99/1.

TÁRGYMUTATÓ

Artaud, Antonin 99/2.41.
 Beckett, Samuel 99/2.40.
 Celin, Paul 99/2.40.
 erdélyi magyarság 99/5.38-47., 99/6.63-66.
 fazekasság 99/2.47-50.
 Félegyháza 99/4.66-73.
 festészet 99/1. 68-70., 99/2.44-45., 99/6.68-73.
 filmművészet 99/5.58-69.
 filozófia 99/5.4-7., 99/6.4-7.
 Földes László 99/5.54-56.
 grafika 99/5.57-58.
 integráció 99/6.21-26.
 irodalomtörténet 99/2.38-41., 99/3.34-39., 40-50., 51-54., 99/4.44., 45-55., 99/5.33-37, 99/6.31-33.,47-54.
 József Attila 99/1.74-75.
 kárpátaljai magyar irodalom 99/1.51 -64.
 Kelet alkotócsoport 99/5.11 -22.
 kisebbségi kultúra 99/5.38-47., 99/6.20-26.
 Klimó Károly 99/2.41.
 Krisna-tudat 99/4.74-78.
 Marno János 99/2.40.
 Nagykanizsa - mozitörténet 99/5.70-79.
 neoavangard 99/6.50-54.
 népi építészet 99/1.71 -72., melléklet
 Petőfi Sándor 99/4.66-73.
 regionalizmus 99/6.21-26.
 Somogy megye 99/4.58-63.
 Somogyvamos - Krisna völgy 99/4.74-78.
 színház 99/1.65-67.

szlovákiai magyarság 99/6.50-54.
 szobrászat 99/3.55-56., 99/4.56.,
 szociográfia 99/2. 54-60.
 táncművészet 99/6.74-80.
 Tandori Dezső 99/2.40.
 Viszockij-előadás 99/5.54-56.
 Zalaegerszeg 99/2.56-60.
 zene 99/3.57-60.

KÉPEK, ILLUSZTRÁCIÓK

Ágh Edit: Bál után 99/4.38.Bogánics 99/4.43. Családi tűzhely 99/4. melléklet, Gombropte 99/4.25. Hajnalváró 99/4.5. Halak 99/4.melléklet, Madonna 99/4. címlap, Pogány húsvét 99/4. melléklet, Régi szép idők 99/4. melléklet, Találkozás 99/4. melléklet, A tenger ajándéka 99/4.63.
 Bedő Sándor ex librisei 99/1.címlap, 3., 8., 14-15., 32-34., 41., 56-57., 64., 74., 83., festményei: Repülés, Keleties kép, Korpusz madarakkal, St. Stefani oltár, Teátristák, Zöld korpusz 99/1. melléklet,
 Csiszár Elek: Elválás, Szabadszombat, A szemesi móló télen, Tékózoló fiú, Vikki néni 99/6. melléklet
 Gera Katalin szobrai: Bálint 99/3.melléklet, Csillagnéző 99/3.20., Dorottya 99/3.39., Madonna 99/3.19., Máté 99/32.melléklet, Napimádó 99/3.melléklet, Rózsa 99/3.54., Szomorú angyal 99/3.melléklet,
 Hohl Zoltán fotói 99/3. borító
 Icsu Molnár István grafikái 99/6.13., 16., 19., 26., 41., 62., 66., 73
 Koscsó László: Madárlélek 99/5.címlap
 Máté Gyula grafikái 99/3.3., 7.,
 Petrő Vera fotói 99/2. borító
 Schuurmsma: (cím nélkül) 99/2.3., 12., 17., 22., melléklet
 Szakonyi Attila fotói 99/6 címlap, borítók
 Szemenyey-Nagy Tibor: Pajzs 99/4.melléklet
 Szerdahelyi Rita fotói 99/4. borító
 Szilágyi Lenke fotói 99/1. borító 2., melléklet
 Urbán Péter: Beszélgetők 99/3.címlap
 Urbán Tibor grafikái 99/5. borítók, 7., 11., 14., 18., 30., 37., 47., 53., melléklet, 79., 91.
 Vancsó Zoltán fotói 99/1. borító 1., melléklet

A folyóirat szerkesztősége 1999-ben:

Pék Pál főszerkesztő 99/1-6.
 Borbás György szerkesztő 99/1 -6.
 Czupi Gyula szerkesztő 99/5-6.
 Horváth Krisztina szerkesztő 99/1-6.
 Tar Ferenc szerkesztő 99/1-6.
 Lengyel Tamás vendégszerkesztő: Írók a Kárpátalján 99/1.
 Péntek Imre főmunkatárs 99/1-6.
 Bence Lajos munkatárs (Lendva) 99/1-6.
 Cserba Júlia munkatárs (Párizs) 99/1 -6.
 Heitler László munkatárs (Pápa) 99/1-6.
 Kardos Ferenc munkatárs (Nagykanizsa) 99/1-6.
 Várdy Béla (Pittsburgh, USA) 99/6.
 Tánczos Katalin kiadói titkár 99/1-6.